Kwartalnik policyjny

Nr 2(33)/2015
Rok IX
ISSN 1898-1453

CZASOPISMO
CENTRUM SZKOLENIA POLICJI
W LEGIONOWIE

NOWA PROCEDURA KARNA

W numerze:

- Postępowanie przygotowawcze
- Współpraca prokuratora z biegłym w warunkach kontradyktoryjności procesu
- Nauka w służbie
- Metody prania pieniędzy
- Szkolenie strzeleckie

25 LAT USTAWY O POLICJI

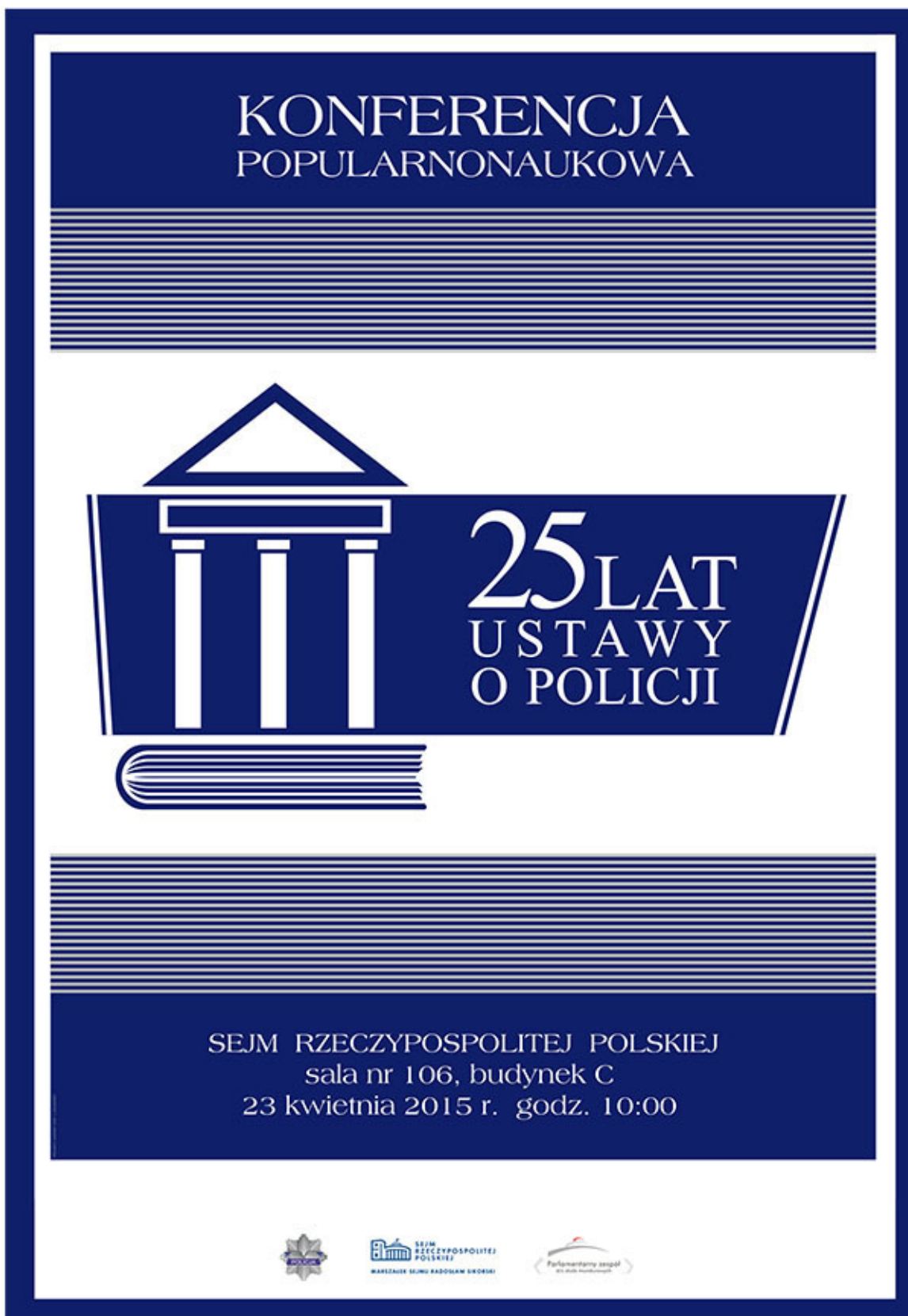
Konferencja w Sejmie RP

...

23 kwietnia br. w gmachu Sejmu RP
Gabinet Komendanta Głównego Policji i Parlamentarny Zespół ds. Służb Mundurowych
zorganizowały konferencję, którą honorowym patronatem objął
Marszałek Sejmu RP Radosław Sikorski.

...

Więcej o tej konferencji na s. 57

Kwartalnik policyjny

CZASOPISMO CENTRUM SZKOLENIA POLICJI W LEGIONOWIE i CENTRUM SZKOLENIA ŻANDARMERII WOJSKOWEJ W MIŃSKU MAZOWIECKIM

Adres redakcji: ul. Zegrzyńska 121, 05-119 Legionowo
sekretariat: (22) 605-33-72, faks: (22) 605-35-80,
e-mail: kwartalnik@csp.edu.pl

Wydawca: Centrum Szkolenia Policji

Redaktor naczelny: insp. Anna Rosół,
tel. 605-32-35; anna.rosol@csp.edu.pl

Zastępcy redaktora naczelnego:
płk dr Robert Pawlicki
podinsp. Tomasz Wewiór
mł. insp. Tomasz Piechowicz
nadkom. Agnieszka Gorzałczyńska-Mróz

Sekretarz redakcji: Małgorzata Reks-Stabach

Redaktor językowy: Anna Krupecka-Krupińska

Zespół redakcyjny:
podinsp. dr Beata Grubska
podinsp. Hanna Grochowska (rzecznik prasowy CSP)
kom. Marceli Śmiałek
kom. Roman Majewski

Zdjęcia na okładce: Radosław Kobryś, Wioleta Kaczańska

Projekt okładki: Wioleta Kaczańska

Opracowanie graficzne i skład DTP: Wioleta Kaczańska, Alicja Wieraszko, Małgorzata Reks-Stabach

Korekta: Monika Irzycka

Nakład: 1000 egz.
Numer zamknięto 9.06.2015 r.

RADA NAUKOWA

Przewodniczący rady:
Komendant CSP insp. dr **Roman STAWICKI**

Zastępca przewodniczącego rady:
Komendant CSŻW płk dr hab. **Piotr PŁONKA**

Członkowie rady:

Rektor Pedagogium – Wyższej Szkoły Nauk Społecznych w Warszawie prof. dr hab. **Marek KONOPCZYŃSKI**;

Prorektor ds. zasobów ludzkich i kształcenia ustawicznego Uniwersytetu Warszawskiego prof. dr hab. **Tadeusz TOMASZEWSKI**;

Kierownik Katedry Edukacji Międzykulturowej Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku prof. zw. dr hab. **Jerzy NIKITOROWICZ**;

Kierownik Zakładu Polityki Edukacyjnej Instytutu Pedagogiki Akademii Pedagogiki Specjalnej dr hab. prof. APS **Janusz GĘSICKI**;

Kierownik Zakładu Pedagogiki Resocjalizacyjnej IPSiR UW prof. dr hab. **Lesław PYTKA**;

prof. zw. dr hab. **Jerzy NIEMIEC**, Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku;

dr hab. prof. UMK **Jacek BŁESZYŃSKI**, Katedra Psychopedagogiki Specjalnej Wydziału Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu;

Starosta Powiatu Legionowskiego **Jan GRABIEC**;

Zastępca Komendanta Centralnego Ośrodka Szkolenia SG w Koszalinie płk SG **Jarosław SUSZEK**;

Komendant Szkoły Policji w Katowicach insp. **Jarosław KALETA**;

Komendant Szkoły Policji w Pile insp. **Jerzy POWIECKI**;

Komendant Szkoły Policji w Słupsku insp. **Jacek GIL**

W NUMERZE

WYWIAD

2 Włodzimierz Nienałtowski
Co już zrobiliśmy, a co jeszcze przed nami – wywiad z mł. insp. w st. sp. Ireneuszem Dziugiełem Pełnomocnikiem KGP ds. wdrażania w Policji zmian w procedurze karnej

ZMIANY W POSTĘPOWANIU KARNYM

6 Roman Wojtuszek
Wybrane zmiany w procedurze karnej od lipca 2015 r.

16 Alfred Staszak
Rola i znaczenie biegłego w kontradyktoryjnym procesie

20 Wojciech Kubica, Agnieszka Pietras
Kompetencje procesowe Żandarmerii Wojskowej w świetle zmian legislacyjnych procedury karnej

26 Maciej Siewiert
Nowelizacja artykułu 312 Kodeksu postępowania karnego

31 Marzena Brzozowska
Przedsięwzięcia zespołu ds. monitorowania i wdrażania w Policji zmian w procedurze karnej

NAUKA W SŁUŻBIE

40 Jadwiga Stawnicka
Językoznawstwo w służbie wymiaru sprawiedliwości

43 Katarzyna Pilarska-Żabińska
Włosy jako materiał analityczny w badaniach kryminalistycznych

46 Małgorzata Lis-Walewska
Odpowiedzialność karna za naruszenie zakazu wstępu do lasu

51 Eugeniusz Moczuk
Bezpieczeństwo jako fakt społeczny w teorii Emila Durkheima

PRAWO

57 Piotr Maciejczak, Magdalena Zychowicz
25 lat ustawy o Policji. Konferencja w Sejmie RP

60 Paweł Dudkowski
Prawo wewnętrznie obowiązujące w konstytucyjnym systemie źródeł prawa

68 Agnieszka Mańko-Czajka
Apelacja w postępowaniu zwyczajnym w sprawach o wykroczenia oraz względne przyczyny odwoławcze będące podstawą jej wniesienia

ZWALCZANIE PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ

73 Daniel Chodziński, Urszula Wróblewska
Wybrane metody prania pieniędzy przez zorganizowane grupy przestępcze

ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE

80 Irena Malinowska, Anna Rybicka
Policja i jej zadania w warunkach stanów nadzwyczajnych

SZKOLENIE STRZELECKIE

86 Hubert Kowalik, Waldemar Weremko
Strzelanie przez szyby – fakty i mity

92 Albert Piórkowski, Paweł Woźniakowski
Wymiana magazynka w broni palnej krótkiej

VADEMECUM

99 Magdalena Morawska
Zadławienie – pierwsza pomoc

102 Agnieszka Sałkowska
Zmiany w przepisach dotyczące postępowania z kierowcami popełniającymi przestępstwa i wykroczenia w ruchu drogowym

105 Andrzej Przekaziński
Zmiany w zakresie dokumentowania czasu pracy kierowców w przewozach drogowych wynikające z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady UE

KĄCIK JĘZYKOWY

107 Renata Cedro, Joanna Łaszyn
Język angielski dla policjantów

108 Joanna Sokołowska
Język rosyjski dla policjantów

POWIAT LEGIONOWSKI

110 Monika Kosewska
Zawody w pierwszej pomocy

Czekamy na listy, propozycje tematów i opinie na temat zamieszczonych tekstów. Prosimy je przesyłać na adres kwartalnik@csp.edu.pl.
Redakcja zastrzega sobie prawo skracania tekstów i dokonywania w nich zmian oraz możliwość nieodpłatnego wykorzystania publikowanych materiałów na stronie internetowej kwartalnik.csp.edu.pl.

CO JUŻ ZROBILIŚMY, A CO JESZCZE PRZED NAMI

zdj. M. Krupa

mł. insp. w st. sp. Ireneusz Dziugieł
PEŁNOMOCNIK KOMENDANTA GŁÓWNEGO POLICJI DS. WDRAŻANIA W POLICJI ZMIAN W PROCEDURZE KARNEJ

O przygotowaniach do realizacji zadań w nowej rzeczywistości prawnej oraz o czekających nas wyzwaniach – z mł. insp. w st. sp. Ireneuszem Dziugiełem – Pełnomocnikiem Komendanta Głównego Policji do spraw wdrażania w Policji zmian w procedurze karnej rozmawia mł. insp. Włodzimierz Nienałtowski – Kierownik Zakładu Służby Kryminalnej Centrum Szkolenia Policji.

Rok 2015 dla organów ścigania, a zwłaszcza dla służby kryminalnej Policji, jest rokiem szczególnym. Jest to spowodowane wejściem w życie z dniem 1 lipca wielkiej reformy procedury karnej. Czy mógłby Pan przybliżyć stan przygotowań Policji do realizacji zadań związanych z tą zmianą?

Znowelizowane przepisy Kodeksu postępowania karnego częściowo już obowiązują, jednak w całości wejdą w życie na początku drugiego półrocza. Pierwsze półrocze, które właśnie dobiega końca, to okres ostatnich intensywnych przygotowań Policji do realizacji zadań służbowych z zakresu wykrywania przestępstw i wykroczeń oraz ścigania ich sprawców w oparciu o przepisy procedury karnej, zmienione ustawą z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, a więc w nowej rzeczywistości prawnej. Przygotowania te zapoczątkowało 30 kwietnia 2014 r. powołanie przez ówczesnego Komendanta Głównego Policji – nadinsp. Marka Działoszyńskiego zespołu do spraw monitorowania i wdrażania w Policji zmian w procedurze karnej, pod przewodnictwem insp. Jerzego Powieckiego – Komendanta Szkoły Policji w Pile, oraz powołanie w dniu 13 maja 2014 r. pełnomocnika Komendanta Głównego Policji do spraw wdrażania w Policji zmian w tej procedurze.
Przedsięwzięcia podjęte przez kierownictwo Policji, Biuro Służby Kryminalnej KGP, wspomniany zespół oraz przez pełnomocnika skupiły się w pierwszej fazie przede wszystkim na analizie nowych przepisów oraz na przygotowaniu koncepcji szkolenia dla funkcjonariuszy Policji i wdrożeniu jej w ramach doskonalenia zawodowego. Rozpoczęcie szkoleń poprzedzo-

no opracowaniem programu warsztatów, na podstawie którego nauczyciele z Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury przeszkolili 120 policjantów. Przed tymi funkcjonariuszami postawiono zadanie przeprowadzenia szkoleń we wszystkich jednostkach organizacyjnych Policji na terenie kraju. Na przełomie roku, na podstawie tego samego programu, w Szkole Policji w Pile rozpoczęto szkolenie kolejnych grup takich nauczycieli-liderów. W sumie dodatkowo przeszkolono ich 420. Było to niezbędne z uwagi na liczną, kilkudziesięciotysięczną grupę docelową słuchaczy. Jej trzonem byli funkcjonariusze służby kryminalnej i śledczej, a także funkcjonariusze służby prewencji realizujący zadania z zakresu prowadzenia postępowań przygotowawczych. Dodatkową grupę wymagającą przeszkolenia stanowili policjanci na co dzień realizujący zadania z zakresu ścigania sprawców wykroczeń.

Właściwe przygotowanie Policji do realizacji jej ustawowych zadań w związku z wejściem w życie wielkiej reformy prawa karnego jest również jednym z priorytetów nowego Komendanta Głównego Policji – nadinsp. Krzysztofa Gajewskiego. Obejmując stanowisko, polecił on kontynuację przygotowań Policji według wcześniej przyjętych założeń.

W ramach przedsięwzięć edukacyjnych jeszcze pod koniec 2014 r. opublikowano na stronach www elektroniczną wersję podręcznika pt. *Zmiany w procedurze karnej*, opracowanego w Szkole Policji w Pile, natomiast w pierwszym kwartale br. wydano drukiem 1000 jego egzemplarzy. Podręcznik stanowi zbiór opracowań dotyczących założeń i celów reformy procedury karnej, jak również podstawowych zmian w przepisach normujących: postępowanie przygotowawcze, zasady procesowe, zagadnienia dowodowe, uprawnienia i obowiązki stron procesowych, środki przymusu procesowego oraz instytucje umożliwiające konsensualne zakończenie sprawy karnej. Przed autorami podręcznika, ale także przed nauczycielami stanęło trudne zadanie wyłożenia policjantom nowej filozofii procesu karnego oraz normujących ją przepisów w sytuacji, gdy zarówno w doktrynie, jak i w środowisku praktyków trwały zagorzałe dyskusje na temat interpretacji nowych przepisów, przy czym te interpretacje były często odmienne lub niejednoznaczne. Treść podręcznika ulegała zatem modyfikacjom, uwzględniającym dominujące lub oficjalnie potwierdzone poglądy i stanowiska interpretacyjne. Nie ułatwiało zadania nauczycielom również to, że w Sejmie toczyły się prace nad ustawą o zmianie ustawy Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, przewidującą wiele zmian zarówno w przepisach Kodeksu postępowania karnego, jak również w przepisach ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw – a więc również w ustawie, której większość przepisów ma wejść w życie dopiero z dniem 1 lipca 2015 r. Ostatecznie ustawa ta, zwana potocznie nowelą do noweli, została uchwalona 20 lutego 2015 r., co dopiero wówczas pozwoliło na określenie pełnego zakresu przepisów, które miałyby obowiązywać od 1 lipca 2015 r. Aktualnie powstała już trzecia wersja podręcznika uwzględniająca wspomniane zmiany. Decyzja o opublikowaniu podręcznika jeszcze w ubiegłym roku była trafna, mimo że w chwili jej podejmowania wiele sporów interpretacyjnych nie doczekało się jeszcze rozstrzygnięcia. Nowe oblicze procesu karnego wymagało bowiem szerokiej, rozłożonej w czasie dyskusji, a przedstawiane w podręczniku poglądy niewątpliwie taką dyskusję wywołały. Nie dość, że spowodowała ona zapoznanie się z nowymi przepisami, to również pozwoliła policjantom oswoić się z nową filozofią postępowania przed sądem, która będzie rzutowała na rolę postępowania przygotowawczego oraz na sposób i zakres jego prowadzenia. Wersja drukowana została rozesłana do jednostek terenowych Policji. Druk kolejnych 10 000 egz., uwzględniających przepisy tzw. noweli do noweli oraz przepisy wprowadzone do Kodeksu postępowania karnego ustawą o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, zakończono w maju br.

W pierwszym półroczu br. wydrukowano również 6880 egz. analogicznego, lecz okrojonego w treści, podręcznika pt. *Wybrane zagadnienia z zakresu zmian w procedurze karnej i wykroczeniowej dla policjantów prewencji i ruchu drogowego.*

Niezależnie od publikacji podręczników drukiem, ich wersje elektroniczne zamieszczono na stronach internetowych Informacyjnego Serwisu Policyjnego, Portalu Wewnętrznego KGP oraz Szkoły Policji w Pile. Wspomniane podręczniki stanowiły jedynie część źródeł informacyjnych, za pomocą których starano się upowszechnić wiedzę o nowych przepisach procedury karnej. Do pozostałych należy zaliczyć miesięcznik „Policja 997", na łamach którego, w ramach cyklu poświęconego reformie procedury karnej, w każdym kolejnym numerze zamieszczane są artykuły poświęcone wybranym jej zagadnieniom. Wreszcie źródłem informacji i zarazem istotnym kanałem wymiany informacji pomiędzy KGP a funkcjonariuszami Policji jest Informacyjny Serwis Policyjny i stanowiąca jego część zakładka poświęcona nowelizacji procedury karnej, redagowana przez Pełnomocnika Komendanta Głównego Policji. Szczególnie te ostatnie publikatory, stwarzające w swej istocie możliwości elastycznego doboru treści, pozwalały i nadal pozwalają w miarę szybko reagować zarówno na zmiany w przepisach, jak i na pojawiające się nowe problemy interpretacyjne, zgłaszane przez funkcjonariuszy Policji. Pozwalają również na przedstawianie projektów i propozycji rozwiązywania problemów praktycznych związanych z nowelizacją procedury karnej.

Poza szkoleniami prowadzonymi przez nauczycieli-liderów, funkcjonariusze służby kryminalnej uczestniczyli w szkoleniach organizowanych przez jednostki organizacyjne prokuratury, co okazało się nieocenione, gdyż pozwoliło na zapoznanie się z zapatrywaniami prawnymi organu sprawującego nadzór procesowy nad prowadzonymi przez Policję postępowaniami przygotowawczymi lub wykonywanymi czynnościami dochodzeniowo-śledczymi. Uczestnictwo w takich szkoleniach ukazało, że prokuratura na niwie szkoleniowej również boryka się z problemami podobnymi do tych, jakie podczas szkoleń napotkała Policja. Konkretnie chodziło wówczas o brak oficjalnego stanowiska interpretacyjnego co do niektórych istotnych kwestii normowanych nowymi przepisami, jak również o brak jasności co do tego, w jakim ostatecznie zakresie i kształcie przepisy procedowane w Sejmie zmienią Kodeks postępowania karnego oraz ustawę z 27 września 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw. Mając to na uwadze, warto dziś ze zrozumieniem podejść do tego, że prelegenci – zarówno policjanci, jak i prokuratorzy – często nie byli w stanie udzielać konkretnych i wiążących odpowiedzi na wiele pytań. Jest rzeczą zrozumiałą, że nieuzyskanie takich odpowiedzi może rzutować na ocenę jakości szkoleń, jednak sytuacja, w jakiej się znaleźli, w pełni to usprawiedliwia.

Równolegle do szkoleń, prowadzone były – dobiegające już końca – przedsięwzięcia mające na celu dostosowanie do nowych przepisów procedury karnej zarówno formularzy proce-

sowych, jak i unormowań zawartych w wewnętrznych policyjnych aktach normatywnych oraz aktach kierowania. Mowa tu przede wszystkim o pracach nad nowelizacją zarządzenia nr 109 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lutego 2012 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śledczych Policji oraz przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym, jak również nad nowelizacją wytycznych nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lutego 2012 r. w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów.
Dziś – w końcu maja – można przyjąć, że szkolenia w grupie obejmującej funkcjonariuszy służby kryminalnej już zakończono. Funkcjonariusze prewencji powinni być przeszkoleni do 15 czerwca 2015 r. W ostatnim okresie poprzedzającym wejście w życie nowych przepisów należy spodziewać się wielu nowych informacji zawierających konkretne wskazówki odnośnie do wybranych istotnych zagadnień procesowych.

Co – Pana zdaniem – może utrudniać Policji dostosowanie działania do nowej procedury karnej?

Trzeba zaznaczyć, że wiele zagadnień prawnych i praktycznych związanych z nowelizacją procedury karnej wymaga jeszcze dookreślenia i jest przedmiotem analiz i opracowań w Prokuraturze Generalnej. We współpracy oraz w wymianie informacji pomiędzy KGP i Prokuraturą Generalną uczestniczą wyznaczeni przedstawiciele Komendy Głównej Policji, w tym pełnomocnik Komendanta Głównego Policji, który na mocy uzgodnień pomiędzy Komendantem Głównym Policji i Prokuratorem Generalnym został wyznaczony do bieżących kontaktów z Biurem Prokuratora Generalnego w kwestiach związanych z przedmiotową nowelizacją. Policja jest tu jednak w dość niezręcznej sytuacji, gdyż praktyka prowadzenia postępowań przygotowawczych pod rządami nowych przepisów w dużej mierze będzie uzależniona od rozwiązań, jakie zostaną przyjęte w prokuraturze, a niestety niektóre problemy nie zostały jeszcze przez nią rozwiązane. W takich warunkach trudno jest Policji zmieniać dotychczasowe i ustalać nowe wewnętrzne zasady postępowania przy realizacji zadań na styku z prokuraturą. Jedynie oficjalne stanowisko Prokuratury Generalnej co do istotnych aspektów przyszłej praktyki dochodzeniowo-śledczej Policji i prokuratury jest w stanie spowodować jej ujednolicenie w skali całego kraju. Jak się wydaje, postęp prac nad przygotowaniem się organów ścigania do prowadzenia postępowań karnych w nowych warunkach prawnych zaowocuje polaryzacją poglądów na temat przyszłej praktyki i przyczyni się do ustalenia jednolitych reguł postępowania.
Cała operacja związana z wdrożeniem nowych rozwiązań prawnych do praktyki ścigania i wymiaru sprawiedliwości jest jednak zadaniem złożonym i dlatego należy ją postrzegać w kategoriach pewnego procesu, charakteryzującego się swoistą dynamiką i zmiennością, który siłą rzeczy będzie rozłożony w czasie. Dzień 1 lipca 2015 r. nie będzie więc datą graniczną. Zidentyfikowane wcześniej problemy, których nie da się rozwiązać przed tą datą, będą musiały być rozwiązane później, ale należy mieć świadomość, że zapewne nie wszystkie z nich zostały zidentyfikowane. To dopiero praktyka stosowania nowych przepisów, a zwłaszcza ich wykładnia dokonywana przez sądy w konkretnych sprawach karnych, będzie stanowiła najważniejsze źródło informacji, które pozwoli na ocenę trafności poglądów i rozwiązań przyjętych przed 1 lipca 2015 r. opartych na założeniach teoretycznych. Należy więc liczyć się z modyfikacją poglądów prawnych przedstawianych podczas szkoleń, a także przyjętych na 1 lipca br. ustaleń i rozwiązań odnoszących się do praktyki stosowania nowych przepisów procedury karnej. Przykładowo więc dopiero w praktyce okaże się, czy przyjęta przez prokuraturę nowa koncepcja prowadzenia akt postępowania przygotowawczego i przygotowania ich dla potrzeb postępowania sądowego była trafna i będzie stanowić rozwiązanie funkcjonale. Zdążyliśmy już doświadczyć tego, że to właśnie praktyka po 7 kwietnia br. ukazała niedoskonałość nowych przepisów Kodeksu postępowania karnego normujących anonimizację danych adresowych niektórych uczestników postępowania karnego, rodzącą wiele problemów związanych z ich stosowaniem. Konkludując, można jednak odpowiedzialnie powiedzieć, że mimo tych realnych trudności Policja dobrze wykorzystała *vacatio legis* ustawy nowelizującej Kodeks postępowania karnego i jak się wydaje – mimo że jest ona formacją najliczniejszą – to uczyniła to najlepiej na tle innych nieprokuratorskich organów ścigania.

Czy to oznacza, że proces wdrażania do praktyki dochodzeniowo-śledczej zmian w przepisach procedury karnej dobiegł końca?

Oczywiście – nie. Prokuraturę oraz nieprokuratorskie organy ścigania, w tym Policję, czeka druga, kilku- lub kilkunastomiesięczna, faza wdrażania reformy procedury karnej – związana z monitorowaniem realizacji zadań na podstawie nowych przepisów oraz z modyfikacją i udoskonalaniem praktyki ich stosowania. Tak wielka oraz istotna nowelizacja przepisów procedury karnej i – co znamienne – połączona z szeroką nowelizacją prawa karnego materialnego oraz karnego wykonawczego jest obarczona sporym ryzykiem regulacji niepełnej lub nietrafnej w odniesieniu do niektórych normowanych zagadnień. Ustawodawca wziął to pod uwagę, czemu dał wyraz w art. 55 ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw stanowiącym, że Rada Ministrów jest zobowiązana do przedłożenia Sejmowi i Senatowi informacji z wykonania ustawy oraz o skutkach jej stosowania po 2 latach jej obowiązywania, do dnia 31 grudnia 2017 r. Wykonanie ustawy ma być więc permanentnie monitorowane. Pewne kolejne mankamenty nowych przepisów, ujawnione po uchwaleniu ustawy z dnia 20 lutego 2015 r., już dziś są zapowiedzią, że w niedługim czasie, ale już po 1 lipca 2015 r., należy spodziewać się kolejnych zmian w przepisach procedury karnej. Nieznany jest jeszcze kształt ustawy o prokuraturze, nad której nowelizacją prace nie zostały zakończone i nie uda się ich zakończyć przed 1 lipca br. Zmiany w tej ustawie mogą istotnie rzutować na konieczność wielu modyfikacji w innych istotnych dla prokuratury i Policji przepisach dotyczących prowadzenia postępowań przygotowawczych.
Niezależnie jednak od już ujawnionych mankamentów znowelizowanych przepisów i konieczności szybkiego ich usunięcia, przedstawiciele doktryny i praktyki podnoszą konieczność dalszych i bardziej radykalnych zmian w modelu postępowa-

nia przygotowawczego, uzasadniając to tym, że ustawodawca dotychczas skupił się przede wszystkim na przemodelowaniu postępowania sądowego, dokonując tylko niezbędnych, związanych z tym zmian w przepisach normujących postępowanie przygotowawcze, co stawia pod znakiem zapytania pełne osiągnięcie zakładanych celów reformy. Z tego powodu dobitnie wskazuje się, że dalsze zmiany w procedurze karnej, a zwłaszcza w odniesieniu do postępowania przygotowawczego, są konieczne. Podobny pogląd wraz z zapowiedzią ciągu dalszego reformy Kodeksu postępowania karnego wyraził niedawno powołany nowy szef Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego – prof. Piotr Kruszyński. Również Ministerstwo Sprawiedliwości rozważa długofalową reformę postępowania przygotowawczego. Będzie ona wymagać również głębszej reformy prokuratury, jak zaznacza to karnista Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. Zbigniew Ćwiąkalski. Trudno dziś ocenić kierunek, w jakim podążą zmiany w postępowaniu przygotowawczym, ale – jak zaznaczyłem – są one konieczne. Zapatrywania szefa Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego zdają się wskazywać, że zmiany mogą pójść w kierunku wprowadzenia na polski grunt instytucji sędziego do spraw postępowania przygotowawczego. To zaś wiązałoby się z koniecznością całkiem innego ukształtowania przedsądowego stadium postępowania karnego.

Mając na uwadze powyższe uwarunkowania, jakie jeszcze wyzwania stoją przed Policją w tym zakresie?

Sądzę, że warto już dziś pochylić się nad stworzeniem podstaw do budowy wysoce wyspecjalizowanego i sprawnego pionu służby kryminalnej, właściwego do prowadzenia postępowań karnych. Wiele bowiem wskazuje na to, że za rok, dwa lub trzy przyjdzie taki moment, w którym od Policji będą wymagane najwyższe kwalifikacje w zakresie prowadzenia postępowań karnych, gdyż to na nią może być całkowicie przerzucony ciężar prowadzenia śledztw. Coraz bardziej skomplikowana procedura karna również już dziś wymaga bardzo wysokich kwalifikacji, a z tym nie zawsze jest dobrze, na co zwrócił uwagę Prokurator Generalny w sprawozdaniu z działalności prokuratury w 2013 r. składanym Sejmowi i Prezesowi Rady Ministrów, zawierającym ocenę współpracy prokuratury z podmiotami zewnętrznymi (w tym z Policją), zawierającym następującą wypowiedź: „W całym kraju zaobserwowano dalsze obniżenie pracy dochodzeniowo-śledczej Policji. Dał się zauważyć spadek poziomu merytorycznego przygotowania funkcjonariuszy prowadzących postępowania, zwłaszcza w sprawach gospodarczych, oraz brak nadzoru nad ich pracą ze strony przełożonych”. Przyczyn takiego stanu rzeczy jego zdaniem należy upatrywać w niedostatecznym przygotowaniu funkcjonariuszy do prowadzenia postępowań karnych zarówno od strony metodologii, jak i znajomości przepisów prawa karnego materialnego i procesowego, skutkującym przewlekłością postępowań i uchybieniami formalnymi. Wskazał również, że satysfakcjonujący byłby wskaźnik przynajmniej ok. 50% policjantów z wyższym wykształceniem prawniczym, do czego należałoby dążyć. Prokurator Generalny nadmienił też, że do przyczyn takiego stanu rzeczy należy zaliczyć braki kadrowe w pionie dochodzeniowo-śledczym, nieodpowiedni dobór kadr do wydziałów dochodzeniowo-śledczych oraz angażowanie policjantów prowadzących postępowania przygotowawcze do innych zadań, zwłaszcza prewencyjnych. Z oceną Prokuratora Generalnego można się zgadzać lub nie, niemniej jednak w niektórych kwestiach powinna ona skłaniać do głębszej refleksji.

Oczywiście jest za wcześnie, by rozważać zmiany organizacyjne, bo te wprowadzić najłatwiej. Mówiąc o wzmocnieniu pionu dochodzeniowo-śledczego, mam więc na myśli przede wszystkim wzmocnienie kadrowe Policji o funkcjonariuszy o wysokich kwalifikacjach prawniczych, co do których wymagania raczej będą tylko rosły, a wyselekcjonowanie oraz przygotowanie takiej kadry jest procesem trudnym i długotrwałym. Chcielibyśmy oczywiście, aby dodatkowo byli to ludzie z pasją dochodzeniowo-śledczą, ale dziś nie bądźmy aż tak wymagający. Z pewnością jednak nie mogą to być ludzie przypadkowi, np. przesunięci do dochodzeniówki z innych komórek organizacyjnych Policji w ramach doraźnego zaspokajania potrzeb kadrowych. Dostrzegając taką perspektywiczną potrzebę, choć dziś przede wszystkim z uwagi na skomplikowany charakter zmian przepisów wchodzących w życie z dniem 1 lipca 2015 r., podjęto w Policji pewne działania o charakterze długofalowym. Od ubiegłego roku prowadzone są przez Szkołę Policji w Pile kursy specjalistyczne dla policjantów służby kryminalnej wykonujących czynności operacyjno-rozpoznawcze oraz analogiczne – dla policjantów wykonujących czynności dochodzeniowo-śledcze. Według szacunków, do końca bieżącego roku przeszkolonych na tych kursach zostanie około 2500 funkcjonariuszy służby kryminalnej. W ramach przygotowań do wejścia w życie z dniem 1 lipca br. nowych przepisów procedury karnej, ale również mając na uwadze rzeczone podniesienie jakości pracy dochodzeniowo-śledczej, w marcu br. ruszyły w Szkole Policji w Pile kursy specjalistyczne z zakresu nadzoru nad postępowaniem przygotowawczym, które cieszą się wielkim zainteresowaniem. Z uwagi na czas trwania wspomnianych kursów objęcie nimi wszystkich funkcjonariuszy służby kryminalnej Policji będzie wymagać długiego czasu, a potrzeba dysponowania wyspecjalizowaną i w pełnym tego słowa znaczeniu profesjonalną kadrą dochodzeniowo-śledczą, która szybko i sprawnie poradzi sobie z przyszłymi wyzwaniami, może pojawić się w dość nieodległej perspektywie czasowej. Można by także przyszłościowo rozważyć wprowadzenie procedury aplikacyjnej na stanowisko w komórce dochodzeniowo-śledczej (może tylko w komórce określonego szczebla), np. na podobieństwo aplikacji prokuratorskiej. Są to jednak kwestie przyszłości i decyzje w tym zakresie powinny być wnikliwie rozważone przez uprawnione do tego osoby. Ja takich kompetencji nie posiadam, zatem, wracając do teraźniejszości, chcę w imieniu własnym podziękować policjantkom i policjantom za zaangażowanie w przygotowania Policji do wdrożenia nowych przepisów procedury karnej, a zwłaszcza za zgłaszane mi cenne uwagi i spostrzeżenia, jak również informacje o problemach, jakie pojawiały się w związku z interpretacją przepisów oczekujących na wejście w życie oraz jakie były związane ze stosowaniem przepisów, które w ostatnim czasie weszły w życie. Życząc sukcesów dochodzeniowo-śledczych w nowej rzeczywistości prawnej po 1 lipca br., proszę o kolejne, równie cenne uwagi i spostrzeżenia, które będą nieocenione w toku dalszych prac związanych z wdrażaniem reformy procedury karnej.

Dziękuję za rozmowę

WYBRANE ZMIANY W PROCEDURZE KARNEJ
od lipca 2015 r.

insp. w st. sp. Roman Wojtuszek

główny specjalista
Biura Służby Kryminalnej KGP

„Szybkość postępowania nie jest dobrem samym w sobie, natomiast przewlekłość postępowania jest na pewno złem w samym sobie”[1].
Andrzej Zoll

Od wielu lat przedstawiciele zarówno doktryny, jak i praktyki wskazywali na wady w modelach postępowania przygotowawczego i sądowego[2]. Wśród nich wymieniali m.in.: niewydolność modelu postępowania przygotowawczego powodującą przedłużanie całego postępowania karnego, a przez to uniemożliwiającą zakończenie sprawy w rozsądnym terminie i naruszanie art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności[3]; uzależnienie rozstrzygnięć sądowych od wyników postępowania przygotowawczego i w konsekwencji wzrost znaczenia dowodów uzyskanych na tym etapie, jako przesądzających o odpowiedzialności oskarżonego; ponawianie przez sąd czynności dowodowych postępowania przygotowawczego.

Eliminacji problemów, a przynajmniej ich części, ma służyć m.in. wchodząca w życie 1 lipca 2015 r. ostatnia, zasadnicza część ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw[4] (Dz. U. poz. 1247), zwana dalej „k.p.k.”, zmieniona ustawą z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz. U. z 2015 r. poz. 21) oraz ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396).
Ustawa wprowadza kilka zmian o charakterze systemowym, z których najważniejszą jest przemodelowanie postępowania sądowego w kierunku jego większej kontradyktoryjności, m.in. poprzez redukcję znaczenia postępowania dowodowego prowadzonego na etapie śledztwa lub dochodzenia. Druga grupa zmian ma prowadzić do jego usprawnienia i przyspieszenia. Nowela eliminuje konieczność wyjaśnienia w postępowaniu przygotowawczym okoliczności sprzyjających popełnieniu czynu zabronionego (skreślenie art. 297 § 2 k.p.k.).

1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ZMIAN W PROCEDURZE KARNEJ

Analiza materiałów Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego oraz dokumentów z rządowego i parlamentarnego etapu prac legislacyjnych wskazuje, iż zasadniczy cel ustawy to przeprowadzenie reformy postępowania karnego, która ma doprowadzić do likwidacji dwóch poważnych problemów: nadmiernej przewlekłości postępowań oraz nadmiernej długotrwałości stosowanego w Polsce tymczasowego aresztowania, co Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu sygnalizuje jako polski problem o charakterze strukturalnym. Jej celem jest także dostosowanie polskiej procedury karnej do wymogów wynikających z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, szczególnie w zakresie przepisów dotyczących prawa do obrony i udziału oskarżonego w rozprawie głównej.

Nowela zmienia model postępowania sądowego oraz dostosowuje model postępowania przygotowawczego do rozwiązań kontradyktoryjnego postępowania jurysdykcyjnego przez:

- redukcję znaczenia postępowania dowodowego prowadzonego na etapie śledztwa lub dochodzenia z jednoczesnym zwiększeniem roli kontradyktoryjnego wyjaśniania faktów przed sądem;
- przemodelowanie postępowania sądowego w ten sposób, że główny ciężar postępowania dowodowego będzie spoczywał na jego stronach, a nie jak dotychczas na sądzie;
- wprowadzenie reguły, że sąd będzie mógł przeprowadzać dowód z urzędu jedynie w wyjątkowych przypadkach;
- określenie nowych zasad dopuszczania i przeprowadzania dowodów przed sądem;
- wprowadzenie reguły, zgodnie z którą wraz z aktem oskarżenia nie przesyła się sądowi całych materiałów postępowania przygotowawczego, a jedynie w takim zakresie, w jakim wspierają oskarżenie;
- wykluczenie możliwości dokonania zwrotu sprawy prokuratorowi w celu poszukiwania dowodów i wskazanie, że zwrot może nastąpić zwłaszcza w sytuacji niedokonania w postępowaniu przygotowawczym czynności, które są obligatoryjne, a konwalidacja nie jest w postępowaniu sądowym możliwa lub powodowałaby znaczne trudności;
- szeroki dostęp do obrony z urzędu na etapie postępowania sądowego, niezależny od statusu materialnego oskarżonego, tak by udział obrońcy stał się w postępowaniu sądowym regułą.

Druga grupa zmian ma doprowadzić do usprawnienia i przyspieszenia postępowania poprzez stworzenie prawnych ram szerszego wykorzystania konsensualnych sposobów jego kończenia i nowe ujęcie instytucji mediacji. Zmiany te obejmują:

- rozszerzenie możliwości wnioskowania przez prokuratora o skazanie bez rozprawy na wszystkie występki (art. 335 k.p.k.);
- przyznanie oskarżonemu możliwości wnioskowania o skazanie bez przeprowadzania postępowania dowodowego (art. 338a oraz art. 387 § 1 k.p.k.);
- zabezpieczenie zasady poufności postępowania mediacyjnego poprzez wprowadzenie zakazu przesłuchiwania mediatora jako świadka co do faktów, o których dowiedział się od oskarżonego lub pokrzywdzonego, prowadząc postępowanie mediacyjne;
- możliwość nadania klauzuli wykonalności ugodzie zawartej w postępowaniu mediacyjnym;
- rozszerzenie prowadzenia mediacji na sprawy o wykroczenia;
- dodanie w Kodeksie karnym nowego art. 59a, w którym umożliwia się umorzenie postępowania na wniosek pokrzywdzonego, jeżeli sprawca, który nie był uprzednio skazany za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy, naprawił szkodę lub zadośćuczynił wyrządzonej krzywdzie.

W świetle ogólnej charakterystyki zmian w procedurze karnej należy ostrożnie prognozować, że obserwowana obecnie niewydolność istniejącego modelu postępowania przygotowawczego, który w istotny sposób wpływa na przedłużenie całego postępowania karnego, uniemożliwiając jego zakończenie w rozsądnym terminie, po wejściu w życie przedmiotowej ustawy będzie skutecznie eliminowana. Rozwiązania przyjęte w ustawie pozwalają bowiem na zbudowanie innego modelu postępowania przygotowawczego. Modelu, w którym postępowanie przygotowawcze nie będzie – jak dotychczas – służyło do wyjaśnienia wszystkich okoliczności sprawy oraz przeprowadzenia wszystkich dowodów.

Z punktu widzenia zadań realizowanych w postępowaniu karnym przez Policję, najistotniejsza zmiana to redukcja znaczenia postępowania dowodowego prowadzonego na etapie śledztwa lub dochodzenia, oparta na założeniu, że czynności dowodowe postępowania przygotowawczego mają – co do zasady – być prowadzone nie dla sądu, lecz dla prokuratora w celu dostarczenia mu podstaw do sporządzenia aktu oskarżenia i popierania go przed sądem, ewentualnie po wyczerpaniu źródeł dowodowych lub ujawnieniu się określonych stanów prawnych umorzenia postępowania.

2. ZMIANY W FORMACH POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO

Wyraźne rozróżnienie pomiędzy śledztwem a dochodzeniem na przedsądowym etapie postępowania karnego zostało wprowadzone w Polsce przez rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1932 r. Nr 83, poz. 725, z późn. zm.). W ciągu lat obie te formy postępowania przygotowawczego ewaluowały. Znowelizowany kodeks utrzymuje obie te formy[5]. Nadal obowiązuje zasada, iż przepisy dotyczące śledztwa stosuje się odpowiednio do dochodzenia (art. 325a § 2 k.p.k.).

2.1. Zakres podmiotowy i przedmiotowy śledztwa

Nowela zmienia zakres podmiotowy i przedmiotowy śledztwa. Zgodnie z brzmieniem art. 309 k.p.k. śledztwo będzie prowadzone w sprawach:

- w których rozpoznanie w pierwszej instancji należy do właściwości sądu okręgowego;
- o występki – gdy osobą podejrzaną jest sędzia, prokurator, funkcjonariusz Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Służby Celnej lub Centralnego Biura Antykorupcyjnego;
- o występki – gdy osobą podejrzaną jest funkcjonariusz Straży Granicznej, Żandarmerii Wojskowej, finansowego organu postępowania przygotowawczego lub organu nadrzędnego nad finansowym organem postępowania przygotowawczego, w zakresie spraw należących do właściwości tych organów lub o występki popełnione przez tych funkcjonariuszy w związku z wykonywaniem czynności służbowych;
- o występki, w których nie prowadzi się dochodzenia;
- o występki, w których prowadzi się dochodzenie, jeżeli prokurator tak postanowi ze względu na wagę lub zawiłość sprawy.

Zgodnie z nowym brzmieniem art. 25 § 1 k.p.k. sąd okręgowy orzeka w pierwszej instancji w sprawach o następujące przestępstwa:

- zbrodnie określone w Kodeksie karnym oraz w ustawach szczególnych;
- występki określone w rozdziałach XVI i XVII oraz w art. 140–142, art. 148 § 4, art. 149, art. 150 § 1, art. 151–154, art. 156 § 3, art. 158 § 3, art. 163 § 3 i 4, art. 165 § 1, 3 i 4, art. 166 § 1, art. 173 § 3 i 4, art. 185 § 2, art. 189a § 2, art. 210 § 2, art. 211a, art. 252 § 3, art. 258 § 1–3, art. 265 § 1 i 2, art. 269, art. 278 § 1 i 2 w zw. z art. 294, art. 284 § 1 i 2 w zw. z art. 294, art. 286 § 1 w zw. z art. 294, art. 287 § 1 w zw. z art. 294, art. 296 § 3 oraz art. 299 Kodeksu karnego;
- występki, które z mocy przepisu szczególnego należą do właściwości sądu okręgowego.

Spośród spraw o przestępstwa wymienione w art. 325a § 1 pkt 1 k.p.k., co do których właściwą formą będzie dochodzenie, zamiast dochodzenia będzie prowadzone śledztwo o przestępstwa określone w Kodeksie karnym w art. 155, art. 156 § 2, art. 157a § 1, art. 165 § 2, art. 168, art. 174 § 2, art. 175, art. 181–184, art. 186, art. 201, art. 231 § 1 i 3, art. 240 § 1, art. 250a § 1–3, art. 265 § 3 oraz w rozdziale XXXVI, z wyjątkiem art. 297 i art. 300, i rozdziale XXXVII Kodeksu karnego.
W sprawach o występki przeciwko mieniu (bez względu na zagrożenie karą) śledztwo będzie prowadzone, gdy wartość przedmiotu przestępstwa albo szkoda wyrządzona lub grożąca przekracza 200 000 zł. Zmiana powyższa stanowi dostosowanie do rozwiązań Kodeksu karnego. Zgodnie bowiem z tym aktem prawnym, mienie znacznej wartości, warunkujące kwalifikację prawną z art. 294 k.k., to właśnie co najmniej 200 000 zł. Kwota ta i konieczność objęcia jej kwalifikacją prawną ze wskazanego przepisu stanowi przy większości czynów przeciwko mieniu okoliczność skutkującą powstaniem właściwości sądu okręgowego jako sądu pierwszej instancji (art. 25 § 1 pkt 2 k.p.k.).
Ponadto śledztwo będzie prowadzone:

- jeżeli czyn narusza kilka przepisów ustawy karnej i choćby jeden z nich wymaga prowadzenia śledztwa,
- jeżeli czyn został popełniony przez dorosłego wespół z nieletnim albo czyn karalny nieletniego pozostaje w ścisłym związku z czynem osoby dorosłej, a dobro nieletniego nie stoi na przeszkodzie łącznemu prowadzeniu sprawy (obligatoryjne śledztwo prokuratora, wszczynane na podstawie art. 16 § 1–2 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich – Dz. U. z 2014 r. poz. 382);
- jeżeli przestępstwo skarbowe popełniono w warunkach określonych w art. 151a albo 151b § 1 Kodeksu karnego skarbowego.

2.2. Zakres podmiotowy i przedmiotowy dochodzenia

Dochodzenie nadal będzie prowadzić Policja lub organy, o których mowa w art. 312 k.p.k., chyba że ze względu na wagę lub zawiłość sprawy prokurator postanowi o prowadzeniu w sprawie własnego dochodzenia. Powyższe rozwiązanie uprawnia wniosek, że istnieją zasadniczo (co prawda nieróżniące się zakresem) dwa rodzaje dochodzeń: tzw. dochodzenie policyjne i dochodzenie prokuratorskie. Pierwsze pozostaje pod nadzorem prokuratora, natomiast drugie jest przez niego prowadzone[6]. Inna zmiana to upoważnienie Ministra Sprawiedliwości do ponownego określenia organów uprawnionych obok Policji do prowadzenia dochodzeń oraz organów uprawnionych do wnoszenia i popierania oskarżenia przed sądem pierwszej instancji w sprawach podlegających rozpoznaniu w postępowaniu zwyczajnym, jak również zakresu spraw zleconych tym organom. Organy określone w przygotowywanym rozporządzeniu będą mogły wykonywać, podobnie jak prokurator, funkcję oskarżyciela publicznego w sprawach wynikających z ich kompetencji.
Zgodnie z nowym brzmieniem art. 325b k.p.k. dochodzenie będzie prowadzone w sprawach o przestępstwa należące do właściwości sądu rejonowego:

- zagrożone karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności, z tym że w wypadku przestępstw przeciwko mieniu tylko wówczas, gdy wartość przedmiotu przestępstwa albo szkoda wyrządzona lub grożąca nie przekracza 200 000 zł;
- określone w art. 159, art. 254a i art. 262 § 2 Kodeksu karnego;
- określone w art. 279 § 1, art. 286 § 1 i 2 oraz w art. 289 § 2 Kodeksu karnego, jeżeli wartość przedmiotu przestępstwa albo szkoda wyrządzona lub grożąca nie przekracza 200 000 zł.

Wystąpienie którejkolwiek z negatywnych przesłanek prowadzenia dochodzenia określonych w art. 325b § 1 pkt 1 i 3 i w art. 325b § 2 k.p.k. warunkuje obowiązek prowadzenia postępowania przygotowawczego w formie śledztwa.
Z uwagi na uchylenie z dniem 1 lipca 2015 r. art. 325c k.p.k. w formie dochodzenia będzie mogło być także prowadzone postępowanie przygotowawcze:

- w stosunku do oskarżonego pozbawionego wolności w tej lub innej sprawie;
- jeżeli oskarżony jest nieletni, głuchy, niemy, niewidomy lub gdy biegli lekarze psychiatrzy powołani do wydania opinii w sprawie stwierdzą, że poczytalność oskarżonego w chwili popełnienia zarzucanego mu czynu lub w czasie postępowania jest wyłączona albo w znacznym stopniu ograniczona.

3. WYBRANE CZYNNOŚCI ZWIĄZANE Z FORMALNYM WSZCZĘCIEM ŚLEDZTWA LUB DOCHODZENIA ORAZ ICH UMORZENIEM

3.1. Uwagi ogólne

Z dniem 1 lipca 2015 r. nie ulegają zmianie przepisy dotyczące przyjmowania zawiadomienia o przestępstwie, a także wykonywania przez Policję czynności w postępowaniu sprawdzającym (art. 307 k.p.k.) oraz w postępowaniu w niezbędnym zakresie (art. 308 k.p.k.). Zmiany dotyczą jedynie etapu zakończenia tych postępowań.
Niewątpliwie na sposób dokonywania czynności na tym etapie postępowania karnego ma wpływ – wywołująca liczne wątpliwości – zmiana w zakresie anonimizacji danych adresowych pokrzywdzonego i świadka, wprowadzona ustawą z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz. U. poz. 21). Zmiany procedury karnej w tym zakresie zostały przewidziane w art. 20 tej ustawy, nowelizującym m.in. art. 148, art. 191 i art. 304 k.p.k. oraz wprowadzającym nowy przepis art. 156a k.p.k. Na podstawie art. 22 i art. 24 tej ustawy zmiany do pewnego stopnia dotyczą także postępowania w sprawach o wykroczenia[7]. Zgodnie z art. 25 ustawy procedurę anonimizacji danych adresowych stosuje się do spraw wszczętych po dniu jej wejścia w życie, czyli od dnia 8 kwietnia 2015 r.[8]
Znowelizowany przepis art. 191 § 1 k.p.k. eliminuje spośród danych, które winien podać świadek – miejsce zamieszkania świadka. Policjant prowadzący przesłuchanie, zamiast – jak dotychczas – ustalać adres świadka na podstawie jego ustnego oświadczenia, dokonuje tego na podstawie dokumentu tożsamości lub pisemnego oświadczenia (art. 191 § 1a). Powyższa zasada ma zastosowanie nie tylko do przesłuchania świadków, ale z uwagi na wprowadzenie zmiany w art. 148 k.p.k., odnoszącym się generalnie do wszystkich protokołów, również do innych czynności procesowych, z których sporządza się protokół, np. oględzin, okazania, przeszukania – w zakresie, w jakim obejmują one dane adresowe pokrzywdzonego lub świadka. Dokumentowanie tych czynności następuje w taki sposób, że dane adresowe zapisywane są nie w protokole, ale w osobnym dokumencie (załączniku do protokołu), sporządzonym przez samego pokrzywdzonego lub świadka jako oświadczenie pisemne, o którym mowa w art. 191 § la k.p.k., albo przez po-

licjanta prowadzącego przesłuchanie lub przez protokolanta. Formą dokumentacji miejsca zamieszkania świadka, a zarazem załącznikiem do protokołu, o którym mowa, może być również kserokopia dokumentu tożsamości zawierającego jego adres. Ustawa wprowadziła także zakaz umieszczania bezpośrednio w protokole czynności danych o miejscu pracy świadka lub pokrzywdzonego. Ten sposób dokumentacji danych dotyczących miejsca pracy świadka nie ma zastosowania wobec funkcjonariuszy publicznych składających zeznania w związku z pełnioną funkcją (art. 148 § 2a zdanie trzecie k.p.k.). Na podstawie znowelizowanego art. 304 § 1 k.p.k. opisana wyżej procedura ma również zastosowanie do danych adresowych osoby składającej zawiadomienie o przestępstwie, nawet jeżeli nie posiada ona statusu pokrzywdzonego lub świadka. Konsekwencją zmian jest wprowadzenie urządzenia biurowego w postaci załącznika adresowego (art. 148 § 2b k.p.k.). Załącznik ten przechowuje się razem z aktami sprawy do wiadomości organu prowadzącego postępowanie na danym etapie. W zależności od potrzeb może on przybrać formę przechowywanej w aktach, zamkniętej koperty lub dodatkowego tomu akt. Przechowuje się w nim załączniki do protokołów zawierające dane dotyczące miejsca zamieszkania i pracy pokrzywdzonych lub świadków. Składa się nadto do niego wszelkie inne dokumenty w całości lub w części, w jakiej zawierają one wspomniane dane (np. zwrotne poświadczenia odbioru wezwań i zawiadomień oraz pisma procesowe w całości lub w części). Do akt załącza się w takim wypadku kserokopie dokumentów podlegających umieszczeniu w załączniku adresowym, sporządzone w sposób uniemożliwiający zapoznanie się z danymi chronionymi.

Nowela nie zmienia przepisów dotyczących tzw. przesłanek procesowych[9]. Najogólniej mówiąc, są to przeszkody procesowe powodujące niedopuszczalność postępowania. W razie ich wystąpienia ustawodawca zakazuje jego wszczęcia, a wszczęte nakazuje umorzyć[10]. Oznacza to, że ujawnienie przesłanki z *a contrario* treści art. 303 k.p.k. lub ujawnienie się choćby jednej tylko z przesłanek negatywnych wskazanych w art. 17 § 1 k.p.k. przed wszczęciem postępowania powoduje odmowę jego wszczęcia[11]. Ustalenie negatywnej przesłanki procesowej nie daje Policji wyboru, ma ona obowiązek odmowy wszczęcia lub umorzenia postępowania. Na Policji ciąży też obowiązek sprawdzenia, czy w konkretnej sprawie dochodzenie może się toczyć.

Zgodnie z brzmieniem § 3 w art. 304 k.p.k. Policja będzie nadal miała obowiązek niezwłocznego przekazywania prokuratorowi zawiadomienia o przestępstwie lub własnych danych świadczących o popełnieniu przestępstwa, co do którego obowiązkowe jest prowadzenie śledztwa przez prokuratora, wraz z zebranymi materiałami. Oznacza to, że w przypadku, gdy Policja otrzyma zawiadomienie o przestępstwie (bez względu na jego postać, np. pisemne, utrwalone w protokole, przekazane za pomocą sieci teleinformatycznej), wobec którego jest obowiązkowe prowadzenie śledztwa przez prokuratora, albo zgromadzi własne dane świadczące o popełnieniu takiego przestępstwa, niezwłocznie będzie je przekazywać prokuratorowi, który po ich rozpatrzeniu podejmie odpowiednią decyzję procesową. W świetle tej reguły należy zauważyć, że rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 września 2014 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych (Dz. U. poz. 1218 oraz 1962) wprowadziło tzw. sztywną właściwość rzeczową prokuratury okręgowej i apelacyjnej. W związku z tym w przypadku, gdy Policja otrzyma zawiadomienie o przestępstwie, dla którego właściwą formą postępowania przygotowawczego jest śledztwo, albo zgromadzi własne dane świadczące o popełnieniu takiego przestępstwa i będzie to przestępstwo wskazane w § 9 lub 10 regulaminu wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, zawiadomienie lub własne dane Policji powinny być przekazane do prokuratury okręgowej lub apelacyjnej. W przypadku poważnych przestępstw kryminalnych i gospodarczych, w tym:

- przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu, jeżeli przestępstwa dopuszczono się względem mienia o znacznej wartości;
- przestępstw z art. 189a, art. 252 § 1 i 2, a także z art. 286 § 1 i art. 287 § 1 w związku z art. 294 § 1, jeżeli przestępstwa dopuszczono się względem mienia o wielkiej wartości, oraz art. 310 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.);
- przestępstwa z art. 171 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz. U. z 2012 r. poz. 1376, z późn. zm.), przestępstwa z art. 56a i 57–60 ustawy z dnia 26 października 2000 r. o giełdach towarowych (Dz. U. z 2014 r. poz. 197), przestępstwa z art. 43 i 44 ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (Dz. U. Nr 5, poz. 24, z późn. zm.), przestępstwa określone w art. 115–119 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631, z późn. zm.) oraz przestępstwa z art. 303–305 ustawy z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej (Dz. U. z 2013 r. poz. 1410);

powinny być one kierowane do właściwej miejscowo prokuratury okręgowej. Natomiast w przypadku:

- przestępstw o charakterze terrorystycznym;
- przestępstw dotyczących zorganizowanej przestępczości mającej na celu popełnianie poważnych przestępstw kryminalnych, gospodarczych lub skarbowych;
- poważnych przestępstw korupcyjnych;
- przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu, jeżeli dopuszczono się ich względem mienia o wielkiej wartości;

zawiadomienie o przestępstwie lub własne dane Policji świadczące o popełnieniu takiego przestępstwa, powinny być kierowane do właściwej miejscowo prokuratury apelacyjnej.

Wskazane wyżej katalogi przestępstw będą także uwzględniane w przypadku występowania do prokuratora z wnioskiem o zatwierdzenie wydanego przez Policję postanowienia o odmowie wszczęcia śledztwa.

3.2. Odmowa wszczęcia (umorzenie) postępowania przygotowawczego

Nowela utrzymuje zasadę, iż niezwłocznie po otrzymaniu zawiadomienia o przestępstwie organ powołany do prowadzenia postępowania jest obowiązany wydać postanowienie o wszczęciu bądź o odmowie wszczęcia śledztwa (art. 305 § 1 k.p.k. – przepis stosuje się odpowiednio w dochodzeniu). Zgodnie z tym przepisem postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa będzie wydawał prokurator albo Policja, przy czym postanowienie wydane przez Policję będzie nadal zatwierdzane przez prokuratora. Policja, jak się wydaje, będzie mogła wydać postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa tylko w odniesieniu do przestępstw, wobec których nie będzie obowiązkowe prowadzenie śledztwa przez prokuratora. Prokurator, podejmując decyzję o zatwierdzeniu wydanego przez Policję postanowienia o odmowie wszczęcia śledztwa, będzie badał w szczególności, czy istotnie brak jest podstaw do wszczęcia śledztwa i czy Policja rozważyła wszystkie okoliczności podniesione w zawiadomieniu o przestępstwie.

Od lipca 2015 r. w znacznej liczbie zawiadomień o przestępstwach, gdy dane w nich zawarte nie będą uzasadniały podejrzenia popełnienia przestępstwa oraz po przeprowadzeniu postępowań sprawdzających, kiedy ich rezultat wskaże na brak takiego podejrzenia, policjant samodzielnie, bez udziału prokuratora, będzie podejmował decyzje procesowe związane z odmową wszczęcia dochodzenia. Policjant będzie także podejmował decyzje związane z umorzeniem dochodzenia. Oznacza to, że Policja przejmie większą, wręcz całkowitą, odpowiedzialność za przebieg i rezultaty postępowania sprawdzającego i dochodzenia.

Nie zmienia się zasada, że postanowienia o: wszczęciu, odmowie wszczęcia, umorzeniu w sprawie, umorzeniu dochodzenia i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw oraz o jego zawieszeniu wydaje policjant prowadzący dochodzenie. Jednakże – co jest zmianą istotną – zgodnie z nowym brzmieniem art. 325e § 2 k.p.k., postanowienia te nie będą wymagały zatwierdzenia przez prokuratora, z wyjątkiem postanowienia o umorzeniu dochodzenia prowadzonego przeciwko osobie i postanowienia o zawieszeniu postępowania.

Nadal będzie możliwość złożenia zażalenia na każde z tych postanowień. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r. poz. 396 – akt oczekujący), uwzględniając potrzebę odpowiedniego dostosowania przepisów dotyczących zaskarżalności postanowień niewymagających zatwierdzenia przez prokuratora, nadała następujące brzmienie art. 325e § 4 k.p.k.: „Zażalenie na postanowienie o odmowie wszczęcia dochodzenia, o umorzeniu postępowania w sprawie oraz o umorzeniu dochodzenia i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw wnosi się do prokuratora właściwego do sprawowania nadzoru nad dochodzeniem. Jeżeli prokurator nie przychyli się do zażalenia, kieruje je do sądu".

3.3. Brak obowiązku sporządzania uzasadnienia postanowienia a zażalenie

Nowela utrzymuje, częściowo krytykowane w doktrynie rozwiązanie, że dopuszczalne jest wydanie postanowień bez ich uzasadniania, z wyjątkiem sytuacji, gdy zawiadomienie o przestępstwie złożył inspektor pracy lub Najwyższa Izba Kontroli (uzasadnienie sporządzane jest wtedy na ich wniosek). Krytycy wskazują, że zwolnienie organów z obowiązku sporządzania uzasadnienia „bez wątpienia utrudnia stronie zorientowanie się w przyczynach decyzji, a w konsekwencji utrudnia też ich kontrolę procesową". Należy wyraźnie podkreślić, że niesporządzanie uzasadnienia nie jest obligatoryjne, lecz pozostawione do uznania organu prowadzącego dochodzenie (policjanta). Użycie przez ustawodawcę sformułowania „nie jest wymagane" znaczy bowiem, że nie jest obowiązkowe odstąpienie od sporządzenia uzasadnienia, a „ustawa tego nie zakazuje". Niewątpliwie w części spraw uzasadnienia powinny być przez policjantów sporządzane. Należy nadmienić, że art. 325e § 1 zdanie drugie k.p.k. był zaskarżony do Trybunału Konstytucyjnego, który w wyroku SK 25/13, orzekł, że: „Art. 325e § 1 zdanie drugie (….) jest zgodny z art. 78 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz nie jest niezgodny z art. 45 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji".

Należy pamiętać, że ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz. U. z 2015 r. poz. 21) z dniem 8 kwietnia 2015 r. zmieniła art. 325e § 1 k.p.k., nadając mu brzmienie: „Postanowienia o wszczęciu dochodzenia, odmowie wszczęcia dochodzenia, umorzeniu dochodzenia i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw, umorzeniu dochodzenia oraz o jego zawieszeniu wydaje prowadzący postępowanie. Mogą one zostać zamieszczone w protokole, o którym mowa w art. 304a, i nie wymagają uzasadnienia. Na wniosek strony organ prowadzący dochodzenie podaje ustnie najważniejsze powody rozstrzygnięcia". Celem zmiany jest m.in. zwiększenie uprawnień pokrzywdzonego w procesie, które mogą być efektywnie realizowane jedynie pod warunkiem posiadania informacji nie tylko o decyzjach podejmowanych przez organy procesowe, ale także o motywach ich wydania.

3.4. Zażalenie na postanowienia o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu dochodzenia

Z uwagi na to, że części postanowień nie będzie zatwierdzał prokurator, już z chwilą ich wydania przez policjanta wywoływać one będą skutki prawne. Policja będzie je doręczać osobie lub instytucji państwowej, samorządowej lub społecznej, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie, oraz ujawnionemu pokrzywdzonemu – z pouczeniem o przysługujących im uprawnieniach. Jednym z nich jest prawo przejrzenia akt postępowania sprawdzającego albo dochodzenia.

Należy przypomnieć, że w dniu 23 lipca 2013 r. weszła w życie ustawa z dnia 22 marca 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. poz. 480.) poszerzająca krąg podmiotów uprawnionych do złożenia zażalenia[12]. Na postanowienie o odmowie wszczęcia dochodzenia przysługuje zażalenie: pokrzywdzonemu, instytucji państwowej, samorządowej lub społecznej, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie, oraz osobie, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie, jeżeli wskutek przestępstwa doszło do naruszenia jej praw. Natomiast na postanowienie o umorzeniu dochodzenia, poza stronami – zgodnie z art. 303 § 1a k.p.k. – przysługuje zażalenie:

- instytucji państwowej lub samorządowej, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie;
- osobie, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie określonym w art. 228–231, art. 233, art. 235, art. 236, art. 245, art. 270–277, art. 278–294 lub w art. 296–306 k.k., jeżeli postępowanie karne wszczęto w wyniku jej zawiadomienia, a wskutek tego przestępstwa doszło do naruszenia jej praw.

Biorąc pod uwagę, że prawo kwestionowania postanowień przyznano osobie, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie i której prawa zostały wskutek tego przestępstwa naruszone, celem ułatwienia w dokonaniu tego typu oceny, proponuje się praktykę wyraźnego odbierania od zawiadamiającego, w toku jego przesłuchania, oświadczenia co do tego, czy przestępstwo objęte zawiadomieniem narusza jakieś jego prawa, a jeśli tak, to jakie i w jaki sposób. Uzyskanie odpowiedzi negatywnej będzie, co do zasady, zwalniało z doręczania takiej osobie postanowienia o odmowie wszczęcia. Uzyskanie odpowiedzi pozytywnej może dostarczać argumentów w ustalaniu faktu naruszenia praw skarżącego lub jego braku[13].

Zgodnie z art. 465 § 1 k.p.k. przepisy dotyczące zażaleń na postanowienia sądu stosuje się odpowiednio do zażaleń na postanowienia prokuratora i prowadzącego dochodzenie. Kontrola sądu polega na ustaleniu, czy w sprawie nie doszło do naruszenia zasad postępowania kwalifikowanych jako względne (art. 438 k.p.k.) albo bezwzględne (art. 439 k.p.k.) przyczyny odwoławcze. Powinna ona prowadzić do odpowiedzi na pytanie, czy dochodzenie spełniło cele określone w art. 297 k.p.k. Sąd ma zatem obowiązek kompleksowej oceny dochodzenia, w szczególności sprawdzenia, czy okoliczności sprawy zostały

wyjaśnione w myśl art. 297 § 1 pkt 4 k.p.k., a także analizy dowodów zgromadzonych w sprawie i dokonania ich oceny zgodnie z dyrektywami art. 7 k.p.k.

4. WYBRANE ZAGADNIENIA ZWIĄZANE ZE WSZCZĘCIEM I PRZEBIEGIEM POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO

4.1. Wszczęcie i przebieg śledztwa

Nowela utrzymuje zasadę, że Policja nie jest organem uprawnionym do wszczęcia śledztwa, ale jednocześnie poszerza jej uprawnienia i obowiązki w zakresie jego prowadzenia. Po wszczęciu śledztwa prokurator będzie mógł, tak jak dotąd, powierzyć Policji przeprowadzenie śledztwa w całości, w określonym zakresie albo dokonanie poszczególnych czynności, przy czym w śledztwie prowadzonym z uwagi na osobę sprawcy (obowiązkowe prowadzenie śledztwa przez prokuratora) prokurator będzie mógł powierzyć Policji jedynie dokonanie poszczególnych czynności śledztwa (art. 309 pkt 2 i 3 k.p.k.).

Należy zwrócić uwagę na nowe rozwiązania przyjęte w art. 311 k.p.k., zgodnie z którymi powierzenie Policji przeprowadzenia śledztwa w całości lub w określonym zakresie będzie mogło obejmować czynności związane z przedstawieniem zarzutów, zmianą lub uzupełnieniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów czy zamknięciem śledztwa (dotychczas w śledztwie powierzonym zastrzeżone dla prokuratora). Co prawda, ustawa tego nie stanowi, jednak – jak się wydaje – w śledztwie prowadzonym z uwagi na osobę sprawcy (art. 309 pkt 2 i 3 k.p.k.), prokurator nie będzie powierzał Policji dokonywania czynności związanych z przedstawieniem zarzutów, zmianą lub uzupełnieniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów czy zamknięciem śledztwa. Wniosek taki uprawniają przepisy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 września 2014 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz. U. poz. 1218, z późn. zm.) w brzmieniu:

- „§ 64. Prokurator przyjmuje ustne zawiadomienie o przestępstwie w sprawach, o których mowa w art. 309 pkt 2 i 3 k.p.k. niezależnie od właściwości miejscowej.”;
- „§ 70. W przypadku gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa przez osoby wymienione w art. 309 pkt 2 i 3 k.p.k., czynności wymienione w art. 308 § 1 k.p.k. są przeprowadzane, w miarę możliwości, przy udziale prokuratora”.

Zgodnie z brzmieniem art. 311 § 4 k.p.k., w śledztwie powierzonym w całości lub w określonym zakresie albo podczas wykonywania poszczególnych czynności śledztwa Policja – tak jak dotychczas – będzie mogła dokonywać innych czynności, jeżeli wyłoni się taka potrzeba. Będzie to uzasadnione zwłaszcza wówczas, gdy zwłoka mogłaby spowodować utratę lub zniekształcenie dowodu. Nowy art. 311 k.p.k. nie zawiera takiego przepisu, jaki jest w obecnym stanie prawnym, zgodnie z którym: „Prokurator może zastrzec do osobistego wykonania jakąkolwiek czynność śledztwa, a w szczególności czynności wymagające postanowienia”.

Nie jest wykluczone wydawanie przez Policję w śledztwie powierzonym postanowień, ustawa bowiem nie zastrzega, że wyłączone są czynności wymagające postanowienia. Policja będzie więc mogła wydawać w śledztwie postanowienia np. o powołaniu biegłego, z wyłączeniem oczywiście tych, które są zastrzeżone dla prokuratora, np. dotyczących sądowo-lekarskiej sekcji zwłok.

Inaczej powierzenie śledztwa reguluje ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz. U. z 2013 r. poz. 186, z późn. zm.). Zgodnie z przepisem art. 151b § 2 k.k.s., prokurator, który wszczął śledztwo, może powierzyć Policji (także innym niefinansowym organom postępowania przygotowawczego) jego przeprowadzenie w całości lub w określonym zakresie albo dokonanie poszczególnych czynności tego postępowania. W przypadku śledztwa prowadzonego przeciwko funkcjonariuszom publicznym prokurator nie może powierzyć Policji (także innemu organowi) czynności związanych z przedstawieniem zarzutów, ich zmianą lub uzupełnieniem oraz zamknięciem śledztwa. Zgodnie z brzmieniem art. 151b § 3 k.k.s., przy powierzeniu śledztwa w całości lub w określonym zakresie prokurator może natomiast zastrzec do osobistego wykonania jakąkolwiek czynność, w szczególności wymagającą wydania postanowienia, związaną z przedstawieniem zarzutów, ich zmianą lub uzupełnieniem, pociągnięciem do odpowiedzialności posiłkowej i zmianą postanowienia o pociągnięciu do tej odpowiedzialności albo zamknięciem śledztwa.

Nowela utrzymuje podstawowy, 3-miesięczny termin śledztwa. Okres śledztwa powyżej 3 miesięcy może być przedłużony na dalszy czas oznaczony, nie dłuższy jednak niż rok, przez prokuratora nadzorującego śledztwo lub prokuratora nadrzędnego nad prokuratorem, który prowadzi śledztwo. W szczególnie uzasadnionych przypadkach okres ten może przedłużyć na dalszy czas oznaczony właściwy prokurator nadrzędny nad prokuratorem nadzorującym lub prowadzącym śledztwo.

4.2. Wszczęcie i przebieg dochodzenia

Nowela uchyla w art. 325e § 3 k.p.k. w brzmieniu: „Nie jest wymagane powiadomienie prokuratora o wszczęciu dochodzenia”, co oznacza, że Policja nie będzie zobowiązana do zawiadomienia prokuratora o wszczęciu dochodzenia.

Przyjęte rozwiązanie niewątpliwie będzie skutkować ograniczeniem nadzoru prokuratora nad dochodzeniem. Będzie zatem możliwe, że dochodzenie w fazie *im rem* zostanie prawomocnie zakończone bez jakiejkolwiek kontroli prokuratora. Należy jednak wskazać, że będzie można złożyć zażalenie na odmowę wszczęcia dochodzenia oraz – tak jak w obecnym stanie prawnym – na umorzenie dochodzenia i wpisanie sprawy do rejestru przestępstw do prokuratora właściwego do sprawowania nadzoru nad dochodzeniem, który jeśli nie przychyli się do zażalenia, skieruje je do sądu (art. 325e § 4 k.p.k.).

Natomiast w przypadku złożenia wniosku, o którym mowa w art. 59a k.k., postanowienie o umorzeniu dochodzenia na etapie postępowania przygotowawczego będzie wydawał wyłącznie prokurator.

W kontekście normatywnym, który będzie obowiązywać od 1 lipca 2015 r. (to jest po uchyleniu przepisów rozdziału 51 k.p.k.[14], a więc także i art. 469), z przepisu art. 331 § 1 k.p.k. można wyprowadzić wniosek, że brak jest przeszkód prawnych, aby prokurator zatwierdził akt oskarżenia sporządzony przez Policję w każdej ze spraw objętych dochodzeniem.

Znowelizowany przepis art. 325i k.p.k. nadal ustanawia podstawowy czas trwania dochodzenia na 2 miesiące. Prokurator będzie mógł przedłużyć ten okres do 3 miesięcy, a w uzasad-

nionych wypadkach – na dalszy czas oznaczony, nie dłuższy jednak niż rok. Nadto w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, prokurator bezpośrednio przełożony nad prokuratorem prowadzącym lub nadzorującym dochodzenie może przedłużyć jego okres na dalszy czas oznaczony.
Od 1 lipca 2015 r. nadal będzie, dodatkowo wzmocniona przepisem art. 297 § 1 pkt 5 k.p.k., możliwość uproszczenia dochodzenia prowadzonego przez Policję w sposób określony w art. 325h k.p.k. Niemniej nadal należy pamiętać, że czynności procesowe wykonywane w toku postępowania przygotowawczego, w szczególności te o charakterze niepowtarzalnym, będą rzutować na wynik procesu karnego.

4.3. Przedstawienie zarzutów

Przedstawienie zarzutów odgrywa szczególną rolę w postępowaniu przygotowawczym. Kieruje, w dacie wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów, postępowanie przeciwko określonej osobie[15], rozpoczyna jego fazę *in personam* (art. 313 § 1 i art. 325a § 2 k.p.k.). Jego treść (art. 313 § 2 k.p.k.) obrazuje wiedzę organu prowadzącego postępowanie co do sprawstwa określonej osoby odnośnie do określonego czynu[16]. Jest ono formalnym wyrazem pociągnięcia określonej osoby do odpowiedzialności karnej i staje się ona podejrzanym, a więc stroną postępowania przygotowawczego.
Zgodnie z nowym brzmieniem art. 311 § 2 k.p.k., prokurator może powierzyć Policji przeprowadzenie śledztwa w całości lub w określonym zakresie albo dokonanie poszczególnych czynności śledztwa. Oznacza to, jeśli prokurator nie zastrzegł tej czynności do osobistego wykonania (art. 311 § 6 k.p.k.), że Policja będzie mogła w śledztwie powierzonym wydawać postanowienie o przedstawieniu zarzutów, a także o jego zmianie lub uzupełnieniu. Nowela lipcowa innych zmian poza wskazaną wyżej w tej instytucji nie wprowadza. Nadal będzie się ona składać się z ciągu czynności procesowych, które muszą być wykonane w kolejności przewidzianej w ustawie (art. 313 k.p.k.)[17].
Należy podkreślić, co wydaje się istotne, jeżeli podejrzany nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim, do czynności przedstawienia, uzupełnienia lub zmiany zarzutów należy obowiązkowo wezwać tłumacza (art. 72 k.p.k.). Nadto – na wniosek podejrzanego lub jego obrońcy – tłumacza wzywa się w celu porozumienia się podejrzanego z obrońcą w związku tą czynnością. Podejrzanemu temu doręcza się postanowienie o przedstawieniu, uzupełnieniu lub zmianie zarzutów z uzasadnieniem wraz z tłumaczeniem (art. 72 § 3 k.p.k.).
W znowelizowanej procedurze Policja nadal będzie uprawniona w wypadkach niecierpiących zwłoki (art. 308 k.p.k.) do przesłuchania osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa w charakterze podejrzanego przed wydaniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów, jeżeli zachodzą warunki do sporządzenia takiego postanowienia. Przesłuchanie będzie się rozpoczynać od informacji o treści zarzutu. Podobnie jak obecnie w takim wypadku w sprawach, w których prowadzenie śledztwa jest obowiązkowe, najpóźniej w ciągu 5 dni od dnia przesłuchania prokurator będzie wydawał postanowienie o przedstawieniu zarzutów albo, w razie braku warunków do jego sporządzenia – umarzał postępowanie w stosunku do osoby przesłuchanej (art. 308 § 4 k.p.k.). W sprawach, dla których właściwą formą postępowania przygotowawczego będzie dochodzenie, nadal nie będzie konieczne wydawanie postanowienia o przedstawieniu zarzutów w dochodzeniu prowadzonym po uprzednim wykonaniu czynności niecierpiących zwłoki w trybie art. 308 § 2 k.p.k. Jeżeli natomiast okaże się, że zarzut postawiony w tym trybie jest niezasadny wobec danej osoby, to niezbędne będzie wydanie przez policjanta, najpóźniej w ciągu 5 dni od dnia przesłuchania, podlegającego zatwierdzeniu przez prokuratora postanowienia o umorzeniu postępowania przygotowawczego wobec tej osoby na podstawie art. 322 k.p.k.
Nowela nie zmienia reguł przedstawiania zarzutów w dochodzeniu (art. 325g k.p.k.). Nie będzie więc wymagane sporządzenie postanowienia o przedstawieniu zarzutów (także o zmianie lub uzupełnieniu), chyba że podejrzany jest tymczasowo aresztowany. Przesłuchanie osoby podejrzanej będzie się zaczynać od powiadomienia jej o treści zarzutu wpisanego do protokołu przesłuchania (tzw. uproszczone przedstawienie zarzutów). Stwierdzenie w ustawie, że sporządzenie takiego postanowienia „nie jest wymagane", oznacza, że nie jest obowiązkowe odstąpienie od tego, a określono w ten sposób jedynie dopuszczalność rezygnacji ze sporządzenia tego postanowienia, ustawa nie zakazuje dokonania tej czynności.
Biorąc pod uwagę, że integralną częścią przedstawienia zarzutów jest niezwłoczne przesłuchanie podejrzanego, a że jest to pierwsze przesłuchanie, przed przystąpieniem do niego należy pouczyć podejrzanego o jego uprawnieniach (art. 300 § 1 k.p.k.). Pouczenie należy wręczyć podejrzanemu na piśmie; podejrzany otrzymanie pouczenia potwierdza podpisem[18].

4.4. Zamknięcie postępowania przygotowawczego

Instytucja zamknięcia postępowania składa się z określonego, uporządkowanego ciągu czynności przeprowadzanych przez policjanta w końcowej jego fazie (art. 321 § 1, 325g § 1 k.p.k.). Od lipca 2015 r., podobnie jak obecnie, znajdzie ona zastosowanie, gdy sprawa będzie kierowana do sądu, a więc wówczas gdy będzie sporządzany i wnoszony do sądu:

- wniosek, o którym mowa w art. 335 § 1 k.p.k.;
- akt oskarżenia (art. 331 i 335 § 2 k.p.k.);
- wniosek o warunkowe umorzenie postępowania przez sąd na posiedzeniu, poprzedzającym rozprawę główną (art. 336 k.p.k.);
- wniosek o umorzenie postępowania ze względu na niepoczytalność podejrzanego i zastosowanie wobec niego środków zabezpieczających (art. 324 k.p.k.).

Nowela dokonała zmian w regulującym tę instytucję art. 321 k.p.k. Zgodnie z brzmieniem nowego art. 321 § 1 k.p.k.: „Jeżeli istnieją podstawy do zamknięcia śledztwa, na wniosek podejrzanego, pokrzywdzonego, obrońcy lub pełnomocnika o umożliwienie końcowego zapoznania się z materiałami postępowania, prowadzący postępowanie powiadamia wnioskującego o możliwości przejrzenia akt i wyznacza mu termin do zapoznania się z nimi, zapewniając udostępnienie mu akt sprawy wraz z informacją, jakie materiały z tych akt, stosownie do wymogów określonych w art. 334 § 1, będą przekazane sądowi wraz z aktem oskarżenia, i pouczeniem go o uprawnieniu wskazanym w § 5, co odnotowuje się w protokole końcowego zapoznania się strony, obrońcy lub pełnomocnika z materiałami postępowania. W celu przejrzenia akt prokurator może udostępnić akta w postaci elektronicznej"[19].
Instytucja zamknięcia od 1 lipca 2015 r. będzie składała się z następujących czynności, spośród których najistotniejsza jest nowa czynność „zapoznania się z aktami":

- powiadomienie podejrzanego i jego obrońcy (tak jak obecnie) oraz pokrzywdzonego i jego pełnomocnika (novum),

zwanych dalej „zapoznającymi się", o możliwości przejrzenia akt i wyznaczenie terminu do zapoznania się z aktami (powiadamia policjant prowadzący postępowanie);
- wyznaczenie terminu do zapoznania się z aktami w taki sposób, aby od dnia doręczenia zawiadomienia o możliwości takiego zapoznania się upłynęło co najmniej 7 dni;
- udostępnienie zapoznającym się akt sprawy wraz z informacją, jakie materiały z tych akt, stosownie do wymogów określonych w art. 334 § 1 k.p.k., będą przekazane sądowi wraz z aktem oskarżenia (takiej informacji nie przekazuje się, gdy prokurator będzie występował z wnioskiem o wydanie na posiedzeniu wyroku skazującego i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków przewidzianych za zarzucany mu występek – art. 335 § 1 k.p.k.[20]);
- zapoznawanie się z materiałami postępowania przez zapoznających się;
- pouczenie zapoznających się o uprawnieniu do złożenia w terminie 3 dni od dnia zapoznania się z materiałami postępowania wniosków dowodowych, a także wniosków o uzupełnienie materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia, o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy;
- sporządzenie protokołu końcowego zapoznania się i odnotowanie w nim obowiązkowo faktu pouczenia zapoznających się z materiałami postępowania o uprawnieniu do złożenia wniosków dowodowych, a także wniosków o uzupełnienie materiału dowodowego;
- wydanie postanowienia o zamknięciu śledztwa (zawsze), a o zamknięciu dochodzenia, wówczas gdy podejrzany będzie tymczasowo aresztowany (art. 325g § 1 k.p.k.), jeżeli nie będzie zachodziła potrzeba uzupełnienia postępowania lub uzupełnienia materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia, o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy (nie zgłoszono wniosków, wnioski zostały złożone, lecz nie zostały uwzględnione, organ prowadzący postępowanie nie dostrzega konieczności uzupełnienia postępowania, działając z urzędu)[21].

W przypadku gdy wnioski zostały złożone, dalszy sposób postępowania będzie uzależniony od tego, czy wnioski zostaną uwzględnione czy też nie. Znaczenie będzie miało także, kto z uprawnionych złożył wniosek i jaki był to rodzaj wniosku.

W wypadku uwzględnienia przez policjanta wniosku dowodowego lub po uzgodnieniu z prokuratorem, wniosku o uzupełnienie materiału dowodowego o określone dokumenty, nastąpi:
- przeprowadzenie wnioskowanego dowodu, w szczególności gdy wniosek dotyczył będzie dowodu, którego nieprzeprowadzenie grozić będzie jego utratą lub zniekształceniem

lub
- uzupełnienie materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia, o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy.

Po wykonaniu wnioskowanych dowodów (ale nie po uzupełnieniu o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy) organ procesowy ponawia czynności związane z zamknięciem postępowania (na wniosek). Należy nadmienić, że nie jest wymagane postanowienie w przedmiocie uwzględnienia wniosku dowodowego[22].

W wypadku wystąpienia przesłanek dla nieuwzględnienia wniosku (gdy policjant uzna, że są przesłanki do ich nieuwzględnienia), wnioski z całością materiałów postępowania będą przekazywane prokuratorowi. Taki tryb postępowania wynika z przepisu art. 321 § 6 k.p.k. w brzmieniu: „Wnioski dowodowe, o których mowa w § 5, mogą być przez prokuratora nieuwzględnione, jeżeli cele postępowania przygotowawczego, o których mowa w art. 297 § 1, zostały osiągnięte, a wnioski te nie mają wpływu na zakres ustaleń wskazanych w art. 297 § 1 pkt 5, chyba że chodzi o wniosek dotyczący dowodu, którego nieprzeprowadzenie grozi jego utratą lub zniekształceniem. Prokurator, w razie nieuwzględnienia wniosku dowodowego strony, przekazuje ten wniosek wraz z aktem oskarżenia sądowi. Prezes sądu lub sąd rozstrzyga w przedmiocie wniosku przed rozprawą".

W kontekście wskazanego wyżej algorytmu, należy jednak zwrócić uwagę na następujące inne niż obecne, albo nowe, elementy tej czynności w ramach zamknięcia postępowania:
- zmiana w nazwie instytucji z „końcowego zaznajomienia z materiałami postępowania" na „końcowe zapoznanie się z materiałami postępowania";
- dotychczas zaznajomienie realizował policjant, od lipca będzie to osobiste zapoznawanie się przez stronę, obrońcę lub pełnomocnika;
- końcowe zapoznanie się z materiałami zgromadzonymi tak w śledztwie, jak i w dochodzeniu będzie następować jedynie na wniosek podejrzanego lub jego obrońcy albo pokrzywdzonego lub jego pełnomocnika (art. 321 § 1 i 325a § 2 k.p.k.);
- nowelizacja objęła przepis art. 300 k.p.k., dodając do wymienionych w nim pouczeń (informacji o uprawnieniach podejrzanego i pokrzywdzonego) również pouczenie o uprawnieniu „do końcowego zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego";
- istotne znaczenie ma unormowanie w § 3 art. 321 k.p.k., a mianowicie, że termin zapoznania się strony, obrońcy i pełnomocnika z materiałami śledztwa lub dochodzenia powinien być tak wyznaczony, aby od dnia doręczenia zawiadomienia o możliwości takiego zapoznania się upłynęło co najmniej 7 dni;
- prokurator będzie mógł ograniczyć liczbę pokrzywdzonych, którym umożliwi końcowe zapoznanie się z materiałami postępowania, jeżeli będzie to konieczne dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania.

Nowym elementem czynności „zapoznania się z materiałami postępowania" będzie uprzednie przekazanie zapoznającemu się informacji, jakie materiały z tych akt, stosownie do wymogów określonych w art. 334 § 1, będą przekazane sądowi wraz z aktem oskarżenia. Zgodnie z tym przepisem z aktem oskarżenia przekazuje się sądowi jedynie materiały postępowania przygotowawczego związane z kwestią odpowiedzialności osób wskazanych w tym akcie za czyny w nim zarzucane, obejmujące:
- postanowienia i zarządzenia dotyczące tych osób wydane w toku postępowania,
- protokoły czynności wymagane przez ustawę, załączniki do tych protokołów oraz adnotacje o przejrzeniu akt przez pokrzywdzonych, udzielonej im informacji i pouczeniach,
- opinie i dokumenty urzędowe i prywatne uzyskane lub złożone do akt sprawy.

Adnotacje, o których mowa w pkt 2 wiążą się z nowym rozwiązaniem, jakim jest możliwość ograniczenia, ale wyłącznie przez prokuratora – z uwagi na konieczność zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania – liczby pokrzywdzonych, którym umożliwi się końcowe zapoznanie z materiałami postępowania. Zgodnie z nowym brzmieniem § 2 w art. 321 k.p.k., nadanym ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, prokurator będzie mógł

ograniczyć liczbę pokrzywdzonych, którym umożliwi końcowe zapoznanie się z materiałami postępowania, jeżeli będzie to konieczne dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. W przypadku ograniczenia liczby pokrzywdzonych pozostali pokrzywdzeni będą mieć prawo do przejrzenia akt, a prowadzący postępowanie będzie im zapewniał udostępnienie akt sprawy wraz z informacją, jakie materiały z tych akt, stosownie do wymogów określonych w art. 334 § 1 k.p.k., będą przekazane sądowi wraz z aktem oskarżenia, i pouczał ich o uprawnieniu do składania wniosków dowodowych, a także wniosków o uzupełnienie materiału dowodowego, który ma być przekazany sądowi wraz z aktem oskarżenia, o określone dokumenty zawarte w aktach sprawy. O przejrzeniu akt przez każdego z tych pokrzywdzonych, udzielonej informacji i pouczeniu zamieszczana będzie adnotacja w aktach sprawy.

Rozwiązanie to, w kontekście kontradyktoryjnej rozprawy, wzmacnia rolę końcowego zapoznawania się stron i ich procesowych przedstawicieli z materiałami sprawy. Oznacza ono, że policjant przed podjęciem decyzji o zamknięciu postępowania w sprawach, w których planowane będzie skierowanie do sądu aktu oskarżenia, wniosku o warunkowe umorzenie postępowania lub wniosku o umorzenie postępowania ze względu na niepoczytalność podejrzanego i zastosowanie wobec niego środków zabezpieczających, będzie dokonywał, niewątpliwie w uzgodnieniu (porozumieniu) z prokuratorem, swoistej klasyfikacji materiałów postępowania przygotowawczego, by dysponować odpowiednią informacją, którą będzie przekazywał zapoznającym się z materiałami spraw. Należy akceptować projektowane w prokuraturze rozwiązanie, że w czasie poprzedzającym możliwość zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego, stosownie do art. 321 § 1 i art. 325h k.p.k., prokurator będzie wydawał zarządzenie, w którym określi materiały, jakie zostaną skierowane do sądu z aktem oskarżenia. W przypadku złożenia wniosku o uzupełnienie tych materiałów prokurator będzie wydawał odrębne zarządzenie. Będzie ono stanowiło załącznik do protokołu i podstawę ewentualnej kontroli zakresu materiałów przekazanych do sądu.

5. UMORZENIE DOCHODZENIA Z POWODU NIEWYKRYCIA SPRAWCY W TRYBIE REJESTROWYM ALBO ZWYKŁYM

Nowela znosi obowiązek zatwierdzania przez prokuratora postanowienia o umorzeniu dochodzenia z powodu niewykrycia sprawcy przestępstwa, zwanym dalej „umorzeniem zwykłym", podobnie jak obecnie postanowienia o umorzeniu dochodzenia i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw, zwanym dalej „umorzeniem rejestrowym".

Odnosząc się do podstaw prawnych umorzenia dochodzenia z powodu niewykrycia sprawcy, należy podkreślić, że w przypadku „umorzenia rejestrowego" podstawę prawną stanowi art. 325f § 1 k.p.k., który zawiera jednocześnie faktyczną przyczynę umorzenia rejestrowego, tj. „brak dostatecznych podstaw do wykrycia sprawcy w drodze dalszych czynności procesowych". W przypadku „umorzenia zwykłego" podstawą prawną jest art. 322 k.p.k.

Z założenia „umorzenia rejestrowego" wynika, że jest ono ustanowione dla sytuacji, gdy perspektywa wykrycia sprawców już we wstępnej fazie postępowania jest minimalna, a w zasadzie – w ocenie Policji – wystąpi brak punktu zaczepienia (brak źródeł dowodowych), który pozwalałby podejmować działania procesowe dla ustalenia i wykrycia sprawcy. Stworzenie możliwości szybkiego umorzenia miało w zamyśle ustawodawcy odciążyć Policję od wykonywania czynności procesowych, w sytuacji gdy nie rokują one wykrycia sprawcy. Realizacja tego celu oznacza, że dochodzenie powinno być kończone w miarę szybko, by czasowe granice tego dochodzenia były jak najkrótsze. Należy aprobować pogląd, że sprzeczne z *ratio legis* art. 325f k.p.k. byłoby umorzenie dochodzenia i wpisywanie sprawy do rejestru przestępstw po wyczerpaniu terminu podstawowego (2 miesiące) zakreślonego dla dochodzenia. Nowe uregulowanie pozwoli Policji na takie ukształtowanie praktyki, by nie zatracić różnicy pomiędzy umorzeniem dochodzenia w postępowaniu rejestrowym, a umorzeniem – wobec niewykrycia sprawcy – dochodzenia „zwyczajnego". Niewątpliwie zarówno po „umorzeniu rejestrowym" (jak obecnie), jak i „umorzeniu zwykłym" (co jest *novum*) akta dochodzenia wraz z załącznikami i dowodami rzeczowymi będą pozostawać w jednostce Policji, a sprawa nadal będzie pozostawać w jej zainteresowaniu.

W przypadku „umorzenia rejestrowego" tylko wówczas, jeżeli zostaną ujawnione dane pozwalające na wykrycie sprawcy, Policja – zgodnie z art. 325f § 3 k.p.k. – będzie wydawać – jak obecnie – postanowienie o podjęciu na nowo dochodzenia. Natomiast w przypadku „umorzenia zwykłego" podjęcie umorzonego dochodzenia będzie następować na zasadach ogólnych (art. 327 § 1 k.p.k.). Oznacza to, że przed wydaniem tego postanowienia Policja nie może z własnej inicjatywy dokonywać czynności dowodowych w celu sprawdzenia okoliczności uzasadniających jego wydanie. Takie uprawnienie nadal przysługuje tylko prokuratorowi, który może zlecić ich przeprowadzenie Policji (art. 327 § 3 k.p.k.).

W kontekście tej zmiany, z dniem 1 lipca 2015 r. utraci rację praktyka, wynikająca z uzgodnionego przez Komendę Główną Policji i b. Prokuraturę Krajową stanowiska, zgodnie z którym „Jeżeli natomiast charakter postępowania, w toku którego nie wykryto sprawcy przestępstwa, wymagał podjęcia przez prokuratora przewidzianych przepisami procedury karnej działań związanych z jego nadzorem nad postępowaniem przygotowawczym, to sprawa nie kwalifikuje się do zakończenia jej tzw. umorzeniem rejestrowym na podstawie art. 325f § 1 k.p.k."[23]. Należy podzielić pogląd J. Kudrelka[24], iż k.p.k. nie uzależnia umorzenia rejestrowego od braku nadzoru prokuratora.

W nowym stanie prawnym Policja, podobnie jak obecnie, w przypadku „umorzenia rejestrowego" będzie dokonywać czynności związanych z uprawomocnieniem się postanowienia o „umorzeniu zwykłym" dochodzenia i archiwizowaniem akt tych dochodzeń. Natomiast prokurator, po uprawomocnieniu się postanowienia o „umorzeniu zwykłym" dochodzenia, w trybie art. 323 k.p.k. będzie rozstrzygał w przedmiocie dowodów rzeczowych, stosownie do przepisów art. 230–233 k.p.k.

6. TYTUŁEM ZAKOŃCZENIA

W świetle omówionych zmian w procedurze karnej należy wyraźnie podkreślić ponadczasowość poglądu, że Policja, jako organ ścigania i organ postępowania przygotowawczego, oraz prokurator, jako prowadzący lub nadzorujący postępowanie przygotowawcze i przyszły oskarżyciel publiczny, są

obowiązani do najwyższej staranności przy zbieraniu i zabezpieczaniu dowodów, ponieważ jedynie w ten sposób można ustalić faktyczny przebieg danego zdarzenia, dokonać właściwej oceny charakteru czynu i ustalić jego sprawcę. I tylko w rezultacie takich działań nastąpi właściwa kwalifikacja prawna czynu pozwalająca na wystąpienie z odpowiednią skargą zasadniczą, popartą mocnymi, przekonującymi i wiarygodnymi dowodami[25].

W kontekście powyższego, co nie powinno budzić wątpliwości, należy zasygnalizować potrzebę pilnej korelacji kryteriów oceny pracy Policji i prokuratury. Oceny na podstawie różnych kryteriów prowadzą do tego, że różne są priorytety współpracujących instytucji, co niewątpliwie odbija się niekorzystnie na rezultatach części prowadzonych postępowań.

Nie powinna budzić wątpliwości teza, iż przy pożądanej od 1 lipca 2015 r. wizji modelu funkcjonowania oskarżyciela publicznego i wspomagającego go policjanta „brak będzie miejsca na statystyczne limity, manipulacje czy kreatywną statystyczną ekwilibrystykę”[26].

[1] Tak w ostatnim słowie wspomniał prof. dr hab. Andrzej Zoll podczas konferencji „Model postępowania przygotowawczego i sądowego” zorganizowanej przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego przy Ministrze Sprawiedliwości w dniu 30 marca 2010 r. w Warszawie.

[2] Patrz referat pt. *Model postępowania przygotowawczego i sądowego* zaprezentowany przez J. Skorupkę w dniu 30 marca 2010 r. podczas zorganizowanej przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego konferencji poświęconej pożądanym kierunkom zmian w dziedzinie prawa karnego procesowego w zakresie modelu postępowania przygotowawczego i sądowego.

[3] Oświadczenie Rządowe z dnia 7 kwietnia 1993 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 285).

[4] Niniejszą ustawą zmienia się m.in.: ustawę z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń, ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, ustawę z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy i ustawę z dnia 24 sierpnia 2001 r. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia.

[5] T. Grzegorczyk, *Postępowanie przygotowawcze w świetle nowelizacji z dnia 27 września 2013 r. i rola w nim prokuratora w aspekcie sądowego stadium procesu*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 1–2, s. 26 i nast.

[6] Patrz M. Kurowski, *Zagadnienia ogólne i postępowanie przygotowawcze*, Wydawnictwo Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, Kraków 2015.

[7] W odróżnieniu jednak od postępowania karnego procedura wykroczeniowa przewiduje anonimizację protokołów i stosowanie załącznika adresowego wyłącznie na wniosek pokrzywdzonego lub świadka.

[8] Krótki okres stosowania ustawy uwidocznił niedostatki przyjętych rozwiązań, a także dostarczył przykładów uzasadniających potrzebę pilnej interwencji legislacyjnej.

[9] J. Curyło, *Przyjęcie informacji o przestępstwie. Postępowanie sprawdzające. Odmowa wszczęcia postępowania. Wszczęcie postępowania przygotowawczego*, Wydawnictwo SP w Pile 2011, s. 27 i nast., http://pila.szkolapolicji.gov.pl/joomla/images/stories/Biblioteka/Ebiblioteka/PDF/przyjecie_informacji.pdf.

[10] S. Stachowiak, *Odmowa wszczęcia śledztwa lub dochodzenia*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 7–8, s. 24.

[11] J. Łupiński, *Odmowa wszczęcia postępowania przygotowawczego*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 5, s. 124.

[12] R.A. Stefański, *Krąg podmiotów uprawnionych do zaskarżania postanowień o zaniechaniu ścigania karnego w świetle nowych uregulowań*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 2, s. 5 i M. Czapliński, *Podjęcie umorzonego postępowania przygotowawczego w wypadku złożenia zażalenia*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 10, s. 88.

[13] S. Dudziak, *Zaskarżanie postanowień o odmowie wszczęcia i umorzeniu postępowania przygotowawczego po nowelizacji art. 306 k.p.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 10, s. 83.

[14] Z dniem 1 lipca 2015 r. uchyleniu ulega rozdział dotyczący postępowania uproszczonego.

[15] Postanowienie SN III KKN 44/01.

[16] Wyrok SN III KK 380/05.

[17] R.A. Stefański, *Czynności przedstawienia zarzutów*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 7–8, s. 20 i nast.

[18] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 maja 2014 r. w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach podejrzanego w postępowaniu karnym (Dz. U. poz. 761).

[19] Brzmienie nadane ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r. poz. 396).

[20] Wraz z wnioskiem (art. 335 § 1 k.p.k.) przekazuje się do sądu wszystkie materiały z postępowania przygotowawczego.

[21] Postanowienie to ogłasza się stronom oraz ich pełnomocnikom i obrońcom. O treści wydanego postanowienia można też powiadomić nieobecnych przy tej czynności podejrzanego i jego obrońcę oraz pokrzywdzonego i jego pełnomocnika. Pisma te należy doręczyć za potwierdzeniem odbioru, które trzeba dołączyć do akt dochodzenia.

[22] Wykonanie czynności wskazanych we wniosku powinno odbywać się zgodnie z zasadami realizacji wniosków dowodowych, zawartymi w art. 170 § 3 k.p.k.

[23] Patrz pismo Dyrektora Biura Kryminalnego KGP z dnia 7 września 2007 r., nr Ads 2116/1809/07 i pismo Prokuratury Krajowej z dnia 22 sierpnia 2007 r., nr PR I 820 – 15/07.

[24] J. Kudrelek, *Umorzenie „rejestrowe” dochodzenia – uwagi praktyczne*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 3, s. 42.

[25] Zob. T. Grzegorczyk, *Postępowanie przygotowawcze w świetle nowelizacji z dnia 27 września 2013 r. i rola w nim prokuratora w aspekcie sądowego stadium procesu*, s. 26.

[26] Patrz: „Opinia Rady Głównej Związku Zawodowego Prokuratorów i Pracowników Prokuratury RP w sprawie projektu zmian k.p.k. opracowanego przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego z dnia 25 stycznia 2012 r. w wersji po poprawkach legislacyjnych.

Summary

Chosen changes in the criminal procedure from July 2015

The article presents amendments to chosen provisions of section VII of the Code of Criminal Procedure, regulating preparatory proceedings, put into force on 1 of July 2015 by the law from 27 of September 2013 regarding the amendment to the law Code of Criminal Procedure and some other laws (Journal of Laws, pos. 1247), amended by the law from 28 of November 2014 dealing with the protection and help for a victim and a witness (Journal of Laws, pos. 21) as well as the law form 20 of February 2015 about the amendment to the law – The Penal Code and some other laws (Journal of Laws, pos. 396).

The author concentrates on these activities of preparatory proceedings, the execution of which will require some changes from 1 July 2015. In the article activities associated with launching an investigation or inquiry and their course, as well as the ones connected with the termination of preparatory proceedings have been discussed. Chosen practical aspects of the activities of the Police, associated with the discontinuation of the investigation as well as getting acquainted of the parties or their representatives with materials of preparatory proceedings, have been presented in the article.

Tłumaczenie: Renata Cedro, WP CSP

ROLA I ZNACZENIE BIEGŁEGO W KONTRADYKTORYJNYM PROCESIE

dr Alfred Staszak

Prokurator Okręgowy w Zielonej Górze

Wokół nowelizacji kodeksu postępowania karnego wprowadzającej, w zdecydowanie większym niż dotychczas zakresie, zasadę sporności stron przed sądem, narosło wiele obaw i mitów. Z jednej strony przeciwnicy reformy twierdzą, że pierwsze lata obowiązywania nowej procedury karnej pokażą wszystkie jej słabości, które przejawią się istotnym brakiem skuteczności ścigania sprawców przestępstw. W konsekwencji doprowadzi to do załamania budowanego z powodzeniem od lat społecznego poczucia bezpieczeństwa.

Z drugiej strony zwolennicy wprowadzonych zmian twierdzą, że w demokratycznym państwie prawa dalsze trwanie archaicznego modelu postępowania karnego opartego na zasadzie inkwizycji śledczej nie jest dłużej możliwe. W modelu tym nie można przeciwdziałać narastającej obstrukcji procesowej, podobnie jak nie ma właściwego lekarstwa na najważniejszą bolączkę tego procesu – liczoną w latach jego przewlekłość.

Przeciwnicy, jak i zwolennicy reformy zgodni są jednak co do jednego – w Polsce zmiany szeroko rozumianego prawa karnego (materialnego, procesowego i wykonawczego) są konieczne. Aktualnie spór między nimi sprowadza się do tego, w jakim zakresie należy te zmiany wprowadzić i jakie powinno być tempo wprowadzania ich w życie. Na to nakłada się również dyskusja na temat nowego ustroju prokuratury, który powinien zostać wprowadzony równolegle ze zmienionym modelem postępowania karnego.

W tej chwili już wiadomo, że „idealny" model gruntownej reformy całego systemu prawa karnego, prowadzonej równolegle z nowym ustrojem organów za stosowanie tego prawa odpowiedzialnych, w praktyce jednak nie zostanie urzeczywistniony. Pomijając już kwestię, że kodeks karny i kodeks postępowania karnego od chwili wprowadzenia w życie – 1 września 1998 r. – był już ponad 100 razy nowelizowany, to i tym razem najpoważniejsza reforma systemowa opiera się na założeniu nowelizacji istniejących już przepisów. Nowelizacja przedstawiana jest przez jej twórców jako gruntowna i rewolucyjna. Z tego też względu tym większe zdziwienie budzi to, że dodatkowo jest ona jeszcze szatkowana na mniejsze objętościowo, ale nadal doniosłe w praktyce, zmiany cząstkowe[1].

Z prostego zestawienia wszystkich ostatnich zmian do kodeksu postępowania karnego, a nade wszystko z potrzeby przeprowadzonej niedawno nowelizacji „rewolucyjnych" zmian, dokonanych jeszcze przed ich wejściem w życie[2], wyłania się pytanie, czy reforma faktycznie była kompleksowa, przemyślana, a co za tym idzie – konieczna?

Z tymi pytaniami, niezależnie od wątpliwości, które wynikają już z samej treści zmienionych przepisów, przyjdzie się zmierzyć wszystkim uczestnikom nowego procesu, niezależnie od roli, którą w nim pełnią. Warto przy tym już w tym miejscu zauważyć, że reforma zasadniczo ogranicza się do wprowadzenia większej kontradyktoryjności etapu sądowego postępowania karnego, gdzie z założenia strony już wcześniej mogły toczyć spór[3].

W nowym, kontradyktoryjnym procesie, rolę sędziego określono jako arbitra, na którym ciąży jedynie obowiązek czuwania nad aspektami formalnymi sporu prowadzonego pomiędzy prokuratorem a oskarżonym i jego pełnomocnikiem. Sąd prak-

tycznie został pozbawiony własnej inicjatywy dowodowej, a przynajmniej w znacznym stopniu została ona ograniczona. Twórcy reformy przyjęli bowiem założenie wysokiego profesjonalizmu wszystkich uczestników („aktorów") postępowania karnego, policjantów przyjmujących telefoniczne zgłoszenie lub procesowe zawiadomienie o przestępstwie oraz osób wykonujących czynności procesowe na miejscu zdarzenia. Takie samo założenie wysokiego profesjonalizmu przyjęto w stosunku do prokuratora i biegłych, w szczególności podczas realizacji tych czynności, w których nie biorą udziału podejrzany i jego obrońca.

Nowelizacja przepisów postępowania karnego nie objęła istotnych kwestii postępowania przygotowawczego, a w tym rozwiązań dotyczących współpracy biegłego z podmiotem prowadzącym postępowanie przygotowawcze czy obowiązkowego udziału obrońcy w niektórych czynnościach dowodowych. Uwaga ta dotyczy szczególnie czynności niepowtarzalnych, jak oględziny czy okazanie[4]. Nie udziela też odpowiedzi na istotne z punktu widzenia powodzenia całej reformy pytania, takie jak:

- czy szersza niż obecnie kontradyktoryjność postępowania przygotowawczego jest możliwa i potrzebna?
- czy niejawne postępowanie przygotowawcze może być kontradyktoryjne bez ujemnych skutków dla jego wyniku i późniejszych efektów procesowych?
- czy możliwa jest współpraca biegłego ze stronami (lub nawet potencjalnymi stronami) procesu jeszcze przed formalnym skierowaniem aktu oskarżenia do sądu i jaki jest możliwy do zaakceptowania przez sąd i innych uczestników procesu zakres tej współpracy?

GDZIE I KIEDY ZACZYNA SIĘ KONTRADYKTORYJNY PROCES KARNY?

Pytanie o to, gdzie i kiedy zaczyna się proces karny, pozornie jest nieistotne. Szczególnie wówczas, gdy „proces" sprowadzony zostanie do etapu sądowego postępowania karnego. Nabiera ono jednak innego, głębszego znaczenia, gdy uzmysłowimy sobie cały złożony ciąg zdarzeń, które poprzedzają wydanie wyroku. Pytanie to przestaje być również banalne wówczas, gdy uzupełnimy je pytaniem, gdzie i kiedy powinna zacząć się obrona sprawcy czynu zabronionego? Od którego momentu postępowania aktywny udział w postępowaniu karnym może brać udział pokrzywdzony? Tylko właściwa odpowiedź na te dodatkowe pytania sprawi, że będzie możliwe zagwarantowanie realizacji przez strony ich przecież fundamentalnych praw!

Wydaje się, że jedyną właściwą odpowiedzią na tak sformułowane pytanie jest stwierdzenie, że proces karny zaczyna się z chwilą podjęcia przez sprawcę działań zmierzających do realizacji znamion konkretnego przestępstwa[5].

Zgodnie z treścią art. 299 § 1 i 3 k.p.k. stronami postępowania przygotowawczego są pokrzywdzeni i podejrzani, a w czynnościach sądowych także prokurator. W momencie zaistnienia przestępstwa również pokrzywdzony nabywa prawa do aktywnego udziału w postępowaniu. W wielu sprawach od samego początku wiadomo, kto jest sprawcą czynu zabronionego, a formalny moment przedstawienia zarzutów nie może ograniczać prawa do obrony, gdy jest ona potrzebna nierzadko już dużo wcześniej.

KIEDY ROZPOCZYNA SIĘ WSPÓŁPRACA Z BIEGŁYM W NOWYM MODELU POSTĘPOWANIA?

Równolegle z kwestią momentu, od którego jest możliwy udział stron w kontradyktoryjnym postępowaniu, istotne jest zagadnienie udziału w nim biegłego. Rola specjalisty i biegłego, przy pozornym braku istotnych zmian w rozdziale 22 kodeksu postępowania karnego, zawierającym przepisy dotyczące biegłych, tłumaczy i specjalistów, wymaga w nowym modelu postępowania ponownego zdefiniowania. Dzieje się tak głównie ze względu na zmianę treści art. 167 k.p.k., który wprost nie odnosi się do biegłego, ale do inicjatywy dowodowej. W znowelizowanym brzmieniu tego artykułu jednoznacznie stwierdza on, że w postępowaniu przed sądem dowody przeprowadzane są przez strony, po ich dopuszczeniu przez prezesa sądu, przewodniczącego lub sąd, w zasadzie tylko w granicach tezy dowodowej.

Trudno jest jednak mówić o tezach dowodowych w sytuacji, gdy formalnie proces karny jest dopiero inicjowany. Tak dzieje się, gdy policja pozyska w sposób niejawny informacje o przestępstwie umyślnym ściganym z oskarżenia publicznego, które muszą być dopiero zweryfikowane. Podejmowane są wówczas działania, co trzeba podkreślić, mające nadal charakter niejawny, których celem jest zapobieżenie jego popełnieniu, a w razie jego zaistnienia, wykrycie i ustalenie sprawców, a także uzyskanie i utrwalenie dowodów[6]. Niezależnie od ustawowych czynności weryfikujących pozyskane informacje może okazać się, że funkcjonariuszowi prowadzącemu czynności operacyjno-rozpoznawcze potrzebne będą wiadomości specjalne uzasadniające sięgnięcie do wiedzy biegłego czy specjalisty. Dla prokuratora, a później sędziego, istotne będzie wówczas, czy ekspert ten może zostać później formalnie powołany jako biegły do udziału w sprawie, a jego opinia nie będzie z tego powodu kwestionowana. Jeżeli zaś ekspert zajmie na etapie czynności operacyjno-rozpoznawczych merytorycznie swoje stanowisko, to w którym momencie fakt ten powinien zostać ujawniony sędziemu i pozostałym stronom postępowania?

Problem ten tylko pozornie jest mniejszy, gdyż mamy do czynienia z ujawnionym przestępstwem i wszczęciem dochodzenia lub śledztwa. O wszczęciu postępowania przygotowawczego, a także o wydanych w jego toku postanowieniach, zawiadamia się ustalonego pokrzywdzonego. W toku realizowanych w sprawie czynności nie ma on jednak już praktycznie żadnego wpływu na kolejność wykonywanych czynności czy wybór biegłego przez prokuratora i sąd, a także na kryteria tego wyboru. Nie mówiąc o tym, że zarówno organ procesowy, jak i pokrzywdzony nie mają wpływu na wybór metod badawczych czy weryfikację i kontrolę sposobu przeprowadzenia badań.

W prowadzonej obecnie dyskusji o nowej roli biegłego w postępowaniu karnym przyjmuje się, że to tylko oskarżeni i ich pełnomocnicy będą sięgać do prywatnych opinii, przedkładanych następnie sądowi. Jeżeli jednak nie ulegną zmianie przepisy pozwalające pokrzywdzonemu mieć realny wpływ na przebieg postępowania karnego, to wkrótce może okazać się, że klientami różnego rodzaju biur i instytutów wydających prywatne opinie będą również pokrzywdzeni.

Wiąże się to z tym, iż relacja organu procesowego z biegłym nie jest relacją zwrotną do relacji biegły – organ procesowy. Ta odważna teza wynika z głębszej refleksji nad kwestią wzajemnych oczekiwań, jakie mają względem siebie obie strony.

W relacji organ procesowy – biegły na pierwszym miejscu są oczywiście kompetencje biegłego. Biegły powinien być wybitnym ekspertem w swojej dziedzinie, najlepiej o kompetencjach osoby z tytułem naukowym profesora, ale takiego tytułu nie musi (a nawet nie powinien) posiadać[7]. Organ procesowy, w szczególności oskarżyciel publiczny, do momentu wydania formalnego postanowienia o powołaniu traktuje biegłego jako partnera, który pomoże mu odpowiedzieć na zasadnicze dla niego pytanie: o co może zapytać biegłego, a później odpowie na (wspólnie) sformułowane pytania. Zdarza się, że organ procesowy względem biegłego oczekuje także, że ten pomoże mu odszukać nowy lub uzupełniający materiał dowodowy, wskazując braki postępowania przygotowawczego[8]. Do wspomnianych oczekiwań, w kontekście kontradyktoryjności stron, należy zaliczyć także traktowanie biegłego jako „wojownika", który będzie wspierał prokuratora w procesowej walce, broniąc zażarcie wydanej opinii i jej wniosków.
Z drugiej strony oczekiwania biegłego względem organu procesowego kładą nacisk na diametralnie inne akcenty. Tutaj za najważniejsze można uznać to, aby zleceniodawca precyzyjnie sformułował pytania, na jakie biegły ma udzielić odpowiedzi (trudno jest bowiem biegłemu odpowiadać na pytanie: co byłoby, gdyby wydarzyło się to, co mogłoby się z większym lub mniejszym prawdopodobieństwem wydarzyć?). Dalej biegły oczekuje, że za wykonaną pracę zostanie uczciwie i w terminie wynagrodzony, a on sam będzie traktowany z należytym szacunkiem (zdarza się, że biegły bardzo długo oczekuje na wezwanie na salę rozpraw, gdyż źle została zaplanowana rozprawa lub wzywa się go po to, aby odczytał przed sądem pisemnie wydaną opinię, i nie zadaje się mu po tej czynności żadnych pytań).

WSPÓŁPRACA PROKURATORA Z BIEGŁYM W PRAKTYCE

Nie powinno ulegać wątpliwości, że wzorcowa współpraca prokuratora z biegłym powinna zacząć się już na miejscu zdarzenia podczas zabezpieczania i gromadzenia dowodów. Biegły powinien także brać udział w innych czynnościach niepowtarzalnych, gdy z góry wiadomo, że czynności te będą wymagały wiedzy specjalnej. Dzieje się tak dlatego, że wiedza naszej epoki jest tak rozległa i specjalistyczna, że nie ma człowieka, który mógłby ją w całości posiąść. Prokurator czy sędzia nie musi też znać się na wszystkich dziedzinach. Dla niego podstawową umiejętnością, jaką musi posiąść, jest to, aby wiedzieć: kogo i o co może zapytać? Czasami nawet na tak sformułowane pytanie odpowiedź możliwa jest tylko wówczas, gdy organ procesowy skorzysta w ramach konsultacji z doświadczenia i wiedzy biegłego!
Po formalnym wydaniu postanowienia o powołaniu biegłego, podczas procesu opiniowania nierzadko okazuje się, że niezbędna jest współpraca biegłego z organem procesowym. Ma to miejsce wówczas, gdy ekspert, wgłębiając się w materiał dowodowy, zauważa jego istotne braki uniemożliwiające wydanie opinii. W takich sytuacjach możliwe będzie pozyskanie niezbędnych materiałów, tak aby końcowa opinia nie wymagała uzupełnienia. Podobnie dzieje się także w sytuacji, gdy w toku postępowania okaże się, że zakres zleconych badań musi ulec zmianie. W takich przypadkach konieczne będzie uzupełnienie badań przez biegłego (organ procesowy zadaje wówczas dodatkowe pytania). W praktyce może okazać się także, że organ procesowy (najczęściej w celu minimalizacji kosztów) ograniczy zakres pytań lub wyeliminuje niektóre z nich. Dokonując ich modyfikacji w ten sposób, wpływa na zakres wydanej opinii.
Na etapie postępowania przygotowawczego działania te podejmowane są w celu pozyskania od biegłego takiej ekspertyzy, która nie będzie mogła być zakwestionowana przed sądem i jednocześnie będzie stanowić ważny element obciążającego materiału dowodowego.

ZMIANY PRZEPISÓW KODEKSU POSTĘPOWANIA KARNEGO DOTYCZĄCE BIEGŁYCH

Przepisy rozdziału 22 kodeksu postępowania karnego w związku z nowym modelem postępowania karnego nie uległy zasadniczej zmianie. Wzmocniona została jedynie karnoprocesowa[9] ochrona biegłego i osób najbliższych. Do aktualnego brzmienia art. 197 k.p.k. dodano bowiem § 2a, zgodnie z którym jeżeli zachodzi uzasadniona obawa użycia przemocy lub groźby bezprawnej wobec biegłego lub osoby najbliższej w związku z jego czynnościami, może on zastrzec dane dotyczące miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu. Pisma procesowe doręcza się wówczas do instytucji, w której biegły jest zatrudniony lub na inny wskazany przez niego adres[10].

BIEGŁY W OGNIU PROCESOWEJ WALKI STRON

Nie ulega wątpliwości, że kontradyktoryjny proces karny będzie wymagał dużo większej niż dotychczas aktywności stron. Jednocześnie nastąpi ograniczenie aktywności dowodowej sądu do sytuacji wyjątkowych, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, w których sąd będzie mógł dopuścić i przeprowadzić dowód z urzędu. Warto zwrócić uwagę na podwójne wartościowanie tych wypadków, które poza tym, że są wyjątkowe, muszą być uzasadnione szczególnymi okolicznościami. Takie wartościowanie powoduje, że w praktyce droga do jakiejkolwiek aktywności dowodowej sądu może zostać zamknięta.
Nowelizacja przepisów kodeksu postępowania karnego zmienia również treść § 2 art. 5. Zgodnie z tym przepisem wątpliwości, których nie usunięto w postępowaniu dowodowym, rozstrzyga się na korzyść oskarżonego. Przepis ten jest dyrektywą dla sądu, nakazującą mu obieranie określonego kierunku wyrokowania w przypadku wątpliwości dowodowych, których jednoznacznie innymi dowodami nie można wyjaśnić. Pozornie jego brzmienie nie odnosi się do biegłego i roli, jaką ma on spełnić w procesie.
Pomijając kwestię różnorodności źródeł wątpliwości w konkretnych sprawach, trzeba sobie zdawać sprawę, że biegłego powołuje się wówczas, gdy stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych[11]. Oznacza to, że organ prowadzący postępowanie, a później sąd nie może samodzielnie wyjaśnić tych okoliczności, gdyż potrzebne są wiadomości przekraczające ich kompetencje. Oczywiście, wiadomości specjalne,

których nie posiada sąd, mogą dotyczyć umiejętności praktycznych, obiektywnie o mniejszym stopniu skomplikowania (np. czynności ujawnienia na odzieży mikrośladów i ich późniejszego zabezpieczenia), jak i tych naprawdę wysoce skomplikowanych i trudnych nawet dla specjalistów (np. z zakresu opiniowania sądowo-medycznego czy dotyczącego skomplikowanych procesów technologicznych).

Opinia biegłego, niezależnie od jego specjalności, musi jednoznacznie rozstrzygać te wątpliwości, które stały się przesłankami wydania postanowienia o powołaniu biegłego. W sytuacji, gdy opiniowanie jednak dotyczy zagadnień, co do rozstrzygnięcia których nawet w nauce nie ma jednoznacznych odpowiedzi, zawsze może pojawić się specjalista – biegły, który przedstawi sądowi inny punkt widzenia i sformułuje rewolucyjne dla procesu wnioski. Biegli wydający w sprawie opinię staną wówczas w ogniu procesowego sporu i to na nich, na ich wiedzy i doświadczeniu, a nawet zwykłej umiejętności występowania na forum publicznym przed sądem, może być konstruowana linia obrony.

Tylko nieliczni zdają sobie w tej chwili sprawę, że zadaniem obrony w nowym procesie może być „sianie ziaren" wątpliwości, o różnym stopniu trudności, z nadzieją, że któreś z nich wykiełkuje i zaowocuje uniewinnieniem.

Nie ulega także wątpliwości, przynajmniej dla mnie, że nowa konstrukcja procesu karnego w jeszcze większym stopniu niż dotychczas przerzuci kwestię odpowiedzialności za błędy sądowych rozstrzygnięć na strony procesowe i biegłych. W przypadku nietrafnej merytorycznie opinii biegłego, połączonej z brakiem aktywności dowodowej stron zmierzającej do jej zakwestionowania, to właśnie na biegłego i strony spadnie odium tej pomyłki. Sąd przecież pozbawiony będzie inicjatywy dowodowej, a tym samym możliwości głębszego wnikania w merytoryczną treść przedstawionej mu opinii.

POSTULATY *DE LEGE FERENDA*

Zdecydowanie większa niż dotychczas kontradyktoryjność jest koniecznością, mimo że nie jest ona dobrym remedium na wszystkie bolączki toczących się obecnie procesów. Na pytanie, czy kontradyktoryjny proces karny jest potrzebny, musi zatem paść odpowiedź zdecydowanie pozytywna. Zaproponowane rozwiązania wydają się jednak cząstkowe i ograniczone jedynie do etapu postępowania sądowego, w sytuacji gdy należało pomyśleć o możliwości zagwarantowania udziału stron już w postępowaniu przygotowawczym i dalej w procesie wyłaniania biegłego.

Jednocześnie wskazane byłoby, aby wybrany przez strony biegły miał samodzielność w zakresie wydania opinii, podlegając w tym zakresie jedynie sądowi. Również prywatne opinie mogłyby zostać uznane za dopuszczalne tylko pod określonymi warunkami – np. pod warunkiem, że przeciwnik procesowy miałby wpływ na wybór biegłego, dokonywany z listy biegłych sądowych. Strona i jej pełnomocnicy nie powinni także mieć możliwości kwestionowania tych czynności procesowych, w których prawidłowo zawiadomieni nie brali udziału.

Kontradyktoryjny proces karny ma szanse zmienić obraz wymiaru sprawiedliwości pod warunkiem, że kontradyktoryjność ta będzie obejmowała wszystkie etapy postępowania karnego, a sąd nie zostanie całkowicie pozbawiony inicjatywy dowodowej.

[1] Takie istotne zmiany, związane z anonimizacją danych dotyczących miejsca zamieszkania świadków, jeszcze przed wejściem w życie zasadniczej reformy, wprowadziła do kodeksu postępowania karnego ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz. U. z 2015 r. poz. 21).

[2] Nowelizacja kodeksu postępowania karnego jeszcze przed wejściem w życie 1 lipca 2015 r. została zmieniona już 4 razy, przy czym najważniejszej zmiany dokonano ustawą z 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396).

[3] Pozostawienie zasady inkwizycji śledczej w postępowaniu przygotowawczym, przy założeniu racjonalności ustawodawcy, wskazuje na przyjęcie, że dotychczasowe rozwiązania w tym zakresie są skuteczne w walce z patologiami życia społecznego.

[4] W tej chwili coraz częściej w publicznej dyskusji o kształcie nowego modelu postępowania karnego mówi się o potrzebie powoływania obrońcy do przeprowadzenia niepowtarzalnych czynności procesowych jeszcze przed przedstawieniem zarzutów podejrzanemu. Wówczas taki pełnomocnik reprezentowałby hipotetycznego sprawcę przestępstwa.

[5] Realizacja znamion jest tu rozumiana szeroko jako: dokonanie, usiłowanie, a gdy ustawa tak stanowi, także przygotowanie do popełnienia konkretnego przestępstwa.

[6] Cele działań operacyjno-rozpoznawczych, takich jak kontrola operacyjna, przesyłka niejawnie kontrolowana i zakup kontrolowany, zostały dokładnie wskazane w art. 19, art. 19a i art. 19b ustawy o Policji.

[7] Posiadanie tytułu naukowego przez biegłego powoduje, że przysługuje mu wyższe wynagrodzenie i z tych względów rzadko powoływani są biegli z takimi tytułami.

[8] Tak zdarza się bardzo często w sprawach o przestępstwa gospodarcze, gdzie oczekuje się od biegłego, iż wskaże on, jakich dokumentów czy faktur nie zabezpieczono przed wydaniem postanowienia o powołaniu biegłego i gdzie należy ich szukać.

[9] Przepisy prawa przewidują ochronę uczestników procesu na trzech płaszczyznach: karnomaterialnej, karnoprocesowej i faktycznej, wynikającej z działań ochronnych podejmowanych przez policję na podstawie Ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka.

[10] Istotnej zmianie, budzącej zresztą wiele kontrowersji, w rozdziale 22 uległ też art. 202 k.p.k., zgodnie z którym opinia o stanie zdrowia psychicznego i poczytalności w chwili czynu powinna zawierać także informację, czy stan zdrowia oskarżonego pozwala mu na udział w postępowaniu i na prowadzenie obrony w sposób samodzielny i rozsądny. W tym kontekście pojawia się pytanie, czy np. sprawca zbrodni zabójstwa, który przyznaje się do winy, broni się „rozsądnie", w sytuacji, gdyby z uwagi na brak świadków, kwestionując swoją winę, mógł liczyć na uniewinnienie?

[11] Art. 193 § 1 k.p.k.

Summary

Role and importance of an expert witness in adversary system

Revision of the Code of Penal Procedure that implements the adversarial principle of parties is a challenge for participants in the trial. The article indicates that cooperation with an expert witness should begin at the moment of undertaking initial legal proceedings at the crime scene. However expectations of a prosecutor and an expert witness towards each other, are various and in practice there should be considered their different point of view. Questioning formal and substantive correctness of an issued opinion and conducted examination is a role of defense attorneys in a new model of the trial. For this reason, it is necessary to continue the reform of penal procedure in order to introduce adversary system in preparatory proceedings. The author claims that only a complete change in penal procedure, containing adversary process of all its stages, will contribute to raise a social sense of justice.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP CSP

KOMPETENCJE PROCESOWE ŻANDARMERII WOJSKOWEJ

w świetle zmian legislacyjnych procedury karnej

ppłk Wojciech Kubica

Szef Wydziału Dydaktycznego
Centrum Szkolenia Żandarmerii Wojskowej
w Mińsku Mazowieckim

mgr Agnieszka Pietras

Specjalista Cyklu Szkolenia Prawa
Centrum Szkolenia Żandarmerii Wojskowej
w Mińsku Mazowieckim

Żandarmeria Wojskowa jako wyodrębniona i wyspecjalizowana służba wchodząca w skład Sił Zbrojnych RP funkcjonuje od dnia 1 września 1990 r. Podstawą prawną jej funkcjonowania był rozkaz nr Pf – 42/Org. Ministra Obrony Narodowej z dnia 18 kwietnia 1990 r. o funkcjonowaniu Żandarmerii Wojskowej. Na jego podstawie w dniu 15 czerwca 1990 r. Szef Sztabu Generalnego WP wydał zarządzenie Nr 062/Org. określające strukturę Komendy Głównej i jednostek organizacyjnych Żandarmerii Wojskowej.

Pierwotnie zadania Żandarmerii Wojskowej określał art. 36 ustawy z dnia 21 maja 1963 r. o dyscyplinie wojskowej oraz o odpowiedzialności żołnierzy za przewinienia dyscyplinarne i za naruszenia honoru i godności żołnierza (Dz. U. z 1963 r. Nr 22 poz. 114 z późn. zm.). W myśl tego przepisu kontrolę przestrzegania dyscypliny wojskowej przez żołnierzy wykonywały, oprócz właściwych przełożonych, również wojskowe organy porządkowe. Wojskowymi organami porządkowymi były: Żandarmeria Wojskowa oraz służba garnizonowa i inne organy wojskowe. Następnie zakres uprawnień żołnierzy Żandarmerii Wojskowej wyznaczał art. 16 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej[1]. Określenie prawnych podstaw funkcjonowania Żandarmerii Wojskowej nastąpiło w ustawie z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych[2]. W tym miejscu warto podkreślić, że w ciągu 25 lat istnienia zakres kompetencji do prowadzenia czynności procesowych przez żołnierzy tej formacji ulegał zmianom. Uprawnienia Żandarmerii Wojskowej jako Policji Wojskowej determinowane były i są zmianami legislacyjnymi (dość częstymi, szczególnie w ostatnich 7 latach) w przepisach prawa karnego procesowego (w tym także Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia oraz Kodeksu karnego skarbowego). Celem niniejszego artykułu jest próba przedstawienia wpływu zmian legislacyjnych na kształt uprawnień procesowych Żandarmerii Wojskowej i jej pozycji jako Policji Wojskowej w Siłach Zbrojnych RP oraz organu ochrony prawa.

UPRAWNIENIA PROCESOWE ŻANDARMERII WOJSKOWEJ W LATACH 1990–2001

Stosownie do postanowień zawartych w art. 16 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej do zadań Żandarmerii Wojskowej należały:

1) zapewnianie przestrzegania dyscypliny wojskowej i porządku publicznego;
2) ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra;
3) ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz ochrona tajemnicy państwowej i służbowej;
4) zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz innym zjawiskom kryminogennym, a także wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców;
5) zapewnienie przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych.

UPRAWNIENIA PROCESOWE ŻW W LATACH 2001–2009

Uprawnienia procesowe Żandarmerii Wojskowej określał przepis art. 582 ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks postępowania karnego[3], zmieniony przez art. 1 pkt 71 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o zmianie Kodeksu postępowania karnego, ustawy o ustroju sądów wojskowych, ustawy o opłatach w sprawach karnych i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich[4], który wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1996 r. Zgodnie z brzmieniem tego przepisu w sprawach podlegających orzecznictwu sądów wojskowych uprawnienia i obowiązki procesowe Policji dotyczą także Żandarmerii Wojskowej.

Zgodnie z postanowieniem zawartym w art. 564 do właściwości sądów wojskowych należały sprawy o przestępstwa popełnione przez:

1) żołnierzy w czynnej służbie wojskowej,
2) pracowników cywilnych zatrudnionych w jednostkach wojskowych, jeżeli czyn pozostaje w związku z zatrudnieniem,
2a) żołnierzy sił zbrojnych państw obcych, przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, oraz członków ich personelu cywilnego, jeżeli czyn pozostaje w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, chyba że umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, stanowi inaczej,
3) jeńców wojennych.

§ 2 przywołanego art. 564 k.p.k. stanowił, że orzecznictwu sądów wojskowych nie podlegały sprawy o przestępstwa popełnione przez żołnierzy, jeżeli zostali oni zwolnieni z czynnej służby wojskowej przed wniesieniem aktu oskarżenia. Nie dotyczyło to przestępstw określonych w rozdziałach XXXVIII–XLIII kodeksu karnego (przestępstwa części wojskowej kodeksu karnego) oraz innych przestępstw, którymi naruszono wojskowy obowiązek służbowy. Ponadto orzecznictwu sądów wojskowych podlegały także sprawy o:

1) podżeganie i pomocnictwo do przestępstw określonych w rozdziałach XXXVIII–XLIII kodeksu karnego,
2) przestępstwa określone w rozdziale XIX kodeksu karnego,
3) inne przestępstwa na podstawie przepisów szczególnych[5].

Przyjęte rozwiązanie legislacyjne upoważniało żołnierzy Żandarmerii Wojskowej do prowadzenia czynności procesowych w ramach toczących się postępowań przygotowawczych w sprawach karnych przeciwko żołnierzom – sprawcom przestępstw oraz pracownikom wojska, o ile popełnienie przestępstwa wiązało się z ich zatrudnieniem. Dnia 24 sierpnia 2001 r. Sejm RP uchwalił ustawę, która określiła zakres uprawnień i obowiązków żołnierzy Żandarmerii Wojskowej.

UPRAWNIENIA PROCESOWE ŻANDARMERII WOJSKOWEJ W LATACH 2001–2009

Zadania żołnierzy Żandarmerii Wojskowej określone w ustawie z 2001 r. sprowadzają się do: kontroli przestrzegania dyscypliny wojskowej oraz porządku publicznego, podejmowania interwencji w przypadkach stwierdzenia naruszeń dyscypliny lub porządku prawnego, a także opracowywanie informacji o stanie dyscypliny i przestępczości w Siłach Zbrojnych RP i występowanie do odpowiednich organów wojskowych z wnioskami mającymi na celu zapobieżenie występującym patologiom. Wymieniając kompetencje Żandarmerii Wojskowej, nie sposób pominąć wykonywanie czynności procesowych w zakresie i na zasadach określonych w przepisach ustawy o postępowaniu karnym i karnym skarbowym, w tym m.in. zabezpieczanie śladów i dowodów przestępstwa lub wykroczenia, poszukiwanie sprawców czynów zabronionych (przestępstw i wykroczeń, w tym także skarbowych).

Uprawnienia Żandarmerii Wojskowej ograniczają się do osób wymienionych w art. 3 ust. 2. Zgodnie z jego treścią, Żandarmeria Wojskowa jest właściwa wobec:

1) żołnierzy pełniących czynną służbę wojskową;
2) żołnierzy niebędących w czynnej służbie wojskowej w czasie noszenia przez nich mundurów oraz odznak i oznak wojskowych,
3) pracowników zatrudnionych w jednostkach wojskowych:
   a) w związku z ich zachowaniem się podczas pracy w tych jednostkach,
   b) w związku z popełnieniem przez nich czynu zabronionego przez ustawę pod groźbą kary wiążącego się z tym zatrudnieniem,
4) osób przebywających na terenach lub w obiektach jednostek wojskowych,
5) innych osób niż określone w pkt 1–4 podlegających orzecznictwu sądów wojskowych albo jeżeli to wynika z odrębnych przepisów,
6) osób niebędących żołnierzami, jeżeli współdziałają z osobami, o których mowa w pkt 1–5, w popełnieniu czynu zabronionego przez ustawę pod groźbą kary albo też jeżeli dokonują czynów zagrażających dyscyplinie wojskowej albo czynów przeciwko życiu lub zdrowiu żołnierza albo mieniu wojskowemu, żołnierzy sił zbrojnych państw obcych, przebywających na terytorium RP oraz członków ich personelu cywilnego, jeżeli pozostają w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, o ile umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, nie stanowi inaczej.

6 czerwca 1997 r. uchwalono ustawę kodeks karny, kodeks postępowania karnego oraz ustawę przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego. Dział XV kodeksu postępowania karnego został poświęcony postępowaniu karnemu w sprawach podlegających orzecznictwu sądów wojskowych. W dziale tym znalazł się m.in. przepis art. 663 upoważniający żołnierzy Żandarmerii Wojskowej do realizowania czynności procesowych w postępowaniu karnym w stosunku do osób podlegających orzecznictwu sądów wojskowych: „w sprawach podlegających orzecznictwu sądów wojskowych uprawnienia i obowiązki procesowe Policji dotyczą także Żandarmerii Wojskowej".

UPRAWNIENIA PROCESOWE ŻANDARMERII WOJSKOWEJ OD 1 STYCZNIA 2009 R.

Podczas prac legislacyjnych nad nowym kodeksem postępowania karnego (ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.) istniała zasadnicza rozbieżność w kwestii granic właściwości sądów wojskowych w odniesieniu do przestępstw popełnionych przez żołnierzy. W przedmiocie tym prezentowane były dwa skrajne stanowiska. Zwolennicy jednego z nich opowiadali się za całkowitym zniesieniem odrębności sądownictwa wojskowego i poddaniem kognicji sądów powszechnych także przestępstw z części wojskowej kodeksu karnego, natomiast zwolennicy drugiego optowali za ograniczeniem właściwości podmiotowej sądów wojskowych tylko do żołnierzy, a w zakresie właściwości przedmiotowej wyłącznie do odpowiedzialności za popełnione przez nich przestępstwa z części wojskowej kodeksu karnego.

Ostatecznie przyjęto rozwiązanie, którego wyrazicielem był ekspert prof. Janusz Tylman. Podniósł on mianowicie, że:

„Radykalne zmiany uczynione wraz z dniem wejścia w życie nowego Kodeksu postępowania karnego być może byłyby zbyt daleko idące. W związku z tym proponujemy w projekcie [...] który będzie przedstawiony do drugiego czytania, przywrócić wersję pierwotną [...] a w projekcie przepisów wprowadzających Kodeks postępowania karnego zamieścić wersję wojskową z 5-letnim vacatio legis. To znaczy, że przez 5 lat obowiązywania nowego k.p.k. byłaby stara, bo zbliżona do obecnej, podsądność sądom karnym wojskowym. Przez 5 lat sądownictwo wojskowe i sądownictwo powszechne przystosowałoby się do ograniczenia podsądności. Krótko mówiąc, zmiany idą w tym kierunku, żeby przestępstwa pospolite popełniane przez żołnierzy, w żadnym układzie nie związane z wojskiem, ze służbą wojskową, były osądzane przez sądy powszechne. Trzeba przypomnieć, że cywile, którzy są pokrzywdzeni na skutek przestępstw pospolitych popełnianych przez żołnierzy, muszą dochodzić swoich roszczeń przed sądem wojskowym. Jest to propozycja kompromisowa z dwóch względów. Po pierwsze – nie likwiduje się sądownictwa wojskowego. Po drugie – przez 5 lat obowiązywałyby szerokie przepisy...”.

Wyrażona w Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. akceptacja dla sprawowania wymiaru sprawiedliwości w Polsce również przez sądy wojskowe (art. 175) ostatecznie zamknęła dyskusję na temat ich utrzymywania. W takich okolicznościach doszło do uchwalenia w przepisach wprowadzających owego wydłużonego (10-letniego) *vacatio legis* dla spraw podlegających orzecznictwu sądów wojskowych wskazanych w art. 647, 650 § 3 i art. 674 § 3[6]. Po upływie tego okresu nastąpiła zmiana kognicji sądów wojskowych, zakresu działania prokuratury wojskowej oraz Żandarmerii Wojskowej, ukształtowana w historii powojennej procedury karnej i obowiązujących do dnia 31 grudnia 2008 r. przepisach ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego – opierających się na zasadzie właściwości podmiotowej, kształtującej właściwość sądów wojskowych we wszystkich sprawach przestępstw pospolitych i przestępstw wojskowych popełnianych przez żołnierzy. Zmiana właściwości sądów wojskowych spowodowała także zmianę zakresu działania prokuratury wojskowej oraz Żandarmerii Wojskowej. Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw zmodyfikowała kompetencje Żandarmerii Wojskowej wyłącznie w zakresie ścigania sprawców przestępstw i wykroczeń oraz przestępstw i wykroczeń skarbowych. Czynności te uległy „dostosowaniu” (zawężeniu) do zakresu właściwości sądów wojskowych. Ograniczona została właściwość przedmiotowo-podmiotowa Żandarmerii Wojskowej wobec żołnierzy w służbie czynnej i pracowników wojska w przypadku tzw. „pospolitych” przestępstw i wykroczeń popełnionych na terenie kraju. Rozszerzono natomiast właściwość Żandarmerii Wojskowej poza granicami państwa w sytuacji użycia lub pobytu Sił Zbrojnych RP poza granicami państwa, w rozumieniu ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu SZ RP poza granicami państwa[7] (zostanie to omówione w dalszej części). Nowelizacja przepisów kodeksu postępowania karnego nie zmieniła kompetencji Żandarmerii Wojskowej w zakresie pozostałej działalności wynikającej z ustawy o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych. Żandarmeria Wojskowa w dalszym ciągu realizowała wszystkie określone w niej czynności, w tym czynności prewencyjne oraz operacyjno-rozpoznawcze zmierzające do zapobiegania oraz wykrywania sprawców przestępstw i wykroczeń niezależnie od właściwości procesowej sądów wojskowych. Ochrona porządku prawnego i reagowanie na wszelkie jego naruszenia, to nie tylko prowadzenie postępowania przygotowawczego *in personam* bądź *in rem*, ale też stadium wcześniejsze, tzn. wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz przestępstw i wykroczeń skarbowych. W Siłach Zbrojnych RP zadania te należą do żołnierzy Żandarmerii Wojskowej. Dopiero po wszczęciu postępowania karnego „w stosunku do konkretnej osoby podejrzanej będącej żołnierzem”, a zwłaszcza gdy zarzut popełnienia przestępstwa pospolitego zostanie już żołnierzowi postawiony, może wchodzić w rachubę potrzeba ustalenia, czy sprawa należy do właściwości sądu wojskowego czy powszechnego. A zatem trzeba określić, czy decyzje procesowe podejmowane będą przez prokuratora powszechnej czy też wojskowej jednostki prokuratury. To z kolei wyznacza zakres uprawnień żołnierzy Żandarmerii Wojskowej do wykonywania czynności w postępowaniu przygotowawczym. Uprawnienie do zlecenia określonej czynności nie oznacza możliwości przekazania jednostkom ŻW prowadzenia postępowania przygotowawczego o czyn podlegający jurysdykcji sądów powszechnych, nawet popełnionych przez żołnierza w służbie czynnej, gdyż cytowany wcześniej art. 663 k.p.k. ogranicza właściwość ŻW w postępowaniu karnym do spraw podlegających orzecznictwu sądów wojskowych. Właściwość sądów wojskowych co do przestępstw określonych w części wojskowej kodeksu karnego nie wzbudza kontrowersji.

UPRAWNIENIA PROCESOWE ŻW PO 1 STYCZNIA 2009 R.

Zmiana przepisów k.p.k. niczego w tym zakresie nie zmieniła, do przestępstw tych zaliczane są przestępstwa:

- **przeciwko obowiązkowi pełnienia służby wojskowej (art. 338–342 k.k.);**
- **przeciwko zasadom dyscypliny wojskowej (art. 343–349 k.k.);**
- **przeciwko zasadom postępowania z podwładnymi (art. 350–353 k.k.);**
- **przeciwko zasadom obchodzenia się z uzbrojeniem i uzbrojonym sprzętem wojskowym (art. 354–355 k.k.);**
- **przeciwko zasadom pełnienia służby (art. 356–357 k.k.);**
- **przeciwko mieniu wojskowemu (art. 358–363 k.k.).**

Sprawy o tego typu przestępstwa pozostały w kompetencji sądu wojskowego zarówno w przypadku popełnienia czynu zabronionego przez żołnierza w kraju, jak i za granicą podczas użycia lub pobytu Sił Zbrojnych RP poza granicami państwa, w rozumieniu ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu SZ RP poza granicami państwa, a także wtedy, gdy pobyt żołnierza poza granicami RP wynikał z każdego innego powodu. Zmianie uległa jedynie norma procesowa przyznająca sądom wojskowym legitymację do orzekania względem żołnierzy za popełnione przez nich przestępstwa pospolite na terenie kraju, ograniczając ją do poniżej wymienionych alternatywnych przypadków[8]:

1) przestępstwa popełnione przeciwko organowi wojskowemu lub innemu żołnierzowi;
2) przestępstwa popełnione podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych;
3) przestępstwa popełnione w obrębie obiektu wojskowego lub wyznaczonego miejsca przebywania;
4) przestępstwa popełnione na szkodę wojska lub z naruszeniem obowiązku wynikającego ze służby wojskowej.

W stosunku do pracowników wojska ustawodawca ograniczył uprawnienia procesowe Żandarmerii Wojskowej do przestępstw przeciwko zasadom pełnienia służby i przeciwko mieniu wojskowemu (zob. art. 356–363 k.k. w zw. z art. 317 § 2 k.k.) oraz w przypadku współdziałania w popełnieniu przestępstw określonych w części wojskowej k.k. (zob. art. 648 pkt 1).

Przedmiotowa nowelizacja przepisów kodeksu postępowania karnego rozszerzyła zakres odpowiedzialności żołnierzy przed sądami wojskowymi za przestępstwa pospolite popełnione za granicą. Wprowadziła także zmiany w zakresie możliwości przekazania sprawy do rozpoznania przez sąd powszechny w przypadku zwolnienia żołnierza z czynnej służby wojskowej lub ustania zatrudnienia pracowników. Przepis artykułu 647 § 3 k.p.k. wprowadził rozwiązanie umożliwiające przekazanie sprawy sądowi powszechnemu w razie zwolnienia żołnierza z czynnej służby wojskowej, ale dotyczy to wyłącznie przestępstw popełnionych przeciwko organowi wojskowemu lub innemu żołnierzowi lub przestępstw popełnionych podczas pobytu za granicą. Odnosiło się to także do wypadków ustania zatrudnienia pracownika w wojsku, w odniesieniu do spraw o przestępstwa popełnione za granicą podczas pobytu służbowego, jeżeli nie wiązały się one z naruszeniem obowiązku służbowego.

W sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe, zgodnie z treścią art. 115 § 1a k.k.s.[9], sądy wojskowe zostały uprawnione do orzekania w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe popełnione przez żołnierzy pełniących czynną służbę wojskową (popełnione podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, w obrębie obiektu wojskowego lub wyznaczonego miejsca przebywania, na szkodę wojska lub z naruszeniem obowiązku wynikającego ze służby wojskowej, popełnione za granicą, podczas użycia lub pobytu Sił Zbrojnych RP poza granicami państwa w rozumieniu ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych RP poza granicami państwa), żołnierzy sił zbrojnych państw obcych przebywających na terytorium RP oraz członków ich personelu cywilnego, jeżeli ich przestępstwa pozostają w związku z pełnieniem obowiązków służbowych.

Jeżeli chodzi o regulacje zawarte w przepisach kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia, to zgodnie z art. 10 sądy wojskowe są uprawnione do orzekania w sprawach o wykroczenia popełnione przez żołnierzy w czynnej służbie wojskowej o wykroczenia popełnione przeciwko organowi wojskowemu lub innemu żołnierzowi podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, w obrębie obiektu wojskowego lub wyznaczonego miejsca przebywania, na szkodę wojska lub z naruszeniem obowiązku wynikającego ze służby wojskowej, ale także popełnione za granicą podczas użycia lub pobytu Sił Zbrojnych poza granicami państwa oraz żołnierzy sił zbrojnych państw obcych, przebywających na terytorium RP oraz członków ich personelu cywilnego, jeżeli pozostają w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, o ile ustawa lub umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, nie stanowi inaczej.

Nowelizacja z 5 grudnia 2008 r. nie przyniosła natomiast żadnych zmian w zakresie uprawnień żołnierzy Żandarmerii Wojskowej do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego. W postępowaniu mandatowym ustalanie właściwości podmiotowej i przedmiotowej następowało w oparciu o postanowienia zawarte w rozporządzeniu Ministra Obrony Narodowej z dnia 28 grudnia 2001 r. w sprawie określenia wykroczeń, za które żołnierze Żandarmerii Wojskowej są upoważnieni do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego[10].

Zmiany przepisów kodeksu postępowania karnego wprowadzone wspomnianą wyżej ustawą przyczyniły się w konsekwencji do powstania zjawiska dualizmu, jeżeli chodzi o uprawnienia Żandarmerii Wojskowej jako organu ochrony prawa. Z jednej strony zakres uprawnień podmiotowych wyznaczały przepisy ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, z drugiej natomiast przepisy kodeksu postępowania karnego zawężające uprawnienia procesowe Żandarmerii Wojskowej tylko do osób podlegających orzecznictwu sądów wojskowych. Ten stan rzeczy budził wiele kontrowersji. Niejednokrotnie podkreślano, że zmiana przepisów kodeksu postępowania karnego z grudnia 2008 r. niekorzystnie wpłynęła na stan dyscypliny wojskowej, z uwagi na to, że skala przestępstw i wykroczeń popełnianych przez żołnierzy w czasie tzw. pozasłużbowym była trudna do oszacowania, co więcej sytuacja ta mocno ograniczyła możliwość wypełniania przez Żandarmerię Wojskową jednego z głównych ustawowych zadań jakim jest przeciwdziałanie przestępczości. Ponadto Najwyższa Izba Kontroli w raporcie z 2011 r. zwróciła także uwagę na celowość wzmocnienia współdziałania ŻW z innymi organami powołanymi do utrzymania porządku i zwalczania przestępczości.

WPŁYW ZMIAN LEGISLACYJNYCH Z 27 WRZEŚNIA 2013 R. NA POZYCJĘ ŻANDARMERII WOJSKOWEJ

jako organu uprawnionego do realizacji czynności procesowych w postępowaniu karnym

W roku 2012 do Sejmu wpłynął rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw, druk sejmowy Nr 807. Projekt ten dotyczył zmian modelu postępowania karnego, a przede wszystkim postępowania przygotowawczego, z uwagi na to, że dotychczasowe rozwiązania wyczerpały swoje możliwości, a natężenie przestępczości oraz przewlekłość prowadzonych postępowań spowodowały konieczność nowelizacji przepisów procedury w sprawach karnych. Nowelizacja ta stała się także okazją do podjęcia starań o zmiany dotyczące uporządkowania powstałego w 2009 r. „chaosu legislacyjnego" w zakresie uprawnień procesowych Żandarmerii Wojskowej. Zgłoszono postulat zmiany brzmienia art. 312 k.p.k. i uchylenie art. 663 k.p.k. Sugestia ta spotkała się z aprobatą ustawodawcy, co znalazło odzwierciedlenie w ustawie z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247). Przepisy te wejdą w życie z dniem 1 lipca 2015 r. Zgodnie z przyjętą regulacją, art. 312 pkt 1 k.p.k. otrzyma brzmienie:

„Art. 312. Uprawnienia Policji przysługują także:

1) organom Straży Granicznej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Służby Celnej, Centralnego Biura Antykorupcyjnego oraz Żandarmerii Wojskowej, w zakresie ich właściwości".

Natomiast art. 663 k.p.k., zawężający uprawnienia procesowe Żandarmerii Wojskowej do osób podlegających orzecznictwu sądów wojskowych zostanie uchylony.

W uzasadnieniu do powyższego projektu w zakresie zmian dotyczących uprawnień procesowych Żandarmerii Wojskowej czytamy:

„Aktualnie właściwość procesowa Żandarmerii Wojskowej określona poprzez art. 647 k.p.k. i art. 663 k.p.k. jest niezgodna z właściwością ŻW określoną w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz. U. Nr 123 poz. 1353, z późn. zm.). Brzmienie art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych daje Żandarmerii Wojskowej szersze uprawnienia w zakresie właściwości podmiotowo-przedmiotowej niż Kodeks postępowania karnego w powołanych przepisach. Zmiana brzmienia art. 312 i uchylenie art. 663 spowodują, że właściwość Żandarmerii Wojskowej będzie określona w identyczny sposób, jak innych służb posiadających oddzielne, szczegółowe uregulowania prawne takich jak: Straż Graniczna, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Służba Celna, Centralne Biuro Antykorupcyjne. Proponowana zmiana doprowadzi do uporządkowania, ujednolicenia i usystematyzowania prawa w zakresie właściwości Żandarmerii Wojskowej. Ponadto w przypadku czynu popełnionego przez żołnierza lub pracownika wojska w związku z wykonywaną pracą, właściwym procesowo organem do ścigania takich czynów będzie Żandarmeria Wojskowa, umożliwi to pełną realizację zadań, jakie ciążą na Żandarmerii Wojskowej w zakresie zapewniania przestrzegania dyscypliny wojskowej oraz lepsze wykorzystanie Żandarmerii Wojskowej jako organu postępowania przygotowawczego. Prowadzone postępowania karne poza właściwością sądów wojskowych nadzorowane będą przez prokuraturę powszechną i sąd powszechny, a więc proponowana zmiana nie naruszy postanowień Konstytucji RP i nie zachwieje zasady równości obywateli wobec prawa. Proponowane uregulowanie pozwoli na pełniejsze wykorzystanie potencjału Żandarmerii Wojskowej i odciąży Policję od prowadzenia spraw, które ze względu na podmiot przestępstwa mają swoją odrębną specyfikę. Proponowana zmiana koresponduje z wnioskami raportu Najwyższej Izby Kontroli z 2011 r. w sprawie funkcjonowania Żandarmerii Wojskowej. Wspomniany raport za największe zagrożenie w Siłach Zbrojnych uznał zjawisko korupcji. Potwierdzają to przypadki ujawnione i udokumentowane przez Żandarmerię Wojskową. Dlatego też za jeden z głównych celów Żandarmeria Wojskowa stawia sobie wyeliminowanie tego zjawiska z szeregów Wojska Polskiego. Instrumentem, który ułatwiłby realizację tego celu jest postulat NIK o wzmocnieniu pionu dochodzeniowo-śledczego. Należy przy tym podnieść, że Żandarmeria Wojskowa jest jedyną służbą w Wojsku Polskim posiadającą uprawnienia dochodzeniowo-śledcze oraz operacyjno-rozpoznawcze. Ponadto NIK zwraca uwagę na celowość wzmocnienia współdziałania Żandarmerii Wojskowej z innymi organami powołanymi do utrzymania porządku i zwalczania przestępczości. W szczególności pozyskiwanie i gromadzenie informacji o przestępstwach i wykroczeniach popełnianych przez żołnierzy, gdy postępowania takie prowadzone są przez Policję i prokuratury powszechne, może wpływać pozytywnie na skuteczność działań tej formacji. Brak takiego uprawnienia sprawił, że skala przestępstw z udziałem żołnierzy Sił Zbrojnych RP była trudna do oszacowania, w szczególności z uwagi na ograniczoną komunikację jednostek Żandarmerii Wojskowej z jednostkami wojskowymi spoza struktur Żandarmerii Wojskowej, Policją, prokuratorami i sądami. W opinii NIK może to wpływać na błędną ocenę ryzyka, zakresu, charakteru oraz eskalacji przestępstw, a zatem na nieprawidłowe planowanie działań profilaktycznych. Zatem ujednolicenie materii właściwości Żandarmerii Wojskowej w zakresie czynności operacyjno-rozpoznawczych oraz

dochodzeniowo-śledczych, nienaruszające konstytucyjnych praw obywateli do równości wobec prawa, spowoduje też szerszą ochronę interesu Sił Zbrojnych RP. Służba wojskowa to nie jest praca w konkretnych godzinach, życie poza jednostką ma wpływ na służbę żołnierzy, którzy mają chronić państwo przed najpoważniejszymi zagrożeniami, a Żandarmeria Wojskowa jest powołana do tego, aby żołnierze przestrzegali prawa. Ten system sprawdzał się przed 2009 r., kiedy doszło do wejścia w życie art. 647 k.p.k. ograniczającego właściwość sądów wojskowych do przestępstw związanych jedynie ze służbą wojskową. Ograniczenie właściwości sądów wojskowych poprzez brzmienie art. 663 k.p.k. ograniczyło także działalność dochodzeniowo-śledczą Żandarmerii Wojskowej, co nie wynika z brzmienia ustawy o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych. Żandarmeria Wojskowa jako formacja wchodząca w skład Sił Zbrojnych RP i znająca realia służby wojskowej w sposób najbardziej efektywny jest w stanie zapobiegać i wykrywać przestępstwa popełniane przez żołnierzy, co służy poprawie bezpieczeństwa w społeczeństwie.

Zmiany te oznaczają, że żołnierze Żandarmerii Wojskowej będą realizować czynności procesowe w postępowaniu karnym zarówno na polecenie sądów wojskowych i prokuratorów wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury, jak też sądów powszechnych i prokuratorów powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury. W tym miejscu warto postawić pytanie: czy zmiany wprowadzone ustawą z dnia 27 września 2013 r. rozwiązały wszelkie problemy dotyczące uprawnień procesowych Żandarmerii Wojskowej w sprawach o przestępstwa i wykroczenia oraz przestępstwa i wykroczenia skarbowe. Otóż okazuje się, że nie definitywnie, gdyż zmiany w przepisach kodeksu postępowania karnego nie przełożyły się na analogiczne zmiany w kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia. W zakresie ścigania żołnierzy – sprawców wykroczeń nadal obowiązuje art. 10 w zw. z art. 85 § 2, ograniczający właściwość Żandarmerii Wojskowej tylko do przypadków w nim wymienionych. Wykroczenia popełnione przez żołnierza w czasie pozasłużbowym będą w dalszym ciągu należały do właściwości Policji i sądów powszechnych. W dalszym ciągu pozostaje nieuregulowana kwestia uprawnień żołnierzy Żandarmerii Wojskowej do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego wobec żołnierzy – sprawców wykroczeń oraz uprawnienia do procedury „Niebieska Karta". Bez zmian pozostały także przepisy uprawniające Żandarmerię Wojskową do prowadzenia postępowań na podstawie ustawy z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy.

PODSUMOWANIE

Przykład Żandarmerii Wojskowej pokazuje, że w naszym systemie prawnym trudno o pełną realizację **zasady pewności obrotu prawnego**, na którą składają się konstytucyjne zasady: demokratycznego państwa prawnego, legalizmu, praworządności oraz równości wobec prawa. Częste zmiany przepisów prawa, będące niejednokrotnie wynikiem nie do końca przemyślanych decyzji ustawodawcy, które z założenia mają przyczynić się do udoskonalenia prawa lub dostosowania go do standardów międzynarodowych, w konsekwencji powodują „chaos legislacyjny" i ułomne przepisy, które muszą być poddawane kolejnym zmianom. Taki stan rzeczy powoduje, że zarówno obywatele, którzy zobowiązani są do poszanowania porządku prawnego i którym „nieznajomość prawa szkodzi", jak i stróże porządku prawnego, mogą mieć trudności z jego interpretacją i stosowaniem w praktyce. Niestabilne prawo nie służy ochronie konstytucyjnie i ustawowo określonych wartości, takich jak: porządek, spokój publiczny, obrona narodowa itp.

Warto jednak podkreślić, że chociaż Żandarmeria Wojskowa w ciągu 25 lat od jej powstania była poddawana różnym eksperymentom prawotwórczym, to nigdy nie przestała być policją wojskową, a zapewnienie przestrzegania dyscypliny wojskowej, ściganie przestępstw i wykroczeń oraz ochrona porządku prawnego były i są zadaniami priorytetowymi tej formacji.

[1] B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993, s. 50.
[2] Dz. U. z 2013 r. poz. 568, z późn. zm.
[3] Dz. U. Nr 13, poz. 96.
[4] Dz. U. Nr 89, poz. 443.
[5] Zob. art. 565 ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 13, poz. 69, z późn. zm.).
[6] Zob. art. 1 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 556).
[7] Dz. U. z 2014 r. poz. 1510.
[8] Zob. art. 650 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.).
[9] Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy (Dz. U. z 2013 r. poz. 186, z późn. zm.).
[10] Dz. U. Nr 157, poz. 1862.

Summary

Procedural competence of the Military Gendarmerie soldiers in the light of legislative changes of criminal proceedings

The article contains content relating to the Military Gendarmerie soldiers' entitlements in criminal proceedings. The authors attempted to show how changing over the last 25 years criminal procedural law regulations have influenced the performing of police tasks by the Military Gendarmerie in the Armed Forces of the Republic of Poland. In the final part, an effort has been made to answer the question whether the changes introduced by the law of September 27th 2013, which will go into effect on July 1st 2015, have definitely solved all the problems concerning the Military Gendarmerie's competence to detect and prosecute the perpetrators of crimes and fiscal offences.

Tłumaczenie: Autorzy

NOWELIZACJA ARTYKUŁU 312 KODEKSU POSTĘPOWANIA KARNEGO

st. sierż. Maciej Siewiert

Młodszy Inspektor Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego
Oddziału Żandarmerii Wojskowej w Elblągu

Wprowadzenie zapisu „i Żandarmerii Wojskowej" do treści artykułu 312 k.p.k. stanowi nowy sposób postrzegania tej formacji przez ustawodawcę. Niniejsze rozważania stanowią próbę zaprezentowania zakresu działalności i sposobu realizacji ustawowych celów prezentowaną formację w myśl nowych uregulowań zawartych w kodeksie postępowania karnego. W artykule za metodologie pracy przyjęto analizę formalną aktów prawnych, z których wynika, że Żandarmeria Wojskowa będzie z dniem 1 lipca 2015 r. realizować zadania w oparciu o normy prawne statuujące formację i z punktu widzenia praktyki prawa fakt ten należało przybliżyć celem właściwego pojmowania roli Żandarmerii Wojskowej w obecnym systemie prawym.

W myśl dyspozycji art. 1 pkt 215 ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247, z późn. zm.) z dniem 1 lipca 2015 r. zostaje skreślony art. 663 k.p.k., który obecnie określa właściwość Żandarmerii Wojskowej jako formacji posiadającej uprawnienia i obowiązki procesowe Policji w sprawach podlegających orzecznictwu sądów wojskowych. Wyżej przywołana nowelizacja procedury karnej w pkt 91 zawiera normę prawną włączającą Żandarmerię Wojskową w poczet służb wymienionych w art. 312 k.p.k., jako służbę posiadającą uprawnienia Policji. Tak przeprowadzona zmiana w procedurze karnej czyni z Żandarmerii formację, która z dniem 1 lipca 2015 r. będzie funkcjonować w ramach określanych ustawą z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz. U. z 2013 r. poz. 568, z późn. zm.).

Artykuł 663 k.p.k. ma swoje historyczne podłoże, gdyż już przepis art. 582 kodeksu postępowania karnego z dnia 19 kwietnia 1969 r. (Dz. U. Nr 13, poz. 96) określał podobnie jak obecne ustawodawstwo, że w sprawach podlegających orzecznictwu sądów wojskowych uprawnienia i obowiązki procesowe Milicji Obywatelskiej dotyczą także Wojskowej Służby Wewnętrznej. Marian Flemming, komentując przywołany wyżej przepis prawa, wskazuje, iż uprawnienia i obowiązki Milicji Obywatelskiej w postępowaniu w sprawach podlegających właściwości sądów wojskowych są takie same, jak w sprawach należących do właściwości sądów powszechnych. Ponadto WSW posiadało uprawnienie powiadamiania o uchybieniach w działalności jednostek wojskowych lub instytucji państwowych i społecznych, zwłaszcza jeśli sprzyjały one popełnianiu przestępstw. Uchybienia te mogły też dotyczyć poszczególnych osób pełniących służbę lub zatrudnianych w jednostkach wojskowych[1]. Należy tu podkreślić, iż takie ustawodawstwo wynikało z wyraźnego rozgraniczenia kompetencji Milicji Obywatelskiej i Wojskowej Służby Wewnętrznej[2] i zostało wyrażone w zarządzeniu nr 53 Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej z dnia 31 października 1964 r. wydanym w porozumieniu z Naczelnym Prokuratorem Wojskowym. Ten akt prawny szczegółowo regulował, kiedy i w jakim zakresie Milicja Obywatelska mogła realizować czynności, do których powołana była Wojskowa Służba Wewnętrzna. Jak wynikało z unormowania przyjętego w kodeksie postępowania karnego z 1969 r., zakres działania powszechnych organów ścigania (Milicji Obywatelskiej i Wojskowej Służby Wewnętrznej) był wyraźnie rozgraniczony. Ówczesna procedura prawa karnego zakładała, że kompetencję Wojskowej Służby Wewnętrznej i Milicji Obywatelskiej wyróżniała osoba sprawcy czynu zabronionego. Tym samym należy w tym miejscu zaznaczyć, że zarówno MO, jak i WSW były formacjami wiodącymi wśród

organów ścigania. Tak więc rozwiązanie, które zawierał ówczesny kodeks postępowania karnego, należy uznać z punku widzenia systemowego za bardzo dobre, gdyż jedną normą prawną zawartą w art. 582 ówczesnego k.p.k. rozgraniczono właściwość powszechnych i wojskowych organów ścigania. Ponadto w uprzednim systemie prawnym istniały również normy kolizyjne zawarte w przepisach okołoustawowych, które mocno ograniczały spory kompetencyjne w zakresie właściwości obu tych organów ścigania.

Zmiany systemowe, które miały miejsce w latach 90., jak również będąca tego konsekwencją zmiana kodeksu postępowania karnego, nie były co prawda argumentem do usunięcia omawianego artykułu 663 k.p.k. z procedury karnej. Jednak właściwym czasem do przemyślenia przez ustawodawcę roli Żandarmerii Wojskowej był moment wejścia w życie ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz. U. Nr 123, poz. 1353, z późn. zm.). Wprowadzenie do obrotu prawnego wspomnianej ustawy powinno w ówczesnym okresie spowodować sprecyzowanie kompetencji tego organu ścigania w kodeksie postępowania karnego. Jednak w konsekwencji tworzenia przez ustawodawcę nowych służb po roku 2000, specjalizujących się w konkretnych dziedzinach życia, których kompetencję określały ustawy je stanowiące, Żandarmeria Wojskowa została pominięta i pozostawiona w uprzednich regulacjach prawnych. Warto podkreślić, że kodeks postępowania karnego zawiera przepisy, które w kwestii właściwości służb wymienionych w art. 312 k.p.k., odsyła właśnie do ustaw je statuujących. W przypadku Żandarmerii Wojskowej ustawa ją tworząca miała bardziej charakter pomocniczy, ponieważ myśl przewodnią stanowił rzeczony artykuł 663 k.p.k.

Obecnie art. 312 k.p.k. przyznaje takim formacjom, jak: Centralne Biuro Antykorupcyjne, Straż Graniczna, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Izba Celna, uprawnienia Policji w zakresie ich właściwości. Działalność tych służb jest uregulowana poprzez akty prawne w randze ustawy, które powołały te służby i określiły im specjalny zakres działalności w określonych dziedzinach życia. Ustawy te mają charakter *lex speciali* w stosunku do norm prawnych kodeksu postępowania karnego regulujących właściwość tych służb.

Wojskowy proces karny został wyodrębniony przez ustawodawcę w Konstytucji RP i pomimo sporów w doktrynie zwykło się go nazywać postępowaniem specjalnym, które toczy się przed sądami powoływanymi do orzekania w sprawach karnych, których pomiotem jest zasadniczo żołnierz. Taki pogląd potwierdza również Jan Grajewski, który stwierdza, że: „Do kategorii procesu karnego specjalnego zaliczane jest wojskowe postępowanie karne, unormowane w zakresie funkcjonalnym w dziale XV KPK, a w zakresie organizacyjnym w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. Prawo o ustroju sądów wojskowych (Dz. U. z 2007 r. Nr 226, poz. 1676, z późn. zm.)[3].

Żandarmeria Wojskowa w obecnym stanie prawnym funkcjonuje w obrębie norm prawnych zawartych w ustawie o ŻW oraz kodeksie postępowania karnego. Taki stan rzeczy wynika z faktu, że oba te akty prawne określają w inny sposób właściwość omawianej formacji. Kodeks postępowania karnego w art. 663 k.p.k. ujmuje właściwość Żandarmerii poprzez określenie jej właściwością sądów wojskowych, natomiast ustawa o ŻW w art. 4 ust. 1^1 wymienia w ośmiu punktach statutowe zadania formacji. Można zatem stwierdzić, że art. 663 k.p.k. jest przepisem odsyłającym wewnątrzsystemowo do norm prawnych wynikających choćby z art. 646 k.p.k. Obecny kodeks postępowania karnego określił właściwość sądów wojskowych w następującym katalogu:

Art. 647

§ 1. Orzecznictwu sądów wojskowych podlegają sprawy:
1) żołnierzy w czynnej służbie wojskowej o przestępstwa:
   a) określone w rozdziałach XXXIX–XLIV Kodeksu karnego,
   b) popełnione przeciwko organowi wojskowemu lub innemu żołnierzowi,
   c) popełnione podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, w obrębie obiektu wojskowego lub wyznaczonego miejsca przebywania, na szkodę wojska lub z naruszeniem obowiązku wynikającego ze służby wojskowej,
   d) popełnione za granicą, podczas użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa, w rozumieniu ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa (Dz. U. Nr 162, poz. 1117 oraz z 2004 r. Nr 210, poz. 2135),
2) pracowników wojska o przestępstwa:
   a) określone w art. 356–363 Kodeksu karnego w związku z art. 317 § 2 tego kodeksu,
   b) popełnione za granicą, podczas użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa, w rozumieniu ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa,
3) żołnierzy sił zbrojnych państw obcych, przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, oraz członków ich personelu cywilnego, o przestępstwa popełnione w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, chyba że umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, stanowi inaczej.

§ 2. Sprawy o przestępstwa wymienione w § 1 nie przestają podlegać orzecznictwu sądów wojskowych mimo zwolnienia żołnierza z czynnej służby wojskowej lub ustania zatrudnienia pracownika w wojsku.

§ 3. W razie zwolnienia żołnierza z czynnej służby wojskowej lub ustania zatrudnienia pracownika w wojsku sprawę, o której mowa w § 1 pkt 1 lit. b lub d, oraz – jeżeli przestępstwo nie wiąże się z naruszeniem obowiązku służbowego – w § 1 pkt 2 lit. b, sąd wojskowy, najpóźniej do dnia rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej, może

przekazać do rozpoznania sądowi powszechnemu, jeżeli dobro wymiaru sprawiedliwości temu się nie sprzeciwia.

§ 4. W toku postępowania przygotowawczego uprawnienie określone w § 3 przysługuje odpowiednio prokuratorowi wojskowemu.

§ 5. Na postanowienie w przedmiocie przekazania sprawy w myśl § 3 i 4 przysługuje zażalenie; zażalenie na postanowienie prokuratora wojskowego rozpoznaje sąd wojskowy właściwy do rozpoznania sprawy.

Art. 654

§ 1. Wojskowy sąd okręgowy orzeka w pierwszej instancji w sprawach o przestępstwa:
1) popełnione przez żołnierzy posiadających stopień majora i wyższy,
2) podlegające w postępowaniu przed sądami powszechnymi właściwości sądu okręgowego oraz określone w art. 339 § 3 i art. 345 § 3 i 4 Kodeksu karnego,
3) popełnione przez żołnierzy i członków personelu cywilnego, o których mowa w art. 647 § 1 pkt 3,
4) inne na podstawie przepisów szczególnych.

§ 2. W postępowaniu przygotowawczym, w przedmiocie tymczasowego aresztowania w stosunku do żołnierzy, o których mowa w § 1 pkt 1, a także do żołnierzy sił zbrojnych państw obcych i członków ich personelu cywilnego, o których mowa w § 1 pkt 3, orzeka jednoosobowo wojskowy sąd okręgowy.

§ 3. Wojskowy sąd okręgowy rozpoznaje także środki odwoławcze od orzeczeń i zarządzeń wydanych w pierwszej instancji w wojskowym sądzie garnizonowym oraz w wypadkach wskazanych w ustawie i z zachowaniem granic wskazanych w § 1 – od orzeczeń i zarządzeń wydanych w postępowaniu przygotowawczym.

§ 4. Wojskowy sąd okręgowy rozpoznaje ponadto sprawy przewidziane dla sądu wyższego rzędu nad wojskowym sądem garnizonowym oraz inne sprawy przekazane mu przez ustawę.

§ 5. Wojskowy sąd okręgowy ma poza tym uprawnienia i obowiązki procesowe, które w postępowaniu przed sądami powszechnymi przysługują sądowi okręgowemu.

Mówiąc o właściwości sądów wojskowych, należy również wspomnieć, że istotnym czynnikiem ograniczenia represji karno-sądowej wobec żołnierzy dopuszczających się drobnych przestępstw ściśle wojskowych są normy kodeksu uzależniające ściganie takich czynów od wniosku dowódcy jednostki wojskowej. Specyfiką wojskowego tryby warunkowego jest również to, że ustawa przyznaje prokuratorowi wojskowemu prawo ingerencji w obszar wojskowych przestępstw ściganych na wniosek poprzez możliwość wszczęcia postępowania karnego także bez wniosku dowódcy, jeżeli według jego oceny wymagają tego względy dyscypliny wojskowej (art. 660 § 1)[4].
W związku z tym, że obecnie Żandarmeria Wojskowa jest instytucją właściwą w powyższych sprawach, za zasadne należy uznać dążenie ustawodawcy do uregulowania kwestii związanych z właściwością Żandarmerii Wojskowej jednym aktem prawnym i rozdzielenia jej kompetencji od właściwości sądów wojskowych. Według definicji prezentowanej przez prof. Mariana Cieślaka żandarmeria jest organem państwowym powołanym do pełnienia określonej roli w procesie karnym. Zachodzi w tym wypadku konieczna z woli ustawy koniunkcja cech: organ państwowy i uczestnik procesu. Powołanie określonego organu państwowego do danej roli procesowej musi wynikać z ustawy[5]. W związku z tym przedmiotowy zabieg ustawodawcy polegający na włączeniu omawianej formacji w poczet służb będących obok Policji organem dochodzenia można uznać za definitywne nadanie ustawie o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych charakteru *lex speciali* w stosunku do ustawy Kodeks postępowania karnego, które do chwili obecnej jest co najwyżej dorozumiane. W konsekwencji nowelizacji procedury karnej z 2009 r.[6] w art. 647 § 1 pkt 1 lit. c ustawodawca ograniczył właściwość sądów wojskowych do żołnierzy służby czynnej, którzy to dopuścili się czynu zabronionego w obrębie wyznaczonego miejsca przebywania oraz w związku ze służbą wojskową, np. w godzinach służbowych na terenie jednostki wojskowej.

Taka zmiana w procedurze karnej oraz zawieszenie zasadniczej służby wojskowej doprowadziły do osłabienia w żandarmerii potencjału pionów dochodzeniowo-śledczego i prewencji. Spowodowała również obciążenie Policji sprawami, w których podmiotem czynu zabronionego stał się żołnierz będący poza służbą. W konsekwencji tych zmian walką z przestępczością w wojsku zaczęły zajmować się jednocześnie formacje Policji i Żandarmerii Wojskowej.

Funkcjonariusze powszechnych organów ścigania, nie znając szeroko rozumianej „specyfiki służby wojskowej", realizowali czynności służbowe w sposób przyjęty w środowisku cywilnym. W wyniku tego w służbie wojskowej pojawili się żołnierze zawodowi, którzy dopuścili się czynów zabronionych popełnionych poza wojskiem, ale również zachowań niegodnych i nietolerowanych w wojsku. Ustawodawca nie wdrożył również żadnych procedur zobowiązujących powszechne organy ścigania do informowania dowódców jednostek wojskowych czy Żandarmerii Wojskowej o przestępnych zachowaniach żołnierzy, tym samym grupa wyżej opisanych żołnierzy niejednokrotnie unikała kar dyscyplinarnych (do zwolnienia z zawodowej służby włącznie).
W myśl dyspozycji zawartej w znowelizowanym art. 312 k.p.k. podstawą określającą właściwość omawianej formacji stanie się norma prawna wynikająca z art. 3 pkt 2 ustawy o ŻW i wojskowych organach porządkowych, w której to ustawodawca stwierdza, że formacja jest właściwa wobec:
1) żołnierzy pełniących czynną służbę wojskową,
2) żołnierzy niebędących w czynnej służbie wojskowej w czasie noszenia przez nich mundurów oraz odznak i oznak wojskowych,

3) pracowników zatrudnionych w jednostkach wojskowych:
   a) w związku z ich zachowaniem się podczas pracy w tych jednostkach,
   b) w związku z popełnieniem przez nich czynu zabronionego przez ustawę pod groźbą kary, wiążącego się z tym zatrudnieniem,
4) osób przebywających na terenach lub w obiektach jednostek wojskowych,
5) innych osób niż określone w pkt 1–4, podlegających orzecznictwu sądów wojskowych albo jeżeli wynika to z odrębnych przepisów,
6) osób niebędących żołnierzami, jeżeli współdziałają z osobami, o których mowa w pkt 1–5, w popełnieniu czynu zabronionego przez ustawę pod groźbą kary albo też jeżeli dokonują czynów zagrażających dyscyplinie wojskowej albo czynów przeciwko życiu lub zdrowiu żołnierza albo mieniu wojskowemu,
7) żołnierzy sił zbrojnych państw obcych, przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz członków ich personelu cywilnego, jeżeli pozostają w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, o ile umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, nie stanowi inaczej.

Jak wynika z powyższego, katalog zawarty w wymienionym przepisie prawa zawiera w pkt 1 żołnierzy w czynnej służbie wojskowej[7]. Jednocześnie nieistotny jest fakt popełnienia przez żołnierza czynu zabronionego w tzw. godzinach służbowych[8] na terenie obiektu wojskowego w związku z wykonywaniem przez niego zadań.

Tak więc osoba sprawcy czynu, a więc żołnierza w czynnej służbie wojskowej powoduje, iż organem właściwym procesowo staje się Żandarmeria Wojskowa. Kolejno ustawodawca wymienia innych żołnierzy, którzy dopuścili się naruszenia prawa, występując w mundurze. Punkt 3 reguluje właściwość żandarmerii do pracowników cywilnych. W tej kwestii istotne stają się okoliczności, w jakich doszło do popełnienia czynu zabronionego przez taką osobę. Do określenia właściwego organu procesowego takiego czynu istotna jest informacja na temat tego, czy przestępne zachowanie takiej osoby miało miejsce w czasie świadczenia przez nią pracy na rzecz jednostki wojskowej lub czy pozostaje w związku przyczynowym z jej zatrudnieniem w instytucji podległej MON.

W pkt 4 ustawodawca określa właściwość żandarmerii ze względu na miejsce zaistnienia czynu zabronionego, na jaki wskazuje teren lub obiekt jednostek wojskowych. Oznacza to, że każdy, kto dopuści się czynu naruszenia norm prawnych na wskazanym wyżej terenie, może spodziewać się reakcji karnej ze strony wojskowego organu ścigania. W pkt 5 ustawodawca podkreśla, że ustawa o ŻW ma charakter *lex speciali* w stosunku do procedury karnej. Taki wniosek nasuwa się, gdy spojrzymy na znowelizowany art. 312 k.p.k. jak na przepis prawny blankietowy. Zawarte w nim odesłanie kieruje czytelnika do ustawy o ŻW, natomiast omawiany pkt 5 z powrotem kieruje czytelnika do zapisów procedury karnej. Sformułowana w ten sposób treść przepisu prawnego, z punktu widzenia legislacji uzupełnia i rozszerza właściwość ŻW o kategorie innych osób, w stosunku do których właściwym jest sąd wojskowy. Pkt 6 stanowi w pierwszej części swojej treści analogię art. 649 § 1 k.p.k., jednak dalsze zapisy ustawodawcy rozszerzają właściwość formacji w stosunku do osób niebędących żołnierzami, a dopuszczających się czynów zagrażających dyscyplinie wojskowej, czynów przeciwko życiu lub zdrowiu żołnierza lub mieniu wojskowemu. Pkt 7 dotyczy właściwości żandarmerii wobec żołnierzy państw obcych przebywających na terenie RP i jest to konsekwencja przynależności naszego kraju do NATO.

Przedstawiając komparatystyczny zarys działalności wojskowego organu ścigania w ujęciu historycznych rozwiązań systemowych, opisano poniżej model zastosowany w ustawodawstwie brytyjskim, gdzie pod rządami Army Act[9] (ustawa o wojsku) podejrzewany o popełnienie czynu zabronionego żołnierz był poddawany dochodzeniu ustnemu (*investigation*) przez przełożonego w macierzystej jednostce wojskowej.

W trakcie tych czynności prowadzący zbierał tylko ogólne informacje o podejrzanym, świadkach i czynie oraz mógł odebrać wstępne wyjaśnienia od podejrzewanego żołnierza. W wyniku tych wstępnych czynności przełożony mógł umorzyć sprawę, zastosować środek dyscyplinarny lub skierować sprawę do dochodzenia pisemnego – tzw. *summary of evidence* celem dokładniejszego zbadania sprawy. Dochodzenie pisemne przypominało obecny etap postępowania przygotowawczego realizowanego przez żandarmerię, jednak w brytyjskim modelu realizowane było przez dowódcę jednostki lub wyznaczonego przez niego oficera w jednostce. W trakcie dochodzenia prowadzący postępowanie stawiał zarzut popełnienia czynu, zaprzysięgał świadków na wniosek podejrzanego. Podejrzany mógł też zadawać świadkom pytania lub wnosić o przesłuchanie konkretnych żołnierzy w charakterze świadków. Jednak ideą dochodzenia pisemnego było dostarczenie dowódcy takich informacji, które wskazywałyby na konieczność oddania sprawy do sądu wojskowego lub jej załatwienia przez tego dowódcę. Na obu tych etapach żołnierz podejrzany o popełnienie czynu zabronionego pozbawiony był możliwości skorzystania z obrońcy – uprawnienie do korzystania z niego nabywał dopiero w sądowej fazie procesu. W przypadku skierowania sprawy do sądu akt oskarżenia sporządzał oficer, który prowadził dochodzenie pisemne. Ponadto skierowanie sprawy do sądu wiązało się również z wieloma uprawnieniami dla oskarżonego, takimi jak otrzymanie kopii dochodzenia pisemnego, złożenia wniosku o wyłączenie członka składu sędziow-

skiego czy swobodnego komunikowania się z obrońcą[10]. Jak wynika z powyższego, postępowanie przygotowawcze realizowane w stosunku do żołnierzy jako element procesu karnego nie wymagało tworzenia wyspecjalizowanej jednostki w tej dziedzinie, jaką w Polsce jest Żandarmeria Wojskowa. Na potrzeby postępowań prowadzonych w stosunku do żołnierzy wystarczającym organem odpowiedzialnym za zgromadzenie materiału dowodowego był wyznaczony z tej jednostki żołnierz zawodowy. Dzięki temu w brytyjskim modelu dowódca jednostki posiadał szeroko rozumiane narzędzia w kreowaniu postępowania quasi-przygotowawczego. Bo za taki uznać należy fakt, że dowódca jednostki miał możliwość skierowania sprawy do postępowania przed sądem. Wyżej wskazane rozwiązania anglosaskie tylko częściowo można ocenić pozytywnie, z uwagi właśnie na fakt podległości prowadzącego postępowanie dowódcy jednostki. Budziło ono podejrzenie zarzutu bezstronności, gdyż dowódca jednostki jako organ niezwiązany z wymiarem sprawiedliwości miał istotny wpływ na przebieg tego etapu postępowania. W świetle brytyjskich rozwiązań polski model podporządkowujący Żandarmerię Wojskową bezpośrednio Ministrowi Obrony Narodowej pozwala domniemywać, że działalność formacji pozbawiona jest nacisków ze strony wojskowych przełożonych.

Reasumując powyższe rozważania, nowelizacje art. 312 kodeksu postępowania karnego należy traktować jako pozytywny zabieg ustawodawcy. Omawiana zmiana jest regulacją o charakterze porządkującym kompetencje organów ścigania. Pomimo iż obecne czasy wykształciły liczne organy o charakterze wyspecjalizowanych formacji, to jednak z punktu widzenia systemowego prawo powinno dążyć do określania jasnych i klarownych granic oraz tworzyć normy prawne rozwiązujące spory kompetencyjne w wypadku kolizji różnych służb z powszechnymi organami ścigania. W aspekcie współdziałania Policji i Żandarmerii Wojskowej, która ostatnimi czasy zacieśniła współpracę na poziomie zarówno prewencyjnym, jak i kryminalnym nowelizacja art. 312 k.p.k. powinna być również pozytywnie przyjęta, gdyż w świetle nowych regulacji obie służby staną się równouprawnionymi partnerami, wspólne działania będą miały charakter uzupełniający prowadzonych czynności. W konsekwencji ustawodawca likwiduje wątpliwy stan, w którym procesowa właściwość organu ścigania uzależniona była od czasu i miejsca, w jakim żołnierz popełnił czyn zabroniony, i przywraca sytuację, w której kwestią przeprowadzenia czynności procesowych wobec żołnierza jest Żandarmeria Wojskowa.

Pomimo licznych pozytywów płynących z nowelizacji, należy spojrzeć również na nowe wyzwania, jakie staną przed Żandarmerią Wojskową, jak m.in. fakt, iż nie we wszystkich postępowaniach prowadzący postępowanie żołnierz ŻW będzie realizował czynności zlecone przez prokuratora wojskowego. W związku z niezmienioną właściwością sądów wojskowych część postępowań prowadzonych w formie dochodzenia czy też śledztwa będzie nadzorowana przez prokuratorów prokuratury powszechnej. Oznacza to, że żołnierze ŻW zaczną współdziałać z tymi organami i jest to sytuacja nowa, wymagająca wypracowania wspólnych zasad działania.

[1] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1971, s. 764 i 765.
[2] W ówczesnym okresie nie istniał organ, który obok MO czy WSW był organem dochodzenia lub śledztwa.
[3] J. Grajewski, *Przebieg procesu karego*, wydanie 4, Warszawa 2008, s. 452.
[4] Tamże, s. 456
[5] M. Cieślak, *Polska procedura karna*, Warszawa 1973, s. 32.
[6] Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 206, poz. 1589, z późn. zm.).
[7] Definicja żołnierza w czynnej służbie wojskowej została sformułowana w art. 59 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, w art. 3 pkt 1 i 125 pkt 1 ustawy z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych.
[8] Pojęcie godzin służbowych wprowadził Minister Obrony Narodowej w § 4 rozporządzenia z dnia 26 czerwca 2008 r. w sprawie czasu służby żołnierzy zawodowych (Dz. U. Nr 122, poz. 786).
[9] *Manual of Military Law 1929*, War Office, London 1943
[10] J. Polan-Haraschin, *Prawo karne wojskowe Wielkiej Brytanii. Zarys*, wyd. I, Warszawa 1957, s. 65–68.

Summary

Revision of the article 312 of the Code of Criminal Procedure

Introduction of a clause "and the Military Police" to the content of the article 312 of the Code of Criminal Procedure is a new manner of perceiving that unit by the legislator. Those considerations are an attempt to present the range of activities and a method of achieving statutory aims of the mentioned unit in accordance with new regulations included in the Code of Criminal Procedure. Methodology of work in this article is a formal analysis of legal acts by which it appears that from 1 July 2015 the Military Police performs tasks in compliance with legal norms constituting the unit, and from a legal perspective that fact should be introduced for the purpose of proper understanding of the role of the Military Police in a current legal system.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP CSP

KONCEPCJA PRAC ZESPOŁU

PRZEDSIĘWZIĘCIA ZESPOŁU DO SPRAW MONITOROWANIA I WDRAŻANIA W POLICJI ZMIAN W PROCEDURZE KARNEJ

mł. insp. Marzena Brzozowska

Kierownik Zakładu Służby Kryminalnej
Szkoły Policji w Pile

POWOŁANIE ZESPOŁU I WYZNACZENIE GŁÓWNYCH KIERUNKÓW DZIAŁAŃ

Komendant Główny Policji decyzją nr 170 z dnia 30 kwietnia 2014 r. powołał zespół do spraw monitorowania i wdrażania w Policji zmian w procedurze karnej. Do zadań zespołu należy:

1) analiza prawnych i praktycznych skutków zmian w procedurze karnej wprowadzonych ustawą z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247), zwanej dalej „nowelizacją procedury karnej";
2) identyfikacja problemów, jakie mogą się pojawić w praktyce realizacji zadań przez Policję w związku ze zmianami, o których mowa w pkt 1;
3) opracowanie propozycji działań mających na celu wyeliminowanie lub ograniczenie problemów zdefiniowanych w trakcie realizacji zadań, o których mowa w pkt 1 i 2;
4) inicjowanie i przygotowywanie projektów zmian aktów wykonawczych i przepisów wewnętrznych w celu ich dostosowania do zmian wprowadzonych nowelizacją Kodeksu postępowania karnego;
5) opracowanie programów przedsięwzięć szkoleniowych oraz materiałów dydaktycznych w celu przeprowadzenia w Policji jednorazowego przeszkolenia policjantów i pracowników Policji w zakresie niezbędnym do prawidłowej realizacji zadań po wprowadzeniu nowelizacji procedury karnej;
6) opracowanie koncepcji przeprowadzenia przedsięwzięć szkoleniowych, o których mowa w ust. 5, obejmującej w szczególności: określenie grup policjantów i pracowników Policji wymagających przeszkolenia, określenie kryteriów typowania osób szkolących, sposobu przeszkolenia tych osób w zakresie umożliwiającym przeprowadzenie przedsięwzięć szkoleniowych, miejsca i czasu przedsięwzięć, propozycje w zakresie finansowania przedsięwzięć;
7) wdrożenie koncepcji, o której mowa w pkt 6, po jej zatwierdzeniu przez Komendanta Głównego Policji.

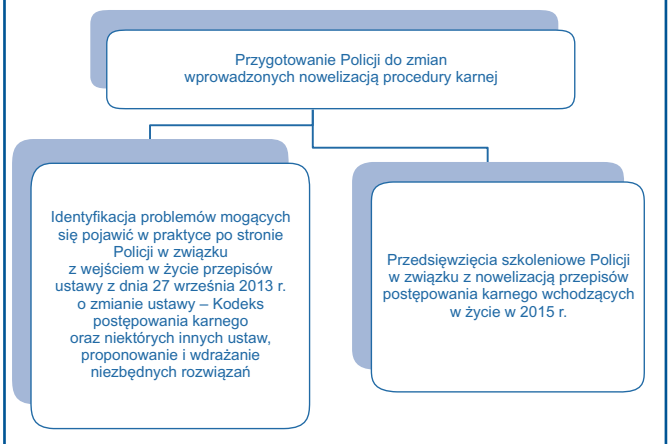
OPRACOWANIE KONCEPCJI PRAC ZESPOŁU

W maju 2014 r. członkowie zespołu – przedstawiciele BSK KGP oraz Szkoły Policji w Pile – opracowali Koncepcję monitorowania i wdrażania w Policji zmian w procedurze karnej – w świetle przepisów ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. W koncepcji zostały wskazane najistotniejsze zmiany w k.p.k., oceniane z punktu widzenia zadań realizowanych przez Policję:

- przemodelowanie – w zakresie niezbędnym dla zbudowania modelu kontradyktoryjnej rozprawy – postępowania przygotowawczego, zwłaszcza w zakresie celów, do których osiągnięcia to postępowanie zmierza,
- usprawnienie i przyspieszenie postępowania, dzięki stworzeniu prawnych ram szerszego wykorzystania konsensualnych sposobów zakończenia postępowania karnego i w szerszym zakresie wykorzystanie idei sprawiedliwości naprawczej, także dzięki nowemu ujęciu instytucji mediacji.

W związku z powyższym uznano za niezbędne ukierunkowanie działań Policji do I połowy 2015 r. na prawidłowe przygotowanie tej formacji do wdrożenia nowelizacji w dwóch zasadniczych obszarach.

Schemat nr 1

W ramach identyfikacji problemów mogących się pojawić w praktyce po stronie Policji, w związku z wejściem w życie przepisów ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, w Biurze Służby Kryminalnej podjęto inicjatywę mającą na celu dokonanie zestawienia wszystkich zmian przedmiotowej nowelizacji i wyselekcjonowania najważniejszych spośród nich, mających wpływ na czynności i zadania Policji.

I tak uznano, iż ustawa zmienia postępowanie przygotowawcze w następujących obszarach:

1) rodzaj i zakres obowiązków procesowych Policji wobec stron postępowania – pouczenia stron o prawach i obowiązkach – zmieniono zakres i formę pouczeń stosowanych wobec stron występujących w procesie karnym; wzory pouczeń, które Policja będzie wręczać pokrzywdzonemu, podejrzanemu, zatrzymanemu w toku postępowania, zostały określone rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości;
2) zakres obowiązków informacyjnych Policji wobec prokuratora – w ramach czynności wykonywanych w prowadzonych dochodzeniach – zatwierdzania będą wymagały postanowienie o umorzeniu dochodzenia prowadzonego przeciwko osobie oraz postanowienie o zawieszeniu dochodzenia;
3) zakres przedmiotowy dochodzenia i śledztwa – dokonano zmian w zakresie określenia katalogu przestępstw, w odniesieniu do których formą postępowania przygotowawczego jest dochodzenie lub śledztwo; najważniejszym z punktu widzenia Policji i wypływającym na zadania tej formacji jest zwiększenie wartości mienia lub wyrządzonej szkody przy kwalifikowaniu sprawy do formy dochodzenia (poprzednio 100 000 zł, od 2015 r. 200 000 zł), co w istocie może mieć wpływ na liczbę prowadzonych przez Policję postępowań jako dochodzenie,
4) rozszerzono zakres podmiotowy końcowego zapoznania stron i ich procesowych przedstawicieli z materiałami sprawy – dotychczas końcowe zaznajomienie rozumiane jest jako prawo do osobistego przejrzenia akt przez podejrzanego, nie zaś zapoznanie przez organ prowadzący postępowanie przygotowawcze z treścią zebranych materiałów; na skutek nowelizacji prawo do zapoznania się z aktami przyznano również pokrzywdzonym i ich pełnomocnikom oraz podejrzanym i ich obrońcom w zakresie materiałów, jakie zostaną przekazane do sądu wraz z aktem oskarżenia; zmiana ta może wpłynąć na szybkość prowadzonych postępowań przez Policję;
5) sposób sporządzania aktu oskarżenia i przygotowywania akt postępowania przygotowawczego celem ich przekazania do sądu – ograniczenie zakresu materiałów dochodzenia i śledztwa przekazywanych sądowi wraz z aktem oskarżenia tak, aby były to jedynie materiały związane z kwestią odpowiedzialności osób wskazanych w akcie oskarżenia; materiał ten ma obejmować jedynie wszystkie postanowienia i orzeczenia wydane w postępowaniu przygotowawczym (tak przez organy ścigania, jak i przez sąd), protokoły z czynności dowodowych i załączniki do nich, a więc np. rejestracje obrazu i dźwięku, stenogramy itd. oraz opinie uzyskane w toku dochodzenia lub śledztwa i dokumenty pozyskane przez organy lub złożone przez strony;
6) konsensualne formy zakończenia postępowań przygotowawczych:
   – wprowadzenie postępowania „tzw. ugodowego" – przed rozpoczęciem przewodu sądowego w pierwszej instancji pokrzywdzony będzie mógł wystąpić z wnioskiem do sądu o umorzenie postępowania karnego o występek zagrożony karą nieprzekraczającą 3 lat pozbawienia wolności, a także o występek przeciwko mieniu zagrożony karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności, jak również o występek określony w art. 157 § 1 w stosunku do sprawcy, który nie był uprzednio skazany za przestępstwo umyślne z użyciem przemocy, naprawił szkodę lub zadośćuczynił wyrządzonej krzywdzie;
   – zmieniono zakres zastosowania instytucji skazania bez rozprawy i tzw. wniosku o dobrowolne poddanie się karze (m.in. odformalizowanie postępowania w przedmiocie obydwu wniosków);
   – zwiększono rolę postępowania mediacyjnego;
7) dodano nowy art. 168a, zgodnie z którym niedopuszczalne jest przeprowadzenie i wykorzystanie dowodu uzyskanego do celów postępowania karnego za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 Kodeksu karnego;
8) dodano nowy art. 178a, zgodnie z którym nie wolno przesłuchiwać mediatora jako świadka co do faktów, o których dowiedział się od oskarżonego lub pokrzywdzonego, prowadząc postępowanie mediacyjne, z wyłączeniem informacji o przestępstwach, o których mowa w art. 240 § 1 Kodeksu karnego;
9) poszerzono zakres podmiotowy organów uprawnionych do zatrzymania i przymusowego doprowadzenia osoby podejrzanej albo podejrzanego na zarządzenie prokuratura – dotychczas tę czynność realizowała praktycznie Policja; po wejściu w życie ustawy ten katalog powiększy się o Straż Graniczną, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Służbę Celną, Centralne Biuro Antykorupcyjne oraz Żandarmerię Wojskową w zakresie ich właściwości;
10) dodano nowy przepis w art. 279 k.p.k., zgodnie z którym w razie ujęcia i zatrzymania osoby ściganej listem gończym należy niezwłocznie doprowadzić ją do sądu, który wydał postanowienie o tymczasowym aresztowaniu, w celu rozstrzygnięcia przez sąd o utrzymaniu, zmianie lub uchyleniu tego środka, chyba że prokurator po przesłuchaniu zatrzymanego zmienił już środek zapobiegawczy lub uchylił tymczasowe aresztowanie;
11) regulacje dotyczące zabezpieczenia majątkowego – zmiana dotyczy dodania przesłanek jego zastosowania (tak jak

na zasadach określonych w Kodeksie postępowania cywilnego), z urzędu może nastąpić zabezpieczenie wykonania orzeczenia na mieniu oskarżonego, jeżeli zachodzić będzie uzasadniona obawa, że bez takiego zabezpieczenia wykonanie orzeczenia w zakresie wskazanej kary i środków karnych będzie niemożliwe albo znacznie utrudnione;

12) wprowadzono zmianę w zakresie czasu trwania dochodzenia – prokurator w uzasadnionych wypadkach może przedłużyć okres prowadzenia dochodzenia po 3-miesięcznym jego prowadzeniu – na dalszy czas oznaczony, nie dłuższy jednak niż rok (było na czas oznaczony); w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, prokurator bezpośrednio przełożony nad prokuratorem prowadzącym lub nadzorującym dochodzenie może przedłużyć jego okres na dalszy czas oznaczony;

13) dodano nowy rozdział 8a w k.p.k. określający podmiot odpowiedzialny za zwrot Skarbowi Państwa korzyści majątkowej uzyskanej z przestępstwa, wobec którego prokurator, wnosząc akt oskarżenia, może wystąpić z wnioskiem o zobowiązanie go przez sąd do takiego zwrotu z uwagi na uzyskanie tej korzyści w warunkach określonych w art. 52 k.k.;

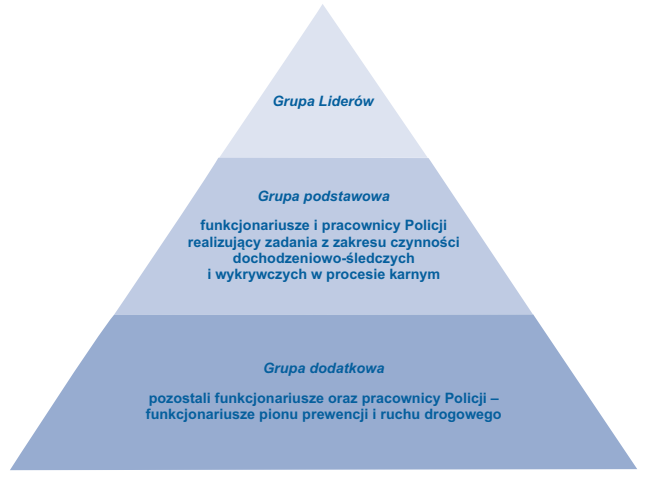
14) ograniczenie roli Policji w zakresie prowadzenia śledztwa:
   - śledztwo nadal będzie wszczynał i prowadził prokurator, który będzie miał możliwość powierzenia Policji przeprowadzenia śledztwa w całości lub w określonym zakresie albo dokonania poszczególnych czynności śledztwa;
   - jak dotychczas w wypadkach określonych w art. 309 pkt 2 i 3 (śledztwo własne prokuratora) będzie mógł powierzyć Policji jedynie dokonanie poszczególnych czynności śledztwa;
   - zmiana dotyczy ograniczeń w zakresie przesłuchania świadka – utrwalanie przesłuchania świadków przez Policję będzie następować w formie protokołu ograniczonego do zapisu najbardziej istotnych oświadczeń osób biorących udział w czynności;
   - w zakresie czynności powierzonych, jeżeli wyłoni się potrzeba dokonania innych czynności, Policja będzie utrwalała wypowiedzi świadka w formie notatki urzędowej;
   - w wypadkach niecierpiących zwłoki w toku powierzonego śledztwa Policja będzie mogła sporządzić protokół przesłuchania świadka, również w ograniczonym zakresie;
   - Policja będzie występować z wnioskiem do prokuratora o przesłuchanie świadka, jeżeli jego zeznania mogą mieć szczególne znaczenie dla procesu.

W ocenie twórców koncepcji powyższe skutkuje koniecznością zmiany mentalnego podejścia do procesu karnego i zerwania ze znaczną częścią dotychczasowych „procesowych przyzwyczajeń".

W obszarze drugiego kierunku działania zespołu, w ramach prowadzonej identyfikacji zmienionych przepisów i ich wpływu na zadania Policji, podjęto prace nad sporządzeniem wykazu aktów prawnych będących we właściwości Ministra Spraw Wewnętrznych oraz aktów wewnętrznych Policji wymagających dostosowania do uchwalonej nowelizacji. Podkreślono, że prace legislacyjne, w szczególności zaś dotyczące aktów wewnętrznych regulujących wykonywanie czynności dochodzeniowo-śledczych, powinny uwzględniać także zmiany ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze oraz rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 marca 2010 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury i muszą być podejmowane równolegle ze zmianami niniejszych aktów normatywnych.

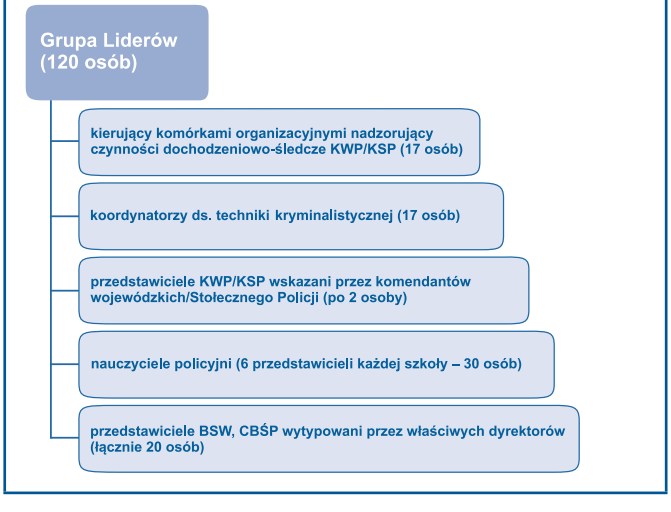
Ze względu na zakres nowelizacji, w koncepcji uznano za konieczne przeszkolenie policjantów realizujących zadania z zakresu czynności dochodzeniowo-śledczych w różnych pionach Policji. Inicjatywa szkoleniowa zakłada realizację przedsięwzięć edukacyjnych do 31 maja 2015 r. Przyjęto następujący podział grup szkoleniowych:

Schemat nr 2

Koncepcja zakłada wyłonienie tzw. grupy liderów, w której skład miałyby wejść poniżej wskazane osoby:

Schemat nr 3

Na grupę liderów nałożono obowiązek organizacji szkoleń w poszczególnych garnizonach Policji we współpracy z przedstawicielami prokuratury.

Koncepcja zakłada zredagowanie materiałów szkoleniowych stanowiących zbiór opracowań własnych Policji w zakresie objętym zmianami, materiałów pozyskanych z Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury na potrzeby przedsięwzięcia, udostępnionych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Prokuraturę Generalną oraz Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Ponadto przewiduje publikowanie zawartości merytorycznej materiałów dydaktycznych w periodyku Szkoły Policji w Pile – *Kwartalniku prawno-kryminalistycznym* oraz utworzenie na stronie

internetowej szkoły zakładki poświęconej zmianom w procedurze karnej, w której będą zamieszczane powyższe materiały i najprzydatniejsze linki. Zebrane i wyselekcjonowane materiały dydaktyczne będą wykorzystywane podczas szkoleń realizowanych w powyżej zdefiniowanych grupach szkoleniowych. Takie działanie ma na celu ujednolicenie podstaw edukacji dla wszystkich funkcjonariuszy i pracowników Policji.
Koncepcja zakłada wstępny zarys programu szkolenia i obejmuje następujące obszary:

- zagadnienia ogólne (założenia nowelizacji, cele i zasady procesowe, nowe zadania stawiane przed postępowaniem przygotowawczym, nowe pojmowanie istoty postępowania sądowego),
- pozycję stron w postępowaniu przygotowawczym,
- czynności dowodowe w postępowaniu przygotowawczym,
- nowy model postępowania przygotowawczego (organy prowadzące postępowanie przygotowawcze, zakres form postępowania przygotowawczego, nadzór prokuratora nad postępowaniem przygotowawczym, końcowe zapoznanie z materiałami postępowania przygotowawczego),
- wymogi w zakresie zawartości aktu oskarżenia,
- środki przymusu procesowego i odszkodowanie.

Koncepcja przewiduje, w celu standaryzacji szkoleń w przedmiotowym zakresie, oprócz przygotowanych jednolitych programów szkoleń oraz materiałów dydaktycznych, zobowiązanie komendantów wojewódzkich/Stołecznego Policji do cyklicznego (w systemie miesięcznym) sprawozdania z przeprowadzonych szkoleń z wyszczególnieniem liczby osób poddanych procesowi doskonalenia.

OPRACOWANIE HARMONOGRAMU PRZEDSIĘWZIĘĆ ZESPOŁU

Członkowie zespołu – przedstawiciele BSK KGP oraz Szkoły Policji w Pile – opracowali harmonogram przedsięwzięć, który stanowi załącznik do koncepcji i przewiduje w szczególności realizację następujących zadań:

- ocenę wpływu nowelizacji na zadania Policji;
- wstępną identyfikację aktów prawa wewnętrznego wymagających zmian;
- planowanie i koordynację całości działań Policji związanych z wdrażaniem zmian procedury karnej;
- zidentyfikowanie potrzeb szkoleniowych w zakresie doskonalenia zawodowego w związku ze zmianą procedury karnej;
- ocenę wpływu nowelizacji na pracę policjantów w poszczególnych garnizonach, identyfikację mogących się pojawić problemów, zebranie propozycji dotyczących niezbędnych rozwiązań i kierunków działań związanych z ich wdrożeniem (w tym celu organizację odprawy szkoleniowej z udziałem naczelników dochodzeniowo-śledczych, wojewódzkich koordynatorów ds. techniki kryminalistycznej, przedstawicieli CBŚ i BSW oraz członków zespołu powołanego decyzją nr 170 KGP);
- dyskusję nad zmianami i zagrożeniami związanymi z nowelizacją k.p.k. z udziałem twórców nowelizacji, przedstawicieli prokuratury, Ministerstwa Sprawiedliwości i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych;
- przekazanie do jednostek terenowych Policji i szkół Policji zestawienia zmian wchodzących w życie 2 czerwca 2014 r. w k.p.k., ze szczególnym uwzględnieniem przepisów wykonawczych zawierających wzory pouczeń przysługujących stronom w procesie karnym;
- ostateczną identyfikację potrzeb w zakresie koniecznych zmian legislacyjnych w wewnętrznych przepisach Policji, szczegółowe rozplanowanie prac legislacyjnych;
- zainicjowanie prac legislacyjnych w Komendzie Głównej Policji i rozpoczęcie prac nad projektami przez właściwe biura merytoryczne KGP;
- przygotowanie do opracowania materiałów szkoleniowych;
- przeszkolenie osób przewidzianych do współpracy przy organizacji szkoleń w poszczególnych garnizonach;
- opracowanie koncepcji szkoleń we współpracy z prokuraturą,
- opracowanie projektów aktów prawnych oraz przeprowadzenie przez biura merytoryczne KGP uzgodnień projektów, także z Wydziałem Legislacji Gabinetu Komendanta Głównego Policji;
- przekazanie uzgodnionych projektów aktów prawnych do Wydziału Legislacji Gabinetu KGP w celu wydania ostatecznej opinii legislacyjnej;
- wypracowanie przez biura merytoryczne KGP ostatecznego kształtu projektów aktów prawnych uwzględniających opinie legislacyjne i przekazanie ich do Wydziału Legislacji Gabinetu KGP;
- przekazanie przez Biuro Służby Kryminalnej KGP do zaopiniowania projektu zarządzenia nr 109 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lutego 2012 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śledczych Policji oraz przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym oraz wytycznych nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lutego 2012 r. w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów do Prokuratury Generalnej i Ministerstwa Sprawiedliwości;
- zajęcie stanowiska przez Biuro Służby Kryminalnej KGP, w razie potrzeby w uzgodnieniu z innymi biurami KGP, w zakresie uzyskanych opinii na temat zarządzenia nr 109 KGP oraz wytycznych nr 3 KGP, uzgodnienie i opracowanie ostatecznych wersji projektów;
- przygotowanie policjantów do realizacji zadań po wprowadzeniu wszystkich zmian objętych nowelizacją;
- dostosowanie wewnętrznych regulacji prawnych do nowelizacji.

WSPÓŁPRACA Z KRAJOWĄ SZKOŁĄ SĄDOWNICTWA I PROKURATURY

W związku z działalnością zespołu oraz koniecznością realizacji wyznaczonych przez Komendanta Głównego Policji zadań, Biuro Służby Kryminalnej KGP podjęło współpracę z Krajową Szkołą Sądownictwa i Prokuratury. W dniu 13 maja 2014 r. w Lublinie odbyło się spotkanie przedstawicieli Komendy Głównej Policji z reprezentantami Ośrodka Szkolenia Ustawicznego i Współpracy Międzynarodowej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. Spotkanie zostało zainicjowane przez Komendę Główną Policji. Jego zasadniczym celem było omówienie przyszłych zasad i warunków współpracy Policji z Krajową Szkołą Sądownictwa i Prokuratury w zakresie przygotowania i organizacji szkoleń dla funkcjonariuszy Policji na temat zmian procedury karnej uchwalonej ustawą z dnia 27 września 2013 r. Przedstawiciele Policji przedstawili efek-

ty dotychczasowych działań tej instytucji w zakresie przygotowania do zmian wynikających z nowelizacji wchodzącej w życie w lipcu 2015 r. Przede wszystkim zaprezentowali zarys koncepcji szkoleniowej i jej założeń opracowany przez zespół ds. spraw monitorowania i wdrażania w Policji zmian w procedurze karnej. Podczas spotkania przedstawiono oczekiwania Policji wobec Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury jako przyszłego partnera, a dotyczące:

- udziału KSSiP i jej wykładowców w przygotowaniu i opracowaniu programu szkolenia funkcjonariuszy Policji z zakresu zmian wywodzących się z nowelizacji k.p.k. – jednocześnie podkreślono, że program ten zostanie następnie wykorzystany w szkoleniach dla wszystkich funkcjonariuszy objętych doskonaleniem zawodowym w przedmiotowym zakresie;
- przygotowania dydaktycznego i przeprowadzenia przez KSSiP szkoleń dla grupy ok. 120 osób wyłonionych w strukturach Policji jako liderów;
- przygotowania materiałów szkoleniowych, publikacji, materiałów warsztatowych, które będą wykorzystane w celu opracowania „kompleksowego kompendium" dla funkcjonariuszy Policji szkolenia zawodowego we wszystkich garnizonach.

W dniu 30 lipca 2014 r. Komendant Główny Policji podpisał porozumienie, które dotyczy współpracy w zakresie organizacji i przygotowania szkoleń dla wyłonionej wśród funkcjonariuszy Policji grupy tzw. liderów. Podjęcie współpracy z KSSiP miało na celu przygotowanie funkcjonariuszy do realizacji szkoleń w oparciu o standardy programów szkoleniowych przygotowywanych przez KSSiP dla sędziów i prokuratorów.

IDENTYFIKACJA PROBLEMÓW I WĄTPLIWOŚCI ZWIĄZANYCH Z NOWELIZACJĄ PROCEDURY KARNEJ

W związku z wykonaniem zadań nałożonych na zespół powołany decyzją nr 170 KGP w dniach 21–22 maja 2014 r. w Szkole Policji w Pile zorganizowano naradę służbową członków zespołu adresowaną do naczelników wydziałów nadzorujących pracę dochodzeniowo-śledczą w komendach wojewódzkich/Stołecznej Policji, wojewódzkich koordynatorów ds. techniki kryminalistycznej oraz przedstawicieli CBŚ, BSW i CLKP. Uczestnicy narady, przygotowując się do udziału w niej, mieli za zadanie:

1) dokonać identyfikacji problemów mogących się pojawić podczas realizacji zadań służbowych w związku ze zmianami w procedurze karnej oraz zaproponować działania mające na celu wyeliminowanie lub ograniczenie zasygnalizowanych zagadnień;
2) określić rzeczywiste potrzeby szkoleniowe (poprzez wskazanie osób przewidzianych do przeszkolenia) w obszarze objętym nowelizacją;
3) przygotować koncepcję doskonalenia zawodowego w zakresie zmian w podległym garnizonie, służbie;
4) wskazać obszary zmian zarządzenia nr 109 KGP z dnia 15 lutego 2012 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śledczych Policji oraz przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym oraz wytycznych nr 3 KGP z dnia 15 lutego 2013 r. w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów, mając na celu ich dostosowanie do nowelizacji procedury karnej.

W trakcie narady szkoleniowej w dniach 21–22 maja 2014 r. w Pile uczestnicy zgłosili poniżej opisane i usystematyzowane przez przedstawicieli BSK KGP i Szkoły Policji w Pile wątpliwości związane z nowelizacją procedury karnej.

1. Nowe brzmienie art. 311 k.p.k.:
   – kontrowersje wzbudziła idea, która miała przyświecać autorom nowelizacji, związana z możliwością utrwalania wypowiedzi świadka w formie notatki urzędowej (art. 311 § 5 k.p.k.), uczestnicy narady postawili pytanie, czy jest to próba wprowadzania uproszczeń w dokumentowaniu czy też doprowadzenie do przeprowadzania dowodu bezpośrednio przed sądem;
   – wobec powyższego wskazano na konieczność określenia i wypracowania jednolitej interpretacji dotyczącej zawartości protokołu ograniczonego, który ma zawierać zapis najbardziej istotnych oświadczeń osób biorących udział w czynności śledztwa powierzonego do prowadzenia w całości lub części Policji przez prokuratora;
   – podkreślono zasadność wskazania, jakie jest właściwe rozumienie notatki urzędowej, która będzie sporządzana na podstawie art. 311 § 5 k.p.k., i możliwości dowodowego wykorzystania takiego dokumentu z jednoczesnym uwzględnieniem zapisów art. 148 k.p.k.
2. Wątpliwości wywołało również usunięcie regulacji zawartej w art. 311 § 3 k.p.k. (w dotychczasowym brzmieniu), a tym samym przyznanie Policji uprawnień do wydawania postanowień, które dotychczas były zastrzeżone do wyłącznej kompetencji prokuratora. W tym kontekście pojawiła się wątpliwość dotycząca podmiotu zarządzającego zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie (art. 247 k.p.k.), gdy w powierzonym śledztwie postanowienie o przedstawieniu zarzutów wydaje policjant. Uczestnicy dyskusji uznali, iż właściwym podmiotem nadal jest prokurator.
3. W obliczu nowego ujęcia procesu i zasady kontradyktoryjności, wątpliwości wzbudziła wartość dowodowa śladów zabezpieczonych przez osobę (technik kryminalistyki, specjalista) podlegającą wyłączeniu, w związku z odpowiednim zastosowaniem przepisów o wyłączeniu biegłych. Wątpliwości pojawiają się w sytuacji, gdy okoliczności będące podstawą wyłączenia takiej osoby ujawnią się na dalszym etapie postępowania przygotowawczego. W omawianej sytuacji uczestnicy narady zajęli stanowisko, że nie można podważać wartości dowodowej takiego śladu, który został zabezpieczony podczas czynności o charakterze niepowtarzalnym, ponieważ nie ma możliwości jego uzyskania od nowa.
4. Zmiana charakteru przebiegu rozprawy – jej kontradyktoryjność – budzi wątpliwości w zakresie wykonywania czynności dowodowych po wniesieniu aktu oskarżenia do sądu przez prokuratora (np. zrodzi się potrzeba powołania biegłego, przeszukania, oględzin), czy czynności te zarządza i wykonuje sąd czy prokurator, gdy jest to dowód oskarżenia albo gdy jest to dowód niewinności oskarżonego zawnioskowany przez obrońcę oskarżonego.
5. Dodatkowo z uwagi na kontradyktoryjny charakter rozprawy, kontrowersyjny okazał się charakter czynności, o których przeprowadzenie wnioskuje prokurator na etapie postępowania przed sądem. Wątpliwość dotyczy charakteru przedstawianych dowodów, czy są to tylko dowody oskarżenia czy też dowody przemawiające na korzyść oskarżonego. Oczywiste jest, że na etapie postępowania przygotowawczego, zgodnie z zasadą obiektywizmu, prokurator gromadzi wszystkie dowody, natomiast na etapie postępowania sądo-

wego wnioskuje o przeprowadzenie dowodów na poparcie oskarżenia (co wiąże się z istotą kontradyktoryjności).

6. Nowa instytucja umorzenia na podstawie art. 59a k.k.:
   – podniesiono wątpliwości dotyczące nowej instytucji określonej w art. 59a k.k. (umorzenia kompensacyjnego), a mianowicie, czy jest ono możliwe na etapie postępowania *ad personam* czy także na etapie postępowania w sprawie; w ocenie Zastępcy Prokuratora Apelacyjnego w Warszawie, która była zbieżna ze stanowiskiem uczestników narady, umorzenie w trybie art. 59a k.k. jest możliwe także na etapie *in rem*,
   – z uwagi na wprowadzenie instytucji umorzenia kompensacyjnego zasygnalizowano konieczność zmian w zakresie rejestracji postępowań umorzonych na podstawie art. 59a k.k., co w konsekwencji wywołuje konieczność zmian w decyzji nr 125 Komendanta Głównego Policji z dnia 5 kwietnia 2013 r. w sprawie funkcjonowania Krajowego Systemu Informacyjnego Policji.
7. Przedmiotem dyskusji stały się zakres i możliwość zastosowania art. 311 k.p.k. w dochodzeniu w niezbędnym zakresie (art. 308 k.p.k.) w części dotyczącej protokołu przesłuchania świadka, ograniczonego do najbardziej istotnych oświadczeń oraz utrwalenia wypowiedzi świadka w formie notatki urzędowej. Uznano, iż art. 311 k.p.k. nie ma zastosowania do dochodzenia w niezbędnym zakresie.
8. Dyskusja dotyczyła również nowego brzmienia art. 167 § 1 k.p.k., który niewątpliwie jest przejawem tendencji w zakresie odstąpienia od przeprowadzania dowodu przez sąd z urzędu. Takie ujęcie wskazuje również na kierunek dalszych zmian zmierzających do wyeliminowania inicjatywy dowodowej sądu, a pozostawienie możliwości przeprowadzania dowodów z urzędu w ograniczonym zakresie, w sytuacjach wyjątkowych i uzasadnionych szczególnymi okolicznościami (np. w zakresie powoływania biegłych lub innych).
9. Nowe brzmienie art. 321 k.p.k. powoduje konieczność ścisłej współpracy prokuratora i policjanta w zakresie końcowego zapoznania z materiałami postępowania oraz w zakresie wyboru materiałów przekazywanych do sądu wraz z aktem oskarżenia (szczególnie w sytuacji, gdy śledztwo prowadzi policjant).
10. Treść art. 334 k.p.k. – w ocenie uczestników narady przepis ten spowoduje dodatkową, czasochłonną i pracochłonną konieczność segregacji materiałów postępowania, celem przekazania do sądu wraz z aktem oskarżenia. W tym kontekście należy także uwzględnić sposób systematyzowania dokumentów (w jaki sposób oddzielać dokumenty niezałączane do aktu oskarżenia, jak tworzyć osobny zbiór dokumentów w postaci protokołów zeznań świadków – art. 334 § 1 i § 3 k.p.k., gdzie powinny być przechowywane pozostałe materiały). Kwestia odpowiedzi na zagadnienie dotyczące losu dowodów rzeczowych, które nie zostały przekazane do sądu wraz z aktem oskarżenia oraz pytanie, kto orzeka o ich losie, pozostały do rozstrzygnięcia w dalszych dyskusjach, jak również konsultacjach z Prokuraturą i Ministerstwem Sprawiedliwości.
11. Stosowanie art. 171 k.p.k. w zakresie podmiotów uprawnionych do zadawania pytań osobie przesłuchiwanej – po konsultacji z zastępcą Prokuratora Apelacyjnego w Warszawie uczestniczącym w naradzie zajęto stanowisko, że uprawienie określone w powyższym przepisie dotyczy także policjanta jako organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze.
12. Podnoszone wątpliwości dotyczyły również interpretacji zapisów art. 247 § 1 pkt 2 k.p.k. w zakresie określenia okoliczności, które mogą w inny bezprawny sposób utrudniać postępowanie przy wnioskowaniu o zastosowanie tymczasowego aresztowania. W ocenie uczestników narady trudno przytoczyć propozycje przykładów takich zachowań.
13. Odnośnie do stanowiska w zakresie zmian zarządzenia nr 109 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lutego 2012 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śledczych Policji oraz przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym, wytycznych nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lutego 2012 r. w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów zasygnalizowano, że zasadne byłoby rozważanie przeprowadzenia konsultacji z prokuratorami okręgowymi w jednostkach prokuratury na terenie kraju. Jednocześnie zwrócono uwagę, że prace legislacyjne, w szczególności te dotyczące aktów wewnętrznych regulujących wykonywanie czynności dochodzeniowo-śledczych, powinny uwzględniać także zmiany ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze oraz rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 marca 2010 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury i muszą być podejmowane równolegle ze zmianami niniejszych aktów normatywnych.

Oprócz powyżej określonych problemów odnoszących się do treści poszczególnych regulacji prawnych, naczelnicy obecni na odprawie wskazali na konieczność zwrócenia uwagi na pozostałe konsekwencje mogące mieć wpływ na funkcjonowanie komórek dochodzeniowo-śledczych:

1) wzrost kosztów prowadzenia postępowań przez Policję (doprowadzenie osoby ściganej listem gończym do sądu, który wydał postanowienie o tymczasowym aresztowaniu, więcej pouczeń doręczanych stronom czy też zatrzymanemu, więcej postępowań prowadzonych w formie dochodzenia, większa liczba powoływanych biegłych, więcej dokumentów doręczanych stronom, obrońcom i pełnomocnikom);
2) zwiększenie obciążenia funkcjonariuszy prowadzących postępowania (większa liczba postępowań prowadzonych w formie dochodzenia, czasochłonne opracowywanie aktów oskarżenia zarówno jeżeli chodzi o wymagania aktu oskarżenia, jak i selekcjonowania dokumentów);
3) wydłużenie czasu trwania postępowania (prawdopodobne zwiększenie liczby składanych wniosków dowodowych przez strony, obrońców i pełnomocników zarówno w trakcie postępowania, jak i po zaznajomieniu, zwiększenie grona podmiotów uprawnionych do zapoznania z materiałami postępowania przy jego zakończeniu oraz podczas stosowania/przedłużenia środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania, czasochłonne opracowywanie aktów oskarżenia zarówno jeżeli chodzi o wymagania aktu oskarżenia, jak i selekcjonowania dokumentów);
4) konieczność odbudowy komórek nadzoru nad postępowaniem przygotowawczym w Policji – wzmocnienie roli nadzoru służbowego nad postępowaniem przygotowawczym wobec przewidywanego dalszego osłabienia zewnętrznego prokuratora (argument znajduje uzasadnienie w szczególności wobec braku na chwilę obecną ustawowego wymogu zatwierdzania przez prokuratora postanowienia o umorzeniu dochodzenia w fazie *im rem*);
5) konieczność merytorycznego wzmocnienia komórek Policji odpowiedzialnych za prowadzenie postępowań przygo-

towawczych poprzez odejście od dogmatu zakładającego wyższość struktur uwzględniających funkcjonowanie komórek operacyjno-dochodzeniowych, wzmocnienie kadrowe komórek dochodzeniowych – nie o charakterze ilościowym (biorąc pod uwagę stały spadek dynamiki spraw), ale jakościowym (np. poprzez „dowartościowanie etatowe" oraz preferencje dla policjantów posiadających wykształcenie prawnicze), z uwagi na inny charakter funkcyjnego nadzoru służbowego – odejście od równoważnego traktowania komórek prowadzących postępowania przygotowawcze np. z komórkami pionu prewencji w zakresie normatywu ilości kadry kierowniczej.

ZMIANY AKTÓW PRAWNYCH

Działając w zgodzie z wytyczonymi w harmonogramie przedsięwzięć zadaniami stawianymi przed zespołem, poszczególne biura KGP przeprowadziły analizę aktów prawnych i wskazały zakres zmian w związku z nowelizacją procedury karnej, natomiast Gabinet Komendanta Głównego Policji dokonał ich zestawienia. Zmiany dotyczą[1]:

- zarządzenia nr 109 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lutego 2012 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śledczych Policji oraz przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym – trwają prace merytoryczne związane z opracowaniem aktu prawnego;
- wytycznych nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lutego 2012 r. w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów – trwają prace merytoryczne związane z opracowaniem aktu prawnego;
- decyzji nr 125 Komendanta Głównego Policji z dnia 5 kwietnia 2013 r. w sprawie funkcjonowania Krajowego Systemu Informacyjnego Policji – trwają prace merytoryczne związane z opracowaniem aktu prawnego;
- zarządzenia nr 323 Komendanta Głównego Policji z dnia 26 marca 2008 r. w sprawie metodyki wykonywania przez Policję czynności administracyjno-porządkowych w zakresie wykrywania wykroczeń oraz ścigania ich sprawców trwają prace merytoryczne po uzgodnieniach w Policji, projekt był opiniowany w Gabinecie KGP w ramach wstępnej opinii legislacyjnej;
- zarządzenia nr 2 Komendanta Głównego Policji z dnia 3 lutego 1998 r. w sprawie wprowadzenia do użytku służbowego instrukcji postępowania z dowodami rzeczowymi stanowiącymi przedmiot badań w laboratoriach kryminalistycznych Policji oraz ich ekspedycji po przeprowadzeniu tych badań – projekt zarządzenia zmieniającego przekazano do uzgodnień wewnątrzpolicyjnych;
- zarządzenia KGP w sprawie zasad i standardów funkcjonowania komórek techniki kryminalistycznej – projekt zarządzenia zmieniającego przekazano do uzgodnień wewnątrzpolicyjnych;
- zarządzenia KGP w sprawie not i dyfuzji Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnych – Interpol – trwają prace merytoryczne nad projektem;
- ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym – projekt w trakcie prac legislacyjnych na etapie ministerialnym;
- rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 listopada 2003 r. w sprawie wysokości grzywien nakładanych w drodze mandatów karnych za wybrane rodzaje wykroczeń – projekt w trakcie prac legislacyjnych na etapie ministerialnym;
- zarządzenia nr 93 Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 17 grudnia 2007 r. w sprawie jednolitego rzeczowego wykazu akt Policji – projekt zarządzenia zmieniającego opracowywany jest w biurze merytorycznym, w dniu 14 stycznia 2015 r. przedmiotowy projekt przekazano do WL Gabinetu KGP do wstępnej oceny legislacyjnej.

OPRACOWANIE MATERIAŁÓW SZKOLENIOWYCH

W dniach 30.06–01.07.2014 r. w Szkole Policji w Pile przedstawiciele BSK, Szkoły Policji w Pile oraz Pełnomocnik Komendanta Głównego Policji ds. wdrażania w Policji zmian w procedurze karnej opracowali program warsztatów szkoleniowych z zakresu zmian w procedurze karnej dla policjantów wykonujących czynności dochodzeniowo-śledcze i operacyjno-rozpoznawcze. Ujednolicony program szkoleniowy zakłada, że dalsze szkolenia funkcjonariuszy prowadzone na jego podstawie będą organizowane w formie wykładów teoretycznych dotyczących wprowadzonych nowelizacją zmian w systemie analizy porównawczej oraz w przeważającej mierze w postaci praktycznych warsztatów szkoleniowych. Program warsztatów przekazano do KWP/KSP, zamieszczono w zakładce poświęconej zmianom w k.p.k. na stronie internetowej Szkoły Policji w Pile oraz na stronie internetowej KGP. Program na bieżąco przekazywany jest uczestnikom doskonalenia zawodowego poświęconego nowelizacji k.p.k.

Opracowano materiały dydaktyczne – podręcznik *Zmiany w procedurze karnej* przeznaczony dla funkcjonariuszy Policji, dotyczący znowelizowanych przepisów, przeznaczony dla grupy tzw. liderów, stanowiący podstawowy materiał prowadzonych szkoleń w jednostkach terenowych Policji. 18 listopada 2014 r. Komendant Główny Policji zatwierdził i wprowadził niniejszy materiał do doskonalenia zawodowego. Publikacja została przekazana do KWP/KSP, szkół Policji i biur merytorycznych KGP celem dalszego wykorzystania w doskonaleniu zawodowym we wszystkich garnizonach i właściwych biurach KGP. W marcu 2015 r. zostało opracowane II wydanie podręcznika, natomiast w kwietniu 2015 r. III wydanie. Publikacja stanowi zbiór opracowań dotyczących: idei i ogólnych założeń nowelizacji, zmian w zakresie zasad procesowych, postępowania dowodowego, praw i obowiązków stron w postępowaniu przygotowawczym, form postępowania przygotowawczego, środków przymusu procesowego, mediacji oraz trybów konsensualnych, a także czynności związanych z zakończeniem postępowania przygotowawczego. Opracowana została z uwzględnieniem zmian w procedurze karnej, które weszły w życie z dniem 9 listopada 2013 r., 27 stycznia 2014 r. oraz 2 czerwca 2014 r., oczekujących na wejście w życie z dniem 1 lipca 2015 r. (ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw), a także ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Przebieg postępowania przygotowawczego został zilustrowany diagramami, odrębnie w zakresie prowadzenia postępowania przygotowawczego w formie śledztwa oraz w zakresie prowadzenia postępowania przygotowawczego w formie dochodzenia. Taki zabieg ma na celu przybliżenie przebiegu postępowania, z uwzględnieniem

wariantów jego zakończenia na różnych etapach. Diagramy mają charakter przykładowy. Ponadto w Szkole Policji w Pile przygotowywano materiał dydaktyczny pt. *Wybrane zagadnienia z zakresu zmian w procedurze karnej dla policjantów prewencji i ruchu drogowego*. Materiał ten został przekazany do komend wojewódzkich/Komendy Stołecznej Policji oraz zamieszczony na stronie internetowej Szkoły. W Szkole Policji w Pile opracowano także *Poradnik metodyczny dla liderów realizujących doskonalenie zawodowe w garnizonach i biurach*, który ma za zadanie wspomóc liderów w realizacji kaskadowych szkoleń w poszczególnych garnizonach i biurach. Jest on wręczany uczestnikom doskonalenia zawodowego organizowanego w Szkole Policji w Pile. Informacje dotyczące poszczególnych zagadnień tematycznych związanych z reformą procedury karnej są opracowywane przez członków zespołu i publikowane w periodyku Szkoły Policji w Pile – „Kwartalniku prawno-kryminalistycznym", w „Gazecie Policyjnej 997". Materiały takie zamieszczane są także w utworzonej na stronie internetowej Szkoły zakładce poświęconej zmianom w procedurze karnej. Ponadto utworzono zakładkę poświęconą zmianom w procedurze wykroczeniowej. Powyższe opracowania i publikacje mają za zadanie ułatwić przygotowanie policjantów do nowelizacji.

DOSKONALENIE ZAWODOWE LIDERÓW

W BSK KGP przygotowano, na podstawie informacji uzyskanych z poszczególnych garnizonów, CBŚ, BSW, szkół policyjnych, zestawienie w zakresie realizacji szkoleń dla grupy tzw. liderów, grupy podstawowej i dodatkowej. Grupa docelowa wymagająca przeszkolenia wg informacji przekazanych z komend wojewódzkich/Stołecznej Policji liczy 26 154 osoby. Grupę tzw. liderów stanowią osoby przeszkolone w ramach pierwszych edycji doskonalenia zawodowego z udziałem Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. Ich zadaniem jest organizacja szkoleń w poszczególnych garnizonach Policji we współpracy z przedstawicielami prokuratury, Komendy Głównej Policji i szkół Policji przeznaczonych dla policjantów realizujących zadania z zakresu czynności dochodzeniowo-śledczych i wykrywczych w procesie karnym. Początkowo liderów przeszkolono w dwóch terminach: sierpień 2014 r. realizacja I edycji – Szkoła Policji w Pile – 58 osób, wrzesień 2014 r. – II edycja szkolenia Szkoła Policji w Katowicach 60 osób (łącznie 118 osób). W ramach powyższych warsztatów zostały omówione przede wszystkim główne kierunki zmian w kształcie postępowania karnego, ze szczególnym uwzględnieniem ich wpływu na czynności Policji realizowane w ramach postępowań przygotowawczych. Przeprowadzenie przedsięwzięcia w takim zakresie i na poziomie centralnym miało na celu standaryzację przyszłych szkoleń dla funkcjonariuszy. Szkolenia prowadzili członkowie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego przy Ministrze Sprawiedliwości będący jednocześnie wykładowcami Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury – dr hab. Sławomir Steinborn, profesor nadzwyczajny w Katedrze Prawa Karnego Procesowego i Kryminalistyki Uniwersytetu Gdańskiego oraz prokurator Janusz Śliwa, Zastępca Prokuratora Apelacyjnego w Krakowie.
W grudniu 2014 r. w Szkole Policji w Pile przeprowadzono 2 edycje doskonalenia zawodowego z zakresu zmian w procedurze karnej, adresowanego do grupy „liderów" funkcjonariuszy CBŚP. Przeszkolono wówczas 44 osoby. W grudniu 2014 r. w Szkole Policji w Pile, z udziałem funkcjonariuszy Biura Służby Kryminalnej KGP i CKLP, przeprowadzono 6 edycji szkoleń dotyczących zmian w procedurze karnej dla funkcjonariuszy wytypowanych przez KWP/KSP odpowiedzialnych za dalszą realizację szkoleń na poziomie lokalnym – przeszkolono 196 osób. Natomiast w styczniu i lutym 2015 r. przeprowadzono w Szkole Policji w Pile 4 edycje szkoleń ze zmian w procedurze karnej dla „liderów" – 183 osób. W marcu przeszkolono 58 funkcjonariuszy Zarządu w Bydgoszczy CBŚP. Aktualnie grupę przeszkolonych liderów stanowi 599 osób. Kadra dydaktyczna Szkoły Policji w Pile włącza się w doskonalenie zawodowe policjantów jednostek ościennych. Przeszkolono 46 funkcjonariuszy KPP w Pile oraz KPP w Złotowie.
Przygotowani, wyposażeni w niezbędną wiedzę i pomoce dydaktyczne, liderzy odpowiedzialni za przedsięwzięcia szkoleniowe na poziomie lokalnym, intensywnie i systematycznie realizują swoje zadania. Do 20 marca 2015 r. w garnizonach zostało przeszkolonych łącznie 30 423 funkcjonariuszy Policji, w tym 14 571 realizujących czynności dochodzeniowo-śledcze, 6866 realizujących czynności operacyjno-rozpoznawcze, 7544 Prewencji i Ruchu Drogowego i 1442 innych komórek np. techniki kryminalistycznej, LK, kadr, wydziałów kontroli). Ponadto w szkołach Policji przeszkolono 4197 słuchaczy z zakresu zmian w k.p.k. (wg danych przekazanych do Gabinetu KGP przez jednostki terenowe i szkoły). W Szkole Policji w Pile do 1 kwietnia 2015 r. podczas realizacji kursów specjalistycznych, m.in. dla policjantów służby kryminalnej wykonujących czynności dochodzeniowo-śledcze, kursów specjalistycznych dla policjantów służby kryminalnej wykonujących czynności operacyjno-rozpoznawcze oraz kursów specjalistycznych w zakresie zwalczania przestępczości gospodarczej przeszkolono w ramach ponadprogramowych zajęć o charakterze obowiązkowym z zakresu nowelizacji kodeksu postępowania karnego – 1139 uczestników kursów. Stan doskonalenia zawodowego w tym zakresie monitorowany jest przez zespół poprzez wprowadzenie cyklicznego obowiązku przedkładania sprawozdań.

INICJATYWY PROGRAMOWE ORAZ PRZEDSIĘWZIĘCIA W ZAKRESIE DOSKONALENIA ZAWODOWEGO

Ponadto przedstawiciele BSK KGP oraz Szkoły Policji w Pile zainicjowali powołanie zespołu do opracowania programu kursu specjalistycznego z zakresu nadzoru nad prowadzeniem postępowania przygotowawczego i zgłosili do udziału w pracach osoby reprezentujące Szkołę Policji w Pile, BSK KGP oraz jednostki terenowe: KWP w Krakowie, KWP w Szczecinie oraz KWP w Łodzi. W dniu 17 listopada 2014 r., decyzją nr 467, Komendant Główny Policji wprowadził program i jego realizację powierzył Szkole Policji w Pile. Kurs ten jest adresowany do funkcjonariuszy nadzorujących postępowania przygotowawcze ze względu na zajmowane stanowisko lub realizowane zadania (niższy i średni szczebel kierowniczy). Pierwsza edycja przedsięwzięcia została zrealizowana w dniach 12–23 stycznia 2015 r. w Szkole Policji w Pile. Do chwili obecnej zrealizowano 3 edycje kursu. Na potrzeby zajęć praktycznych aktualnie pozyskano z jednostek terenowych Policji, prokuratur i sądów 200 tomów akt postępowania przygotowawczego. Zgodnie z zebranym przez Gabinet KGP zapotrzebowaniem, udział w kursie deklarują 632 osoby. Doskonalenie zawodowe tej grupy jest istotne z punktu widzenia roli, jaką spełnia, wykonując zadania przełożonych, poprzez nadzór nad postępowaniem przygotowawczym oraz kontakty m.in. z prokuraturą.
Zespół zainicjował także wprowadzenie nowych albo modyfikację istniejących programów doskonalenia zawodowego:

dla policjantów służby kryminalnej wykonujących czynności dochodzeniowo-śledcze, dla policjantów służby kryminalnej wykonujących czynności operacyjno-rozpoznawcze oraz w zakresie zwalczanie przestępczości gospodarczej.
Mając na uwadze podniesienie jakości obsługi zdarzeń, m.in. zabezpieczenia śladów i dowodów na miejscu zdarzenia podjęto, wspólnie z CLKP, działania w kierunku stworzenia w Szkole Policji w Pile bazy dydaktycznej niezbędnej do realizacji zajęć na kursie specjalistycznym techników kryminalistyki. Działanie takie ma na celu intensyfikację szkoleń realizowanych przez CLKP i CSP w Legionowie i pozostaje w ścisłym powiązaniu ze standardami dyktowanymi przez nowy model procesu karnego. 9 marca 2015 r. planowane jest rozpoczęcie pierwszej edycji kursu w Szkole Policji w Pile.

WSPÓŁPRACA Z PODMIOTAMI POZAPOLICYJNYMI

Działalność zespołu koncentruje się także wokół konsultacji z podmiotami pozapolicyjnymi, w tym bieżącej współpracy z Prokuraturą Generalną oraz Prokuraturą Apelacyjną w Warszawie, w zakresie wspólnego przygotowania tych instytucji do zmian, które mają nastąpić od lipca 2015 r. Istnieje stała wymiana informacji pomiędzy instytucjami w zakresie przygotowania do wdrożenia zmian w procedurze karnej oraz współpraca nad zmianą wewnętrznych aktów prawnych Policji. Ponadto przedstawiciele Biura Służby Kryminalnej KGP od kwietnia 2014 r. uczestniczą w pracach międzyresortowego Zespołu do spraw monitorowania zmian w procedurze karnej powołanego przez Ministra Sprawiedliwości.

PRZEDSIĘWZIĘCIA CLKP

Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji, w ramach przygotowania do zmian w procedurze karnej w 2014 r., do programu zajęć kursu dla biegłych kryminalistyki wprowadziło zajęcia dotyczące nowelizacji k.p.k., w szczególności roli biegłego w nowych warunkach procesowych. Ponadto przygotowano projekt zarządzenia Komendanta Głównego Policji, dotyczący zasad i standardów funkcjonowania komórek techniki kryminalistycznej, projekt zarządzenia Komendanta Głównego Policji w sprawie zasad postępowania z dowodami rzeczowymi w policyjnych laboratoriach kryminalistycznych oraz ich ekspedycji po przeprowadzeniu zleconych czynności, oraz opracowano studium wykonalności zakładki monitorującej pracę techników kryminalistyki w elektronicznym rejestrze śledztw i dochodzeń. CLKP weźmie udział w pracach zespołu ds. zmiany wytycznych nr 3 Komendanta Głównego Policji z 15 lutego 2012 r. w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów. CLKP podpisało umowę z Krajową Szkołą Sądownictwa i Prokuratury w sprawie współpracy naukowo-dydaktycznej, w ramach której CLKP uczestniczy w realizowanych przez KSSiP przedsięwzięciach szkoleniowych, podkreślając rolę biegłego w świetle znowelizowanej ustawy. W listopadzie 2014 r. – w trakcie organizowanej przez Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji III Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Fizykochemiczne badania śladów kryminalistycznych w aspekcie prawa i postępowania karnego" połączonej z obchodami 95-lecia kryminalistyki policyjnej – jeden dzień został przeznaczony na omówienie zmian w podejściu do badań kryminalistycznych wynikających z nowelizacji Kodeksu postępowania karnego, a także roli biegłego w procedurze karnej (przeszkolono 140 funkcjonariuszy).

INNE PRZEDSIĘWZIĘCIA

Od 1 stycznia 2015 r. wdrożono Elektroniczny Rejestr Czynności Dochodzeniowo-Śledczych – system mający na celu prowadzenie w formie elektronicznej dotychczasowych rejestrów i książek funkcjonujących w obrębie postępowania przygotowawczego, co przyczyni się do usprawnienia nadzoru nad czynnościami wykonywanymi przez funkcjonariuszy Policji w ramach w postępowania karnego. Trwają prace nad rozbudową aplikacji o nowe funkcjonalności.
Styczniowa wspólna odprawa naczelników wydziałów dochodzeniowo-śledczych i laboratoriów kryminalistycznych KWP/KSP oraz CLKP i BSK połączona została z rozpoczęciem prac dotyczących zmiany zarządzenia 109 KGP i wytycznych nr 3 KGP.

PRIORYTETOWE ZADANIA ZESPOŁU NA 2015 R.

W kwietniu 2015 r. w KWP w Bydgoszczy jest planowana przez nauczycieli Szkoły Policji w Pile realizacja szkolenia ze zmian w procedurze karnej dla funkcjonariuszy garnizonu kujawsko-pomorskiego odpowiedzialnych za dalszą realizację szkoleń na poziomie lokalnym. Zespół zakłada kontynuację uczestnictwa w doskonaleniu zawodowym obejmującym w szczególności policjantów służby kryminalnej oraz prewencji i ruchu drogowego, realizowanym lokalnie w jednostkach organizacyjnych Policji oraz jego monitorowanie, mając na względzie dbałość o zachowanie założonych standardów. Członkowie będą realizować dalsze prace w zespole międzyresortowym ds. wdrażania i monitorowania zmian w k.p.k. powołanym przez Ministra Sprawiedliwości. CLKP zakłada kontynuację spotkań roboczych biegłych, w trakcie których omawiane są bieżące kwestie związane z nowelizacją k.p.k. Dotychczas zostało w ten sposób objętych szkoleniami 500 biegłych. Kontynuowane będą prace związane ze zmianą wewnętrznych aktów prawnych oraz dotyczące opracowania nowych druków procesowych.
Biorąc pod uwagę całokształt powyżej przedstawionych przedsięwzięć, należy wskazać, że Policja podjęła kompleksowe działania, które zagwarantują prawidłowe przygotowanie całej formacji do wykonywania zadań na podstawie znowelizowanych przepisów Kodeksu postępowania karnego. Obejmują one przede wszystkim aspekty szkoleniowe (również z udziałem podmiotów pozapolicyjnych), ale także zmiany legislacyjne aktów wewnętrznych Policji, wypracowanie wspólnych stanowisk w zakresie interpretacji i stosowania nowych przepisów, a także nowych druków procesowych.

[1] Informacja na podstawie zestawienia przygotowanego przez Gabinet KGP – stan na dzień 13 stycznia 2015 r.

Summary

Activities of a team in charge of monitoring and implementing changes in the criminal procedure in the Police

The Police took comprehensive actions that guarantee proper preparation of the entire police formation to performing tasks on the basis of amended provisions of the Code of Criminal Procedure. They concern mainly training aspects (including those with participation of non-police entities) but also legislative changes in internal legal acts of the Police, development of common statements on interpretation and application of new provisions of law and new procedural forms. In connection with those operations, the Commandant-in-Chief of the Police with a decision No. 170 signed on 30 April 2015, appointed a team in charge of monitoring and implementing changes in the criminal procedure in the Police. The article is a presentation of the most important tasks that the team has to deal with.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP CSP

JĘZYKOZNAWSTWO W SŁUŻBIE WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

prof. zw. dr hab. Jadwiga Stawnicka

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Czy można wykorzystać językoznawstwo (lingwistykę) w profilowaniu nieznanych sprawców? Czy analiza indywidualnego użycia środków językowych może w jakikolwiek sposób identyfikować nadawcę? Czy w oparciu o zgromadzony w aktach sprawy materiał dowodowy można stwierdzić, że powódka była uporczywie i długotrwale nękana lub zastraszana przez pracowników pozwanego? Czy autorem zapisów w blogu datowanych od ... do ... jest osoba o tych samych indywidualnych cechach lingwistycznych? Czy osoba podpisująca się „Janina Kowalska" charakteryzuje się cechami językowymi wskazującymi na to, że może być autorem zapisów w blogu? Czy zachowanie Jana Kowalskiego skutkowało naruszeniem lub zagrożeniem dóbr osobistych?

Takie pytania stawia sobie wymiar sprawiedliwości, powołując biegłego z zakresu językoznawstwa. W praktyce często jednak sądy nie korzystają z opinii biegłych językoznawców, zakładając, iż ustalenia zakresów wielu pojęć nie wymagają „informacji specjalnych". Zarówno lingwistyka kryminalistyczna, jak i profilowanie psychologiczne zaliczane są do stosunkowo młodych metod badań kryminalistycznych. Jako pierwsza w Polsce biegła sądowa w zakresie lingwistyki kryminalistycznej (ekspertyzy stalkingowe/cyberstalkingowe, wskazywanie autorów anonimów, plagiat, zniesławienie, naruszenie dóbr osobistych), chciałabym w niniejszym artykule wskazać niektóre możliwości wykorzystania wiedzy językoznawczej dla potrzeb wymiaru sprawiedliwości.

Lingwistyka kryminalistyczna (językoznawstwo kryminalistyczne, ang. *forensic linguistics*, niem. *forensische Linguistik*) jest częścią lingwistyki stosowanej i zajmuje się wykorzystaniem wiedzy językowej do celów wykonywania czynności śledczych i prawnych. Ekspertyzy lingwistyczne dotyczą ustalania intencji nadawcy komunikatu, np. w sprawach o groźbę karalną, pomówienie czy zniewagę, ustalania autorstwa wypowiedzi (np. groźby, listy samobójcze, żądania okupu), są poszukiwaniem dowodu wykonawstwa bądź autorstwa tekstu oraz uzyskiwaniem dowodu zrozumienia tekstu i opierają się zarówno na właściwościach leksykalnych, ortograficznych i fonetycznych, jak i składniowych analizowanych tekstów. Kolejne obszary to ustalenie prawdopodobieństwa popełnienia plagiatu (liczba podobieństw między dwoma tekstami jest przypadkowa lub nie), identyfikacja autorstwa gróźb, listów samobójczych, żądań okupu i innych dokumentów, w tym identyfikacji w kwestii kraju pochodzenia. Językoznawca dokonuje także ustalania znaczenia pojęć stosowanych w tekstach umów i innych dokumentach w przypadku niezgodności między stronami. Analizuje również nagrania pod względem zawartości treściowej, np. nagrania służb ratunkowych. Jako obserwator corocznych ćwiczeń służb mundurowych organizowanych przez Wojewodę Śląskiego, powołana do przeprowadzenia analizy przepływu informacji między służbami, mogę także stwierdzić, iż językoznawca może być pomocny podczas analizy komunikatów, szczególnie przy jakiejkolwiek wątpliwości dotyczącej zależności między sposobem przekazu komunikatu a realizacją działań.

Oto wybrane przykłady wykorzystania opinii biegłego językoznawcy przez wymiar sprawiedliwości:

Przykład 1. Dariusz P. – oskarżony o podpalenie domu w dniu 10 maja 2013 r. w Jastrzębiu Zdroju, w którym znajdowała się jego żona i dzieci, co spowodowało ich śmierć – został zatrzymany m.in. na podstawie analizy SMS-ów z pogróżkami, które – jak twierdził – otrzymywał. Ekspert potwierdził, że autorem SMS-sów z pogróżkami jest ta sama osoba, która udzielała wypowiedzi prasie.

Przykład 2. Posłanka Bożena Bukiewicz we wrześniu 2011 r. otrzymała list z trzema nabojami, zawierający groźbę pozbawienia życia. Autor listów został zatrzymany dzięki pomocy biegłych z dziedziny informatyki, a także dzięki analizie stylistycznej wpisów pod kątem popełnianych błędów językowych.

Przykład 3. Po zniknięciu Danielle Sarah Jones (2001 r.) językoznawca przeanalizował SMS-y wysyłane z jej telefonu i ustalił, że ich autorem był wujek Danielle, Stuart Campbell, który został uznany za winnego zamordowania Danielle. Sąd wykorzystał przy tym dowody biegłego językoznawcy.

Przykład 4. David Hodgson po zabiciu swojej dziewczyny, 19-letniej Jenny Nicholl, wysyłał SMS-y z jej telefonu, próbując stworzyć pozory, że nadawca wciąż żyje. Sąd wykorzystał dowody biegłego językoznawcy podczas analizy próbek tekstów wysyłanych przez Jenny i wysyłanych po jej śmierci.

Przykład 5. Prezes Bartimpeksu Aleksander G. wytoczył powództwo o ochronę dóbr osobistych, Marianowi B., właścicielowi spółki Galtex, gdyż Marian B. stwierdził, że działalność powoda stanowiła „największy przekręt w III Rzeczpospolitej". W celu analizy znaczenia słowa „przekręt" powołano biegłego językoznawcę.

Przykład 6. Do prokuratury wpłynęło doniesienie na piosenkarkę Dorotę Rabczewską „Dodę" dotyczące zniewagi uczuć religijnych, gdyż w 2009 r. piosenkarka w wywiadzie stwierdziła między innymi, że „bardziej wierzy w dinozaury niż w Biblię", bo tę napisał ktoś „napruty winem i palący jakieś zioła". Biegły językoznawca i dwaj znawcy Biblii (świecki i duchowny) częściowo uznali, iż Doda znieważyła publicznie przedmiot czci religijnej chrześcijan, jakim jest księga Pisma Świętego.

Przykład 7. W dniu 16 lipca 1989 r. po godz. 23.00 dwóch zamaskowanych mężczyzn wtargnęło do domu milionera Paula Heisego w Szwajcarii. R. Drommel – niemiecki biegły sądowy zajmujący się profilowaniem językowym – dysponował dwoma listami sprawców. Sprawcy żądali okupu w wysokości 2 milionów franków, grożąc, iż jeśli go nie otrzymają, ofiara zostanie zamordowana. List zawierał wiele błędów gramatycznych, autor tekstu był niewykształcony i nie był rodzimym użytkownikiem języka niemieckiego. List był co prawda podpisany Dein Vater, z jego treści natomiast nie wynikało, że autorem tekstu była ofiara. Na podstawie błędów językoznawca ustalił, iż list pisała osoba, dla której język niemiecki nie był językiem rodzimym.

Kiedy czytamy nagłówki w prasie i Internecie: *„Spieprzaj dziadu": okrzyk nie znieważył prezydenta. Sprawa umorzona*; Prokuratura uznała, że „żydowskie ścierwo" to nie są słowa obraźliwe, językoznawcy jednak twierdzą, że to podżeganie do nienawiści, to z jednej strony pytamy, do jakiego stopnia posunęła się dewulgaryzacja języka w drugiej dekadzie XXI wieku, z drugiej strony zastanawiamy się nad rolą ekspertyz biegłego językoznawcy.

Językoznawca jest także niezastąpiony w kwestii stalkingu i cyberstalkinguw obszarze werbalnym, niewerbalnym i całościowej sytuacji komunikacyjnej, w dokonaniu analizy treściowo-formalnej zeznań świadka i podejrzanego. Jako biegły językoznawca (lingwista) wydaję opinie wskazujące nadawców anonimów, stalkerów oraz cyberstalkerów, wykorzystujących media elektroniczne do nękania drugiej osoby. Pod moim kierunkiem opracowywane są opinie sądowe z zakresu stalkingu i cyberstalkingu oraz badań anonimów w ujęciu językoznawczym w Instytucie Ekspertyz Kryminalistycznych w Poznaniu w Zakładzie Lingwistyki i Psychologii. To właśnie w Instytucie Ekspertyz Kryminalistycznych „Analityks" w Poznaniu tworzone są opinie kolegialne (psycholog, psychiatra, językoznawca) w zakresie mobbingu.

Językoznawstwo kryminalistyczne rozwija się w Niemczech, Anglii. W Polsce jego rozwój jest związany przede wszystkim z działalnością naukową prof. B. Hołysta, którego zasługi dla rozwoju tej dziedziny są olbrzymie. A. Feluś – autor książek „Identyfikacja kryminalistyczna na podstawie języka pisanego" (2000) oraz „Z zagadnień językoznawstwa kryminalistycznego" (2011) stwierdza, iż aspekt językowy jest naturalnym źródłem informacji w ekspertyzie i powinien być obligatoryjnie brany pod uwagę w badaniach porównawczych pisma. W książce, nad którą obecnie pracuję „Kryminalistyczny ślad językowy. Profilowanie nadawcy komunikatu" wskażę m.in. możliwości wykorzystania śladu językowego w pracy wykrywczej służb. Książka będzie stanowiła także kompendium wiedzy dla biegłych z zakresu językoznawstwa oraz lingwistyki kryminalistycznej. Kwestie te poruszałam już w artykułach „Lingwistyka w służbie kryminalistyki. Diagnozy i prognozy" oraz „Twój język Cię zdradza – czy „anonimowy cyberstalker" to oksymoron?".

Po raz pierwszy termin *forensic linguistics* został użyty przez szwedzkiego lingwistę J. Svartvika w artykule zawierającym analizę zeznań Brytyjczyka Timothy Evansa, którego stracono za zamordowanie własnej córki w 1950 r. W ramach pozycji bibliograficznych zamieszczonych przez International Association of Forensic Linguistic (Międzynarodowe Stowarzyszenie Lingwistyki Sądowej) wymienia się 20 kategorii z odpowiadającymi im subklasami, a wśród nich kategorię authorship attribution dotyczącą badań tekstów pisanych i mówionych, w tym plagiatów, listów pożegnalnych, testamentów, zeznań świadków, listów związanych z wymuszeniem. W latach 80. i 90. XX wieku w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych oraz w Niemczech pojawiły się liczne publikacje z tego obszaru. Federalny Urząd Kryminalny w Niemczech (Bundeskriminalamt; BKA) w ramach działań Instytutu Technik Kryminalistycznych stworzył obszar badań w zakresie ustalania autorstwa tekstów sprawców i dysponuje znacznym korpusem w tym zakresie (KISTE – Kriminaltechnisches Informations System Texte). Należy dodać, iż w 1997 r. w artykule „Możliwości i granice sądowej (kryminalistycznej) ekspertyzy lingwistycznej" B. Hołyst pisał, iż skoro istnieją wytyczne do pobierania próbek pisma do badań porównawczych, to wydaje się, że tego rodzaju instrukcje byłyby niezbędne również do przygotowywania próbek tekstów do badań lingwistycznych. Bardzo ważnym postulatem byłoby prowadzenie dokumentacji dotychczaso-

wych i bieżących działań oraz wykonawstwa ekspertyz w postaci komputerowych zbiorów lingwistyczno-sądowych.
Należy przy tym podkreślić, iż, co prawda drogą analizy językowej sprawca nie może być w taki sposób jednoznacznie zidentyfikowany, jak poprzez analizę DNA czy daktylogram, niemniej jednak językoznawca poprzez profilowanie językowe może ograniczyć krąg podejrzanych, wskazać wiek sprawcy, jego pochodzenie, określić, czy sprawca jest rodzimym użytkownikiem języka, jakie ma wykształcenie itp.
Warto zwrócić uwagę na ogromne znaczenie ustalania cech idiolektu, czyli cech języka osobniczego (od grec. ídios – osobisty, swój własny), stanowiącego zespół indywidualnych cech językowych, które są właściwe konkretnemu użytkownikowi języka. Idiolekt obejmuje specyficzne cechy fonetyczne, leksykalne i – w mniejszym stopniu – składniowe i jest językiem pojedynczego użytkownika języka w danym okresie rozwoju tego użytkownika. Należy przy tym brać pod uwagę zarówno indywidualne cechy nadawcy, jak i styl samego tekstu, tj. użycie określonych środków językowych, ich organizację, określenie intencji nadawcy i celu komunikacyjnego. Wyznaczenie wspólnego mianownika badanych tekstów może zawierać np. charakterystykę elementów kompozycyjnych, spójność/brak spójności tekstu w zakresie kohezji i koherencji, użycie derywatów, synonimów, antonimów, występowanie pragmatycznie skonwencjonalizowanych wyrażeń językowych, użycie słownictwa (potocyzmy, wyrażenia języka specjalistycznego, ekspresywizmy, wulgaryzmy), użycie metafor, parafraz, metonimii itd. Analiza lingwistyczna powinna obejmować nie tylko elementy leksykalne, ale i analizę błędów, cechy gramatyczne oraz składniowe.
Kwestia profilowania językowego autora (wykonawcy) tekstu nabiera szczególnego znaczenia w dobie komunikacji internetowej. Poczucie anonimowości nadawcy komunikatu w Internecie jest złudne. Nadawca pozostawia bowiem oprócz śladu elektronicznego również „ślad językowy". „Potrzebne są dalsze badania zjawiska stalkingu przez zastosowanie bardziej subtelnych metod identyfikacji sprawców" – pisał B. Hołyst. Niewątpliwie do bardziej subtelnych metod i – dodam – nowych metod należy ustalenie cech językowych sprawcy. Jeśli biegły dysponuje materiałem porównawczym, to może podjąć próbę ustalenia, czy nadawcą (autorem/wykonawcą) obu tekstów może być ta sama osoba. Kiedy materiał porównawczy pochodzi od kilku nadawców, ustalenie cech językowych może być pomocne we wskazaniu, którego (których) nadawców należy brać pod uwagę przy wskazaniu autorstwa materiału dowodowego. Należy przy tym pamiętać o swoistych cechach komunikacji internetowej (*netspeak*). Sytuacja komplikuje się, kiedy materiał dowodowy stanowią materiały zamieszczone w Internecie, a materiał porównawczy – teksty podania pisane w stylu urzędowym, a więc materiał dowodowy i porównawczy należą do różnych dyskursów.
Również na podstawie cech składniowych można wyznaczyć zespół cech charakterystycznych dla nadawcy, jego stan emocjonalny. Stany emocjonalne mogą się bowiem przejawiać w tekście nie tylko poprzez nazywanie uczuć czy też poprzez użycie odpowiednich środków językowych, ale także na poziomie formalnej struktury wypowiedzenia. Na podstawie cech formalnych lingwista może określić, iż dana wypowiedź jest wypowiedzią o charakterze emocjonalnym i jakie środki językowe na to wskazują, np. równoważniki zdań czy pytania retoryczne.
Z punktu widzenia cech strukturalnych oraz zawartości treściowej analiza jakościowa dokumentów powinna być sporządzana na podstawie danych statystycznymi (i nimi uzupełniona) z wykorzystaniem językoznawstwa korpusowego. Roli korpusów językowych w językoznawstwie sądowym nie da się przecenić. Wyznaczniki stylu nadawcy wyodrębnia się bowiem poprzez stworzenie dwóch korpusów: dowodowego oraz porównawczego i na tej podstawie generuje się dwie listy frekwencyjne słów, po czym określa, których liczba wyraźnie różni się między korpusami lub jest wyraźnie podobna. Następnie identyfikuje się odpowiednie kategorie leksykalne i leksykalno-syntaktyczne w celu ustalenia stopnia różnicy lub podobieństwa w obrębie danej kategorii. Na tej podstawie można określić charakterystyczne wyznaczniki stylu, np. przeciętną długość słów, słowa występujące najczęściej, słowa występujące tylko raz, stosunek poszczególnych słów do ich ogólnej liczby, użycie form skróconych, położenie nacisku na pewne zdania, wyrazy lub sylaby uwydatniające ich znaczenie, a także użycie zdań względnych, przymiotników i przysłówków. Po ustaleniu wskazanych charakterystyk porównuje się je z korpusem języka ogólnego. W celu ustalenia bądź wykluczenia autorstwa tekstu stosuje się test estymacji statystycznej przy porównywaniu poszczególnych cech stylistycznych w korpusie dowodowym i porównawczym.
Skuteczność ekspertyz lingwistycznych jest uwarunkowana kilkoma czynnikami: stanem materiałów do analizy, liczbą tekstów (im więcej tekstów, tym większe prawdopodobieństwo wyłonienia dużej liczby cech językowych). Ekspert powinien mieć gruntowne wykształcenie lingwistyczne, gdyż analiza tekstów powinna obejmować nie tylko poziom słownictwa, poprawność pisowni, jakość popełnianych błędów, ale także cechy konstrukcji składniowych, ponieważ nadawca panuje nad składnią w mniejszym stopniu. Ze względu na rozwój lingwistyki kryminalistycznej oraz coraz większy udział językoznawcy w wielu obszarach, np. analizy porównawczej tekstów poprzez ustalanie idiolektu autora, wskazywania cech językowych autorów anonimów (wiek, wykształcenie, pochodzenie), analizy tekstu pod kątem plagiatu, analizy treści sms, wpisów w blogach, na forach internetowych w celu wskazania autora/wykonawcy, oceny formy i charakteru wypowiedzi uważanych za obraźliwe, uwłaczające godności, językoznawstwo kryminalistyczne powinno być w coraz szerszym stopniu wykorzystywane przez wymiar sprawiedliwości.

Prof. zw. dr hab. Jadwiga Stawnicka, pracownik Uniwersytetu Śląskiego i Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej, członek Rady Naukowej Instytutu Ekspertyz Kryminalistycznych „Analityks" w Poznaniu, rzecznik Instytutu, językoznawca, pierwsza w Polsce biegła z lingwistyki kryminalistycznej, ekspertyz cyberstalkingowych, profilowania językowego nadawcy komunikatu. Kierownik Studiów Podyplomowych Negocjacji Kryzysowych – specjalność Negocjator Służb Mundurowych, autorka ponad 160 publikacji, w tym 11 monografii naukowych.

Summary

Linguistics in judicial service

Can linguistics be used in profiling unknown assailants? Can the analysis of individual use of language identify a message sender in some ways? Those questions are asked by the justice that call an expert witness in linguistics. In practice, courts often do not call them assuming that defining the scope of many notions does not require "specialist information". Both forensic linguistics and psychological profiling are perceived as quite new methods of forensic examinations. In the article, some possibilities of using linguistic knowledge by the justice system are presented.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP CSP

WŁOSY JAKO MATERIAŁ ANALITYCZNY W BADANIACH KRYMINALISTYCZNYCH

Zastosowanie badań screeningowych włosów w procesie rekrutacji służb mundurowych

mgr Katarzyna Pilarska-Żabińska

Instytut Ekspertyz Kryminalistycznych Analityks
w Poznaniu

Jaki materiał biologiczny, poza tradycyjnym (krwią, moczem), umożliwiałby wykrywanie oraz identyfikację leków i narkotyków? Jaka jest dostępność badań i trudność w ich przeprowadzaniu? Czy istnieje materiał biologiczny wskazujący dłuższy czas zażycia substancji niż 2–3 dni? Czy zastosowanie analizy włosów jest możliwe nie tylko w oznaczeniach toksykologicznych, ale i w procesie rekrutacyjnym – szczególnie służb mundurowych?

Analiza kryminalistyczna na potrzeby sądów i organów ścigania, w oparciu o tradycyjny materiał biologiczny, jak krew i mocz, wymusza na biegłych sądowych przeprowadzanie badań, które wskazują zażycie narkotyków i innych substancji objętych ustawą z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. z 2012 r. poz. 124, z późn. zm.) w krótkim „oknie czasowym", tj. maksymalnie do 3 dni wstecz. Materiałem biologicznym pozwalającym na retrospekcję w dłuższym „oknie czasowym" są ludzkie włosy (nie zaś tradycyjny materiał biologiczny), które umożliwiają wskazanie obecności substancji na przestrzeni kilku, a nawet kilkunastu miesięcy od ekspozycji.

Pierwsze analizy włosów przeprowadzono w latach 40. XX wieku, zaś zdecydowana intensyfikacja badań przypada na lata 70. i 80. XX wieku. Początkowo koncentrowano się wokół oznaczenia metali ciężkich i pierwiastków metalicznych. Przedmiotem zainteresowania nauk kryminalistycznych w zakresie analiz screeningowych była możliwość oznaczania ksenobiotyków, trucizn pochodzenia organicznego i, co najważniejsze, substancji uzależniających. Badania screeninigowe włosów pozwalają wykrywać metabolity alkoholu – co daje możliwość wskazania osób cierpiących na chorobę alkoholową, jak również identyfikacji osób spożywających alkohol sporadycznie.

Badając segmenty włosa o długości 1cm, przy założeniu, że rosną od 1 cm do 2 cm w ciągu miesiąca, analizujemy poszczególne miesiące i wykrywamy zażywanie (lub nie) przez probanta określonych substancji w określonych jednostkach czasu.

Czas detekcji narkotyków i innych substancji we wspomnianych płynach ustrojowych (tj. krwi i moczu) jest stosunkowo krótki – uwarunkowany metabolizmem probanta, stężeniem substancji i ewentualnym zażywaniem substancji maskujących. Włosy są pozbawione tej wady „czasowej" – ksenobiotyki wbudowują się trwale w ich strukturę i pozostają w niezmienionej postaci przez okres do 2 lat.

Za ilość wystarczającą do badań przyjmuje się około 50–150 mg włosów (kępka odpowiadająca grubości ołów-

ka) – w zależności od długości włosów – ściętych tuż przy skórze. Należy jednocześnie podkreślić, iż w przypadku badań screeningowych nie ma konieczności dostarczenia włosów wraz z cebulkami (próbki tego rodzaju są niezbędne do wykonania badań DNA). Co niezwykle istotne, również pojedynczy włos nie jest wystarczającym materiałem do przeprowadzenia badania typu screeningowego (przeciwnie niż w przypadku DNA, gdzie wystarczy jeden włos wraz z cebulką). Należy zwrócić uwagę także na fakt, iż mówimy tu nie tylko o owłosieniu na głowie – analizie poddawane są również włosy z klatki piersiowej, ramion i innych miejsc, również intymnych.

Pobrana próbka nie wymaga specjalnego zabezpieczenia, jednakże należy pamiętać, żeby na materiale dostarczanym do laboratorium dało się rozpoznać miejsca odcięcia włosów od skóry głowy, co jest szczególnie ważne w przypadku konieczności ustalenia czasu zażywania substancji.

Maksymalna długość włosów nadających się do badań to 24 cm, co odpowiada okresowi retrospekcji do ok. 2 lat. Po upływie tego okresu może bowiem nastąpić otwarcie się łusek włosów i wypłukanie substancji wbudowanych w ich strukturę. Dostarczone próbki są przechowywane w laboratorium kryminalistycznym w folii aluminiowej, w miejscu nienasłonecznionym. Najbardziej reprezentatywna próbka powinna być pobrana z tylnej części głowy (części potylicznej) – wówczas otrzymamy materiał charakteryzujący się najmniejszą zmiennością czynników (np. amplituda wzrostu, wpływ płci i procesów starzenia) na materiał.

Oto wybrane przykłady wykorzystania analizy włosa z opinii biegłych sądowych Instytutu Ekspertyz Kryminalistycznych Analityks w Poznaniu.

Przykład 1.

Lekarz Elżbieta G. we wrześniu 2014 r. traci przytomność po spożyciu wina i odzyskuje ją po kilku godzinach poza miejscem zamieszkania. Ślady na ciele wskazują na pobicie – Elżbieta G. zgłasza się do Zakładu Medycyny Sądowej na obdukcję. Jej podejrzenia dotyczą męża, z którym jest w trakcie procesu rozwodowego, i który prawdopodobnie podał jej tzw. „pigułkę gwałtu". W marcu 2015 r. Elżbieta G. zgłasza się do Instytutu Ekspertyz Kryminalistycznych Analityks w Poznaniu w celu pobrania włosów i wykonania analizy screeningowej. Ekspert, po przeprowadzonych badaniach na około 6-centymetrowej próbce włosów, potwierdza, iż w badanych ekstraktach wykonanych z pobranych włosów wykryto obecność GHB (kwas ɤ – hydroksymasłowy) – składnik tzw. „pigułki gwałtu", podany przypuszczalnie w czasie sugerowanym przez Elżbietę G., tj. we wrześniu 2014 r.

Przykład 2.

W grudniu 2014 r. babcia małoletniej Weroniki P. (lat 4) przesyła do badań materiał w postaci włosów. Analiza fizykochemiczna wykazuje obecność m.in. amfetaminy i GHB (kwas ɤ – hydroksymasłowy) – składnika tzw. „pigułki gwałtu", wskazując jednocześnie na czas zażywania/podawania pół roku wstecz. Ekspert, w celu potwierdzenia wyników, w styczniu 2015 r. osobiście pobiera materiał do badań z potylicy dziecka i wykonuje powtórną analizę uwierzytelniającą poprzednie wyniki. Dzięki badaniu zostaje wszczęte postępowanie w prokuraturze i sądzie rodzinnym.

Opierając się na danych statystycznych Instytutu Ekspertyz Kryminalistycznych Analityks w Poznaniu, warto podkreślić, że najczęstszym oznaczeniom we włosach podlegają następujące środki odurzające:
– amfetamina (w tym metamfetamina),
– barbiturany,
– benzodiazepiny,
– kannabinoidy (THC),
– kokaina,
– metadon,
– opioidy (kodeina, morfina, heroina itp.),
– fencyklidyna (PCP),
– syntetyczne kannabinoidy (K2, Spice),
– MDMA (ecstasy),
– LSD.

Poza wymienionymi związkami coraz częstszym oznaczeniom podlegają również środki odurzające wchodzące w skład tzw. „narkotyków projektowanych" – tzw. dopalaczy.

Na podstawie ww. raportu statystycznego przykładowe granice oznaczalności dla włosów laboratoriów Zakładu Chemii Instytutu Ekspertyz Kryminalistycznych Analityks kształtują się następująco:

– morfina i 6-acetylomorfina	0,2 ng/ml
– amfetamina, metamfetamina, MDA, MDMA, MDEA	0,2 ng/ml
– kokaina i benzoiloekgoniny	0,5 ng/ml
– delta-9-tetrahydrokanabiniol	0,1 ng/ml

Analiza włosów z użyciem chromatografu gazowego firmy Shimadzu model GC/MS 2010 Plus sprzężonego z detektorem mas QP 2010 Ultra musi być poprzedzona usunięciem substancji pochodzących ze środowiska z próbki włosów – włosy poddawane są dwukrotnemu myciu chlorkiem metylenu.

Proces homogenizacji włosa jest poprzedzony suszeniem w temperaturze pokojowej, zaś w celu prawidłowej homogenizacji próbkę włosów uprzednio tnie się na odcinki 1–2 mm, a następnie mieli w młynie kulowym. Ekstrakcje przeprowadza się z użyciem rozpuszczalników selektywnych dla różnych związków.

WYKORZYSTANIE ANALIZ WŁOSÓW

Wykorzystanie włosów jako materiału analitycznego ma coraz częstsze zastosowanie na dużą skalę m.in. w procesie rekrutacji – ze szczególnym uwzględnieniem badań przedstawicieli zawodów zaufania publicznego, tj. m.in. lekarzy, wojskowych czy policjantów. Należy zwrócić uwagę na fakt, iż okresowe badania, również służb mundurowych, obejmują w standardowym postępowaniu badanie m.in. moczu, które pozwala na wykrycie zabronionych substancji w czasie maksymalnie 3 dni od zażycia. Ponadto badania moczu obarczone są dużym błędem wynikającym z prostych metod zafałszowania próbek.

Osoby rekrutowane – badanie pozwala na identyfikację nie tylko osób uzależnionych, ale również jednostek, które przyjmują substancje odurzające okazjonalnie – w badaniu moczu mogą maskować zażycie owych substancji (brak możliwości kontroli probanta w czasie pobierania/oddawania moczu). Nie sprecyzowano dotychczas limitów oznaczalności związków substancji we włosach, jednakże zafałszowanie wyników analiz włosów jest zdecydowanie trudniejsze.

Zafałszowanie jest możliwe po zastosowaniu np. agresywnych zabiegów fryzjerskich czy kosmetyków (m.in. farb rozjaśniających włosy), które powodują, że np. stężenie Etg we włosach zmniejsza się o 85%.
Analiza włosów jest również bardzo użyteczną metodą weryfikacji powodzenia kuracji alkoholowej bądź wskazującą/potwierdzającą problem nadmiernego spożywania alkoholu. Analogicznie do badania określającego okres zażywania narkotyków, w analizie włosów stężenie Etg na długości 1 cm odpowiada 1 miesiącowi. Rekomendowany czas detekcji alkoholi to maksymalnie 3 miesiące. Nawyki alkoholowe są określane miarą stężenia Etg we włosach.

Przykład

Stan	Etg w pg/mg
Stan abstynencji	0–6,8
Spożycie powyżej przeciętnego	7–20
Zintensyfikowane spożycie	30–52
Stan upojenia alkoholowego – problemy z alkoholem	powyżej 52

Analiza włosa jako nie tylko komplementarna do wyników badań płynów ustrojowych, ale jako główna analiza w niektórych krajach jest stosowana na dużą skalę w wielu dziedzinach. W Niemczech m.in. przy pobraniu włosów o długości 12 cm w okresie 1 roku przed ubieganiem się o prawo jazdy wyklucza się jakąkolwiek obecność środków odurzających we włosach kandydatów. Podobne procedury mają zastosowanie w stosunku do osób ubiegających się o powtórny egzamin na prawo jazdy.
Ustawodawstwo włoskie przewiduje badania włosów o długości 4–5 cm wśród kandydatów na kierowców, ze szczególnym uwzględnieniem badań na obecność kokainy i opiatów.
W Stanach Zjednoczonych od 23 lat w standardowych umowach zatrudnienia pracowników sektora bezpieczeństwa publicznego i innych sektorów rządowych, a więc policji, wojska, służb państwowych, stawia się warunek okresowych badań włosów na obecność środków zakazanych. Obejmuje to również koncerny zatrudniające kilka tysięcy pracowników – ze szczególnym uwzględnieniem sekcji transportu.

Przykład

W 2013 r. międzynarodowy koncern sekcji transportu złożył w Instytucie Ekspertyz Kryminalistycznych w Poznaniu zlecenie analiz włosów pracowników, mających podpisane kontrakty (m.in. kierowców tras międzynarodowych i administracja), w zakresie uzależnienia od substancji objętych ustawą z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, jak i uzależnienia alkoholowego. Biegli wskazali zagrożenia u 2 probantów – w oznaczanych próbkach włosów wykryto m.in. metamfetaminę, u 3 innych – problemy z alkoholem.

Wymiana pokoleniowa, i co za tym idzie, zmiana standardów zachowań wymaga wypracowywania nowych metod. W tym kontekście analiza płynów ustrojowych wydaje się niewystarczająca – w opozycji do rosnącej ilości pojawiających się modyfikacji tzw. dopalaczy i innych środków objętych ustawą z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii. Wykorzystanie instrumentów o wysokiej czułości [chromatografia gazowa sprzężona ze spektrometrią mas (GC-MS), chromatografia gazowa sprzężona z tandemową spektrometrią mas (GC-MS-MS), chromatografia cieczowa sprzężona z tandemową spektrometrią mas (LC-MS-MS), chromatografia cieczowa sprzężona z wysokosprawną spektrometrią mas (LC-MS)], sprawia, że materiał badawczy, jakim są włosy, daje szerokie możliwości zebrania istotnych informacji o historii zażywania zakazanych substancji czy ewentualnej kuracji kandydatów i funkcjonariuszy służb mundurowych.
Badanie włosów pozwala ustalić rekonstrukcję zdarzeń, mechanizm leczenia, a także zapobiegać sytuacjom, w których funkcje decyzyjne powierzane są nieodpowiednim osobom (których stan zdrowia uniemożliwiałby prawidłowe wykonywanie powierzonych obowiązków). Idąc śladem państw Europy Środkowej oraz USA, niezbędne wydaje się wprowadzenie nowych przepisów legislacyjnych, dających, już na wstępnym – przesiewowym etapie rekrutacji, możliwość wyeliminowania zagrożeń dla środowisk mundurowych, a w dalszej kolejności jej modernizację i ulepszanie.

mgr Katarzyna Pilarska-Żabińska – Prezes Zarządu i Dyrektor Zarządzający Instytutu Ekspertyz Kryminalistycznych Analityks w Poznaniu, Członek Rady Naukowej Instytutu w strukturze organizacyjnej Pracowni Analiz Włosów, Biegły Sądowy przy SO w Poznaniu, absolwentka podyplomowych Studiów Kryminalistyki Katedry Kryminalistyki Uniwersytetu Wrocławskiego, absolwentka Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Wrocławskiego, stypendysta studiów Erasmus Universiteit Rotterdam oraz Leiden University (Holandia).

Summary

Hair as analytical material in forensic examinations. Use of screening examinations of hair in uniformed services recruitment

Accessibility and universality of psychotropic substances require using new recruitment tools – especially in uniformed services and professions of public trust. The author indicates a possibility to use screening examinations for the purpose of recruitment as it is widely done in uniformed services of Central Europe and the United States of America. Such examinations facilitate defining event reconstructions, mechanism for treatment and following highly developed countries, implementing new legislative processes that make it possible during recruitment to eliminate individuals who can pose a threat not only to uniformed services but also to society in the future.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP CSP

zdj. J. Zgierski

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA ZA NARUSZENIE ZAKAZU WSTĘPU DO LASU

podinsp. Małgorzata Lis-Walewska

starszy wykładowca
Zakładu Służby Kryminalnej CSP

Przedmiotem rozważań tego artykułu jest odpowiedzialność za bezprawne wchodzenie lub wjeżdżanie do lasu. Zawarto w nim analizę przepisów prawnych regulujących generalną zasadę powszechnego udostępniania lasów i obowiązujące od tej zasady wyjątki. Artykuł jest próbą udzielenia odpowiedzi na istotne pytania, które pojawiają się na etapie stosowania prawa. Czy każda droga leśna jest udostępniana obywatelom, czy można poruszać się pojazdami silnikowymi (m.in. quadami) na obszarach objętych ochroną i we wszystkich lasach, jakie reguły wyrażają ustawione przy drogach leśnych oznakowania, kiedy wjazd do lasu jest bezprawny i zagrożony sankcją karną?
Niniejsze opracowanie ma na celu ujednolicenie interpretacji przepisów prawa przez policjantów, którzy ujawniają wykroczenia godzące w gospodarkę leśną oraz dążą do wykrycia sprawcy i pociągnięcia go do odpowiedzialności karnej.

USTAWOWE DEFINICJE LASU

Las jest jednym z najważniejszych elementów środowiska przyrodniczego, który wymaga ochrony. Ochrona lasów państwowych i niepaństwowych regulowana jest w ustawie z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. z 2014 r. poz. 1153). Jednak ustawa ta nie zawiera przepisów karnych. Doniosłe funkcje produkcyjne i pozaprodukcyjne (ochronna i społeczna) lasów uzasadniają jednak ich wzmożoną ochronę także środkami prawa karnego, które przewidują Kodeks wykroczeń i Kodeks karny.

W art. 3 ustawodawca zamieścił prawną definicję lasu. Zgodnie treścią tego przepisu przez las należy rozumieć dwa rodzaje gruntów: grunty o zwartej powierzchni co najmniej 0,10 ha, pokryte roślinnością leśną (uprawami leśnymi) – drzewami i krzewami oraz runem leśnym – lub przejściowo jej pozbawione, jeżeli są przeznaczone do produkcji leśnej lub stanowią rezerwat przyrody lub wchodzą w skład parku narodowego albo są wpisane do rejestru zabytków, oraz grunty związane z gospodarką leśną, zajęte pod wykorzystywane na potrzeby gospodarki leśnej: budynki i budowle, urządzenia melioracji wodnych, linie podziału przestrzennego lasu, drogi leśne, tereny pod liniami energetycznymi, szkółki leśne, miejsca składowania drewna, a także wykorzystywane na parkingi leśne i urządzenia turystyczne.

Bez wątpienia lasy pełnią funkcję ochronną − zabezpieczają przed klęskami żywiołowymi, wpływają na uzyskanie wody zdatnej do picia, zabezpieczają przed ujemnymi skutkami cywilizacji przemysłowej, jak również pełnią funkcję społeczną, przyczyniając się do odnowy sił psychicznych i fizycznych człowieka. Las jest miejscem wypoczynku i doznań przeżyć duchowych. Przesłanką pełnienia przez las funkcji społecznej jest swobodny dostęp ludności do lasu. Z tym że prawem do korzystania z lasu zgodnie z treścią art. 26 ust. 1 ustawy o lasach objęte są jedynie lasy stanowiące własność Skarbu Państwa. Możliwość ta nie dotyczy lasów należących do innych podmiotów. Zasada powszechnego udostępniania lasów Skarbu Państwa doznaje ograniczeń ze względu na potrzebę ochrony lasów. Wyrazem tych ograniczeń są zakazy wstępu (stałe i okresowe) określone w treści art. 26 ust. 2 i 3 ustawy.

Stałym zakazem wstępu zgodnie z art. 26 ust. 2 ustawy objęte są lasy stanowiące: uprawy leśne do 4 m wysokości, powierzchnie doświadczalne i drzewostany nasienne, ostoje zwierząt, źródliska rzek i potoków, obszary zagrożone erozją. Zakazy stałe obowiązują z mocy prawa i do ograniczenia prawa korzystania z lasu nie jest wymagana żadna decyzja nadleśniczego. Katalog ww. zakazów jest zamknięty i nie może być rozszerzony, bo w tym wypadku ustawodawca ogranicza wolność osobistą, zakazując wstępu do lasu. Natomiast okresowy zakaz wstępu do lasu stanowiącego własność Skarbu Państwa nadleśniczy wprowadza w przypadku, gdy spełni się, co najmniej jedna z przesłanek wskazana w art. 26 ust. 3 ustawy, tj. wystąpiło zniszczenie albo znaczne uszkodzenie drzewostanów lub degradacja runa leśnego, występuje duże zagrożenie pożarowe lub wykonywane są zabiegi gospodarcze związane z hodowlą, ochroną lasu lub pozyskaniem drewna.

Zgodnie z treścią art. 26 ust. 4 ustawy nadleśniczy w stosunku do lasów będących w zarządzie Lasów Państwowych ogranicza dostęp do lasu poprzez ustanowienie tablicy z napisem „zakaz wstępu" oraz z podaniem przyczyny i terminu wprowadzenia ograniczenia. Zatem konstytutywnym zdarzeniem prawnym jest ustawienie tablicy, a więc o istnieniu zakazu można mówić dopiero w chwili, gdy taka tablica, spełniająca wymogi formalnoprawne opisane w art. 26 ust. 4 ustawy i rozporządzeniu Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 6 stycznia 1998 r. w sprawie określenia wzoru znaku zakazu wstępu do lasu oraz zasad jego umieszczania, zostanie ustawiona. Tablica taka jest źródłem informacji dla jednostki, że na danym obszarze leśnym obowiązuje zakaz wstępu do lasu ograniczający jej prawa i wolności osobiste, a tym samym są podstawy pociągnięcia do odpowiedzialności karnej. Obowiązek ustanowienia tablicy nie dotyczy przypadku, gdy las stanowi uprawy leśne do 4 m wysokości. Właściciel lasu niestanowiącego własności Skarbu Państwa może także w oparciu o art. 28 ustawy zakazać wstępu do lasu, oznaczając ten las tablicą z odpowiednim napisem.

Ponadto wolą prawodawcy jest, aby znaki zakazu wstępu do lasu umieszczane były w szczególności: przy drogach publicznych oraz drogach leśnych, na których dopuszczony jest ruch pojazdów silnikowych, zaprzęgowych i motorowerów (na zakrętach, skrzyżowaniach i dłuższych odcinkach dróg), a także wokół miejsc postoju pojazdów oraz pól namiotowych. Zgodnie z § 4 rozporządzenia znaki dotychczas umieszczone nie wymagają wymiany do czasu ich zużycia, co prowadzi do wniosku, że należy je wymienić, gdy przestaną być czytelne i zrozumiałe.

Zakazy wstępu do lasu (stałe bądź okresowe), łącznie z zakazem wydanym przez właściciela lasu prywatnego, nie dotyczą jednak pewnych kategorii osób wykonujących czynności służbowe i gospodarcze: pracowników nadleśnictw, osób nadzorujących gospodarkę leśną oraz kontrolujących jednostki organizacyjne Lasów Państwowych, osób zwalczających pożary oraz ratujących życie lub zdrowie ludzkie, funkcjonariuszy Straży Granicznej chroniących granicę państwową oraz funkcjonariuszy innych organów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny, osób wykonujących czynności z zakresu gospodarki łowieckiej oraz właścicieli pasiek zlokalizowanych na obszarach leśnych, właścicieli lasów we własnych lasach, osób użytkujących grunty rolne położone wśród lasów, pracowników leśnych jednostek naukowych, instytutów badawczych i doświadczalnych, w związku z wykonywaniem badań naukowych i doświadczeń z zakresu leśnictwa i ochrony przyrody, wojewódzkich konserwatorów przyrody oraz pracowników Służb Parków Krajobrazowych, osób sporządzających plany urządzenia lasu, uproszczone plany urządzenia lasu lub inwentaryzację stanu lasu, o której mowa w art. 19 ust. 3 ustawy o lasach.

Istnienie zakazu wstępu wyrażonego poprzez ustanowienie znaku „zakazu wstępu do lasu" spełniającego wszystkie wymogi fomalnoprawne automatycznie wyklucza możliwość wejścia do lasu, przejazdu lub przepędzanie zwierząt. Ustawa o lasach nie zawiera sankcji za naruszenie tego zakazu.

Sankcji za naruszenie zakazu wstępu do lasu należy szukać w rozdziale XIX Kodeksu wykroczeń „Szkodnictwo leśne, polne i ogrodowe" w art. 151 k.w. i 161 k.w., które stanowią:

Art. 151.

§ 1. Kto pasie zwierzęta gospodarskie na nienależących do niego gruntach leśnych lub rolnych albo przez takie grunty w miejscach, w których jest to zabronione, przechodzi, przejeżdża lub przegania zwierzęta gospodarskie, podlega karze grzywny do 500 złotych albo karze nagany.

§ 2. Jeżeli grunt jest zaorany, zasiany lub obsadzony, znajduje się w stanie sztucznego zalesienia, naturalnego odnowienia lub stanowi młodnik leśny do lat 20, sprawca podlega karze grzywny.

§ 3. Karze określonej w § 2 podlega również ten, kto przejeżdża lub przegania zwierzęta gospodarskie przez wodę zamkniętą lub zarybioną.

§ 4. Ściganie następuje na żądanie pokrzywdzonego.

§ 5. W razie popełnienia wykroczenia określonego w § 1, 2 lub 3 można orzec nawiązkę do wysokości 1500 złotych.

Art. 161.

Kto, nie będąc do tego uprawniony albo bez zgody właściciela lub posiadacza lasu, wjeżdża pojazdem silnikowym, zaprzęgowym lub motorowerem do nienależącego do niego lasu w miejscu, w którym jest to niedozwolone, albo pozostawia taki pojazd w lesie w miejscu do tego nieprzeznaczonym, podlega karze grzywny.

Powstaje pytanie, kiedy realizują się ustawowe znamiona ww. wykroczeń i z którego artykułu należy dokonać prawidłowej kwalifikacji prawnej konkretnego czynu, reagując na wykroczenie.

Na potrzeby wykładni art. 151 k.w. ma zastosowanie definicja gruntów leśnych zawarta w ustawie z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych. Zgodnie z art. 2 ust. 2 tej ustawy za grunty leśne uznaje się następujące grunty:

- określone jako lasy w przepisach ustawy o lasach,
- zrekultywowane na potrzeby gospodarki leśnej,
- pod drogami dojazdowymi do gruntów leśnych.

Zatem warto zauważyć, że pojęcie prawne grunt leśny obejmuje swoim zakresem pojęciowym las.

Analizując treść art. 151 § 1 k.w., należy stwierdzić, iż przechodzenie, przejeżdżanie lub przeganianie zwierząt przez cudze grunty leśne stanowi wykroczenie tylko wówczas, gdy dokonywane jest w miejscu, gdzie zachowania takie są zabronione. Bez wątpienia jest to miejsce objęte zakazem wstępu i odpowiednio oznakowane bądź zgodnie z § 2 art. 151 k.w. stanowi grunt zaorany, zasiany lub obsadzony, znajdujący się w stanie sztucznego zalesienia, naturalnego odnowienia lub grunt stanowi młodnik leśny do lat 20, kiedy to oznakowanie nie jest wymagane. Wejście na grunty wymienione w § 2 art. 151 k.w., przejeżdżanie przez nie lub przeganianie zwierząt gospodarskich zawsze realizuje znamiona wykroczenia i nie jest konieczne oznaczanie ich tablicami zakazującymi wstępu.

Ponadto w lasach stanowiących własność Skarbu Państwa, nieobjętych zakazem wstępu, istnieją jeszcze inne ograniczenia dotyczące postoju oraz ruchu pojazdem silnikowym, zaprzęgowym i motorowerem, które wprowadza art. 29 ustawy o lasach. Naruszenie tych ograniczeń skutkuje odpowiedzialnością karną z art. 161 k.w.

Zgodnie z treścią art. 29 ustawy o lasach ruch pojazdem silnikowym, zaprzęgowym i motorowerem w lesie jest dozwolony jedynie drogami publicznymi, natomiast drogami leśnymi jest dozwolony tylko wtedy, gdy są one oznakowane drogowskazami dopuszczającymi ruch po tych drogach. Nie dotyczy to inwalidów poruszających się pojazdami przystosowanymi do ich potrzeb. Natomiast jazda konna w lesie jest dopuszczalna tylko drogami leśnymi wyznaczonymi przez nadleśniczego. Postój ww. pojazdów na drogach leśnych jest dozwolony wyłącznie w miejscach oznakowanych.

Z powyższego przepisu prawa wynika, że dopuszczalność ruchu wyżej wymienionymi pojazdami uzależniona jest od tego, czy ruch pojazdów odbywa się po drogach publicznych, czy po drogach leśnych. W pierwszym przypadku ustawodawca dopuszcza ruch tymi pojazdami na terenie lasu. Natomiast dopuszczalność ruchu pojazdem silnikowym, zaprzęgowym i motorowerem po drogach leśnych jest uzależniona od tego, czy są w odpowiedni sposób oznakowane drogowskazami dopuszczającymi ruch po tych drogach. Poruszanie się po drogach publicznych położonych na obszarze lasu jest zatem co do zasady dopuszczalne. Natomiast poruszanie się po drogach leśnych jest co do zasady zabronione, poza sytuacjami, gdy wyraźnie taki ruch się dopuszcza. Jedynym warunkiem dopuszczającym ruch pojazdami po drogach leśnych jest umieszczenie drogowskazów dopuszczających ruch pojazdami. Dopuszczalność ruchu pojazdami jest zatem uzależniona od dwóch elementów – od charakteru drogi oraz od umieszczenia stosownych drogowskazów. Ustawa o lasach nie określa, jak taka droga powinna być oznakowana, pozostawiając sposób oznakowania zarządcy terenu, a więc w lasach państwowych z reguły nadleśniczemu. Jednakże sposób oznakowania nie może być dowolny. Niewątpliwie są to specjalnie oznakowane drogowskazy umieszczone przy drogach leśnych, prowadzące do:

- ośrodków, obiektów i urządzeń turystyczno-wypoczynkowych,
- brzegów morza, rzek i jezior o dużej frekwencji turystycznej,
- terenów leśnych wyznaczonych do zbiorowego przebywania ludności w celach wypoczynkowych, miejsc zabytkowych i innych o szczególnych walorach krajobrazowych.

W doktrynie prawa wykroczeń nie porusza się zagadnienia, jakie wymogi mają spełniać te drogowskazy i jakie treści mają wyrażać. Droga leśna w świetle uregulowań prawnych jest drogą wewnętrzną, co wyjaśniam w dalszej części artykułu.

W mojej ocenie warto przywołać niektóre przepisy ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym. Zgodnie z art. 10 ust. 7 prd zarządzanie ruchem na drogach wewnętrznych, w tym w strefie ruchu i strefie zamieszkania, należy do podmiotu zarządzającego tymi drogami. Podmioty te, ustalając organizację ruchu na tych drogach, stosują znaki i sygnały drogowe oraz zasady ich umieszczania wynikające z ustawy i jej przepisów wykonawczych. Koszt oznakowania drogi wewnętrznej ponosi podmiot zarządzający drogą (art. 10 ust. 10a prd). Na drogach wewnętrznych, jak wynika z treści art. 1 ust. 2 pkt 2 prd, stosuje się znaki i sygnały drogowe, takie jak na drogach publicznych. Uczestników ruchu obowiązują wówczas dyrektywy wynikające z tych znaków i sygnałów drogowych, w postaci zakazu lub nakazu. Oznakowanie drogi wewnętrznej należy do zarządcy tej drogi (art. 10 ust. 7 prd). Oznakowując ją, jest on obowiązany stosować znaki i sygnały drogowe oraz zasady ich umieszczania określone w prawie o ruchu drogowym i przepisach wykonawczych wydanych na podstawie tej ustawy. W uzasadnieniu projektu ustawy z dnia 22 lipca 2010 r. o zmianie ustawy – Prawo o ruchu drogowym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 152, poz. 1018, z późn zm.), która w sposób istotny zmienia reguły ruchu na drogach wewnętrznych, podkreślono, że: „W celu zapewnienia właściwego oznakowania na leżących poza drogami publicznymi strefach ruchu oraz

strefach zamieszkania, a w szczególności, aby ustawiane tam znaki drogowe nie były ze sobą wzajemnie sprzeczne, podmioty zarządzające drogami wewnętrznymi leżącymi w strefie zobowiązane będą do dostosowania oznakowania tych dróg do wymagań wynikających z przepisów prawa powszechnie obowiązującego w terminie 24 miesięcy od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy. [...] Wymóg ten został spowodowany dotychczasowymi doświadczeniami, z których wynika, że zarządcy dróg wewnętrznych ustawiają tam znaki drogowe niezgodnie z przepisami".

Słuszne wydaje się twierdzenie, że drogowskazy ustawione przy drogach leśnych, muszą spełniać wymogi prawne, a nadleśniczy jako zarządca drogi wewnętrznej jest adresatem norm prawnych zawartych w prd.

Rozporządzenie Ministrów Infrastruktury oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji z 31 lipca 2002 r. w sprawie znaków i sygnałów drogowych wprowadza tzw. „znaki kierunku i miejscowości", np. „drogowskaz do przystani wodnej lub żeglugi", „drogowskaz do plaży lub miejsca kąpieliska", „drogowskaz do zabytku przyrody", „drogowskaz do punktu widokowego" itp. Bezsprzecznie tego rodzaju drogowskazy może wprowadzić nadleśniczy.

Podsumowując, wjazd pojazdem silnikowym, zaprzęgowym i motorowerem na drogi leśne nieoznakowane drogowskazami dopuszczającymi ten ruch jest zabroniony. Ruch pieszy i rowerowy może odbywać się bez ograniczeń tylko na tych gruntach leśnych, na których nie obowiązuje stały lub okresowy zakaz wstępu.

W istocie zakaz poruszania się dotyczy jedynie dróg leśnych i w tym kontekście należy widzieć jego uchylenie w stosunku do inwalidów poruszających się pojazdami przystosowanymi do ich potrzeb, jazdy konnej w lesie i pewnej kategorii osób wykonujących czynności służbowe lub gospodarcze wskazanych w ust. 3 art. 29 ustawy o lasach.

Podobnie ustawodawca uregulował dopuszczalność postoju pojazdów. Postój pojazdu oznacza „zatrzymanie się w jakimś miejscu na pewien czas osób lub pojazdów". Na drogach publicznych postój pojazdów jest co do zasady dopuszczalny, poza wyjątkami wynikającymi z zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego i z umieszczonych znaków drogowych. Natomiast na drogach leśnych postój jest zabroniony, z wyjątkiem miejsc wyraźnie oznakowanych. Oznakowanie to musi wyraźnie wskazywać, że dane miejsce jest przeznaczone do postoju.

Ustawodawca w treści art. 29 ustawy o lasach i w art. 161 Kodeksu wykroczeń operuje następującymi pojęciami prawnymi: droga publiczna, droga leśna, pojazd silnikowy, pojazd zaprzęgowy i motorower. Pojęcia te zostały zdefiniowane w odrębnych ustawach.

Pojęcie drogi publicznej znajduje się w ustawie z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych. W art. 1 tej ustawy prawodawca definiuje pojęcie drogi publicznej. Jak stanowi ten przepis: „Drogą publiczną jest droga zaliczona na podstawie niniejszej ustawy do jednej z kategorii dróg, z której może korzystać każdy, zgodnie z jej przeznaczeniem, z ograniczeniami i wyjątkami określonymi w tej ustawie lub innych przepisach szczególnych". Prawodawca w tej ustawie nie definiuje natomiast pojęcia drogi leśnej. Zgodnie z art. 8 ust. 1 ustawy o drogach publicznych: „Drogi niezaliczone do żadnej kategorii dróg publicznych, w szczególności drogi w osiedlach mieszkaniowych, dojazdowe do gruntów rolnych i leśnych, dojazdowe do obiektów użytkowanych przez przedsiębiorców, place przed dworcami kolejowymi, autobusowymi i portami oraz pętle autobusowe, są drogami wewnętrznymi". Droga leśna jest zatem bez wątpienia drogą wewnętrzną. Warunkiem zakwalifikowania drogi wewnętrznej jako drogi leśnej jest to, że leży ona na obszarze lasu. Stwierdzenie to znajduje odzwierciedlenie w treści art. 6 ust. 1 pkt 8 ustawy o lasach, zgodnie z którym drogi leśne są to drogi położone w lasach, niebędące drogami publicznymi w rozumieniu przepisów o drogach publicznych.

Natomiast wyżej wymienione rodzaje pojazdów zostały zdefiniowane w ustawie z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym. Pojazd silnikowy oznacza, zgodnie z art. 2 pkt 32: „pojazd wyposażony w silnik, z wyjątkiem motoroweru i pojazdu szynowego". Z kolei definicję pojazdu zawiera art. 2 pkt 31 prd stanowiący, że pojazd to „środek transportu przeznaczony do poruszania się po drodze oraz maszynę lub urządzenie do tego przystosowane". Obok pojazdu silnikowego art. 29 ustawy dotyczy ruchu w lesie pojazdu zaprzęgowego. Ustawodawca nie definiuje tego terminu, choć posługuje się nim w prawie o ruchu drogowym. Pojazd zaprzęgowy to pojazd, w którym wykorzystywana jest żywa siła pociągowa, najczęściej konie. Zaprzęgiem kieruje, przeważnie siedząc na tzw. koźle, powożący (woźnica, dorożkarz). Trzecim pojazdem wymienionym w ust. 1 art. 29 ustawy o lasach jest motorower. Motorower to zgodnie z art. 2 pkt 46 prd „pojazd dwu- lub trójkołowy zaopatrzony w silnik spalinowy o pojemności skokowej nieprzekraczającej 50 cm^3 lub w silnik elektryczny o mocy nie większej niż 4 kW, którego konstrukcja ogranicza prędkość jazdy do 45 km/h".

Naruszenie normy prawnej zawartej w treści art. 29 ustawy o lasach wyczerpuje ustawowe znamiona wykroczenia z art. 161 k.w. Przepis art. 161 k.w. jest zatem przepisem sankcjonującym w stosunku do art. 29 ustawy. Warto zauważyć, że w art. 29 ustawy norma prawna występuje w postaci dozwolenia (prawodawca określa sytuacje, kiedy wjazd do lasu jest dozwolony), natomiast w art. 161 k.w. w postaci zakazu (prawodawca określa sytuacje, kiedy wjazd do lasu jest zabroniony, tj. w miejscu niedozwolonym), co sprawia pewną trudność interpretacyjną, gdyż adresat normy prawnej z reguły chce wiedzieć, co jest zabronione i oczekuje oznakowań dróg wyrażających zakazy, tak jak na drogach publicznych. Jednak prawodawca nie wprowadza wymogu oznakowania każdej drogi leśnej zakazem ruchu na pewno ze względów praktycznych, bo wówczas 90% dróg należałoby w lesie oznakować. Prostszym i praktyczniejszym rozwiązaniem jest ograniczenie ruchu normami prawnymi zawartymi w art. 29 ust. 1 ustawy o lasach i art. 161 Kodeksu wykroczeń.

W art. 161 k.w. zostało określone wykroczenie polegające na wjeżdżaniu pojazdem silnikowym, zaprzęgowym i motorowerem do cudzego lasu bez zgody właściciela bądź przez osobę nieuprawnioną w miejscu, w którym jest to niedozwolone albo pozostawienie takiego pojazdu w miejscu do tego nieprzeznaczonym. Co prawda do ustawowych znamion wykroczenia z art. 151 § 1 k.w. należy „przejeżdżanie" przez grunty leśne w miejscu, gdzie jest to zabronione, a „przejeżdżanie" obejmuje wszelkie jego postacie – pojazdem mechanicznym m.in. silnikowym, niemechanicznym albo wierzchem, to jednak w zakresie wjazdu do cudzego lasu pojazdem silnikowym,

zaprzęgowym lub motorowerem przepis art. 161 k.w. należy uznać za *lex specialis* w stosunku do art. 151 § 1 i 2 k.w., czyli eliminujący ten ostatni.

Bezsprzecznie **ruch pieszy i rowerowy** może odbywać się bez ograniczeń tylko na tych gruntach leśnych, na których nie obowiązuje stały lub okresowy zakaz wstępu, jeśli zaś obowiązuje, to realizują się ustawowe znamiona wykroczenia z **art. 151 § 1 k.w.**

Za wykroczenie z art. 151 § 1 k.w. grozi grzywna od 20 zł do 500 zł albo kara nagany. Jeżeli grunt leśny znajduje się w stanie sztucznego zalesienia, naturalnego odnowienia lub stanowi młodnik leśny do lat 20, to wówczas czyn kwalifikuje się z art. 151 § 2 k.w., za co grozi kara grzywny do górnej wysokości przewidzianej w części ogólnej kodeksu, czyli do 5000 zł.
Wszystkie wykroczenia z art. 151 k.w. ścigane są na żądanie pokrzywdzonego, którym w tym wypadku jest nadleśnictwo jako jednostka organizacyjna Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe (PGLLP). Jeżeli jednak wniosek o ukaranie kieruje do sądu nadleśniczy lub osoba działająca w jego imieniu albo strażnik leśny, to oczywiste jest, że samo skierowanie wniosku jest równoznaczne z żądaniem ścigania złożonym przez pokrzywdzonego. Regulacja art. 151 § 4 k.w. ma znaczenie praktyczne wtedy, gdy wniosek o ukaranie kieruje do sądu inny podmiot, np. Policja. Policjant musi dołączyć do wniosku pisemne żądanie ścigania sporządzone przez nadleśniczego lub osobę działającą w jego imieniu bądź protokół, do którego ww. podmioty zgłosiły ustne żądanie ścigania. Art. 151 § 5 k.w. umożliwia załatwienie sprawy roszczeń odszkodowawczych już w postępowaniu przed sądem rejonowym rozpoznającym sprawę o wykroczenie. Sąd może (nie musi) orzec nawiązkę do wysokości 1500 zł. Taką nawiązkę orzeka się na rzecz pokrzywdzonego nadleśnictwa. Gdyby nawiązka nie pokryła pełnej szkody, pozostaje droga postępowania cywilnego.
Natomiast wykroczenie z art. 161 k.w. ścigane jest z urzędu przede wszystkim przez strażników leśnych oraz funkcjonariuszy Policji. Grozi za nie grzywna w rozmiarze od 20 do 5000 zł, a w postępowaniu mandatowym może być wymierzona od 20 do 500 zł.
Ponadto warto wspomnieć, że zgodnie z prawną definicją las to także grunt stanowiący rezerwat przyrody lub wchodzący w skład parku narodowego. Przepis art. 15 ust. 1 pkt 18 ustawy o ochronie przyrody zakazuje w parkach narodowych oraz w rezerwatach przyrody ruchu pojazdów poza drogami publicznymi oraz poza drogami położonymi na nieruchomościach stanowiących własność parków narodowych lub będących w użytkowaniu wieczystym parków narodowych wskazanymi przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody – przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska. Według art. 127 pkt 1 lit. a lub b ustawy o ochronie przyrody wykroczeniem zagrożonym karą aresztu lub grzywny jest umyślne naruszanie zakazów obowiązujących w parkach narodowych lub rezerwatach przyrody. W przypadku zbiegu tego przepisu z art. 161 k.w. należy uznać art. 127 pkt 1 za *lex specialis* w stosunku do art. 161. Teren parku narodowego obejmuje nie tylko grunty leśne, co przemawia za tym, że przepis art. 127 ustawy o ochronie przyrody eliminuje stosowanie art. 161 k.w. Podsumowując, należy stwierdzić, że przepis art. 151 k.w. albo 161 k.w. bądź art. 127 pkt 1 lit. a lub b ustawy o ochronie przyrody są stosowane dla sankcjonowania naruszenia zakazu wstępu do lasu, jeśli ruch pojazdami lub pieszych odbywa się poza drogami publicznymi.

Bibliografia

Bafia J., *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1980.
Bojarski T., Michalska-Warias A., Piórkowska-Flieger J., Szwarczyk M., *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, LexisNexis, 2013.
Bojarski M., Radecki W., *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2005.
Radecki W., *Ustawa o lasach. Komentarz*, LexisNexis 2012.
Rakoczy B., *Ustawa o lasach. Komentarz*, LEX 2011.
Stefański R.A., *Wykroczenia drogowe. Komentarz*, LEX 2011.

Akty prawne

Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 2013 r. poz. 482, z późn. zm.).
Ustawa z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (Dz. U. z 2013 r. poz. 260, z późn. zm.).
Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. z 2014 r. poz. 1153).
Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. z 2013 r. poz. 1205, z późn. zm.).
Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. z 2012 r. poz. 1137, z późn. zm.).
Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r. poz. 627, z późn. zm.).
Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 6 stycznia 1998 r. w sprawie określenia wzoru znaku zakazu wstępu do lasu oraz zasad jego umieszczania (Dz. U. Nr 11, poz. 39).
Rozporządzenie Ministrów Infrastruktury oraz Spraw Wewnętrznych z dnia 31 lipca 2002 r. w sprawie znaków i sygnałów drogowych (Dz. U. Nr 170, poz. 1393).

Summary

Criminal liability for contravening prohibition on entering the forest

The Act on forests does not include criminal provisions. However, significant productive and unproductive (protective and social) functions of forests justify increased protection also by means of criminal law.
Prohibition on entry expressed by the established sign, excludes possibility to enter and cross the forest or repel animals. Sanctions for contravening prohibition on entering the forest, one should seek in chapter XIX of Petty Offences Code "Forest, field and garden damages", article 151 or 161.
Moreover, there are restrictions on the stop or traffic of motor vehicles, horse-drawn vehicles and motorbikes in the forests included in property of the State Treasury, without prohibition of entry. It is introduced by article 29 of the Act on forests. Violating those restrictions results in criminal liability based on article 161 of Petty Offences Code.
The forest is also a land of a wildlife reserve or included in a national park. Article 15 paragraph 1 point 18 of the Act of nature protection forbids in nationals parks and wildlife reserves traffic of vehicles excluding public roads and roads located on property of national parks or being in perpetual usufruct of national parks indicated by national park's director or by a regional director of environment protection in wildlife reserves. Intentional contravening bans imposed in national park or wildlife reserves is a petty offence that carries a penalty of arrest or fine, according to article 127, point 1, letters a or b of the Act on nature protection.

Tłumaczenie: Renata Cedro, WP CSP

BEZPIECZEŃSTWO JAKO FAKT SPOŁECZNY W TEORII EMILA DURKHEIMA

dr hab. Eugeniusz Moczuk

Kierownik Zakładu Nauk o Bezpieczeństwie i Kryminalistyki
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Rzeszowski

Czym jest bezpieczeństwo? Takie pytanie zadają sobie przedstawiciele wszystkich nauk, nie tylko socjologii. Jednak na gruncie polskiej socjologii bardzo rzadko można się spotkać z funkcjonującym samodzielnie określeniem „bezpieczeństwo”[1], nie nastąpił także proces instytucjonalizacji subdyscypliny socjologicznej, która zajmowałaby się zagadnieniami bezpieczeństwa[2].

1. WPROWADZENIE

Ogólnie bezpieczeństwo tłumaczy się jako stan pieczy, opieki. Definicje encyklopedyczne wskazują, że bezpieczeństwo to stan pewności, spokoju, niezagrożenia, zabezpieczenia, poczucia pewności, brak niebezpieczeństwa[3]. Z języka łacińskiego *sine cura*[4] oznacza stan bez troski, bez baczenia, bez uwagi, co można tłumaczyć jako stan bezpieczeństwa, zaś słowo *securitas*[5] tłumaczone jest jako pewność, bezpieczeństwo. Jednak wyrażenie *sine cura* zawiera w sobie dwa sprzeczne składniki: *sine* o znaczeniu „bez” oraz *cura* oznaczające „troska”[6].
W języku polskim pierwotne pojęcie „bezpieczeństwo” oznaczało stan „bez pieczy”, co może sugerować, że poczucie zagrożenia było pierwotne w stosunku do poczucia bezpieczeństwa[7]. Z kolei w języku słowackim pojęcie bezpieczeństwo występuje aż w trzech znaczeniach. Po pierwsze jako ochrona przed niebezpieczeństwem, po drugie jako nieistnienie zagrożenia, a po trzecie jako niezagrożony, istniejący[8].
W języku rosyjskim pojęcie „bezpieczeństwo” jest złożone z dwóch wyrazów: *bez* i *opastnost* (czyli niebezpieczeństwo), co wprowadza chaos i trudności lingwistyczne, a też metodologiczne, gdyż oznacza to brak niebezpieczeństwa, a nie brak bezpieczeństwa[9]. W języku angielskim słowo *danger* oznacza niebezpieczeństwo, zaś słowo *security* oznacza bezpieczeństwo, przy czym istnieje podwójny źródłosłów tego ostatniego pojęcia. Pierwszy odnosi się do łacińskiego słowa *securitas*, który oznaczał stan bez strachu i obaw, zaś drugi do słowa *security*, który oznacza stan wolny od niepokojów, albo sytuację pokojową, w której brak jakiegokolwiek ryzyka lub zagrożenia[10].

Dokonując analizy pojęcia „bezpieczeństwo”, należy wskazać w pierwszej kolejności na to, że pojęcie to jest przedmiotem badań wielu nauk. E. Przewodzki pisze, że „pojęcie bezpieczeństwa jest znane ludzkości od dawna, będąc jedną z kategorii antropocentrycznych. Występuje w wielu dyscyplinach naukowych: politologii i nauce o stosunkach międzynarodowych, prawie, ekonomii, socjologii, historii i psychologii”[11]. Każda z tych nauk inaczej traktuje bezpieczeństwo oraz inaczej je operacjonalizuje. Dzięki temu jednak, że istnieją wyspecjalizowane nauki, które zajmują się zagadnieniami bezpieczeństwa, jak na przykład nauka o bezpieczeństwie, sekuritologia, filozofia bezpieczeństwa, profilaktyka społeczna, prewencja kryminalna, socjologia wojska, nauka o policji, socjologia policji, a także protegerystyka, istnieje większe prawdopodobieństwo pojawienia się odpowiedniej definicji bezpieczeństwa.
Tematem niniejszego opracowania jest określenie, czym jest bezpieczeństwo na gruncie socjologii, a także udowodnienie, że bezpieczeństwo jest faktem społecznym – w świetle teorii faktu społecznego Emila Durkheima.

2. DEFINICJE BEZPIECZEŃSTWA NA GRUNCIE NAUK SPOŁECZNYCH

Ponieważ każda z nauk inaczej traktuje bezpieczeństwo, a też inaczej je definiuje, istnieje duży chaos pojęciowy w tym zakresie. Inaczej bowiem podchodzą do bezpieczeństwa przedstawiciele nauk humanistycznych, a inaczej nauk przyrodniczych, w tym nauk technicznych.
Ta różnorodność podejścia do problematyki bezpieczeństwa zmusza badaczy do adaptowania definicji z różnych nauk,

a także wprowadza niepotrzebne komplikacje metodologiczne. Istnienie wielu znaczeń terminu „bezpieczeństwo" sprzyja jego powszechności oraz różnorodności, ale także może wpływać na to, że bezpieczeństwo będzie taktowanie bardziej ideologiczne niż naukowo[12].

Dlatego też, analizując różnorodne definicje bezpieczeństwa, można stwierdzić, że aby jednostka, grupa społeczna czy zbiorowość była bezpieczna, winna mieć pewność przeżycia, rozwoju, a także prawidłowego funkcjonowania. Analiza definicji bezpieczeństwa pozwala wyróżnić wśród nich: a) definicje podmiotowe, które wskazują na najbardziej podstawowe elementy bezpieczeństwa, a więc to, że jednostka może przeżyć i że nie istnieją żadne sytuacje, które jej zagrażają, definicje te wskazują również, że podmiotem bezpieczeństwa jest nie tylko jednostka, ale także państwo; b) definicje podmiotowo-psychologiczne, które zwracają uwagę na pewność przeżycia jednostki, a także stan psychiczny jednostki, która w warunkach spokoju oraz niezagrożenia może rozwijać się i funkcjonować w danym społeczeństwie, dzięki istnieniu takich psychologicznych czynników jak poczucie pewności, oparcia w ludziach i instytucjach, co wpływa na poczucie niezagrożenia; c) definicje podmiotowo-wyliczające, ujmujące bezpieczeństwo jako stan, który zaspokaja określone potrzeby człowieka, grup społecznych czy społeczeństwa, a zaspokojenie tych potrzeb jest konieczne, aby można było mówić o bezpieczeństwie; d) definicje przedmiotowe, które pozwalają wskazać warunki, jakie muszą być spełnione, aby możliwe było istnienie jednostki i trwanie społeczeństwa[13].

Dla F. Skvrndy bezpieczeństwo to możliwość nie tylko egzystencji jednostki czy całego społeczeństwa, ale także możliwość przeżycia. W związku z tym można mówić: a) o wymiarze biologicznym bezpieczeństwa, co oznacza, że jednostka lub społeczeństwo może istnieć; b) o wymiarze społecznym bezpieczeństwa, co jest związane z tworzącymi się nierównościami społecznymi, różnym procesem socjalizacji, a tym samym różnym poziomem życia; c) o wymiarze kulturowym bezpieczeństwa, a więc różnym wpływie czynników zewnętrznych na normy społeczne[14]. Z kolei dla W.I. Jaroczkina bezpieczeństwo to „gwarantowana przez konstytucję i prawo, ochrona i zabezpieczenie życiowo ważnych interesów jednostki, społeczeństwa i państwa, od zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych"[15]. Definicja ta została zbudowana na podstawie art. 1 i 3 ustawy o bezpieczeństwie Rosyjskiej Federacji. W ustawie tej dodaje się, że „życiowo ważnymi interesami jest całokształt spraw, zaspokojenie których w sposób zadowalający zapewnia całkowite możliwości rozwoju jednostki, społeczeństwa i państwa. Podstawowymi elementami bezpieczeństwa są jednostki – ich prawa i wolności, społeczeństwo – jego materialne i duchowe wartości, państwo – jego porządek konstytucyjny, suwerenność i terytorialna jedność". Zaś „zagrożenie bezpieczeństwa to całokształt sytuacji i czynników, które powodują niebezpieczeństwo dla ważnych interesów jednostek, społeczeństwa i państwa. Realne i potencjalne zagrożenia bezpieczeństwa, zależne od czynników zewnętrznych i wewnętrznych, wyznaczają aktywność w zakresie tworzenia bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego"[16].

Przedstawione wyżej, przykładowe definicje bezpieczeństwa pokazują, że bezpieczeństwo jest pojęciem oznaczającym pewność przeżycia jednostki pod warunkiem spełnienia określonych wymagań. Pierwszym jest to, że jednostka ma możliwość przeżycia, kolejnym jest to, że istnieją takie okoliczności, że jednostka może przetrwać.

A zatem bezpieczeństwo jest w swej najogólniejszej formie rozumiane jako możliwość przetrwania jednostki w otaczającym ją świecie. Przyjąć jednak należy, że: a) bezpieczeństwo ma charakter liniowy, czyli istnieje całe spektrum elementów bezpieczeństwa, od najbardziej ogólnych (bezpieczeństwo planetarne) do najbardziej szczegółowych (bezpieczeństwo jednostki), a także od elementów bardzo złożonych (system bezpieczeństwa globalnego, w tym międzynarodowego), aż po elementy proste (poczucie bezpieczeństwa jednostki); b) bezpieczeństwo ma charakter zróżnicowany, zależny od bardzo wielu czynników, w tym od czynników przyrodniczych (trzęsienia ziemi, powodzie, wybuchy wulkanów itp.), niezależnych od jednostki, aż po czynniki społeczne (związane z daną kulturą, religią, wyznawanym światopoglądem), często nieuświadamianych sobie przez jednostkę, a także przez grupy społeczne czy społeczeństwo. Można także przyjąć, że bezpieczeństwo nie jest dane raz na zawsze, gdyż istnieją czynniki, które na to bezpieczeństwo mogą wpływać, tworząc stan zagrożenia[17].

Istotą bezpieczeństwa jest więc to, że stwarza ono warunki do istnienia i funkcjonowania jednostki, zarówno w kontekście jednostkowym, jak i społecznym. Bezpieczeństwo jest więc złożonym zagadnieniem, co w węższym ujęciu oznacza, że bezpieczeństwo mieści w sobie zarówno czynniki pozwalające jednostce przetrwać, bez względu na to, w jakich warunkach przyrodniczych czy społecznych ona się znajduje, a także pozwalającym jednostce przeciwstawić się zagrożeniom, jakie płyną ze środowiska zewnętrznego, przyrodniczego i społecznego. W szerszym ujęciu bezpieczeństwo jest traktowane jako możliwość przetrwania społeczeństwa, bez narażania go na oddziaływanie niekorzystnego środowiska przyrodniczego i społecznego.

3. BEZPIECZEŃSTWO JAKO FAKT SPOŁECZNY

Zadaniem nauk społecznych jest poznanie i wyjaśnianie obiektywnej rzeczywistości społecznej, uporządkowanie za pomocą dostępnych metod i technik badawczych danej rzeczywistości społecznej, prowadzące do rozumienia zjawisk zachodzących w społeczeństwie, tworzenie ukształtowanego i nieustannie rozwijającego się systemu wiedzy o społeczeństwie, opierającego się na obserwowaniu rzeczywistych zjawisk zachodzących w społeczeństwie, a także myśleniu o obiektywnych prawach rozwoju społecznego, poznanie reguł rządzących zjawiskami społecznymi, antycypowanie zdarzeń społecznych i kierunków rozwoju tych zjawisk, rozumienie ich i racjonalne przekładanie na rzeczywistość praktyczną.

Jednym z takich zjawisk społecznych jest bezpieczeństwo. Bezpieczeństwo nie jest zjawiskiem stałym, ale będąc zjawiskiem nierozerwalnie związanym z określonymi zjawiskami społecznymi, ulega ciągłym dynamicznym zmianom, przez co jest zjawiskiem bardzo trudnym do jednoznacznego zbadania i zanalizowania.

Zainteresowanie się problematyką bezpieczeństwa pojawiło się na gruncie nauk społecznych już dawno. O bezpieczeństwie pisali, wprawdzie w kontekście państwa, Platon, Arystoteles, Herodot, Cyceron. Przy tym Cyceronowi przypisuje się pogląd, że bezpieczeństwo oznaczało brak obaw, a tym samym życie szczęśliwe, stan wewnętrznego spokoju, równowagi. Filozofia XV–XVII wieku rozpatrywała bezpieczeństwo jako istotną działalność państwa, ale nie wnikała głębiej w społeczną stronę tego zagadnienia. W XVII–XVIII wieku słowo „bezpieczeństwo" pojawia się

u Sonnenfelda, Machiavellego, Spinozy. W XVIII wieku pojęcie bezpieczeństwa odnosiło się do poczucia zaufania[18]. W europejskiej myśli politycznej bezpieczeństwo ma odniesienie do polityki. W brytyjskiej Deklaracji Praw (*Bill of Rights*) z 1689 r. mówi się o bezpieczeństwie, które jest równoważnie z istnieniem pokoju, spokojem narodowym, bezkonfliktowym istnieniem państwa. W amerykańskiej Deklaracji Niepodległości z 1776 r. mówi się o gwarancjach bezpieczeństwa. We francuskiej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 r. mówi się o bezpieczeństwie narodu oraz o bezpieczeństwie w zakresie praw człowieka[19]. T. Hobbes uważał, że naturalnym stanem społeczeństwa ludzkiego jest „bezustanny strach i niebezpieczeństwo gwałtownej śmierci"[20], dlatego też zadaniem państwa jest stworzenie bezpieczeństwa jednostki oraz prawideł funkcjonowania między jednostkami.

Obecnie analiza badawcza bezpieczeństwa pokazuje, że zagadnienie to jest bardzo skomplikowane i różnorodne i niekoniecznie musi odnosić się do państwa, ale także do wielu sfer życia społecznego człowieka. Rosyjski badacz tego zagadnienia, A.W. Wożżenikow, daje pełny obraz trudności, jakie pojawiają się w badaniu tego zagadnienia, a także wskazuje na różne metodologie badań bezpieczeństwa[21]. Jedną z propozycji analizowania bezpieczeństwa jest traktowanie go jako faktu społecznego.

Według E. Durkheima „faktem społecznym jest wszelki sposób postępowania, utrwalony lub nie, zdolny do wywierania na jednostkę zewnętrznego przymusu; albo inaczej: taki, który jest w danym społeczeństwie powszechny, mając jednak własną egzystencję, niezależną od jego jednostkowych manifestacji"[22]. Cechami faktu społecznego są zewnętrzność, wywieranie przymusu, powszechność, niezależność od jednostki. P. Fabiś zauważa, że fakt społeczny jest w danym społeczeństwie powszechny i posiada własną egzystencję, a jednostkowe manifestacje faktów społecznych mają w sobie element społeczny, ponieważ odtwarzają częściowo model zbiorowy, a każda z nich zależy od samej jednostki lub od szczególnych warunków, w których się ona znajduje[23]. A zatem według E. Durkheima „fakty społeczne tym bardziej dają się obiektywnie przedstawić, im pełniej są oczyszczone z jednostkowych faktów, przez które się ujawniają"[24].

Wśród faktów społecznych można wymienić: przepisy prawne i moralne, zwyczaje, obyczaje społeczne, pomniki literatury i sztuki, wierzenia i praktyki religijne, wychowanie, symbole ustalone i obowiązujące, język, system monetarny, prądy społeczne (takie jak poryw entuzjazmu czy litości), dane terytorium jako podstawa życia, liczba i skupienie ludzi na danym terytorium, różnego typu zbiorowości i grupy, przedmioty materialne i urządzenia techniczne, formy uspołecznienia, np. zrzeszenia, rodziny, formy władzy, formy stosunków społecznych, np. podział pracy, konkurencja, naśladownictwo, stan wolności lub zależności, w jakim znajduje się jednostka wobec grupy, samobójstwa, małżeństwo, nauka, pojęcie i metodologia nauk[25]. Wprawdzie E. Durkheim nie pisał o bezpieczeństwie jako fakcie społecznym, niemniej jednak można wskazać, że bezpieczeństwo „mieści się" w takim rozumieniu faktu społecznego.

M. Władyka pisała, że ujmowanie faktów społecznych jak rzeczy znaczy to, że: a) są one rzeczywistością zewnętrzną w stosunku do jednostki i od niej nie zależą; b) są obiektywne dzięki posiadanej przez nie mocy rozkazywania, a moc ta płynie z tego, że są społeczne; c) są związane z rytmem życia społecznego, wyrażającego się takimi faktami i instytucjami społecznymi, jak małżeństwo, rozwody, samobójstwa, są siłą realną, życiową i poruszycielską, siłą determinującą jednostkę, jednocześnie socjologia może być i winna być obiektywna, a jej przedmiotem są rzeczywistości określone i stałe, podobnie jak te, którymi zajmują się nauki typu przyrodniczego; d) ów przedmiot socjologii to fakty społeczne, które występują masowo[26].

Powszechność nie jest jednak cechą konstytuującą ich obiektywność, wręcz przeciwnie, jest cechą pochodną od obiektywności. „Fakty społeczne są powszechne, dlatego, że są społeczne, a nie dlatego są społeczne, że są powszechne. Obiektywność faktów społecznych właśnie dlatego, że są społeczne, stanowią źródło jego powszechności. Ujęte w statystyki ujawniają stałość ich występowania, obiektywność rzeczy. Zmianę wprowadza dopiero zmiana warunków życia społecznego, natomiast tym, co wpływa na ich niezmienność jest ten sam styl życia panujący w danym społeczeństwie, wyrażający się np. szacunkiem dla obyczajów czy uznaniem autorytetu starszych"[27].

Nie wnikając zatem głębiej w zagadnienia faktów społecznych, można dostrzec, że fakty społeczne mogą świetnie wyjaśniać bezpieczeństwo, tym bardziej, że E. Durkheim uważał, że: „społeczeństwo nie jest zwykłą sumą jednostek, lecz systemem utworzonym przez ich zespolenie, przedstawia specyficzną rzeczywistość, która ma swoje własne cechy. Poza i ponad jednostką świadomą (...) i ponad innymi bytami świadomymi, jakimi są inne jednostki ludzkie, nie ma nic innego, jak tylko byt świadomy, jakim jest społeczeństwo"[28]. Stąd też bezpieczeństwo, będące faktem społecznym, jest wytwarzane i doświadczane przez wszystkich członków danej zbiorowości, jest zewnętrzne w stosunku do każdej jednostki oraz wywiera na myślenie i zachowania każdej jednostki ogromny wpływ, zalecając określone zachowanie się oraz zakazując innego zachowania.

Istnieje jednak aspekt metodologiczny badania faktów społecznych. Durkheim uważał, że fakty społeczne powinny być rozpatrywane jak rzeczy. „Rzecz jest przeciwstawna idei jako to, co poznaje się z zewnątrz, temu, co poznaje się od wewnątrz. Rzeczą jest wszelki przedmiot poznania, który nie jest ze swej natury przenikalny dla inteligencji, wszystko, o czym nie możemy wytworzyć sobie adekwatnego pojęcia poprzez zwykłą analizę myślową, wszystko, cokolwiek może być zrozumiałe jedynie pod warunkiem wyjścia poza samego siebie, jedynie na drodze obserwacji i eksperymentów, na drodze stopniowego przechodzenia od cech najbardziej zewnętrznych i bezpośrednio dostępnych do cech mniej widocznych i głębszych"[29].

Badania socjologiczne można opisać jako rekonstrukcję faktów społecznych. Rekonstrukcja ta polega na wydzieleniu z jednostkowych manifestacji, przez które fakty społeczne się „ujawniają" i które w przeciwieństwie do tych faktów są dostępne empirycznie, elementów społecznych i odrzuceniu elementów indywidualnych. Te indywidualne elementy są nieistotne, ponieważ informują tylko i wyłącznie o „organiczno-psychicznej konstytucji jednostki" lub przypadkowych okolicznościach towarzyszących jej konkretnym działaniom. Badacz nie może obserwować bezpośrednio faktów społecznych, ponieważ składają się one z pojęć tkwiących w umysłach (mózgach) członków grupy społecznej. Jednak grupa społeczna nie może istnieć bez biologicznych organizmów jednostek ją tworzących, ale nośnikiem faktów społecznych jest grupa społeczna jako całość. Pojęcia te, ze względu na ich społeczną genezę, nazywa Durkheim wyobrażeniami zbiorowymi[30].

Chcąc wskazać, czym jest bezpieczeństwo na gruncie teorii faktu społecznego, ważne jest ustalenie zakresu pojęciowe-

go bezpieczeństwa na gruncie socjologii, tym bardziej, że E. Durkheim, opisując zagadnienia dotyczące religii, zauważył, że: „powinniśmy usunąć na stronę wszelkie przekonania, opierające się jedynie na uprzedzeniach, i pozwolić samym faktom układać się w grupy, stosownie do zachodzących pomiędzy nimi podobieństw lub różnic i niezależnie od tego, do jakiej epoki historycznej się odnoszą i w jakim stosunku pozostają do naszych uczuć”[31]. Istotne jest więc wskazanie, jakie cechy faktu społecznego najlepiej charakteryzują bezpieczeństwo, a także jak badać bezpieczeństwo.

Czym zatem jest bezpieczeństwo na gruncie teorii faktu społecznego? Jak pokazują różnorodne definicje bezpieczeństwa, bezpieczeństwo to nie tylko możliwość przeżycia jednostki, ale także możliwość istnienia i funkcjonowania grup społecznych czy społeczeństwa. A zatem mówiąc o bezpieczeństwie, należy zwracać uwagę na: a) czynniki indywidualne, odnoszące się do jednostki – w tym przypadku można mówić o bezpieczeństwie w wymiarze biologicznym, co oznacza, że jednostka, a też grupa społeczna lub społeczeństwo, mogą przetrwać biologicznie, czyli nie jest zachwiana ich egzystencja biologiczna, polityczna, narodowa, państwowa; b) czynniki mające kontekst społeczny – w tym przypadku można mówić o bezpieczeństwie w wymiarze społecznym, co oznacza, że zajmowanie określonych miejsc w społeczeństwie związane jest z poziomem życia jednostki czy członków grup społecznych, a więc możliwością jej rozwoju ekonomicznego, gospodarczego, poprawiania swej pozycji społecznej, zarówno względem innych jednostek, jak i innych społeczeństw; c) czynniki o kontekście kulturowym – w tym przypadku można mówić o bezpieczeństwie w wymiarze kulturowym, a więc o możliwości istnienia w danym społeczeństwie niezmienionych norm społecznych, systemów wartości, systemów religijnych[32].

Nie bez znaczenia w ujęciu definicyjnym pojęcia „bezpieczeństwo” jest także i to, że należy brać pod uwagę to, iż dana jednostka, grupa społeczna, społeczeństwo nie powinny się stawać przyczyną pojawiania się strachu, poczucia zagrożenia czy niepewności u innych jednostek, grup społecznych czy społeczeństw, nawet jeśli mogłoby to wpływać na ich lepszy rozwój. Biorąc to wszystko pod uwagę, można skonstruować definicję bezpieczeństwa na gruncie teorii faktu społecznego, a tym samym socjologicznej definicji bezpieczeństwa. Można mieć tylko nadzieję, że definicja ta zostanie odpowiednio zrozumiana i zoperacjonalizowana zarówno w nauce, jak i w praktyce życia społecznego i politycznego.

W tym kontekście bezpieczeństwo jest faktem społecznym, a więc obowiązującym i usankcjonowanym w danej zbiorowości, społecznym systemem zachowania się jednostek, który pozwala na przetrwanie jej i innym członkom zbiorowości bez narażania się na oddziaływania mogące wpływać na jej poczucie lęku o utratę życia, zdrowia, majątku, a także narodowości, państwowości, religii, systemu wartości, poziomu ekonomicznego i innych zjawisk związanych z szeroko rozumianym bezpieczeństwem, oraz na ich faktyczną, częściową lub całkowitą utratę, jak również bez obaw, że staną się źródłem tego lęku u innych.

A zatem, tak samo jak fakt społeczny, bezpieczeństwo jest swoistego rodzaju działaniem, postępowaniem, ale także myśleniem, odczuwaniem, utrwalonym w danym społeczeństwie, swoistym dla danego społeczeństwa, zewnętrznym w stosunku do jednostki, wyposażonym w taką siłę, że jest zdolne do wywierania na jednostkę zewnętrznego przymusu, może tę jednostkę kontrolować, nakazywać jej w określony sposób się zachowywać, postępować, działać, a nawet zmuszać do określonych działań; ponadto jest tak powszechne w danym społeczeństwie, że jednostka nie może sama tworzyć swoistego rozumienia bezpieczeństwa, orzekać, czym jest jej bezpieczeństwo, bez odwoływania się do społecznych ram bezpieczeństwa, który ma własną egzystencję, niezależną od jednostkowych manifestacji.

Zastanawiając się nad zagadnieniem bezpieczeństwa w świetle faktu społecznego, można zapytać, jakie cechy faktu społecznego najlepiej charakteryzują bezpieczeństwo. Przystępując więc do analizy szczegółowej tego zagadnienia, należy zwrócić uwagę na kilka czynników.

Po pierwsze, bezpieczeństwo jest **rzeczywistością zewnętrzną** w stosunku do jednostki, co oznacza, że jest ono niezależne od jednostki. Bezpieczeństwo nie wypływa z istoty osobowości jednostki, nie ma charakteru wewnętrznego. Jest stanem zewnętrznym, istniejącym poza jednostką, mającym odniesienia społeczne, polityczne, kulturowe i ekonomiczne. Jednostka zastaje bezpieczeństwo z chwilą wchodzenia do danego społeczeństwa, funkcjonuje w nim i dzięki niemu. Jest ono jej dane. A zatem jednostka zachowuje się, postępuje, myśli, odczuwa tak, jak postępują, myślą i odczuwają inni członkowie danego społeczeństwa. Jednostka tak samo się boi, jak boi się każda inna osoba, odczuwa lęki w mniejszym lub większym zakresie, tak samo jak odczuwają to inne jednostki, zachowuje się tak jak inni, aby nie stracić życia, zdrowia, majątku, najbliższych, narodowości, państwowości, religii, systemu wartości, a także określonego poziomu ekonomicznego. Patrząc z drugiej strony, to społeczeństwo kształtuje poczucie zagrożenia lęku u jednostki. Bez tego jednostka byłaby nieświadoma istnienia wielu zagrożeń, zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych.

Po wtóre, bezpieczeństwo ma **charakter obiektywny**, chociaż może być **subiektywnie odczuwane**. Subiektywizm ten nie ma jednak charakteru czysto psychologicznego, jednostkowego. To nie jednostka sama definiuje bezpieczeństwo, chociaż to właśnie bezpieczeństwo prowadzi do tego, że jednostka może istnieć, żyć, rozwijać się. A więc nie samo psychologiczne poczucie bezpieczeństwa jest podstawą istnienia jednostki, ale bezpieczeństwo obiektywne, które oznacza brak zagrożeń dla jednostki. A zatem we współczesnym świecie nie tylko psychologiczne poczucie bezpieczeństwa jest istotne w kształtowaniu zachowań jednostek. O wielu sytuacjach związanych z utrzymaniem bezpieczeństwa jednostka nawet nie wie. Nie wie o tym, że na poczucie bezpieczeństwa wpływają czynniki mające swe źródło w sferze mikro czy makro, a także i o tym, że właśnie one mają największy wpływ na kształtowanie się tego poczucia.

Po trzecie, bezpieczeństwo **wywiera na jednostkę przymus zewnętrzny**, a więc aby zachować bezpieczeństwo jednostki, a także danego narodu, państwa, regionu, kontynentu, czy też bezpieczeństwo globalne, jednostka jest poddawana różnym rygorom, na co często sama się zgadza. Zgadza się na system zwiększonej formalnej kontroli społecznej, rygorystycznego prawa, a także kontroli nieformalnej.

Po czwarte, bezpieczeństwo ma **charakter powszechny**, a więc jednostka nie może sama tworzyć swoistego rozumienia bezpieczeństwa, orzekać, czym jest bezpieczeństwo, bez odwoływania się do społecznych ram bezpieczeństwa. A zatem bezpieczeństwu jest podporządkowane całe zachowanie się jednostek w danym społeczeństwie, bez względu, jak chcą się zachowywać poszczególne jednostki. Za bezpieczeństwo

odpowiadają wszyscy członkowie danego społeczeństwa czy zbiorowości, ale oni też tworzą to bezpieczeństwo. Jednostka nie ma możliwości stworzenia bezpieczeństwa, jeśli nie nauczyła się go w kontaktach z innymi jednostkami. A zatem bezpieczeństwo nie jest domeną poszczególnych jednostek, ale jego poczucie jest powszechne. Bezpieczeństwo jest więc powszechne, bo jest społeczne, a nie jest społeczne, bo jest powszechne. To właśnie dzięki temu, że bezpieczeństwo istnieje w społeczeństwie, czy nawet w społecznej świadomości, ma charakter powszechny. A więc bezpieczeństwo nie jest sumą indywidualnego bezpieczeństwa każdej jednostki, ale indywidualne bezpieczeństwo jednostek jest warunkowane społecznym charakterem bezpieczeństwa.

Po piąte wreszcie, bezpieczeństwo jest **niezależne od jednostkowych manifestacji**. A więc niezależnie od tego, jaki stosunek ma jednostka do istniejących zagrożeń czy bezpieczeństwa, albo musi się ona sama podporządkować danemu społeczeństwu, albo też społeczeństwo zmusi ją do podporządkowania się wymogom bezpieczeństwa. Wprawdzie jednostka tworzy własne rozumienie bezpieczeństwa, jego poczucie i odczuwanie, lecz jednostkowe poczucie bezpieczeństwa może być zależne od wielu czynników społeczno-demograficznych, takich jak: płeć, wiek, stan cywilny, wykształcenie, miejsce zamieszkania, poziom ekonomiczny i in.

Ostatnią kwestię, poruszoną w niniejszej pracy, stanowi pytanie o to, jak badać bezpieczeństwo, szczególnie na gruncie teorii faktu społecznego, pamiętając, że E. Durkheim uważał, że: „pierwszą i najbardziej podstawową zasadą jest rozpatrywać fakty społeczne jak rzeczy”[33]. Fakty społeczne należy badać nieco inaczej niż inne zjawiska społeczne. „O ile badacz przyrodnik obserwuje zjawiska przyrodnicze, o tyle badacz socjolog nie tylko je obserwuje, lecz stara się je zrozumieć, przeżyć, uświadomić sobie to, co dzieje się w świecie ludzkim także za pomocą wyobraźni i intuicji, stara się dotrzeć do wartości, które są przedmiotem dążeń ludzkich, do subiektywnego sensu i motywów działań. Świat społeczny zatem, bliski nam i jakoś zrozumiały poprzez nasze własne doświadczanie, nie jest i nie może być w identyczny sposób zewnętrzny dla socjologa, jak dla badacza świata zjawisk przyrodniczych”[34].

Badając fakty społeczne, należy brać pod uwagę to, że po pierwsze, zjawiska społeczne są rzeczami i powinny być traktowane obiektywnie, czyli jako rzeczy. Socjologia więc nie zajmuje się analizą ideologiczną, analizowaniem idei, ale faktami społecznymi, traktowanymi jako rzeczy. Po wtóre, narzędziami badawczymi socjologii jako nauki o rzeczywistości społecznej winny być obserwacje i analiza faktów. Po trzecie, należy wykluczyć z socjologii wszelkie nieracjonalne, wyobrażeniowe założenia, bo te prowadzą do fałszywej klasyfikacji zjawisk społecznych. Po czwarte, do badania zjawisk społecznych należy podejść bez żadnych uprzedzeń i założeń wynikających z tradycji czy potocznego myślenia, należy „pozwolić mówić samym rzeczom”. Po piąte, badania w socjologii należy rozpocząć od cech dostatecznie zewnętrznych, by były bezpośrednio widzialne, dopiero potem można przejść, w miarę pogłębiania analizy, od obserwacji do istoty rzeczy. Po szóste, socjolog winien korzystać z obiektywnych wskazań dostarczanych przez naukową obserwację zjawisk[35]. Stosując takie założenia badawcze i metodologię badania bezpieczeństwa, można bezpieczeństwo nazwać faktem społecznym.

Istotne zatem w badaniu bezpieczeństwa jest to, że należy je badać tak jak rzeczy, obserwując je tak, jak należałoby obserwować rzeczy, jednak ta zewnętrzna obserwacja powinna prowadzić do pogłębionych analiz zjawiska bezpieczeństwa, co z kolei powinno prowadzić do zrozumienia istoty samego bezpieczeństwa, zarówno na poziomie makro, jak i mikro.

4. ZAKOŃCZENIE

Kończąc niniejsze rozważania, należy stwierdzić, że zagadnienia bezpieczeństwa nie były przedmiotem analiz socjologii, chociaż na gruncie nauk społecznych były rozpatrywane jako bezpieczeństwo socjalne, które rozwija się jako nauka – pod pojęciem pracy socjalnej. Jednak pojęcie bezpieczeństwa nie było dotychczas rozpatrywane oddzielnie, jako nowe pojęcie socjologiczne.

Brak zainteresowania się socjologii bezpieczeństwem doprowadził do tego, że na gruncie socjologii nie stworzono definicji bezpieczeństwa. Dlatego też, analizując to zagadnienie, należało przyjąć, że bezpieczeństwo należy odbierać takim jakie jest, należy je dogłębnie zrozumieć, a jednocześnie nie należy taktować go jako jednolitego monolitu, tym bardziej, że istnieją różnorodne aspekty bezpieczeństwa, od globalnego, do jednostkowego.

Koncepcja naukowa mogąca wyjaśniać zagadnienie bezpieczeństwa na gruncie socjologii, stworzona przez E. Durkheima, pozwala uznać, że bezpieczeństwo jest faktem społecznym. Badając zatem bezpieczeństwo, należy je traktować tak jak fakty społeczne, a przyjęta metodologia powinna prowadzić do zrozumienia istoty bezpieczeństwa, a tym samym do wykorzystania zagadnień bezpieczeństwa w wielu sferach nauki i praktyki życia codziennego.

[1] W encyklopedii socjologicznej (*Encyklopedia socjologii*, red. W. Kwaśniewicz, Oficyna Naukowa, Warszawa 2000) brak jest hasła „bezpieczeństwo”. Pojęcie to nie występuje także w indeksie rzeczowym *Historii myśli socjologicznej* (J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej. Wydanie nowe*, WN PWN, Warszawa 2006). W *Słowniku socjologicznym* występuje pojęcie „bezpieczeństwo socjalne” (K. Olechnicki, P. Załęski, *Słownik socjologiczny*, Graffiti BC, Toruń 1998, s. 29).

[2] E. Moczuk, *Instytucjonalizacja subdyscypliny socjologicznej. Studium instytucjonalizacji socjologii bezpieczeństwa*, w: *Socjologia administracji in statu nascendi*, red. K. Motyka, R. Stec, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2013, s. 145–159.

[3] *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1978, t. 1, s. 147.

[4] *Słownik łacińsko-polski*, PWN, Warszawa 1982, s. 137.

[5] Tamże, s. 451.

[6] F. Danielewski, *Interpretacja stanu bezpiecznego*, w: *Bezpieczeństwo lokalne w opiniach mieszkańców Tarnobrzega*, red. J. Dziubiński, E. Moczuk, P. Szulich, J. Żak, Wyd. PWSZ w Tarnobrzegu, Tarnobrzeg 2007, s. 45.

[7] Za: W. Fehler, *O pojęciu bezpieczeństwa państwa*, w: *Bezpieczeństwo państw i narodów w procesie integracji europejskiej*, red. W. Śmiałek, J. Tymanowski, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2002, s. 165.

[8] K. Cukan, D. Polonsky, F. Skvrnda, *Sociologicke pohlady na uplnu profesionalizaciu ozbrojenych sil* (*Vybrane otazky teorie a verejnej mienky*), Bratislava, VIA MO SR 2005, s. 21.

[9] I. B. Kardaszowa, *O katiegorialno-ponjatijnom apparatie tieorii nacionalnoj bezopastnosti*, „Rossijskij Sledowatiel” 2005, nr 5.

[10] F. Danielewski, *Interpretacja stanu bezpiecznego*, s. 46.

[11] E. Przewodzki, *Bezpieczeństwo militarne państwa – analiza podstawowych pojęć i treści*, Departament Bezpieczeństwa Militarnego MON, Wyd. Adam Marszałek, Warszawa 1997, s. 6.
[12] F. Danielewski, *Interpretacja stanu bezpiecznego*, s. 45.
[13] E. Moczuk, *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego*, Wyd. UR, Rzeszów 2009, s. 26–33.
[14] F. Skvrnda, *Socialny fenomen bezpecnosti v socasnej spolecnosti (K problematike vyzier v oblasti narodnej a medzinarodnej bezpecnosti)*, Policajna Teoria a Prax 2003, nr 1.
[15] W.I. Jaroczkin, *Sekjuritologia. Nauka o bezopastnosti żizniedejatelnosti*, (tłum. własne) Os-89, Moskwa 2000, s. 24.
[16] Zakon Rossijskoj Fiedieracji „O bezopastnosti", Izdatielstwo Os-89, Moskwa 2005.
[17] F. Skvrnda, *Socialny fenomen bezpecnosti v socasnej spolecnosti (K problematike vyzier v oblasti narodnej a medzinarodnej bezpecnosti)*, Policajna Teoria a Prax 2003, nr 1.
[18] F. Danielewski, *Interpretacja stanu bezpiecznego*, s. 45.
[19] I.B. Kardaszowa, *O katiegorialno-ponjatijnom apparatie tieorii nacionalnoj bezopastnosti*.
[20] T. Hobbes, *Lewiatan, czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, PWN, Warszawa 1954, s. 110.
[21] Patrz: A.W. Wożżenikow, *Nacionalnaja bezopastnost Rosiji. Mietodologia kompleksnogo issliedowania i politika obespieczienia*, Izdatielstwo RAGS (Rossijskaja Akadiemia Gosjudarstwiennoj Służby pri Prezidientie Rossijskoj Fiedieracji), Moskwa 2002, s. 34–42.
[22] E. Durkheim, *Zasady metody socjologicznej*, PWN, Warszawa 2000, s. 41.
[23] P. Fabiś, *Emile Durkheim jako teoretyk kultury*, Wyd. Poznańskie, Poznań 2008, s. 17.
[24] E. Durkheim, *Zasady metody socjologicznej*, s. 74.
[25] M. Władyka, *Teoria faktu społecznego w systemie socjologicznym Emila Durkheima*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, s. 71.
[26] Tamże, s. 95.
[27] Tamże, s. 95–96.
[28] F. Indan, *Sądy wartościujące w etyce Durkheima*, Nadbitka z Przeglądu Filozoficznego XLV ¾, Warszawa – Kraków 1949.
[29] E. Durkheim, *Zasady metody socjologicznej*, s. 9.
[30] P. Fabiś, A. Zaporowski, *Relatywizm kulturowy – znikający punkt*, „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa" 1994, Tom XLVIII, nr 1–2, s. 105.
[31] J. Szacki, *Durkheim, czyli ambicje socjologii,* w: *Filozofia i socjologia XX wieku*, red. B. Baczko, WP, Warszawa 1965, s. 99.
[32] E. Moczuk, *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego*, s. 70.
[33] E. Durkheim, *Zasady metody socjologicznej*, s. 42.
[34] M. Władyka, *Teoria faktu społecznego w systemie socjologicznym Emila Durkheima*, s. 104.
[35] W. Jacher, *Teoria więzi społecznej w socjologii Emila Durkheima*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1973, s. 65–66.

Bibliografia

Cukan K., Polonsky D., Skvrnda F., *Sociologicke pohlady na uplnu profesionalizaciu ozbrojenych sil (Vybrane otazky teorie a verejnej mienky)*, Bratislava, VIA MO SR 2005.
Danielewski F., *Interpretacja stanu bezpiecznego*, w: *Bezpieczeństwo lokalne w opiniach mieszkańców Tarnobrzega*, red. J. Dziubiński, E. Moczuk, P. Szulich, J. Żak, Wyd. PWSZ w Tarnobrzegu, Tarnobrzeg 2007.
Durkheim E., *Zasady metody socjologicznej*, PWN, Warszawa 2000.
Encyklopedia socjologii, red. W. Kwaśniewicz, Oficyna Naukowa, Warszawa 2000.
Fabiś P., *Emile Durkheim jako teoretyk kultury*, Wyd. Poznańskie, Poznań 2008.
Fabiś P., Zaporowski A., *Relatywizm kulturowy – znikający punkt*, „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa" 1994, Tom XLVIII, nr 1–2.
Fehler W., *O pojęciu bezpieczeństwa państwa*, w: *Bezpieczeństwo państw i narodów w procesie integracji europejskiej*, red. W. Śmiałek, J. Tymanowski, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2002.
Hobbes T., *Lewiatan, czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, PWN, Warszawa 1954.
Indan F., *Sądy wartościujące w etyce Durkheima*, Nadbitka z Przeglądu Filozoficznego XLV ¾, Warszawa – Kraków 1949.
Jacher W., *Teoria więzi społecznej w socjologii Emila Durkheima*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1973.
Jaroczkin W.I., *Sekjuritologia. Nauka o bezopastnosti żizniedejatelnosti*, Izdatielstwo Os-89, Moskwa 2000.
Kardaszowa I.B., *O katiegorialno-ponjatijnom apparatie tieorii nacionalnoj bezopastnosti*, „Rossijskij Sledowatiel" 2005, nr 5.
Moczuk E., *Instytucjonalizacja subdyscypliny socjologicznej. Studium instytucjonalizacji socjologii bezpieczeństwa*, w: *Socjologia administracji in statu nascendi*, red. K. Motyka, R. Stec, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2013.
Moczuk E., *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009.
Olechnicki K., Załęski P., *Słownik socjologiczny*, Graffiti BC, Toruń 1998.
Przewodzki E., *Bezpieczeństwo militarne państwa – analiza podstawowych pojęć i treści*, Departament Bezpieczeństwa Militarnego MON, Wyd. Adam Marszałek, Warszawa 1997.
Skvrnda F., *Socialny fenomen bezpecnosti v socasnej spolecnosti (K problematike vyzier v oblasti narodnej a medzinarodnej bezpecnosti)*, „Policajna Teoria a Prax" 2003, nr 1.
Słownik języka polskiego, PWN, Warszawa 1978, t. 1.
Słownik łacińsko-polski, PWN, Warszawa 1982.
Szacki J., *Durkheim, czyli ambicje socjologii*, w: *Filozofia i socjologia XX wieku*, red. B. Baczko, WP, Warszawa 1965.
Szacki J., *Historia myśli socjologicznej. Wydanie nowe*, WN PWN, Warszawa 2006.
Władyka M., *Teoria faktu społecznego w systemie socjologicznym Emila Durkheima*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974.
Wożżenikow A.W., *Nacionalnaja bezopastnost Rosiji. Mietodołogia kompleksnogo issliedowania i politika obespieczienia, Izdatielstwo RAGS (Rossijskaja Akadiemia Gosjudarstwiennoj Służby pri Prezidientie Rossijskoj Fiedieracji)*, Moskwa 2002.
Zakon Rossijskoj Fiedieracji „O bezopastnosti", Izdatielstwo Os-89, Moskwa 2005.

Słowa kluczowe: Emil Durkheim, fakt społeczny, bezpieczeństwo.

Summary

Security as a social fact in the theory of Emile Durkheim

One of the security study methods is its analysis based on the theory of social fact created by Emil Durkheim. Social fact is any way to proceed, fixed or not, capable of exerting external coercion on an individual; or in other words: one that is common in a given society, but with its own existence independent of its particular manifestations. Security can therefore be considered a social fact, assuming that it is a reality external to an individualand, which is objective, although subjectively felt, and exerts external coercion on an individual, and has a universal character, independent of particular manifestations.

Tłumaczenie: Autor

25 LAT USTAWY O POLICJI

Konferencja w Sejmie RP

6 kwietnia 1990 r. Sejm RP przyjął tzw. pakiet ustaw policyjnych, złożony z trzech aktów prawnych regulujących organizację i działalność urzędu Ministra Spraw Wewnętrznych oraz dwóch podległych mu formacji – Urzędu Ochrony Państwa oraz Policji.

Gmach Sejmu RP praktycznie nie zmienił się od czasu, gdy parlamentarzyści pierwszej kadencji dyskutowali nad kształtem i uprawnieniami Policji. Trudno więc o lepsze miejsce do wspomnień i podsumowania 25 lat funkcjonowania tej formacji.
23 kwietnia br. obrady otworzył wicemarszałek Sejmu RP Eugeniusz Grzeszczak, który przypomniał, że: „Policja jest fundamentem stabilnego i bezpiecznego Państwa. Konferencja ta, zorganizowana przez komendę główną, ma na celu przypomnienie okresu transformacji ustrojowej i ewaluacji ustawy o Policji, ale również przypomnienie sylwetek osób, które ją tworzyły". Następnie głos zabrał sekretarz stanu w MSW Grzegorz Karpiński, podkreślając, iż cieszy go, że jedna z sal sejmowych została udostępniona dla zorganizowania tej konferencji, ponieważ to właśnie Sejm jest miejscem, w którym toczą się najważniejsze debaty o Policji, decydujące o jej kształcie i przyszłości. Jako trzeci głos zabrał gospodarz spotkania Komendant Główny Policji nadinsp. Krzysztof Gajewski, który powitał wszystkich zebranych i życzył owocnych obrad.

OJCOWIE I WYKONAWCY USTAWY

Zaraz po oficjalnych wystąpieniach został odtworzony fragment archiwalnego wywiadu z nieżyjącym już Krzysztofem Kozłowskim, Ministrem Spraw Wewnętrznych w latach 1990–1991. Zapis wywiadu z pierwszym niekomunistycznym ministrem stał się przyczynkiem do dalszej dyskusji i wystąpień. „Byliśmy ludźmi, którzy nie lubili poprzedniego ustroju i przemocy – mówił Krzysztof Kozłowski. – Uważaliśmy więc, że ustawa powinna ucywilizować Policję, ograniczając używanie przez nią broni palnej i środków przymusu". Także Sejm, który uchwalał wtedy ustawę o Policji, dążył do bardzo znacznego zredukowania tego prawa.
Były także inne priorytety. „25 lat temu, kiedy ustawa o Policji została przez Sejm uchwalona, miała spełnić trzy cele: dostosować działania formacji do zasad demokratycznego państwa prawa, odpolitycznić formację i wprowadzić cywilny nadzór nad jej funkcjonowaniem – uczynić z formacji instytucję, która będzie służyć bezpieczeństwu i porządkowi publicznemu" – przypomniał wiceminister Grzegorz Karpiński. Jego zdaniem ustawa o Policji wszystkie cele osiągnęła. Ich miarą nie jest jedynie wysokie zaufanie społeczne do Policji, ale także ogromna liczba chętnych do wstąpienia w jej szeregi, choć na początku transformacji wydawało się, że formacja nie będzie się cieszyła dużym zainteresowaniem jako miejsce pracy.

CZAS WSPOMNIEŃ

Dyskusję prowadził prof. dr hab. Piotr Majer, autor wielu publikacji dotyczących historii Policji. Początki prac nad ustawą, która stworzyła nowoczesną, demokratyczną organizację policyjną, wspominali m.in. prof. zw. dr hab. Jan Widacki, nadinsp. w stanie spoczynku Bogusław Strzelecki oraz nadkom. dr Jarosław Truchan z WSPol w Szczytnie.
W obradach w Sali im. Wojciecha Trąmpczyńskiego bezpośrednio uczestniczyli szef Kancelarii Sejmu RP Jan Węgrzyn, przewodniczący sejmowej Komisji Spraw Wewnętrznych Marek Wójcik i jego zastępcy – posłowie Artur Ostrowski i Mirosław Pawlak, a także szef BOR gen. bryg. Krzysztof Klimek. W konferencji udział wzięli również byli komendanci główni, wojewódzcy, komendanci szkół Policji, zastępcy komendantów, przedstawiciele innych służb i stowarzyszeń związanych z Policją oraz przedstawiciele świata nauki i kultury.
Po wystąpieniach plenarnych rozpoczęła się ożywiona dyskusja, przeplatana osobistymi i zawodowymi retrospekcjami. Głos zabrali m.in. nadinsp. Władysław Padło, nadinsp. w stanie spoczynku Ryszard Siewierski i Tomasz Krzemieński – wiceprzewodniczący ZG NSZZ Policjantów. Przedmiotem debaty były czasy transformacji ustrojowej, a także nowe zadania i wyzwania z nimi związane, a także ewaluacja ustawy o Policji. Wspominano wydarzenia i osoby, które tworzyły i współtworzyły ten akt prawny, będący elementem współczesnej historii naszej formacji. Udział w spotkaniu brali też reprezentanci nauki, prawa oraz przedstawiciele środowiska policyjnego

TRANSMISJA NA ŻYWO

Dzięki przekazowi on-line w konferencji uczestniczyli słuchacze i studenci Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Centrum Szkolenia Policji w Legionowie oraz szkół Policji w Katowicach, Słupsku i Pile. Do nich zwrócił się nadinsp. Krzysztof Gajewski, mówiąc: „Dzisiejsza konferencja to lekcja historii,

KONFERENCJA POPULARNONAUKOWA W SEJMIE RP

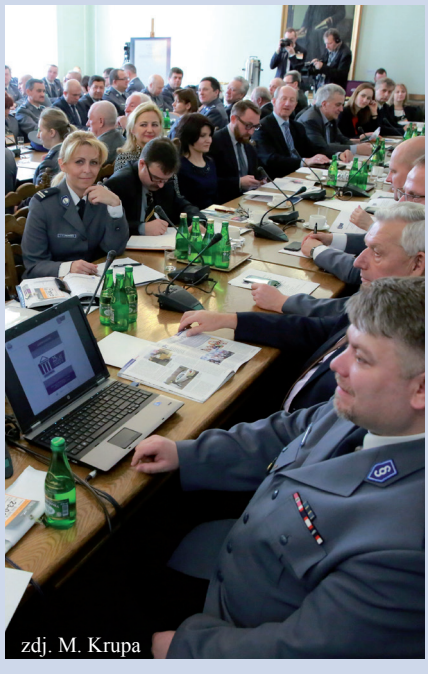

zdj. M. Krupa

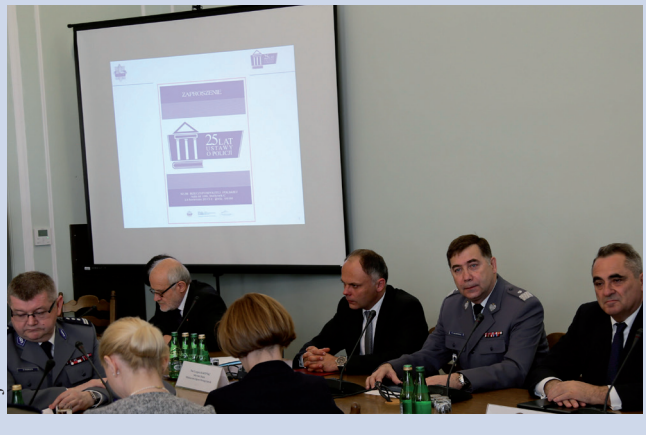
zdj. A. Mitura

zdj. M. Krupa

zdj. M. Krupa

zdj. E. Sitkiewicz

której treść i przesłanie powinno stać się kamieniem milowym w rozwoju zawodowym policjanta i kształtowaniu postaw niezbędnych w pełnieniu służby. Tylko świadomy swych tradycji i historii policjant potrafi z należytą empatią i oddaniem pełnić służbę dla społeczeństwa".

JAK ZMIENIAŁA SIĘ POLICJA

Ustawa o Policji była wielokrotnie zmieniana i nowelizowana, lecz zasadnicze zmiany – spowodowane reformami gospodarczo-ustrojowymi państwa – wprowadzono w 1995 r. Należało dostosować zakres i formy działania oraz metody pracy Policji, w tym także strukturę organizacyjną.

Do 1995 r. Policja składała się ze służby kryminalnej, ruchu drogowego i prewencji, oddziałów prewencji i pododdziałów antyterrorystycznych, jednostek specjalistycznych (kolejowych, wodnych, lotniczych) oraz policji lokalnej, którą ostatecznie zlikwidowano w 1995 r. Ponadto strukturalnie wyodrębniono szkolnictwo policyjne.

Nowela z 21 lipca 1995 r. wprowadziła także niezwykle istotną z punktu widzenia pracy operacyjnej instytucję zakupu kontrolowanego (tzw. prowokację policyjną), przesyłkę nadzorowaną i kontrolowane wręczenie korzyści majątkowej oraz rozszerzyła liczbę sytuacji upoważniających funkcjonariuszy do użycia broni oraz stosowania podsłuchu i kontroli korespondencji. Oficjalnie dniem Święta Policji stał się 24 lipca.

Dwa lata później, po analizie rozwoju przestępczości, w KGP powołano nową komórkę organizacyjną – Biuro do Spraw Narkotyków, które w następnym roku zreorganizowano, tworząc w strukturze policyjnej centrali Biuro do Walki z Przestępczością Zorganizowaną i Biuro do Walki z Przestępczością Narkotykową.

Reforma administracyjna kraju z 1999 r. spowodowała utworzenie nowej sieci policyjnych jednostek, złożonej z 16 komend wojewódzkich oraz komendy stołecznej, będącej komendą miejską, ale na prawach wojewódzkiej. Niżej w hierarchii usytuowano 329 komend powiatowych, z których 316 miało w przeszłości status komend rejonowych, a 13 – komisariatów. Podstawowymi jednostkami policyjnymi pozostały 2072 komisariaty.

Kolejnym ważnym wydarzeniem było utworzenie 15 kwietnia 2000 r. Centralnego Biura Śledczego KGP, które powstało z połączenia biur do walki z przestępczością zorganizowaną i narkotykową.

Następna nowela ustawy o Policji, z 2002 r., m.in. spowodowała, iż komendanci powiatowi utracili samodzielność finansową, i stworzyła w to miejsce możliwość finansowania przez gminy i powiaty dodatkowych służb oraz nagród za osiągnięcia w służbie prewencyjnej. Cztery lata później wprowadzono kolejne zmiany, tym razem umożliwiając eksploatację i utrzymanie systemu informacyjnego pozwalającego organom administracji rządowej i organom sprawiedliwości na przekazywanie oraz dostęp do danych gromadzonych w Systemie Informacyjnym Schengen (SIS), niezbędnych z punktu widzenia funkcjonowania obszaru Schengen.

Konsekwencją realizacji przez Policję zadań wynikających z przepisów prawa Unii Europejskiej są zmiany w zapisach ustawy o Policji również w zakresie przetwarzania i wymiany informacji w ramach Interpolu (nowelizacja z 2012 r.). Działania Głównego Sztabu Policji KGP prowadzone we współpracy z Biurem Łączności i Informatyki KGP i innymi biurami KGP, a także komendami wojewódzkimi (Stołeczną) Policji pozwoliły od stycznia 2013 r. wdrożyć System Wspomagania Dowodzenia (SWD) w Komendzie Głównej Policji, komendach wojewódzkich, Komendzie Stołecznej Policji, komendach powiatowych/miejskich oraz w niektórych komisariatach Policji. Dwie ubiegłoroczne nowelizacje wdrożyły system teleinformatyczny wspierający wykonywanie zadań ustawowych przez jednostki organizacyjne Policji, jak również przyjmowanie zgłoszeń alarmowych z centrów powiadamiania ratunkowego, o których mowa w ustawie z dnia 22 listopada 2013 r. o systemie powiadamiania ratunkowego (Dz. U. poz. 1635), a także powołały Centralne Biuro Śledcze Policji (CBŚP), które tym samym stało się jednostką organizacyjną Policji. Biuro, jako służba śledcza, realizuje zadania w zakresie rozpoznawania, zapobiegania i zwalczania przestępczości zorganizowanej na obszarze całego kraju.

Śmiało można powiedzieć, że przez 25 lat ten najważniejszy policyjny akt prawny był już tak często aktualizowany, że zmianom nie uległ tylko tytuł. Trwała pozostała jednak idea towarzysząca pracom nad ustawą, ukierunkowana na konieczność powołania formacji apolitycznej, obiektywnej, sprawnej, przyjaznej społeczeństwu, działającej w jego imieniu i w symbiozie z nim.

KU PRZYSZŁOŚCI

Odpowiedzialna za organizację konferencji „25 lat ustawy o Policji" insp. Kornela Oblińska, zastępca dyrektora Gabinetu Komendanta Głównego Policji, powiedziała: „Pielęgnowanie historii naszej służby, pamięć o ludziach, którzy ją tworzyli, oraz przekazanie jej kolejnym pokoleniom, w tym słuchaczom szkół policyjnych – to były główne cele konferencji, która w konsekwencji stanowiła ważny element dalszego budowania i umacniania kultury organizacyjnej naszej formacji".

Ćwierćwiecze ustawy to nie tylko czas podsumowań, ale także moment wyznaczenia nowych celów. Wiadomo już, że w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych powołany został zespół, który ma opracować nową ustawę o Policji. Jest to konieczne, ponieważ świat zmienia się bardzo szybko. Ustawa o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 r. nie w pełni przystaje już do dzisiejszych realiów, wymaga gruntownych zmian, choć – jak uważa prof. Widacki – nie może być taka zła, skoro dało się ją tyle razy nowelizować. Wiceminister Grzegorz Karpiński w swoim wystąpieniu zaznaczył, że: „Czeka nas debata, również z partnerami społecznymi, którzy są zainteresowani rozwojem Policji, a których celem jest odpowiadanie na zapotrzebowanie społeczne związane z ochroną praw obywatelskich. Czeka nas odpowiedź na pytanie, w jaki sposób Policja ma być skuteczna i jednocześnie nie ingerować nadmiernie w prawa i wolności obywatelskie".

Piotr Maciejczak i Magdalena Zychowicz,
Gabinet Komendanta Głównego Policji

Summary

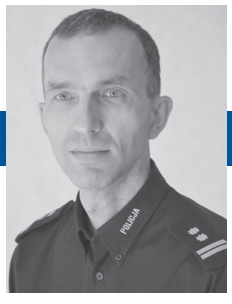
25 years of the Act on the Police.
The conference in the Parliament of the Republic of Poland

On 6 of April 1990 the Parliament of the Republic of Poland approved so-called set of police acts, consisting of three legislative acts regulating the organization and activities of the office of the Minister of the Interior, as well as two bodies subordinated to him - the State Protection Agency and the Police.

On 23 of April this year the Cabinet of the Commandant-in-Chief of the Police and the Parliamentary Team for Uniformed Services organised, in the building of the Parliament, a conference under the auspices of Radosław Sikorski, the Marshal of the Parliament. The purpose of the conference was to sum up 25 years of functioning of the formation.

Tłumaczenie: Renata Cedro, WP CSP

PRAWO WEWNĘTRZNIE OBOWIĄZUJĄCE W KONSTYTUCYJNYM SYSTEMIE ŹRÓDEŁ PRAWA

mł. insp. Paweł Dudkowski

radca
Wydziału Prezydialnego CSP

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.), zwana dalej „Konstytucją", w sposób jednoznaczny podkreśla rangę prawotwórstwa. Zagadnienie to pojawia się w wielu częściach Konstytucji, jednak najbardziej charakterystyczną cechą tego aktu prawnego jest ujęcie systemu źródeł prawa w jednym miejscu w postaci specjalnego rozdziału – „Rozdział III. Źródła prawa". Podkreśla to nie tylko znaczenie, ale i autonomiczny charakter procesu stanowienia prawa, bez wiązania tych zagadnień w sposób bezpośredni z pozycją i zakresem działania konstytucyjnych organów. Konstytucja dokonała bez wątpienia przełomu w zakresie zasad tworzenia prawa. Po raz pierwszy w historii polskiego konstytucjonalizmu dokonano tak całościowego unormowania tej problematyki w specjalnie poświęconym rozdziale ustawy zasadniczej. Jednym z najbardziej znaczących dokonań obecnej Konstytucji, w kontekście omawianego obszaru, jest oparcie koncepcji tworzenia prawa na rozróżnieniu prawa powszechnie obowiązującego i prawa o charakterze wewnętrznym.

WPROWADZENIE

Od początku II Rzeczypospolitej było jasne, że kościec systemu źródeł prawa stanowią ustawy, z konstytucją jako ustawą zasadniczą na czele, oraz rozporządzenia będące aktami wykonawczymi stanowionymi na podstawie upoważnienia ustawowego przez rząd i ministrów. Jednocześnie organy rządowe mogły też stanowić wiele innych aktów normatywnych i nie zawsze było jasne, czy mają one tylko charakter wewnętrzny, czy też mogą być adresowane do obywateli. Sytuacja uległa dalszej komplikacji w okresie PRL-u, gdyż rozwój regulacyjnej działalności państwa skutkował znacznym wzrostem liczby i typów aktów wydawanych przez organy administracji państwa[1].

Wykształceniu się stanu niepewności reguł prawodawstwa sprzyjała lakoniczność unormowań dotyczących źródeł prawa w Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 1952 r.[2] Nie uporządkowała tej sfery także tzw. Mała Konstytucja[3]. Przepisy konstytucyjne zawarte w tych aktach nie określiły jednoznacznie podustawowego systemu źródeł prawa. Regulacje dotyczące tej materii zamieszczano przede wszystkim w rozdziałach poświęconych organom władzy ustawodawczej i wykonawczej przy okazji ustalania ich kompetencji. Nie wprowadzono norm wyznaczających krąg organów uprawnionych do działalności prawotwórczej. Nie zdefiniowano podstawowych warunków, jakie powinien spełniać akt normatywny, aby miał charakter powszechnie obowiązujący. Akty normatywne były wydawane nie tylko przez organy państwowe upoważnione do tego na mocy przepisów konstytucyjnych, ale także przez inne organy i podmioty, którym prawo stanowienia przyznano w ustawach zwykłych. Najczęściej w kompetencje prawodawcze wyposażano centralne organy administracji rządowej. Prawo wydawania aktów wykonawczych o charakterze powszechnie obowiązującym ustawy przyznawały np. Prezesowi Głównego Urzędu Ceł, Prezesowi Głównego Urzędu Statystycznego, Prezesowi Głównego Urzędu Miar i Prezesowi Polskiej Agencji Atomistyki. Zdarzały się także przypadki upoważniania do wydawania aktów wykonawczych podmiotów niebędących centralnymi organami, jak: Dyrektor Polskiego Centrum Badań i Certyfikacji oraz Sekretarz Naukowy Polskiej Akademii Nauk. Ponadto można znaleźć przykłady upoważnień do stanowienia aktów powszechnie obowiązującego prawa przez podmioty niepubliczne, np. organy samorządów zawodowych i organizacji społecznych. System źródeł prawa komplikowały spory dotyczące mocy wią-

żącej przepisów pozaustawowych, tj. różnego rodzaju aktów normatywnych stanowionych przede wszystkim przez organy administracji państwowej bez wyraźnego upoważnienia ustawowego, tzw. aktów samoistnych[4].
W rezultacie praktyka tworzenia prawa doprowadziła do stanu, w którym system źródeł prawa został „otwarty" zarówno pod względem podmiotowym, jak i w zakresie form nadawanych aktom normatywnym. Negatywne konsekwencje „otwartego" systemu źródeł prawa przejawiają się w tym, że „ustrój tworzenia prawa może być kształtowany arbitralnie, a system prawa ulega «rozchwianiu» – niejasne stają się bowiem relacje między typami aktów normatywnych i nieoperatywne reguły rozstrzygania między nimi kolizji, w związku z tym system traci cechy pewności"[5].
Doktryna stopniowo przygotowywała i proponowała rozwiązania dotyczące modelu stanowienia prawa. Jednakże tym postulatom nie udawało się nadać kształtu obowiązującego. Przez ponad 20 lat bezskutecznie prowadzono prace nad ustawą o tworzeniu prawa.
Przygotowując nową, obecnie obowiązującą Konstytucję, dążono do uporządkowania systemu źródeł prawa i zlikwidowania „rozchwiania" tego systemu, który cechował dotychczasowy stan prawny. Zadanie przygotowania wstępnego projektu przepisów dotyczących źródeł prawa Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego powierzyła stałej Podkomisji Źródeł Prawa. Sam fakt utworzenia takiej podkomisji świadczy o tym, że wśród członków Komisji Konstytucyjnej istniało przekonanie o wadze problematyki źródeł prawa dla całości postanowień ustawy zasadniczej oraz wola ich uporządkowania i normatywnego rozstrzygnięcia. W rozdziale III Konstytucji usankcjonowano postulowany przez doktrynę podział prawa na powszechnie obowiązujące i o charakterze wewnętrznym.

PRAWO POWSZECHNIE OBOWIĄZUJĄCE

Istotą przepisów prawa powszechnie obowiązującego, według definicji sformułowanej przez Leszka Garlickiego, jest zakres ich obowiązywania – mogą one wiązać wszystkie podmioty w państwie. Przepisy takie mogą kształtować sytuację prawną obywateli i podmiotów podobnych (np. osób prawnych prawa prywatnego, a więc m.in. podmiotów gospodarczych), różnego rodzaju stowarzyszeń i organizacji, z partiami politycznymi włącznie, a także poszczególnych segmentów aparatu władzy publicznej, zarówno na szczeblu centralnym, jak i terenowym[6].
Podobnie definiuje te przepisy Jan Boć, wskazując, że akty prawa powszechnie obowiązującego charakteryzują się tym, że mogą regulować postępowanie wszelkich kategorii adresatów: wszystkich obywateli, organów państwowych, instytucji i organizacji publicznych oraz prywatnych[7]. Należy również zaznaczyć, że sytuacja prawna większości wyżej wymienionych podmiotów nie może być regulowana przez przepisy prawa wewnętrznego. Zatem ich prawa, zadania, obowiązki i formy działania mogą być normowane poprzez wydawanie aktów prawa powszechnie obowiązującego.
System źródeł prawa powszechnie obowiązującego opiera się na zasadzie hierarchicznej budowy, co oznacza, że każdemu typowi aktu normatywnego przysługuje określona ranga w stosunku do pozostałych aktów. Można więc mówić o aktach normatywnych wyższej i niższej rangi. Podstawowymi konsekwencjami hierarchicznej budowy są:
1) wymóg zgodności aktów niższego szczebla z aktami wyższego szczebla;
2) wymóg, by uchylenie lub zmiana aktu danego szczebla mogły się dokonać tylko przez wydanie nowego aktu tego samego szczebla lub – co jest jednak techniką stosowaną rzadziej – aktu wyższego szczebla;
3) zakaz normowania pewnych materii przez akty poniżej określonego szczebla, co znajduje wyraz zwłaszcza w koncepcji tzw. wyłączności ustawy;
4) zakaz wydawania aktów najniższego szczebla bez uprzednio udzielonego upoważnienia w akcie wyższego szczebla – tego typu akty normatywne nazywamy aktami wykonawczymi, a najlepszym przykładem jest rozporządzenie; odróżnieniem są na przykład ustawy, które mogą być wydawane na podstawie ogólnej konstytucyjnej kompetencji danego organu do stanowienia prawa[8].

Przepisy prawa powszechnie obowiązującego zostały w Konstytucji ujęte w zamknięty system źródeł prawa. Zamknięcie tego systemu nastąpiło zarówno pod względem przedmiotowym, jak i podmiotowym.
W aspekcie przedmiotowym oznacza to, że Konstytucja enumeratywnie wymieniła formy aktów prawnych, w których mogą być zamieszczane normy powszechnie obowiązujące. Podstawowe ich wyliczenie zawiera art. 87 Konstytucji. Zgodnie z tym przepisem, źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: 1) konstytucja; 2) ustawy; 3) ratyfikowane umowy międzynarodowe; 4) rozporządzenia; 5) akty prawa miejscowego.
Należy nadmienić, że akty prawa miejscowego są źródłami powszechnie obowiązującego prawa tylko na obszarze działania organów, które je ustanowiły.
Powyższe wyliczenie nie ma jednak charakteru wyczerpującego. Wśród wymienionych źródeł prawa powszechnie obowiązującego nie znalazło się rozporządzenie z mocą ustawy wydawane przez Prezydenta w warunkach określonych w art. 234 Konstytucji. Prezydent może wydawać te akty tylko w sytuacjach nadzwyczajnych, tzn. w czasie stanu wojennego, gdy Sejm nie może się zebrać na posiedzenie. Czyni to dodatkowo na wniosek Rady Ministrów. Rozporządzenia te podlegają zatwierdzeniu przez Sejm na najbliższym posiedzeniu. Poza tym mogą zostać wydane jedynie w granicach określonych w art. 228 ust. 3–5 Konstytucji. Być może niewliczenie rozporządzeń z mocą ustawy do podstawowego katalogu ma podkreślać jedynie zupełną wyjątkowość tego aktu. Taką tezę wysunął Piotr Winczorek[9]. Podobne stanowisko wyraziła Maria Kruk, stwierdzając, że rozporządzenie z mocą ustawy nie zostało włączone do katalogu wymienionego w art. 87 Konstytucji, ponieważ – jako przewidziane dla sytuacji nadzwyczajnych – jest w pewnym sensie „pozasystemowe"[10].
Trzeba jednocześnie podkreślić, że zawsze podstawa dla istnienia różnych form stanowienia prawa powszechnie obowiązującego musi wynikać z samej Konstytucji. Oznacza to, że unormowanie konstytucyjne ma charakter zamknięty, a ustawy zwykłe nie mogą go rozszerzać i przewidywać dodatkowych, nieznanych Konstytucji aktów prawa powszechnie obowiązującego.
Dokonując analizy przepisu art. 87 ust. 1 Konstytucji, można postawić pytanie, czy kolejność wymienionych w nim aktów wynika z hierarchii źródeł prawa. Odpowiedź na to pytanie jest generalnie pozytywna. Zastrzeżenie dotyczy jedynie ratyfikowanych umów międzynarodowych. Wszystkie te umowy, po ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw RP, stanowią część krajowego porządku prawnego i podlegają bezpośredniemu stosowaniu. Wprawdzie w art. 87 ust. 1 Konstytucja wspomina

o tych umowach dopiero na trzecim miejscu – po Konstytucji i ustawach, nie oznacza to jednak, że ta pozycja jest ostateczna. Ich miejsce w systemie prawa jest zróżnicowane i zależy od zastosowanej procedury ratyfikacji.
Konstytucja *expressis verbis* wymienia dwa typy umów ratyfikowanych – umowy ratyfikowane za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie[11] oraz umowy, których ratyfikacja nie wymaga takiej zgody[12]. Umowa ratyfikowana w oparciu o zgodę wyrażoną w ustawie, na podstawie art. 91 ust. 2 Konstytucji, ma pierwszeństwo przed ustawami, jeżeli tych ustaw nie da się pogodzić z umową. Oznacza to, że w razie kolizji norma zawarta w takiej umowie musi zostać zastosowana zamiast normy ustawowej.
W Konstytucji nie ma wyraźnego określenia miejsca umów ratyfikowanych bez uprzedniego wydania ustawy akceptującej. Należy jednak przyjąć, że umowom tym nie można przypisać nie tylko mocy wyższej od ustawy, ale nawet równej ustawie. Gdyby wymienione umowy miały taką moc, to mogłyby zmieniać postanowienia ustaw, a to byłoby sprzeczne z art. 89 ust. 1 pkt 5 Konstytucji. Zgodnie z tym przepisem, umowy dotyczące spraw uregulowanych w ustawach wymagają bowiem ratyfikacji za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie. Umowy ratyfikowane, które nie wymagają zgody wyrażonej w ustawie trzeba umieszczać na poziomie podustawowym. Należy jednak dać im pierwszeństwo przed rozporządzeniami. Do takiego wniosku skłania treść art. 188 pkt 3 Konstytucji stanowiącego, że rozporządzenia podlegają kontroli co do zgodności ze wszystkimi ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, bez względu na procedurę ratyfikacji.
Zamknięcie systemu źródeł prawa powszechnie obowiązującego pod względem podmiotowym oznacza, że Konstytucja wymieniła w sposób wyczerpujący katalog krajowych organów uprawnionych do wydawania aktów prawnych o tym charakterze. Prawo stanowienia norm rangi konstytucyjnej ma jedynie parlament w procedurze określonej w art. 235 Konstytucji. Ustawy zwykłe są uchwalane wyłącznie przez parlament, w trybie przewidzianym w art. 118–124 Konstytucji. Tylko w sytuacjach nadzwyczajnych, określonych w art. 234 Konstytucji, Prezydent może wydawać rozporządzenia z mocą ustawy, o czym była już mowa. Prawo wydawania rozporządzeń mają natomiast wyłącznie te organy, którym Konstytucja przyznała taką kompetencję. Są nimi: Prezydent, Rada Ministrów, Prezes Rady Ministrów, minister kierujący działem administracji rządowej, przewodniczący określonego w ustawie komitetu powołany w skład Rady Ministrów oraz Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. Uprawnienia te wynikają odpowiednio z art. 142 ust. 1, art. 146 ust. 4 pkt 2, art. 148 pkt 3, art. 149 ust. 2, art. 149 ust. 3 oraz art. 213 ust. 2 Konstytucji. Żaden inny organ państwowy nie może wydawać rozporządzeń. Ustawa zawierająca upoważnienie do wydania rozporządzenia może dokonać wyboru organu, któremu takie upoważnienie zostanie przyznane, lecz jedynie spośród organów wskazanych w Konstytucji. Nie można posługiwać się wykładnią funkcjonalną i przyjmować, że jeżeli Konstytucja powierzyła jakiemuś organowi określone zadania, to w celu ich realizacji można wydawać rozporządzenia, nawet jeżeli kompetencja do ich wydawania nie jest przewidziana wyraźnie w Konstytucji. W obecnym stanie prawym rozporządzenie jest jedyną postacią stanowienia przez organy centralne powszechnie obowiązującego prawa na szczeblu podustawowym. W tej właśnie kwestii „zamknięcie" systemu źródeł prawa powszechnie obowiązującego ma najistotniejsze znaczenie praktyczne[13].
W art. 92 Konstytucji dodatkowo zaostrzono wymagania konieczne do wydawania rozporządzeń. Są one wydawane na podstawie szczegółowego upoważnienia zawartego w ustawie i w celu jej wykonania. Upoważnienie powinno określać organ właściwy do wydania rozporządzenia i zakres spraw przekazanych do uregulowania oraz wytyczne dotyczące treści aktu.
Kompetencja do stanowienia aktów prawa miejscowego przysługuje organom samorządu terytorialnego oraz terenowym organom administracji rządowej, które muszą działać na podstawie i w granicach upoważnień ustawowych.
Przedstawiając system źródeł prawa powszechnie obowiązującego, należy również wskazać, że Konstytucja w art. 90 ust. 1 dopuszcza możliwość przekazania w niektórych sprawach kompetencji organów władzy państwowej organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu na podstawie umowy międzynarodowej. Prawo stanowione przez organizację międzynarodową jest wówczas stosowane bezpośrednio, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami. W praktyce dotyczy to prawa stanowionego obecnie w ramach Unii Europejskiej, tzw. prawa wspólnotowego, które jest także częścią krajowego porządku prawnego. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej nie zmienia jednak tezy, że Konstytucja zawiera zamknięty katalog aktów prawa powszechnie obowiązującego stanowionych przez polskie organy władzy publicznej.

AKTY PRAWA KONSENSUALNEGO

Unormowania dotyczące źródeł prawa, jak już wspomniano wcześniej, umieszczone są generalnie w rozdziale III Konstytucji. Jednakże poza nim znajdują się postanowienia poświęcone specyficznym postaciom źródeł prawa – tzw. aktom wewnątrzkrajowego prawa konsensualnego. Nie są to akty stanowione jednostronną decyzją organów władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej, lecz akty ustanawiane w drodze procedur umownych.
Do tej grupy źródeł prawa zalicza się układy zbiorowe pracy, o których mowa w art. 59 ust. 2 Konstytucji. Układ zbiorowy pracy jest umową – źródłem prawa ustanawiającym normy wiążące w stosunkach między pracodawcą a pracownikami w danym zakładzie pracy lub w większej liczbie zakładów pracy danego rodzaju. Zawierany jest on przez pracodawcę lub zrzeszenie pracodawców z przedstawicielami reprezentatywnych związków zawodowych działających w zakładzie pracy lub grupie zakładów. Postanowienia w nim zawarte nie mogą być dla pracowników mniej korzystne niż normy zawarte w ustawach i przepisach wykonawczych wydanych na ich podstawie. Układy zbiorowe pracy wprowadzają regulacje, których zakres obowiązywania jest wprawdzie ograniczony zarówno co do kręgu adresatów, jak i przedmiotu, ale które nie są zwykłymi umowami wiążącymi jedynie jej bezpośrednich partnerów. Wychodzą one poza ten krąg i stanowią oddzielny gatunek źródeł prawa pracy[14].
Drugim gatunkiem aktu o charakterze konsensualnym są umowy, o których mowa w art. 25 ust. 5 Konstytucji. Są to umowy zawierane przez kierownictwa innych niż rzymskokatolickie kościołów i związków wyznaniowych z rządem naszego państwa. Na ich podstawie uchwalane są ustawy dotyczące położenia prawnego wymienionych kościołów i związków w państwie. Umowy nie tworzą jednak prawa rangi ustawowej bezpośrednio, lecz pośrednio. Nie są one bowiem samoistnymi źródłami prawa, lecz stanowią jedynie podstawę, konieczny

warunek poprzedzający wydanie ustawy określającej stosunki między Polską a innymi niż rzymskokatolickie kościołami oraz związkami wyznaniowymi[15].

PRAWO WEWNĘTRZNIE OBOWIĄZUJĄCE

Wcześniej już zaznaczono, że źródła prawa zostały w rozdziale III Konstytucji podzielone przez ustawodawcę konstytucyjnego na dwie kategorie. Konstytucja, oprócz źródeł prawa powszechnie obowiązującego, określiła też drugą grupę źródeł prawa. Stanowią je akty o charakterze wewnętrznym. Jedna z podstawowych różnic pomiędzy aktami prawa wewnętrznego i aktami prawa powszechnie obowiązującego polega na określeniu kręgu ich adresatów.
Akty prawa powszechnie obowiązującego cechują się tym, że mogą regulować postępowanie wszelkich kategorii adresatów – wszystkich obywateli, organów państwowych, wszystkich instytucji i organizacji społecznych oraz prywatnych. Istotą aktów prawa wewnętrznego jest ograniczony zakres ich obowiązywania. Mogą one być skierowane wyłącznie do podmiotów, które łączy pewnego rodzaju zależność od organu je wydającego. Relacja ta została zdefiniowana w art. 93 Konstytucji, który jest kluczowy przy omawianiu problematyki prawa wewnętrznego. Przepis ten stanowi:

Art. 93 Konstytucji RP

1. Uchwały Rady Ministrów oraz zarządzenia Prezesa Rady Ministrów i ministrów mają charakter wewnętrzny i obowiązują tylko jednostki organizacyjnie podległe organowi wydającemu te akty.

2. Zarządzenia są wydawane tylko na podstawie ustawy. Nie mogą one stanowić podstawy decyzji wobec obywateli, osób prawnych oraz innych podmiotów.

3. Uchwały i zarządzenia podlegają kontroli co do ich zgodności z powszechnie obowiązującym prawem.

Przesłanką wydania aktu prawa wewnętrznego jest więc, niezależnie od innych wymagań konstytucyjnych, istnienie stosunku „organizacyjnej podległości" między podmiotami, do których akt jest adresowany a organem stanowiącym akt. Jeżeli powiązanie takie nie występuje, to wówczas sytuacja prawna adresatów może być regulowana tylko aktami prawa powszechnie obowiązującego. Zatem sytuację prawną obywateli oraz wszelkich podmiotów pozostających poza władzą organizacyjną organu wydającego akt normatywny mogą określać jedynie akty powszechnie obowiązujące. Należy przy tym mieć na uwadze, iż norma kierowana do jednostki podległej organizacyjnie organowi, który ją wydaje, nie staje się normą powszechnie obowiązującą przez to, że ustanowił ją podmiot upoważniony do stanowienia prawa powszechnie obowiązującego. Niekiedy trudno jest zakwalifikować dany akt jako powszechnie obowiązujący czy wewnętrzny. Dzieje się tak dlatego, że ten akt zawiera normy niejednorodne co do treści, tzn. adresowane do obywateli, organów państwa, ale także do jednostek podległych wydającemu dany akt. Prawdopodobnie z tych powodów ustrojodawca nie zajął wyraźnego stanowiska dotyczącego powszechnie obowiązującego czy wewnętrznego charakteru regulaminu Sejmu i Senatu (art. 112 i 124 Konstytucji).
W art. 93 ust. 1 Konstytucji uwagę zwracają dwa pojęcia – „charakter wewnętrzny" oraz „podległość organizacyjna". Odnosząc się do pojęcia aktu o charakterze wewnętrznym, Sławomira Wronkowska stwierdza: „Wobec wyraźnie restryktywnego unormowania w Konstytucji systemu źródeł prawa można przyjąć, że akt wewnętrzny to akt kształtujący strukturę organizacyjną jakiejś instytucji, sposób realizowania wyznaczonych jej zadań, a nawet jej zadania i obowiązki pod warunkiem, że są one wyznaczone jednostce organizacyjnej (a nie jakiemukolwiek innemu podmiotowi) podległej organowi wydającemu akt. Normy aktu wewnętrznego nie mogą być adresowane do jednostki, czy jej organizacji, ani też nie mogą kształtować sytuacji prawnej podmiotu spoza układu organizacyjnego podległego organowi wydającemu akt (...). Realizowanie normy wewnętrznej nie może mieć «refleksu» w stosunku do obywatela i jego organizacji, bo nie może upoważniać ani zobowiązywać jednostki podporządkowanej organowi wydającemu dany akt (jako adresata normy wewnętrznej) do bezpośredniego oddziaływania na zachowanie obywateli"[16]. Norma nie ma więc charakteru wewnętrznego, jeżeli jest wprawdzie skierowana do podmiotu podległego temu, kto wydaje akt, ale wyznacza adresatowi obowiązki lub upoważnia go do bezpośredniego oddziaływania na zachowanie lub sprawy obywateli.
Sposób rozumienia sformułowania „podległość organizacyjna" nasuwa wątpliwości i jest sporny doktrynalnie oraz orzeczniczo. Przede wszystkim chodzi o jego relację do pojęcia „hierarchiczne podporządkowanie". W znaczeniu przyjętym w prawie administracyjnym „hierarchiczne podporządkowanie" wyraża jednostronną zależność organu niższego stopnia od organu stopnia wyższego lub podmiotu podległego od podmiotu zwierzchniego. Na tę zależność składają się dwa elementy: zależność osobowa i zależność służbowa. Zależność osobowa rozpoczyna się z chwilą nawiązania stosunku pracy osoby pełniącej funkcję organu, a kończy w momencie ustania tego stosunku. Jej treścią jest regulowanie stosunków osobowych w czasie trwania stosunku pracy (awansowanie, nagradzanie, przeniesienie na inne stanowisko). Niekiedy rozszerza się pojęcie zależności osobowej przez włączenie do niej dyspozycyjności pracownika. Zależność osobowa łączy się ściśle z zależnością służbową. Podległość służbowa w systemie hierarchicznego podporządkowania wyraża się w możliwości wydawania poleceń służbowych przez organ wyższy organowi niższemu. Treść stosunku organów wyrażająca się w hierarchicznym podporządkowaniu jest podobna do treści stosunków powstających między pracownikami urzędów i ich zwierzchnikami służbowymi[17].
Według Piotra Winczorka, podległość organizacyjna polega na tym, że dany organ kieruje jednostką lub sprawuje nad nią nadzór[18]. Jerzy Świątkiewicz stoi zaś na stanowisku, iż więź między „jednostkami" a „organem", określona w art. 93 ust. 1 Konstytucji jako „podległość organizacyjna" upoważniająca do stanowienia prawa wewnętrznego, nie powinna być zawężana tylko do struktury organizacyjnej wewnątrz jednego organu[19].
W literaturze przedmiotu można znaleźć przykłady aktów prawa wewnętrznego, które regulują sprawy wykraczające poza zakres organizacyjnej podległości. Tym samym tracą charakter prawa wewnętrznie obowiązującego i zaczynają wkraczać w obszar właściwy dla źródeł prawa powszechnie obowiązującego. Na przykład wskazuje się na niekonstytucyjność zarządzenia rektora uczelni wyższej, w którym nakazuje się wszystkim kandydatom na studia prawnicze zarejestrowania się w nowo utworzonym serwisie internetowym stanowiącym bazę danych o kandydatach na studia. Sankcją za brak rejestracji w serwisie było odjęcie 10 punktów

w procedurze rekrutacji. Podkreśla się, że zarządzenie takie skierowane jest do kandydatów na studia, czyli do podmiotów, które nie są organizacyjnie podległe rektorowi. Posiada ono zatem cechy źródeł prawa powszechnie obowiązującego, do wydawania których władze uczelni nie mają kompetencji. Przesądza to o wadliwości konstytucyjnej takiego zarządzenia[20].

Wiele istotnych tez z punktu widzenia wykładni omawianego pojęcia wyraził także Trybunał Konstytucyjny. Zostały one sformułowane w wyroku z dnia 1 grudnia 1998 r. podczas badania konstytucyjności art. 1 pkt 8 lit. a ustawy z dnia 8 maja 1998 r. o zmianie ustawy o Najwyższej Izbie Kontroli upoważniającego Marszałka Sejmu do nadania statutu NIK w drodze zarządzenia, czyli aktu wewnętrznie obowiązującego[21]. Nie ulega wątpliwości, że Najwyższa Izba Kontroli jest samodzielnym organem państwa, określonym w art. 202 ust. 1 Konstytucji jako „naczelny organ kontroli państwowej". Nie jest komórką organizacyjną wewnątrz struktury Sejmu. Rozważając tę kwestię, Trybunał Konstytucyjny uznał, że znaczenie przesądzające ma w tym przypadku art. 202 ust. 2 Konstytucji, który stanowi, że „Najwyższa Izba Kontroli podlega Sejmowi"[22]. Wskazał, iż wymieniona norma konstytucyjna posługuje się zwrotem „podlega" dla określenia wzajemnej relacji obu organów państwowych. Podobnym zwrotem – „podległe", charakteryzującym podmioty uprawnione do stanowienia aktów prawa o charakterze wewnętrznym, posługuje się art. 93 ust. 1 Konstytucji. Użycie przez ustawodawcę konstytucyjnego tego samego pojęcia dla scharakteryzowania wzajemnej relacji „podległości" między organami państwowymi dowodzi, zdaniem Trybunału, że ustrojodawca zakłada, iż stosunki pomiędzy Sejmem a Najwyższą Izbą Kontroli mogą być regulowane w drodze aktów wewnętrznie obowiązujących. Konstytucja dopuszcza zatem wydawanie przez Sejm lub, na podstawie wyraźnego upoważnienia ustawowego, przez Marszałka Sejmu aktów prawa wewnętrznego odnoszących się do NIK, o ile tylko spełnione pozostaną pozostałe warunki określone w art. 93 Konstytucji. W konkluzji Trybunał stwierdził, że przepis ustawy powierzający Marszałkowi Sejmu kompetencję do nadawania statutu NIK jest zgodny z art. 93 ust. 1 Konstytucji odczytywanym w związku z jej art. 202 ust. 2. Podkreślono przy tym, iż w doktrynie taki rodzaj podległości rozumie się jako więź ustrojowo-prawną, w której podmioty organizacyjnie nadrzędne mogą ingerować, w przedmiotowo i konstytucyjnie określonym zakresie, w działania podmiotów podporządkowanych za pomocą dowolnie dobranych dla danej sytuacji środków. Trybunał Konstytucyjny uznał więc, że kryterium „organizacyjnej podległości" wymienione w art. 93 ust. 1, od którego uzależniona jest możliwość wydawania aktów prawa wewnętrznego, należy rozumieć szerzej niż hierarchiczne podporządkowanie w znaczeniu przyjętym w prawie administracyjnym. Obejmuje ono również wszelki układ zależności między konstytucyjnymi organami, któremu cechę podległości przypisuje Konstytucja, a zasada podległości może ulegać konkretyzacji przez ustawodawcę zwykłego.

Przy wydawaniu wyroku w wyżej wymienionej sprawie skład orzekający nie był jednomyślny. Sędzia Lech Garlicki złożył zdanie odrębne, uważając, że zakwestionowany przepis jest niezgodny z art. 93 ust. 1 Konstytucji. Zaznaczył, że w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego wielokrotnie zwracano uwagę, iż w przypadku, gdy normy prawne nie przewidują wyraźnie kompetencji organu państwowego, to kompetencji tej nie wolno domniemywać, a przepis kompetencyjny podlega zawsze ścisłej wykładni literalnej. Kompetencje każdego organu musi określać prawo, a w przypadku braku takiego określenia należy przyjąć brak danej kompetencji[23]. Według Lecha Garlickiego, sfera działalności prawotwórczej została poddana na tyle rygorystycznemu i w miarę wyczerpującemu reżimowi konstytucyjnemu, że nie może być swobodnie kształtowana na poziomie ustaw zwykłych. Sędzia ten stwierdził, że przyjęcie konstytucyjności przedmiotowego przepisu ustawy o Najwyższej Izbie Kontroli było możliwe tylko na tle odważnej interpretacji Konstytucji. Są jednak granice interpretacji i nie może ona przekształcać się w uzupełnianie Konstytucji lub poprawianie jej ewentualnych błędów. Grozi to bowiem niebezpieczeństwem rozchwiania systemu źródeł prawa, a jego jednolitość i wyrazistość jest samoistną wartością konstytucyjną znajdującą także oparcie w zasadzie demokratycznego państwa prawa. Sędzia Lech Garlicki wyraził przekonanie, iż zadaniem Trybunału Konstytucyjnego powinno być zdecydowane przeciwstawianie się takim praktykom i interpretacjom, które prowadzą do ponownego rozchwiana systemu źródeł prawa niezależnie od tego, czy chodzi o prawo powszechnie obowiązujące czy też prawo o wewnętrznym charakterze.

Zagadnienie „podległości organizacyjnej" było także przedmiotem rozważań Trybunału w sprawie konstytucyjności regulacji ustawowych upoważniających Radę Polityki Pieniężnej i Zarząd Narodowego Banku Polskiego do wydawania aktów normatywnych regulujących niektóre relacje Narodowego Banku Polskiego z innymi bankami, w tym także bankami komercyjnymi, oraz konstytucyjności tych aktów wykonawczych[24]. Rozpatrując ten problem, Trybunał doszedł do wniosku, że należy wyjaśnić sposób użytego w art. 93 Konstytucji określenia „jednostki organizacyjnie podległe organowi" wydającemu akty o charakterze wewnętrznym. W tej sprawie Trybunał Konstytucyjny miał wątpliwości, czy szersze rozumienie „organizacyjnej podległości", dopuszczone przez niego w omówionym wyżej wyroku dotyczącym relacji Najwyższej Izby Kontroli i Sejmu, można odnieść również do powiązań, jakie występują między Narodowym Bankiem Polskim i innymi bankami. Należy jednak pamiętać, że w celu przyjęcia szerszej interpretacji tego pojęcia zakładającej, iż poza „hierarchicznym podporządkowaniem" może ono obejmować także więź ustrojowo-prawną, odwołano się do takich zależności między Najwyższą Izbą Kontroli i Sejmem, w których podległość ta została wprost wyrażona w Konstytucji. Natomiast w relacjach Narodowego Banku Polskiego z innymi bankami brak jest takiej prawnie określonej podległości.

Banki komercyjne są prawnie samodzielnymi podmiotami, posiadają osobowość prawną i prowadzą własną gospodarkę finansową. W stosunkach z Narodowym Bankiem Polskim występują jako podmioty odrębne, funkcjonują bowiem poza jego strukturami. Konstytucja i ustawy nie nakładają na banki komercyjne obowiązku współdziałania z Narodowym Bankiem Polskim w realizacji polityki pieniężnej państwa. Poza tym, z faktu wyznaczenia Narodowemu Bankowi Polskiemu określonych zadań przez Konstytucję nie wynika wprost organizacyjna podległość innych banków.

Według Trybunału relacja między Narodowym Bankiem Polskim a innymi bankami jest zawarta w konstytucyjnym określeniu statusu NBP jako centralnego banku państwa – organu o wyłącznych kompetencjach w zakresie emisji pieniądza oraz ustalania i realizowania polityki pieniężnej. Odpowiada on też

za wartość polskiego pieniądza. Taki status wymienionego organu określa wprost art. 227 ust. 1 Konstytucji. NBP, jako centralny bank państwa, w ocenie Trybunału spełnia m.in. funkcję tzw. banku banków, co nadaje mu dominującą pozycję w systemie bankowym kraju. Jego pozycja oraz charakter przypisanych mu zadań wskazują na istnienie funkcjonalnej więzi między NBP a bankami. W sprawie tej Trybunał Konstytucyjny rozważał, czy taka zależność mieści się w określeniu „organizacyjnej podległości" wskazanej w art. 93 ust. 1 Konstytucji. Przyjęcie, że tego rodzaju funkcjonalna więź NBP z bankami wypełnia treść konstytucyjnego pojęcia „organizacyjnej podległości", mogłoby prowadzić do sytuacji, w której bardzo trudne stałoby się odróżnienie jednostek organizacyjnie podległych organom wydającym akty wewnętrzne od jakichkolwiek innych rodzajów relacji występujących między dowolnymi podmiotami a tymi organami. Tym samym nie można byłoby odróżnić sytuacji, w których organy te byłyby upoważnione do wydawania aktów prawa wewnętrznego, od sytuacji, w których nie mielibyśmy do czynienia z tego rodzaju upoważnieniem. W praktyce oznaczałoby to, że zawsze, kiedy jakieś podmioty łączy z organem państwa nawet szeroko rozumiana zależność funkcjonalna, a we współczesnym świecie trudno wyobrazić sobie sytuacje, w których taka zależność w ogóle nie występuje, to organ ten mógłby kierować do tych podmiotów akty normatywne o charakterze wewnętrznym.

Z drugiej strony uznanie, że Konstytucja wyklucza możliwość ustawowego upoważnienia organów Narodowego Banku Polskiego do wydawania aktów wewnętrznie obowiązujących adresowanych do banków, a tym samym nie daje prawa do oddziaływania przez NBP na inne banki, oznaczałoby niemożność prowadzenia przez bank centralny polityki pieniężnej i dbania o polski pieniądz. W konsekwencji zostałby on pozbawiony możliwości wykonywania zadań wyznaczonych w Konstytucji.

Poddając szczegółowej analizie zakwestionowane przepisy, Trybunał Konstytucyjny doszedł do wniosku, że można je traktować jako akty prawa wewnętrznego w ramach systemu prawa bankowego. Przyjmując taką interpretację, uznał kompetencję ustawodawcy zwykłego do upoważniania organów Narodowego Banku Polskiego do wydawania aktów międzybankowych jako aktów prawa wewnętrznego. Rola banku centralnego jako banku banków powoduje, że mimo samodzielności i formalnej autonomii banków komercyjnych, w zakresie polityki pieniężnej są one poddane zależności pozwalającej na określenie jej funkcjonalną podległością. Zdaniem Trybunału, w tym przypadku podległość organizacyjna powinna być rozumiana również jako obejmująca podległość funkcjonalną. Dostrzegając niebezpieczeństwo rozchwiania koncepcji źródeł prawa wewnętrznego, Trybunał ograniczył możliwość takiej interpretacji do specyficznej sytuacji, tzn. gdy podmiotem stanowiącym prawo wewnętrzne jest konstytucyjna instytucja, zaś przedmiotem regulacji – konstytucyjnie określone zadania publiczne. Tylko łączne spełnienie obu przesłanek, podmiotowej i przedmiotowej, pozwala na przyjęcie ich jako kryteriów podległości organizacyjnej do wydawania aktów normatywnych prawa wewnętrznego.

Trzeba zaznaczyć, że brzmienie art. 93 ust. 1 Konstytucji zostało zmienione przez pkt 2 obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 26 marca 2001 r. o sprostowaniu błędów (Dz. U. Nr 28, poz. 319). Wyraz „organizacyjne" zmieniono na „organizacyjnie". Trybunał Konstytucyjny wydał powyższe wyroki przed sprostowaniem błędu, a więc gdy w przepisie tym występował zwrot „jednostki organizacyjne podległe organowi". Tymczasem dokonując interpretacji art. 93 ust. 1 w sprawie dotyczącej więzi Najwyższej Izby Kontroli i Sejmu, Trybunał zacytował jego treść z pominięciem słowa „organizacyjne". Skutkiem tego interesujące nas sformułowanie przywołał jako „jednostki podległe organowi". W sprawie wzajemnej zależności Narodowego Banku Polskiego z innymi bankami Trybunał podkreślił natomiast, że dla określenia relacji NBP z pozostałymi bankami należy najpierw wyjaśnić termin „jednostki organizacyjnie podległe organowi". Dokonując wykładni pojęcia „organizacyjnej podległości", Trybunał posłużył się więc art. 93 ust. 1 Konstytucji w wersji uchwalonej przez Zgromadzenie Narodowe i podpisanej przez Prezydenta, lecz odmiennej od ówczesnego brzmienia tego przepisu ogłoszonego w Dzienniku Ustaw RP.

Kolejną cechą charakterystyczną dla aktów prawa wewnętrznego jest to, że nie mogą one stanowić podstawy decyzji wobec obywateli, osób prawnych oraz innych podmiotów. Określenie „decyzje", użyte w art. 93 ust. 2 Konstytucji, nie może być zawężone tylko do decyzji w znaczeniu prawa administracyjnego. Pojęcie to należy traktować szeroko, przyjmując, że chodzi tu o wszelkie władcze formy oddziaływania kierowane do obywateli, osób prawnych oraz innych podmiotów[25].

PODMIOTY UPRAWNIONE DO STANOWIENIA PRAWA WEWNĘTRZNEGO ORAZ JEGO FORMY

Przepis art. 93 ust. 1 Konstytucji, regulujący sferę prawodawstwa wewnętrznego, wymienia jedynie uchwały Rady Ministrów oraz zarządzenia Prezesa Rady Ministrów i ministrów. Kompetencję do wydawania aktów prawa obowiązującego wewnętrznie w formie zarządzeń, oprócz wymienionych organów, mają także Prezydent RP na podstawie art. 142 ust. 1 i art. 144 ust. 3 pkt 29 Konstytucji oraz przewodniczący komitetów powołanych w skład Rady Ministrów na mocy art. 149 ust. 3 Konstytucji. Te dwa ostatnie organy mogą jednak wydawać akty wewnętrzne tylko na zasadach określonych w art. 93 Konstytucji, co wynika z wymienionych wyżej przepisów. Sprawia to, że art. 93 Konstytucji zajmuje czołowe miejsce przy omawianiu problematyki prawa wewnętrznego. Na tle postanowień konstytucyjnych powstaje wątpliwość, czy wskazane wyliczenie należy traktować jako zamknięte. Przyjęcie takiego stanowiska oznaczałoby, że możliwość stanowienia prawa o charakterze wewnętrznym została ograniczona tylko do powyższych podmiotów, zatem żaden inny organ władzy publicznej nie mógłby wydawać tych aktów, nawet w stosunku do jednostek mu podległych.

Doktryna prawa konstytucyjnego powszechnie podkreśla, że system aktów prawa wewnętrznego jest otwarty zarówno w aspekcie podmiotowym, jak i przedmiotowym.

Zgodnie z tym poglądem, przepisy Konstytucji nie dokonały wyczerpującego wyliczenia wszystkich aktów wewnętrznych, jakie mogą być wydawane pod jej rządami. Przyjmuje się, że inne organy, poza wymienionymi w Konstytucji, również posiadają prawo do stanowienia tego typu aktów, które dodatkowo mogą przybierać różną formę legislacyjną. Wyraziciele tej koncepcji zauważają: „Można sobie wyobrazić, jaki paraliż ogarnąłby aparat państwowy, gdyby kierownicy centralnych urzędów administracji, państwowych urzędów pozarządowych, sądów, organów kontroli państwowej i ochrony prawa nie mogli wydawać aktów zawierających przepisy wewnętrz-

ne. Z tego też powodu, ustawodawca nie mógł przyjąć i nie przyjął zamkniętego systemu źródeł prawa wewnętrznie obowiązującego”[26]. Do takich wniosków prowadzi szczegółowa analiza i interpretacja przepisów konstytucyjnych.

Argumentem przemawiającym za wymienioną tezą jest odmienna redakcja zastosowana przy formułowaniu art. 93 ust. 1 oraz art. 92 ust. 1 Konstytucji. Wymieniając uchwały Rady Ministrów oraz zarządzenia jej prezesa i ministrów, art. 93. ust. 1 wskazuje jedynie, że akty te „mają charakter wewnętrzny i obowiązują tylko jednostki organizacyjnie podległe organowi wydającemu te akty”. Art. 92 ust. 1 jest skonstruowany inaczej i stanowi, że rozporządzenia, będące kategorią aktów prawa powszechnie obowiązującego, „są wydawane przez organy wskazane w Konstytucji”, a więc wyłącznie przez te organy. W przypadku uchwał i zarządzeń nie ma takiego ograniczenia, co prowadzi do wniosku, że mogą je wydawać także inne podmioty, a nie tylko te wymienione w Konstytucji. Natomiast w kwestii form stanowienia prawa wewnętrznego istotne znaczenie ma porównanie art. 93 Konstytucji z jej art. 87. W art. 87 Konstytucji, dotyczącym stanowienia prawa powszechnie obowiązującego, określono wyraźnie, że „źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są:” i tu następuje wyliczenie rodzajów aktów. W art. 93 Konstytucji brak jest takiego kategorycznego stwierdzenia[27].

Uzasadnieniem przyjętego stanowiska jest również treść art. 188 pkt 3 Konstytucji określającego kompetencje Trybunału Konstytucyjnego do orzekania w sprawach zgodności przepisów prawa, wydawanych przez centralne organy państwowe, z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami. W związku z tym, że podustawowe przepisy powszechnie obowiązujące w formie rozporządzeń są stanowione przez wąski krąg organów, a art. 93 ust. 1 Konstytucji wymienia tylko trzy z nich, to użycie w art. 188 pkt 3 szerokiego pojęcia „centralne organy państwowe” oznacza dopuszczalność stanowienia przez nie prawa o charakterze wewnętrznym. Użycie ogólnego zwrotu wskazuje, że wszystkie centralne organy państwowe mają możliwość stanowienia prawa wewnętrznego, również te niewymienione w przepisie art. 93 Konstytucji z nazw własnych lub rodzajowych. Ważne znaczenie ma też posłużenie się szerokim pojęciem „przepisy prawa”. Sugeruje ono, że nie chodzi tu tylko, w odniesieniu do prawa o charakterze wewnętrznym, o uchwały i zarządzenia, lecz także o przepisy prawa w innych formach. Tak więc, akty prawa wewnętrznie obowiązującego mogą być wydawane przez różne organy, wymienione i niewymienione w Konstytucji oraz pod różnymi nazwami[28].

Na temat przedstawionej kwestii wypowiedział się również Trybunał Konstytucyjny[29], według którego art. 93 Konstytucji nie dokonał wyczerpującego wyliczenia wszystkich aktów wewnętrznie obowiązujących, a więc co do formy i uprawnionych podmiotów nie zamknął katalogu tego rodzaju źródeł prawa. Uzupełnienie katalogu aktów prawa wewnętrznego może następować zarówno na mocy wyraźnych postanowień konstytucyjnych, jak i na mocy postanowień ustawowych, które do wydawania takich aktów mogą upoważniać, gdy respektowana jest ogólna zasada podległości organizacyjnej adresata w systemie organów państwowych. Tylko taka wykładnia odpowiada, zdaniem Trybunału, istocie aktów prawa wewnętrznego i potrzebom funkcjonowania aparatu państwowego. Trybunał Konstytucyjny zaznaczył, że suma postanowień konstytucyjnych, które dotyczą źródeł prawa powszechnie obowiązującego, składa się na całościowy system oparty na pełnym określeniu form działalności prawodawczej i podmiotów uprawnionych do jej wykonywania. Wyklucza to w sposób oczywisty uzupełnianie postanowień konstytucyjnych w tym zakresie przez ustawodawcę zwykłego. Jednakże odniesienie tej zasady do aktów wewnętrznych i uznanie, że mogą być one wydawane tylko przez podmioty wymienione w art. 93 ustawy zasadniczej, oznaczałoby pozbawienie pozostałych organów możliwości wydawania jakichkolwiek regulacji prawnych, nawet odnoszących się tylko do jednostek podległych tym organom. Z tego względu Trybunał przyjął, że system aktów prawa wewnętrznego ma – w przeciwieństwie do systemu aktów będących źródłami prawa powszechnie obowiązującego – charakter systemu otwartego. Trzon tego systemu stanowią akty wymienione w art. 93 ust. 1, ale nie ma konstytucyjnego zakazu, by przepisy ustawowe upoważniały także inne podmioty do stanowienia zarządzeń czy uchwał bądź nawet aktów inaczej nazwanych, ale odpowiadających charakterystyce aktu wewnętrznego. Zarazem jednak, według Trybunału, wszystkie te akty muszą się mieścić w modelu określonym w art. 93 Konstytucji. Przepis ten stanowi bowiem nie tylko podstawę do wydawania uchwał przez Radę Ministrów oraz zarządzeń przez premiera i ministrów, ale też musi być traktowany jako ustanawiający ogólny i bezwzględnie wiążący model aktu o charakterze wewnętrznym. Za podstawowy element tego modelu Trybunał uznał zakres aktu wewnętrznego. W żadnym wypadku nie może on dotyczyć jakichkolwiek podmiotów, które nie są podległe organowi wydającemu taki akt.

Priorytetem i punktem wyjścia dla określenia kompetencji organu państwowego do wydawania aktów o charakterze wewnętrznym musi być więc wskazanie, czy można mówić o podległości podmiotów, które mają być adresatami przepisów. Każdy akt prawa wewnętrznego musi być również zgodny z normami powszechnie obowiązującymi i nie może stanowić podstawy decyzji wobec obywateli, osób prawnych oraz innych podmiotów, które nie podlegają organowi wydającemu to prawo.

Ogólny model aktu prawa wewnętrznie obowiązującego wynikający z art. 93 Konstytucji daje też wskazanie, w jakich przypadkach takiemu aktowi należy nadawać formę uchwały, a kiedy formę zarządzenia. Kierując się konstytucyjnym uregulowaniem, należy przyjąć, że uchwały powinny być wydawane przez organy kolegialne, tak jak to czyni Rada Ministrów, zarządzenia zaś przez organy jednoosobowe – w takiej formie akty wewnętrzne stanowi Prezydent RP, Prezes Rady Ministrów i minister. Otwarcie systemu źródeł prawa wewnętrznego pod względem przedmiotowym oznacza, że akty te mogą przyjąć postać np. decyzji, wytycznych lub instrukcji.

PODSUMOWANIE

Konstytucja wprowadziła nowe i w założeniu całościowe ujęcie systemu źródeł prawa. Jego podstawą jest rozróżnienie źródeł prawa powszechnie obowiązującego i źródeł prawa wewnętrznego. W odniesieniu do prawa powszechnie obowiązującego konstytucyjne uregulowanie przybrało postać zupełnego zamknięcia. Konstytucja enumeratywnie wymienia formy, które mogą być nadawane tym aktom, oraz podmioty uprawnione do ich stanowienia. Istotną kwestią dla koncepcji zamkniętego systemu źródeł prawa powszechnie obowiązującego jest możliwość stanowienia tego rodzaju prawa przez

organy administracji państwowej wyłącznie w drodze rozporządzenia. Obowiązująca ustawa zasadnicza nie pozostawia żadnych wątpliwości, że zarządzenia wydawane pod jej rządami nie mogą być źródłem prawa powszechnie obowiązującego i nie mogą regulować praw i obowiązków obywateli.

Przepisy dotyczące aktów prawa o charakterze wewnętrznym nie są tak jednoznaczne, dlatego doktryna oraz Trybunał Konstytucyjny wyrazili istotne poglądy z punktu widzenia wykładni norm konstytucyjnych. Uznano, że Konstytucja nie zamknęła katalogu aktów wewnętrznych zarówno co do formy, jak i podmiotów wydających te akty. Powszechnie przyjęto więc, że system prawa wewnętrznie obowiązującego ma charakter otwarty. W tym zakresie podejście do źródeł prawa wewnętrznego różni się istotnie od stanowiska dotyczącego źródeł prawa powszechnie obowiązującego. Inna różnica zawarta jest w określeniu kręgu adresatów źródeł praw powszechnie i wewnętrznie obowiązujących. Akty powszechnie obowiązujące mogą regulować sytuację prawną wszelkich podmiotów, natomiast akty wewnętrzne mogą się odnosić wyłącznie do podmiotów, które podlegają organizacyjnie organowi wydającemu akt normatywny. W stosunku do innych jednostek i obywateli, którzy nie są połączeni węzłem organizacyjnej podległości, aktem właściwym do określania ich praw i obowiązków jest akt z katalogu źródeł prawa powszechnie obowiązującego.

[1] L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2005, s. 125.

[2] Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 r. (Dz. U. Nr 33, poz. 232).

[3] Ustawa Konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz. U. Nr 84, poz.426).

[4] M. Niezgódka-Medkova, *Problemy dostosowywania istniejącego systemu źródeł prawa do wymogów nowej konstytucji*, „Przegląd Legislacyjny" 1997, nr 2, s. 9–14.

[5] S. Wronkowska, *Opinia biegłego w sprawie K. 25/99, wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 czerwca 2000 r.*, s. 4 (powoł. TK).

[6] L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne*, s. 126.

[7] *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji z 1997 r.*, red. J. Boć, Wrocław 1998, s. 155.

[8] L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne*, s. 132–134.

[9] P. Winczorek, *Źródła prawa w projekcie konstytucji Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego*, „Przegląd Legislacyjny" 1996, nr 4, s. 24.

[10] M. Kruk, *Konstytucja Rzeczypospolitej z komentarzem*, Warszawa 1997, s. 17.

[11] Art. 88 ust. 3 i art. 89 ust. 1 Konstytucji.

[12] Art. 89 ust. 2 Konstytucji.

[13] L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne*, s. 128.

[14] P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000, s. 81.

[15] K. Działocha, *Źródła prawa*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, Warszawa 1999, s. 4.

[16] S. Wronkowska, *System źródeł prawa w nowej konstytucji*, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich" 2000, nr 38, s. 89.

[17] *Prawo administracyjne*, red. J. Boć, Wrocław 1993, s. 137.

[18] P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, s. 121.

[19] J. Świątkiewicz, *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 grudnia 1998 r.*, „Przegląd Sejmowy" 1999, nr 2, s. 213–214.

[20] *Polskie prawo konstytucyjne. Materiały, kazusy i orzecznictwo*, red. M. Dąbrowski, J. Juchniewicz, D. Lis-Staranowicz, Warszawa 2012, s. 42.

[21] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 grudnia 1998 r. sygn. akt K. 21/98, OTK ZU 1998, nr 7, poz. 116.

[22] Treść konstytucyjnej podległości Najwyższej Izby Kontroli wobec Sejmu wypełniają szczegółowe postanowienia art. 204, 205, 206 i 226 Konstytucji.

[23] Uchwała Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 maja 1994 r., sygn. akt W. 7/94, OTK 1994, cz. I, s. 211–212 oraz liczne orzeczenia późniejsze.

[24] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 czerwca 2000 r., sygn. akt K. 25/99, OTK 2000, nr 5, poz. 141. W wyroku tym TK rozstrzygał o konstytucyjności przepisów art. 12 ust. 2 pkt 2 art. 23 ust. 4, art. 40 i 41 ust. 2 oraz art. 46 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (Dz. U. Nr 140, poz. 938, zm.: z 1998 r. Nr 160, poz. 1063) oraz aktów wydanych na ich podstawie – uchwała nr 12/99 Rady Polityki Pieniężnej z dnia 21 lipca 1999r. w sprawie stopy rezerwy obowiązkowej banków (Dz. Urz. NBP Nr 15, poz. 24), uchwała nr 10/98 Zarządu NBP z dnia 5 czerwca 1998 r. w sprawie zasad i trybu naliczania i utrzymywania rezerwy obowiązkowej (Dz. Urz. NBP Nr 12, poz. 23), uchwała nr 15/99 Zarządu NBP z dnia 23 kwietnia 1999 r. w sprawie trybu i szczegółowych zasad przekazywania przez banki do NBP danych niezbędnych do ustalania polityki pieniężnej i okresowych ocen sytuacji pieniężnej państwa oraz oceny sytuacji finansowej banków i ryzyka sektora bankowego (Dz. Urz. NBP Nr 10, poz. 15).

[25] J. Świątkiewicz, *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 grudnia 1998 r.*, s. 214.

[26] Tamże, s. 212–213.

[27] Tamże, s. 212.

[28] P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji*, s. 121 oraz M. Niezgódka-Medkova, *Problemy dostosowywania istniejącego systemu źródeł prawa do wymogów nowej konstytucji*, s. 19.

[29] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 grudnia 1998 r. sygn. akt K. 21/98, OTK ZU 1998, nr 7, poz. 116.

Summary

Internally applicable law in constitutional system of sources of law

The constitution introduced new and assumedly comprehensive approach to a system of sources of law. Distinction between generally applicable law and internal law is its basis. In relation to generally applicable law, constitutional regulations are perceived as completely closed. The constitution expressly lists forms that legal acts can take and entities entitled to constitute them. Possibility to constitute this type of law by national authorities only by way of a regulation is an essential issue for a concept of a closed system of sources of generally applicable law. In accordance with current basic law, regulations issued under its rules cannot be a source of generally applicable law and regulate citizens' rights and obligations.

Provisions concerning internal legal acts are not so explicit. For this reason, the doctrine and the Constitutional Tribunal expressed an opinion important in terms of constitutional norms. It was claimed that the constitution did not close a catalogue of internal legal acts in the field of both a form and entities that issue them. It was commonly accepted that the system of internally applicable law can be perceived as open. In this field, approach to sources of internal law significantly differs from the statement concerning sources of generally applicable law. The other distinction regards a circle of receivers of sources of generally applicable and internal law. Generally applicable legal acts can regulate legal position of all entities, however internal legal acts can refer only to entities which organisationally report to the authority that issues a normative act. The legal act from the catalogue of generally applicable law is a proper act to define rights and obligations of other entities and citizens that are not connected in the field of subordination.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP CSP

APELACJA

w postępowaniu zwyczajnym w sprawach o wykroczenia oraz względne przyczyny odwoławcze będące podstawą jej wniesienia

podinsp. Agnieszka Mańko-Czajka

wykładowca
Zakładu Służby Kryminalnej CSP

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 176 stanowi, że postępowanie sądowe jest dwuinstancyjne. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia w art. 103 określa, że od wyroku sądu pierwszej instancji służy stronom apelacja.

Apelacja (łac. *appellatio* – odwołanie) jest więc zwyczajnym środkiem odwoławczym mającym na celu kontrolę wydanego wyroku przez sąd rejonowy jako sąd pierwszej instancji. Rozpatrywana jest przez sąd okręgowy jako sąd drugiej instancji. W postępowaniu w sprawach o wykroczenia stronami są: obwiniony – jako strona bierna oraz oskarżyciel publiczny wraz z oskarżycielem posiłkowym – jako strona czynna.

Zgodnie z art. 20 § 1 k.p.w. obwinionym jest osoba, przeciwko której wniesiono wniosek o ukaranie w sprawie o wykroczenie. Natomiast art. 17 § 1 k.p.w. stanowi, że we wszystkich sprawach o wykroczenia oskarżycielem publicznym jest Policja, chyba że ustawa stanowi inaczej. Tak się dzieje w szczególności w sprawach o wykroczenia przeciwko prawom pracownika określonych w Kodeksie pracy oraz w sprawach o wykroczenia określonych w art. 119–123 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2008 r. Nr 69, poz. 415, z późn. zm.), gdzie oskarżycielem publicznym jest inspektor pracy.

Zgodnie z art. 17 § 3 k.p.w. uprawnienia oskarżyciela publicznego przysługują także organom administracji rządowej i samorządowej, organom kontroli państwowej i kontroli samorządu terytorialnego oraz strażom gminnym (miejskim), ale tylko wówczas, gdy w zakresie swego działania, w tym w trakcie prowadzonych czynności wyjaśniających, ujawniły wykroczenia i wystąpiły z wnioskiem o ukaranie. W przypadku wniesienia wniosku o ukaranie i branie udziału w sprawie przez ww. podmioty Policja wyłącza się od udziału w sprawie. Należy też pamiętać, że art. 18 k.p.w. daje prokuratorowi możliwość bycia oskarżycielem publicznym w każdej sprawie o wykroczenie, jeśli ten wniesie wniosek o ukaranie bądź wstąpi do postępowania już wszczętego, na podstawie wniosku o ukaranie wniesionego przez innego oskarżyciela. W takim przypadku udział prokuratora wyłącza udział innego oskarżyciela publicznego. Mimo że k.p.w. stanowi, iż oskarżycielem publicznym jest Policja, to nie oznacza, że każdy funkcjonariusz Policji ma uprawnienie do występowania w charakterze oskarżyciela publicznego. Podstawę wszczęcia postępowania w sprawach o wykroczenia na mocy art. art. 57 § 1 k.p.w. stanowi wniosek o ukaranie, złożony przez organ uprawniony do występowania w charakterze oskarżyciela publicznego w danej sprawie. I to właśnie organ Policji (np. Komendant Powiatowy Policji w Łukowie) jest oskarżycielem publicznym, natomiast funkcjonariusz Policji występuje w imieniu i z upoważnienia organu Policji.

Stroną czynną w postępowaniu w sprawach o wykroczenia może być także oskarżyciel posiłkowy. Oskarżycielem posiłkowym jest pokrzywdzony, który samodzielnie wniósł wniosek o ukaranie w przypadkach określonych w art. 27 § 1 i 2 k.p.w., ale także, gdy złożył oświadczenie w terminie 7 dni od zawiadomienia go przez organ Policji o przesłaniu wniosku o ukaranie do sądu, że będzie działać obok oskarżyciela publicznego jako oskarżyciel posiłkowy. Oprócz stron apelację mogą wnieść ich przedstawiciele procesowi. Przedstawicielem procesowym oskarżyciela posiłkowego jest jego pełnomocnik, którym zgodnie z art. 30 § 1 k.p.w. może być adwokat, radca prawny, a w wypadku, gdy pokrzywdzonym jest instytucja państwowa,

samorządowa lub społeczna, także pracownik tej instytucji lub jej organu nadrzędnego.
W przypadku obwinionego jego przedstawicielem procesowym, zgodnie z art. 24 § 1 k.p.w., jest obrońca, którym może być adwokat albo radca prawny. Ustanowiony obrońca może przedsiębrać czynności procesowe jedynie na korzyść obwinionego. Apelację, zgodnie z art. 105 § 1 k.p.w., w postępowaniu zwyczajnym w sprawach o wykroczenia wnosi się na piśmie w terminie 7 dni od daty otrzymania wyroku wraz z uzasadnieniem. Jest to termin zawity, odwołując się do art. 122 § 2 k.p.k. w zw. z art. 38 § 1 k.p.w., zawite są terminy do wnoszenia środków zaskarżenia. Jednym z takich terminów jest właśnie termin do wniesienia apelacji. Termin zawity to termin nieprzekraczalny, ale przywracalny. Wyrok sądu pierwszej instancji uzasadnia się i doręcza stronie wraz z uzasadnieniem jedynie na jej żądanie zgłoszone w zawitym terminie 7 dni od daty jego ogłoszenia, o czym stanowi art. 35 § 1 k.p.w. W wypadku wyroku zaocznego w postępowaniu zwyczajnym doręcza się go z urzędu tylko obwinionemu i jego obrońcy, jeżeli został ustanowiony. Termin do żądania doręczenia uzasadnienia tego wyroku albo przekładu uzasadnienia wyroku zaocznego przedstawionego wyłącznie w formie ustnej biegnie od daty doręczenia wyroku. Ustawa z dnia z dnia 4 kwietnia 2014 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. poz. 579), która weszła w życie 9 listopada 2014 r. wprowadziła protokół z rozprawy w postaci zapisu dźwięku lub obrazu i dźwięku oraz dodała do art. 105 § 1a, który stanowi, że w wypadku, gdy uzasadnienie wyroku zostało przedstawione wyłącznie w formie ustnej, apelację wnosi się na piśmie w (zawitym) terminie 7 dni od daty otrzymania wyroku wraz z przekładem tego uzasadnienia. W tejże ustawie dodano też do art. 82 k.p.w. paragrafy 6 i 7, które stanowią, że jeśli przebieg rozprawy utrwala się za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk, uzasadnienie wyroku może być z urzędu przedstawione wyłącznie w formie ustnej, bezpośrednio po ogłoszeniu wyroku. Przed przedstawieniem uzasadnienia wyroku w formie ustnej sąd uprzedza o tym strony. W takim wypadku, w terminie zawitym 7 dni od daty ogłoszenia wyroku, strona może złożyć pisemny wniosek o sporządzenie i doręczenie przekładu uzasadnienia wyroku przedstawionego w formie ustnej. Dla obwinionego pozbawionego wolności, który nie ma obrońcy i nie był obecny podczas ogłaszania wyroku lub przedstawiania ustnego uzasadnienia, termin ten biegnie od daty doręczenia mu wyroku.
Wniesienie apelacji przed upływem terminu do złożenia wniosku o uzasadnienie wyroku albo wniosku o przekład uzasadnienia wyroku przedstawionego w formie ustnej powoduje, iż wyrok wraz z jego uzasadnieniem doręcza się stronie oraz odpowiednio sporządza się i doręcza stronie przekład uzasadnienia wyroku przedstawionego w formie ustnej. Tak złożona apelacja podlega rozpoznaniu przez sąd, przy czym można ją uzupełnić w zawitym terminie 7 dni od daty otrzymania wyroku wraz z uzasadnieniem oraz odpowiednio w terminie zawitym 7 dni od daty otrzymania wyroku wraz z przekładem ustnego uzasadnienia.
Do biegu terminu, zgodnie z art. 123 § 1 k.p.k. w zw. z art. 38 § 1 k.p.w., nie wlicza się dnia, od którego liczy się dany termin. Oznacza to, że jeśli strona otrzymała wyrok z uzasadnieniem w dniu 5 marca 2015 r., to siedmiodniowy termin do złożenia apelacji upływa z dniem 12 marca 2015 r. Natomiast jeśli strona otrzymała takie pismo 30 marca 2015 r., to termin siedmiodniowy upłynąłby w dniu 6 kwietnia, jednak w tym dniu jest Wielkanoc, a więc jest to dzień uznany przez ustawę za dzień wolny od pracy, dlatego też wniesienie apelacji następnego dnia po dniu ustawowo wolnym od pracy jest czynnością skuteczną.
O przyjęciu apelacji sąd rejonowy zawiadamia strony, obrońców i pełnomocników, po czym akta przekazuje niezwłocznie sądowi odwoławczemu, czyli sądowi okręgowemu. Oznacza to, że apelację wnosi się do sądu okręgowego, ale za pośrednictwem sądu rejonowego i gdy prezes sądu rejonowego stwierdzi, że apelacja odpowiada wymaganiom formalnym.
Zgodnie z art. 103 § 4 k.p.w. w apelacji strona może zaskarżyć wyrok wydany w postępowaniu zwyczajnym w sprawach o wykroczenia, w całości lub części. Natomiast nie może zaskarżyć samego uzasadnienia wyroku.
Art. 447 § 1 i 2 k.p.k. w zw. z art. 109 § 2 k.p.w. stanowi, że apelację co do winy uważa się za zwróconą przeciwko całości wyroku, a apelację co do kary uważa się za zwróconą przeciwko całości rozstrzygnięcia o karze i środkach karnych. Ustawą z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247), ustawodawca zmieniając od 1 lipca 2015 r. art. 447, dodał § 3, który stanowi, że apelację co do środka karnego uważa się za zwróconą przeciwko całości rozstrzygnięcia o środkach karnych, oraz zapisał, że można zaskarżyć również brak rozstrzygnięcia w przedmiocie środka karnego.
W apelacji strona może podnosić zarzuty, które nie stanowiły lub nie mogły stanowić przedmiotu zażalenia, gdyż zgodnie z prawem nie przysługiwało ono od danego rozstrzygnięcia lub czynności. Dotyczy to np. oddalenia wniosku dowodowego przez sąd na podstawie art. 170 § 1 k.p.k. w zw. z art. 39 § 2 k.p.w. Oddalanie wniosku dowodowego następuje w formie postanowienia, na które nie przysługuje zażalenie. Jeśli więc wniosek dowodowy złożony przez stronę mógł mieć wpływ na treść wyroku, jak najbardziej można zarzut ten podnieść w apelacji.

Ustawa z dnia 27 września 2013 r. określiła także w art. 447 § 5 k.p.k., który ma obowiązywać od 1 lipca 2015 r., że w postępowaniu wszczętym z inicjatywy strony w apelacji nie można podnosić zarzutu niedopuszczenia dowodu z urzędu lub niedostatecznej aktywności sądu w przeprowadzaniu dowodu, ani też zarzutu przeprowadzenia dowodu pomimo braku wniosku strony w tym przedmiocie. Nie będzie to dotyczyć sytuacji, jeśli przeprowadzenie dowodu było obowiązkowe.
Takie zmiany w zarzutach apelacyjnych od 1 lipca 2015 r. są spowodowane wprowadzeniem przez ww. ustawę nowego modelu kontradyktoryjności w postępowaniu przed sądem opartym na art. 39 § 1 k.p.w., który uaktywnia strony poprzez wprowadzenie zasady, że to na wniosek stron przeprowadza się dowody, a dopiero w wyjątkowych wypadkach uzasadnionych szczególnymi okolicznościami dowody przeprowadza się z urzędu.

Podstawą nowej apelacji, opartej na przepisach ustawy z dnia 27 września 2013 r., nie mogą być też zarzuty określone w art. 438 pkt 3 i 4 k.p.k., związane z treścią zawartego porozumienia, o którym mowa w art. 343, art. 343a i art. 387 k.p.k., o czym stanowi § 7 nowego art. 447 k.p.k. Oznacza to, że stosując je odpowiednio na podstawie art. 109 § 2 k.p.w., strona nie będzie mogła kwestionować w apelacji treści wniosku o skazanie obwinionego za zarzucony mu czyn bez przeprowadze-

nia rozprawy i wymierzenie mu określonej kary lub środka karnego albo odstąpienie od wymierzenia kary lub środka karnego złożonego na mocy art. 58 § 1 k.p.w. To samo dotyczy opartego na art. 73 k.p.w. wniosku obwinionego o skazanie go w określony sposób bez przeprowadzenia postępowania dowodowego, jeśli oskarżyciel publiczny bądź oskarżyciel posiłkowy nie zgłosili wobec tego wniosku sprzeciwu.

Obwiniony oraz jego obrońca oraz oskarżyciel posiłkowy, działając na podstawie art. 425 § 3 k.p.k. w zw. z art. 109 § 2 k.p.w., mogą skarżyć jedynie wyrok, który bezpośrednio narusza prawa odwołującego się lub szkodzi jego interesom. Instytucja gravamen, bo o niej tu mowa, oznacza uciążliwość decyzji dla uczestników procesu i pozostaje w związku z kwestią legitymacji do wniesienia środka odwoławczego[1].

Gravamen występuje więc wtedy, gdy istnieje subiektywne, a zarazem uzasadnione przekonanie skarżącego co do uciążliwości dla niego danego rozstrzygnięcia lub ustalenia[2]. Obwiniony więc nie może powołać się na gravamen, gdy chce zaskarżyć jedynie wyrok dotyczący orzeczonej kary dla współobwinionego albo gdy sąd go uniewinnił, a on w apelacji wnosi o skazanie go. Możliwość istnienia gravamen ma znaczenie dla dopuszczalności zaskarżenia, natomiast ustalenie jego istnienia stanowi przesłankę skuteczności odwołania[3].

Naruszenie prawa w ujęciu ogólnym oznacza naruszenie prawa zarówno materialnego (karnego, cywilnego, administracyjnego), jak i procesowego przez wadliwe zastosowanie albo niesłuszne zastosowanie określonych przepisów. W konsekwencji może to prowadzić do ograniczenia uprawnień lub zwiększenia obowiązków odwołującego się[4].

Szkodzenie interesom w rozumieniu art. 425 § 3 k.p.k. dotyczy niekorzystnego wpływu decyzji na interesy skarżącego, które zasługują na ochronę prawną. Mogą to być interesy ściśle prawne (materialne, procesowe), ale także majątkowe oraz dotyczące pewnych aspektów życiowej i społecznej sytuacji oskarżonego (czyt. obwinionego)[5]. Natomiast oskarżyciel publiczny ma prawo wnieść środek odwoławczy – apelację na korzyść, jak i na niekorzyść obwinionego. Nie ogranicza go instytucja gravamen. Może on zaskarżyć wyrok naruszający jego prawa lub szkodzący jego interesom, ale także może zaskarżyć wyrok, który narusza prawa bądź szkodzi interesom strony przeciwnej.
Ustawa z dnia 27 września 2013 r. w art. 427 § 1 k.p.k., który na mocy art. 109 § 2 k.p.w. jest recypowany do Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia, dodała, iż odwołujący się oprócz wskazania zaskarżonego rozstrzygnięcia wyroku, a także podania czego się domaga nakłada na odwołującego się od 1 lipca 2015 r. obowiązek sformułowania zarzutów stawianych rozstrzygnięciu. W obecnie obowiązującym systemie prawnym obowiązek wskazania zarzutów ma tylko oskarżyciel publiczny, obrońca oraz pełnomocnik, natomiast nie ma takiego obowiązku obwiniony czy oskarżyciel posiłkowy.
§ 2 art. 427 k.p.k. stanowi, że jeżeli środek odwoławczy pochodzi od oskarżyciela publicznego, obrońcy lub pełnomocnika, powinien ponadto zawierać uzasadnienie. Jak z tego wynika, uzasadnienia nie ma obowiązku sporządzać obwiniony czy oskarżyciel posiłkowy. Ponadto art. 427 § 3 k.p.k. stanowi, że odwołujący się może także w apelacji wskazać nowe fakty lub dowody, natomiast nowela z 27 września 2013 r. dodała, że tylko wtedy, jeżeli nie mógł powołać ich w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, co jest oczywiście związane z prymatem stron w postępowaniu przed sądem w aspekcie przeprowadzania dowodów.

Ustawa z dnia 27 września 2013 r. w § 4 art. 427 k.p.k. wprowadza od 1 lipca 2015 r. kolejny przepis, który stanowi, że w środku odwoławczym nie można podnosić zarzutu nieprzeprowadzenia przez sąd określonego dowodu, jeżeli strona nie składała w tym zakresie wniosku dowodowego, ani też zarzutu przeprowadzenia dowodu pomimo braku wniosku strony w tym przedmiocie lub poza zakresem wniosku. Zmiana ta jest także podyktowana jak wyżej zmianą modelu aktywności stron w postępowaniu dowodowym przed sądem.

Odwołujący się, wnosząc apelację, powinien zachować także ogólne wymogi formalne pisma procesowego określone w art. 119 § 1 k.p.k. recypowanego na mocy art. 38 § 1 k.p.w. do postępowania w sprawach o wykroczenia. Pismo takie powinno zawierać oznaczenie organu, do którego jest skierowane, np. Sąd Okręgowy w Lublinie (w tym miejscu przypominam, że apelację wnosi się zawsze za pośrednictwem sądu rejonowego, który wydał zaskarżony wyrok), oraz oznaczenie sprawy, której apelacja dotyczy, np. wyrok Sądu Rejonowego Wydział II Karny w Łukowie z dnia 5 października 2014 r. w sprawie sygn. akt II W 111/14 przeciwko Marcinowi Szpakowi obwinionemu o czyn z art. 119 § 1 k.w., ponadto oznaczenie oraz adres wnoszącego pismo, np. Komendant Powiatowy Policji w Łukowie. Każde pismo procesowe powinno zwierać datę i podpis składającego pismo.
W apelacji odwołujący się może się domagać zmiany wyroku zgodnie ze swoim wnioskiem bądź uchylenia wyroku i umorzenia postępowania albo uchylenia wyroku i przekazania sprawy sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania.
Jak wcześniej zaznaczono, od 1 lipca 2015 r. każda apelacja powinna zawierać sformułowane zarzuty stawiane wyrokowi. W doktrynie przyjmuje się, że zarzuty apelacyjne to twierdzenia odwołującego się o wadach, uchybieniach czy błędach stawianych wyrokowi wydanemu przez sąd pierwszej instancji.
Oprócz bezwzględnych przyczyn odwoławczych określonych art. 104 § 1 k.p.w., których wystąpienie powoduje, że zaskarżone orzeczenie sąd uchyla niezależnie od granic zaskarżenia, podniesionych zarzutów i wpływu uchybienia na treść orzeczenia, występują także względne przyczyny odwoławcze, które mogą być przedmiotem zarzutów apelacyjnych. Są one określone w art. 438 k.p.k. recypowanym na mocy art. 109 § 2 k.p.w. do postępowania w sprawach o wykroczenia. W razie stwierdzenia ich przez sąd odwoławczy następuje zmiana bądź uchylenie wyroku sądu pierwszej instancji. Przyczyny te są przedmiotem niniejszego artykułu i zaliczamy do nich:
1) obrazę przepisów prawa materialnego,
2) obrazę przepisów postępowania, jeżeli mogła ona mieć wpływ na treść orzeczenia,

3) błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę orzeczenia, jeżeli mógł on mieć wpływ na treść tego orzeczenia,
4) rażącą niewspółmierność kary lub niesłusznego zastosowania albo niezastosowania środka zabezpieczającego lub innego środka.

Przy czym od 1 lipca 2015 r. wyraźnie w punkcie 4 ustawodawca wprowadzi, że względną przyczyną odwoławczą będzie rażąca niewspółmierność także środka karnego. Ponadto pragnę zaznaczyć, że na podstawie art. 32 § 2 k.p.w. orzeczenia zapadają w formie wyroku lub postanowienia, a od wyroku zgodnie z prawem przysługuje apelacja.

Zarzut obrazy prawa materialnego polega na wadliwym jego zastosowaniu (lub niezastosowaniu) w orzeczeniu opartym na prawidłowych ustaleniach faktycznych. Nie ma obrazy prawa materialnego, gdy wadliwość orzeczenia w tym zakresie jest wynikiem błędnych ustaleń przyjętych za jego podstawę. Jeżeli zatem odwołujący się kwestionuje zastosowaną w wyroku kwalifikację prawną, ponieważ w działaniu oskarżonego (czyt. obwinionego) dopatruje się innego od przypisanego mu przestępstwa (czyt. wykroczenia), to podstawą takiej apelacji może być tylko zarzut błędu w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę wyroku (art. 438 pkt 3 k.p.k.), a nie zarzut obrazy prawa materialnego określonej w art. 438 pkt 1 k.p.k.[6] Zarzut obrazy prawa materialnego jest zasadny wówczas, gdy sąd, wydając wyrok, nie zastosował przepisu zobowiązującego go do jego zastosowania np. na mocy art. 87 § 3 k.w., nie orzekł zakazu prowadzenia pojazdów. W przypadku fakultatywności wynikającej z ustawy zastosowania danego przepisu, niezastosowanie tego przepisu nie powoduje obrazy przepisów prawa materialnego, natomiast odwołujący się może zarzucić wyrokowi błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę wyroku, jeśli oczywiście mógł on mieć wpływ na treść danego wyroku bądź też zarzut rażącej niewspółmierności kary lub środka karnego.

Zarzut obrazy prawa materialnego może brzmieć następująco:

Na podstawie art. 427 § 2 k.p.k. i art. 438 pkt 1 k.p.k. w zw. z art. 109 § 2 k.p.w. zarzucam wyrokowi obrazę przepisów prawa materialnego, tj. art. 28 § 2 kw i art. 120 § 3 kw poprzez nieorzeczenie obligatoryjnego środka karnego w postaci nawiązki w wysokości podwójnej wartości ukradzionego drzewa.

Zarzut obrazy przepisów postępowania stanowi względną przyczynę odwoławczą jedynie, jeżeli mogła ona mieć wpływ na treść orzeczenia – wyroku. W zarzucie tym odwołujący się powinien wykazać, że został naruszony konkretny przepis prawa procesowego, ale także, że naruszenie tego przepisu mogło mieć wpływ na treść wyroku. Zazwyczaj podstawą tego zarzutu jest obraza przepisów procesowych w postępowaniu przed sądem, a więc już po złożeniu wniosku o ukaranie sprawcy wykroczenia. Natomiast uchybienia w czynnościach wyjaśniających mogą być przedmiotem tego zarzutu tylko wówczas, gdy przeniknęły do postępowania przed sądem, co w konsekwencji stanowi obrazę przepisów proceduralnych tego postępowania[7]. Oprócz wskazania naruszenia konkretnego przepisu prawa procesowego odwołujący może także powołać się na naruszenie zasady procesowej, jednakże w tym przypadku z reguły także skarżący powinien jednocześnie wskazać konkretny przepis naruszający tę zasadę.

Zarzut obrazy przepisów postępowania może brzmieć następująco:

Na podstawie art. 427 § 2 k.p.k. i art. 438 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 109 § 2 k.p.w. zarzucam wyrokowi obrazę przepisów postępowania, która miała wpływ na treść zapadłego wyroku, polegającą na nieuprzedzeniu stron o możliwości zmiany kwalifikacji prawnej czynu, tj. naruszenie art. 399 § 1 k.p.k. w zw. z art. 81 k.p.w.

Zarzut błędu w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę orzeczenia stanowi względną przyczynę odwoławczą jedynie wtedy, jeżeli mógł on mieć wpływ na treść tego orzeczenia. Uchybienie, o jakim stanowi przepis art. 438 pkt 3 k.p.k. ma miejsce wówczas, gdy zasadność ocen i wniosków wyprowadzonych przez sąd orzekający z okoliczności ujawnionych w toku przewodu sądowego nie odpowiada zasadom prawidłowego rozumowania. Błąd może stanowić wynik niepełności postępowania dowodowego (błąd braku) bądź określonych nieprawidłowości w zakresie oceny dowodów (błąd dowolności). Może być zatem wynikiem nieznajomości określonych dowodów lub braku przestrzegania dyrektyw obowiązujących przy ich ocenie (art. 7 k.p.k.)[8]. Błąd w ustaleniach faktycznych jest zawsze skutkiem naruszenia przepisów postępowania, gdyż przeprowadzenie postępowania zgodnie ze wszystkimi zasadami i regułami procesu prowadzi do poprawnych (z punktu widzenia procesowego) ustaleń faktycznych. Nie zachodzi jednak relacja odwrotna[9]. Skarżący w apelacji powinien wskazać, jakich konkretnych uchybień dopuścił się sąd w zakresie prawidłowego rozumowania czy wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego. Natomiast nie powinien oceniać zebranego materiału dowodowego w sprawie. Zarzut błędu w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę orzeczenia, jeżeli mógł mieć wpływ na treść tego orzeczenia, może brzmieć: Na podstawie art. 427 § 2 k.p.k. i art. 438 pkt 3 k.p.k. w zw. z art. 109 § 2 k.p.w. zarzucam wyrokowi błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę orzeczenia i mający wpływ na jego treść, poprzez wadliwą ocenę materiału dowodowego i niewłaściwe wnioskowanie o faktach, co doprowadziło do wadliwego i niesłusznego uznania za nieudowodnione, iż obwiniony Marian Niedobry umyślnie uszkodził samochód osobowy marki Fiat Uno.

Zarzut rażącej niewspółmierności kary, środka karnego lub niesłusznego zastosowania albo niezastosowania środka zabezpieczającego lub innego środka – jak zaznaczył Sąd Apelacyjny w Lublinie, jest zarzutem w kategorii ocen. Można go podnieść jedynie wówczas, gdy kara nie uwzględnia w sposób właściwy zarówno okoliczności popełnienia przestępstwa, jak i osobowości sprawcy, stając się w odczuciu społecznym karą niesprawiedliwą. Nie sposób przyjąć, że kara wobec określonego sprawcy jest karą niewspółmiernie surową w sytuacji, gdy sąd wymierzając karę, uwzględnił wszystkie okoliczności wiążące się z poszczególnymi ustawowymi dyrektywami i wskaźnikami jej wymiaru, czyli

wówczas, gdy granice swobodnego uznania sędziowskiego nie zostały przekroczone[10]. Zarzut rażącej niewspółmierności kary może brzmieć: Na podstawie art. 427 § 2 k.p.k. i art. 438 pkt 4 k.p.k. w zw. z art. 109 § 2 k.p.w. zarzucam wyrokowi rażącą niewspółmierność kary wyrażającą się w wymierzeniu obwinionemu zbyt niskiej kary grzywny w stosunku do stopnia społecznej szkodliwości czynu jakiego dopuścił się obwiniony. Zarzut apelacyjny powinien zawsze uderzać w pierwotną przyczynę wadliwości orzeczenia. Wynika to z oczywistego faktu, iż usuwając wszelkie nieprawidłowości, należy zawsze dążyć do wyeliminowania przyczyn, a nie tylko samych skutków[11]. Ponadto zarzut powinien zawierać w swojej treści jedną okoliczność kwestionowaną przez skarżącego. Logiczne byłoby też, aby na samym początku apelacji stawiać zarzuty, które skarżący uważa, że powinny być przez sąd odwoławczy rozpatrzone jako pierwsze.

Na koniec apelacja powinna zawierać uzasadnienie, czyli wykazanie racji skarżącego podniesionych w zarzutach apelacyjnych. W pierwszej części uzasadnienia skarżący powinien wskazać, w jakiej części jego zdaniem wyrok jest niesłuszny, w drugiej natomiast przedstawić argumenty na poparcie zarzutów apelacyjnych. Apelację można cofnąć. Apelacji wniesionej na korzyść obwinionego nie można cofnąć bez jego zgody. Obwiniony może cofnąć wniesiony na jego korzyść środek odwoławczy, chyba że wniósł go oskarżyciel publiczny lub zachodzi wypadek przewidziany w art. 21 k.p.w., a więc w przypadkach, kiedy obwiniony jest głuchy, niemy lub niewidomy oraz zachodzi uzasadniona wątpliwość co do jego poczytalności. Sąd odwoławczy rozpoznaje sprawę w granicach zaskarżenia i podniesionych zarzutów, a w innym wypadku, jeśli ustawa tak stanowi. Sąd odwoławczy na mocy art. 433 § 2 k.p.k. w zw. z art. 109 § 1 k.p.w. jest jednak obowiązany rozważyć wszystkie wnioski i zarzuty wskazane w środku odwoławczym, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Na koniec przedstawiam przykład apelacji złożonej z powodu naruszenia względnej przyczyny odwoławczej polegającej na obrazie przepisów prawa materialnego, określonej w art. 438 pkt 1 k.p.k.

Komendant Powiatowy Policji
w Łukowie
RSoW – 124/14

Łuków, dnia 6 listopada 2014 r.

Sąd Okręgowy
w Lublinie

za pośrednictwem

Sądu Rejonowego
Wydział II Karny
w Łukowie

sygn. akt II W 111/14

APELACJA

od wyroku Sądu Rejonowego Wydział II Karny w Łukowie z dnia 5 października 2014 r. w sprawie sygn. akt II W 111/14 przeciwko Marcinowi Niedobremu obwinionemu o czyn z art. 87 § 1 k.w.

Na podstawie art. 103 § 2 i 4 k.p.w. zaskarżam powyższy wyrok w części co do nieorzeczonego środka karnego.

Na podstawie art. 427 § 2 k.p.k. i art. 438 pkt 1 k.p.k. w zw. z art. 109 § 2 k.p.w. zarzucam mu obrazę przepisów prawa materialnego, tj. art. 28 § 2 k.w. i art. 87 § 1 k.w. poprzez nieorzeczenie obligatoryjnego środka karnego w postaci zakazu prowadzenia pojazdów.

Na podstawie art. 427 § 1 k.p.k. i art. 437 § 1 k.p.k. w zw. z art. 109 § 2 k.p.w. wnoszę o zmianę zaskarżonego orzeczenia poprzez orzeczenie środka karnego w postaci zakazu prowadzenia pojazdów na okres 1 roku wobec obwinionego Marcina Niedobrego.

UZASADNIENIE

Zaskarżony wyrokiem Sądu Rejonowego Wydział II Karny w Łukowie Marcin Niedobry został uznany winnym tego, że w dniu 7 września 2014 r. o godz. 17.00 w Łukowie na ul. Piłsudskiego, znajdując się w stanie po użyciu alkoholu (I badanie – 0,21 mg/dm³, II badanie – 0,22 mg/dm³), kierował pojazdem osobowym marki Fiat Uno o nr rej. WAW 1234 w ruchu lądowym, tj. o wykroczenie określone w art. 87 § 1 k.w. Za to wykroczenie obwiniony Marcin Niedobry został skazany przez sąd na karę grzywny w wysokości 600 zł.

Sąd Rejonowy Wydział II Karny w Łukowie skazał Marcina Niedobrego jedynie na karę grzywny, pomijając wskazany w art. 87 § 3 k.w. środek karny w postaci zakazu prowadzenia pojazdów, który zgodnie z treścią powyższego przepisu i art. 28 § 2 k.w. jest orzekany obligatoryjnie.

Z wyrokiem w tej sprawie nie sposób się zgodzić, z uwagi na dyspozycję art. 87 § 3 k.w., który stanowi o obligatoryjnym orzeczeniu środka karnego w postaci zakazu prowadzenia pojazdów.

Ponadto we wniosku o ukaranie obwiniony na podstawie art. 58 § 1 i 2 k.p.w. wniósł o wymierzenie wobec niego kary grzywny w wysokości 600 zł oraz środka karnego w postaci zakazu prowadzenia pojazdów na 1 rok.

Biorąc powyższe pod uwagę, wniosek o zmianę zaskarżonego wyroku w części dotyczącej środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów uważam za jak najbardziej zasadny i wnoszę jak na wstępie.

Komendant Powiatowy Policji
w Łukowie
podinsp. Marian Król

[1] W. Grzeszczyk, *Praktyczne aspekty gravamen w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo" 2008, nr 11, s. 5.

[2] T. Grzegorczyk, *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 898.

[3] W. Grzeszczyk, *Praktyczne aspekty gravamen w procesie karnym.*

[4] Z. Doda, *Zażalenie w procesie karnym*, Warszawa 1985, s. 124.

[5] W. Grzeszczyk, *Praktyczne aspekty gravamen w procesie karnym*.

[6] J. Gajewski, S. Steinborn, *Komentarz do art. 438*, „System Informacji Prawnej LEX" 2015, stan prawny: 2015.02.23.

[7] Tamże.

[8] Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 1 października 2014 r. II AKa 206/14, LEX nr 1537448.

[9] W. Wassermann, *Zasady formułowania zarzutów apelacyjnych w obowiązującej procedurze karnej*, „Prokuratura i Prawo" 2010, nr 6, s. 42–43.

[10] Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 4 czerwca 2014 r., II AKa 72/14, LEX nr 1493773.

[11] W. Wassermann, *Zasady formułowania zarzutów apelacyjnych*, s. 45.

Summary

An appeal in common proceedings in cases related to petty offences as well as relative appeal causes constituting the basis of its lodging

The present article deals with the subject matter of an appeal in common proceedings in cases related to petty offences. It contains in its content the explanation of an appeal concept. It discusses the basis of its lodging, entities entitled for its submission and an entity entitled for its examination, as well as deadlines associated with its lodging. The study also focuses on limits of the prosecution and the issues connected with charges raised in the appeal. The author in particular concentrates on relative causes of an appeal. Besides, the article also raises the issue of changes concerning the appeals, which will enter into force from 1 of July 2015.

Tłumaczenie: Renata Cedro, WP CSP

WYBRANE METODY PRANIA PIENIĘDZY przez zorganizowane grupy przestępcze

kom. Daniel Chodziński

wykładowca
Zakładu Służby Kryminalnej CSP

mł. asp. Urszula Wróblewska

instruktor
Zakładu Służby Kryminalnej CSP

W niniejszym artykule, który jest kontynuacją opublikowanego w „Kwartalniku Policyjnym" nr 2 (20)/2012 artykułu pt. *Pranie pieniędzy jako jedna z form działania zorganizowanych grup przestępczych*, omówimy wybrane metody, za pomocą których przestępczość zorganizowana dokonuje procederu prania pieniędzy. Metody te wynikają z analizy konkretnych przypadków, z jakimi spotkały się służby powołane do wykrywania i zwalczania procederu prania pieniędzy, np. GIIF, CBŚP. Istnieje wiele sposobów i technik prania pieniędzy, a wszystkie opierają się na dwóch podstawowych zasadach: anonimowości adresata i nadawcy oraz anonimowości transakcji (pozostaje ona nie do wyśledzenia, zwłaszcza jeżeli są to niewielkie sumy)[1].

Nim przejdziemy do omawiania metod prania pieniędzy, wyjaśnimy, co rozumiemy przez to pojęcie.

Metoda to świadomie i konsekwentnie stosowany sposób postępowania, podejmowany przez osoby fizyczne, zmierzający do osiągnięcia celu, jakim jest legalizacja wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł. Działanie osób „piorących pieniądze" charakteryzuje swego rodzaju metodyzm, czyli postępowanie według ścisłych reguł, zasad lub metod postępowania. To prowadzi do stwierdzenia, że działania powyższych osób są wcześniej zaplanowane i konsekwentnie realizowane.

Odrębną kwestią będzie to, ile metod sprawca lub sprawcy wykorzystają do osiągnięcia założonego przez siebie celu, czyli legalizacji „brudnych pieniędzy". Pranie pieniędzy jest procesem, na który składa się wiele czynności, a im jest ich więcej, tym trudniej jest zidentyfikować nie tylko sam proceder, ale i osoby w to zaangażowane. Z kolei anonimowość osób w nim uczestniczących, które coraz częściej korzystają z Internetu, sprawia, iż wykrycie sprawców tego przestępstwa jest dość trudne.

WYBRANE METODY PRANIA PIENIĘDZY

TRANSFERY TRANSGRANICZNE

Jedną z metod legalizacji środków pochodzących z nielegalnej działalności oraz mogących służyć do finansowania terroryzmu, którą da się wyróżnić na podstawie dotychczasowych doświadczeń, jest ponadgraniczny transfer pieniędzy[2]. Polega on na fizycznym lub niefizycznym transferowaniu środków przez granice kraju w celu ich dalszego przekazywania lub inwestowania. Podstawowym celem tej metody jest jak najpełniejsze odseparowanie środków od ich przestępczego źródła, przede wszystkim poprzez ich wyprowadzenie z jurysdykcji właściwej dla przestępstwa bazowego.

W ramach ponadgranicznego transferu gotówki można wyróżnić następujące odmiany:

- transfer gotówki za pomocą tzw. *cash couriers*,
- transfer środków za pomocą rachunku bankowego,
- przekaz gotówki za pośrednictwem firm oferujących usługi finansowe w tym zakresie (np. agentów Western Union, MoneyGram), czyli alternatywne przekazy środków pieniężnych.

TRANSFERY GOTÓWKI

Fizyczny transfer pieniędzy wydaje się najprostszą mutacją wskazanej metody. Nie wymaga on bezpośredniego kontaktu z pracownikami instytucji finansowych, ani też korzystania z pośrednictwa podmiotów oferujących usługi w zakresie alternatywnych systemów przekazu gotówki.

W związku z przyłączeniem się Polski do Układu z Schengen i zniesieniem w dniu 21 grudnia 2007 r. kontroli na granicach z pozostałymi państwami unijnymi powstały możliwości swobodnego przewozu zysków pochodzących z przestęp-

stwa pomiędzy naszym krajem a pozostałymi obszarami Unii Europejskiej. Stanowi to istotne zagrożenie w zakresie możliwości przewozu nielegalnych zysków z Polski do innych krajów członkowskich Unii Europejskiej i na odwrót.
Należy zwrócić uwagę, że pieniądze są przewożone nie tylko w postaci banknotów czy monet (zwłaszcza wybitych w metalach szlachetnych, takich jak złoto czy platyna), lecz także w formie odpowiadającej współczesnemu rozwojowi produktów rynku finansowego – m.in. czeków, elektronicznych instrumentów płatniczych (w tym kart przedpłaconych, tj. kart typu *pre-paid*).

TRANSFER ŚRODKÓW ZA POŚREDNICTWEM RACHUNKU BANKOWEGO

Przewóz niektórych elektronicznych instrumentów płatniczych, zwłaszcza „zwykłych" kart płatniczych, wiąże się z inną odmianą ponadgranicznego transferu środków, tj. lokowaniem ich na rachunku bankowym i transferowaniem za granicę. W tym celu w Polsce są wykorzystywane zarówno rachunki osób fizycznych – rezydentów lub nierezydentów, jak i podmiotów gospodarczych posiadających siedziby w „rajach podatkowych".
Ta metoda składa się z dwóch faz, odpowiadających dwóm różnym rodzajom transakcji – wpłatom gotówkowym i przelewom za granicę. Pierwsza faza, tj. wpłaty gotówkowe, polega na zasileniu rachunku gotówką. Przy realizacji wpłat często są stosowane takie techniki wprowadzania brudnych pieniędzy do obrotu finansowego, jak *smurfing*, *structuring* czy *blending*. Druga faza, czyli przelewy za granicę, to udostępnienie zgromadzonych środków beneficjentom za granicę.
Często dla ukrycia pochodzenia środków oraz ich przeznaczenia do transferu za granicę wykorzystywane są rachunki „słupów" lub „podmiotów symulujących". Zdarza się, że są one otwierane na rzecz nierezydentów, zwłaszcza spółek założonych w krajach „offshore" (rozumianych jako „raje podatkowe").
Przy przelewach bankowych w ramach tej metody często podawane są fikcyjne tytuły dokonywanych transakcji. Poniżej przedstawiono najczęściej używane tytuły przelewów przy lokowaniu brudnych pieniędzy: w przypadku podmiotu wydającego dyspozycję przelewu – gdy jest to osoba fizyczna nieprowadząca działalności gospodarczej, tytuł przelewu brzmi – „za urlop", „na utrzymanie rodziny", „za usługi turystyczne", „za usługi lekarskie", „zasilenie własnego rachunku" itp.
W przypadku podmiotu wydającego dyspozycję przelewu gdy jest to podmiot gospodarczy, tytuł przelewu brzmi: „pożyczka", „darowizna", „za towary", „za usługi marketingowe", „za wartości intelektualne" itp.

ALTERNATYWNE PRZEKAZY ŚRODKÓW PIENIĘŻNYCH

Do prania pieniędzy są wykorzystywane także usługi oferowane przez podmioty działające w zakresie tzw. alternatywnych systemów przekazów pieniężnych (*alterntive remittance systems* – ARS), zarówno legalnie działających, m.in. za pośrednictwem agentów Western Union czy MoneyGram, jak i tych nielegalnych.
Z tej odmiany ponadgranicznego transferu środków korzystają m.in. nierezydenci w celu wytransferowania zysków osiągniętych z tzw. szarej sfery w Polsce do swoich krajów macierzystych, w których obowiązują mniej restrykcyjne zasady identyfikacji stron transakcji, a zwłaszcza jej beneficjenta.
Pomimo że ponadgraniczny transfer środków jest jedną z metod prania pieniędzy, to należy jednak pamiętać, że może on być również jedną z płaszczyzn wielowymiarowego, wykorzystującego łącznie wiele innych metod, sposobu legalizowania brudnych pieniędzy. Chodzi przede wszystkim o jak najlepsze ukrycie źródła pochodzenia pieniędzy i docelowego ich wykorzystania.
W celu upewnienia się, czy dokonywane transakcje mogą mieć związek z wyżej opisaną metodą prania pieniędzy, powinno się zwracać uwagę przede wszystkim na następujące elementy:

- sposób dokonywania transakcji;
- długość okresu przechowywania pieniędzy na rachunku przed ich wytransferowaniem za granicę – podejrzane będą transakcje, które służą do przelewania pieniędzy wpłaconych tego samego dnia lub dzień wcześniej;
- lakoniczne tytuły transferów wartości dewizowych lub krajowych środków pieniężnych – podejrzane będzie np. zlecanie przelewu za granicę przez podmiot gospodarczy z tytułu zakupu towaru lub usługi, którymi obrót nie wiąże się w żaden sposób z rodzajem działalności gospodarczej prowadzonej przez ten podmiot, lub transferowanie przez osobę fizyczną dużej kwoty pieniędzy tytułem: „utrzymanie rodziny" lub „zapłata za usługi turystyczne";
- częste dokonywanie transakcji przez ten sam podmiot lub podmioty powiązane na rzecz tego samego beneficjenta w kwotach poniżej progu rejestracji;
- częste przewożenie przez granicę znacznych wartości dewizowych lub krajowych środków pieniężnych przez ten sam podmiot lub podmioty powiązane;
- podejrzane kierunki transferów wartości dewizowych lub krajowych środków pieniężnych (m.in. do „rajów podatkowych" czy szerzej rozumianych „rajów finansowych");
- dokonywanie transakcji, w tym transferu wartości dewizowych lub krajowych środków pieniężnych, przez podmioty pochodzące z geograficznych obszarów ryzyka albo jej dokonywanie w imieniu takich podmiotów;
- niedeklarowanie na granicy przewozu wartości dewizowych lub krajowych środków pieniężnych.

TRANSAKCJE WYMIANY WALUT

Najmniej skomplikowanym sposobem prania pieniędzy jest wymiana złotych na waluty lub waluty na złote dokonywana w małych kwotach, niepodlegająca rejestracji[3]. Transakcje takie są z reguły dokonywane przez kilka lub kilkanaście podstawionych osób w kilku lub kilkunastu różnych kantorach lub oddziałach banków. W ten sposób pochodzenie wymienionych pieniędzy jest już udokumentowane kwitami potwierdzającymi realizację ww. transakcji. Sceptycy stwierdzą, że jest to jeszcze słaby dowód mogący potwierdzić ich legalne pochodzenie, dlatego też ww. metoda jest stosowana w połączeniu z innymi sposobami prania pieniędzy.
Wymiana walut w bankach jest najczęściej związana z zakupem innych usług bankowych bądź produktów bankowych, np. klient, wymieniając polskie złote na euro, składa dyspozycję ich przelewu za granicę bądź składa na lokatę terminową względnie rachunek avista prowadzony w walucie euro lub w dolarach.
Najłatwiej jednak jest wyprać pieniądze w kantorach, które prowadzą jeden rodzaj transakcji, tj. wymianę walut składający się z dwóch podtypów, a mianowicie sprzedaży waluty i jej skupu. Z użyciem tych dwóch rodzajów transakcji można wyprać każdą ilość gotówki, nie wzbudzając żadnych podejrzeń osób postronnych. Sprzyja temu też polskie prawo. Otóż zgodnie z ustawą z dnia 27 lipca 2002 r. Prawo dewizowe

(Dz. U. z 2012 r. poz. 826, z późn. zm.) kantor może założyć zarówno osoba prawna, względnie spółka niemająca osobowości prawnej, jak i osoba fizyczna. W tym drugim przypadku, aby uzyskać zezwolenie NBP na prowadzenie kantoru wystarczy informacja, że osoba taka nie została skazana prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwo skarbowe albo za przestępstwo popełnione w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej. Ponadto należy się wykazać odpowiednią wiedzą fachową zdobytą podczas dotychczasowej pracy zawodowej lub konkretnego szkolenia. To wszystko powoduje, iż założenie kantoru nie nastręcza zbyt wielu trudności, tym samym można sobie hipotetycznie wyobrazić sytuację, w której osoba fizyczna związana z jakąś grupą przestępczą zakłada kantor w celu stworzenia pralni dla pieniędzy pochodzących z działalności przestępczej. Kantor taki, prowadząc zwyczajną działalność polegającą na handlu walutą, mógłby jednocześnie legalizować „brudne pieniądze" poprzez wykazywanie ich jako przychód z działalności.

Należy zwrócić uwagę na to, iż o ile banki przeprowadzają identyfikację klientów prawidłowo, o tyle w przypadku kantorów dość często dochodzi do pomyłek w danych personalnych klientów, co z kolei utrudnia bądź wręcz uniemożliwia ich identyfikację.

Aby wykluczyć lub zminimalizować ryzyko związane z praniem pieniędzy przez banki lub kantory, ich pracownicy powinni zwrócić uwagę na następujące elementy:

1) osoba wymieniająca walutę:
   - klient przejawia oznaki zdenerwowania,
   - ta sama osoba towarzyszy innym klientom,
   - wygląd zleceniodawcy nie uzasadnia posiadania przez niego odpowiednich środków finansowych do realizacji transakcji,
   - częste wymiany walut przez tego samego klienta;
2) środki podlegające wymianie:
   - transakcje poniżej limitu rejestrowego,
   - wyłącznie banknoty o tych samych nominałach,
   - banknoty posiadają kolejne numery serii,
   - pieniądze są opakowane w banderole bankowe,
   - sposób transportowania banknotów przez klienta;
   - wymiana złotych na obcą walutę powiązana ze złożeniem dyspozycji przelewu na rzecz innego klienta.

POŻYCZKI I DAROWIZNY

Darowizny i pożyczki jako czynności cywilnoprawne opisane w Kodeksie cywilnym są najczęściej wykorzystywanymi transakcjami w procederze prania pieniędzy przez zorganizowane grupy przestępcze. Polega to na tym, że osoba fizyczna lub prawna, która osiąga zyski z nielegalnych przedsięwzięć, chcąc je zalegalizować, porozumiewa się z innymi osobami w celu sporządzenia fikcyjnej umowy pożyczki lub darowizny, a następnie rejestruje je w urzędzie skarbowym, opłacając należny podatek[4]. Ta metoda prania pieniędzy jest na tyle skuteczna, że darczyńcy i pożyczkobiorcy nie są zobligowani do podawania powodów udzielenia pożyczki lub darowizny, jak również udokumentowania środków posiadanych na ten cel.

Charakterystyka pożyczki

Pożyczka jest bardziej skomplikowaną metodą prania pieniędzy niż opisana poniżej darowizna. W tym przypadku legalizacja brudnych pieniędzy może się odbywać nie tylko przez fikcyjne przeniesienie własności środków pieniężnych, ale również przez pozorną spłatę odsetek od udzielonej pożyczki. Na podstawie umowy pożyczki pożyczkobiorca jest zobowiązany do spłaty rat kapitałowo-odsetkowych według ustalonego harmonogramu i po ustalonej stopie procentowej. Zatem pranie pieniędzy może się odbywać nie tylko poprzez udzielenie pożyczki i wypranie w ten sposób określonej kwoty pieniężnej przez pożyczkobiorcę, lecz również przez spłatę fikcyjnej pożyczki wraz z odsetkami, na podstawie której z kolei pożyczkobiorca jest w stanie zalegalizować brudne pieniądze.

Jednym z najczęściej spotykanych wariantów tej metody prania pieniędzy są pożyczki i darowizny udzielane przez osoby fizyczne i podmioty zarejestrowane w tzw. rajach podatkowych.

Charakterystyka darowizny

Darowizna polega na tym, że dwie lub więcej osób fizycznych bądź podmiotów gospodarczych umawia się, że dokonają pozornej transakcji przeniesienia własności określonej kwoty pieniężnej, która z kolei odpowiada kwocie „brudnych pieniędzy". Na darczyńcę jest wybierana osoba lub podmiot, który dysponuje wystarczającymi dochodami do tego typu transakcji. W chwili gdy obdarowany posiada już legalny tytuł własności tych środków, wprowadza je do obrotu finansowego, np. lokując je według swojego uznania na rachunku bankowym lub inwestując w akcje, obligacje. W niektórych przypadkach pranie pieniędzy nie kończy się tylko na jednej transakcji darowizny, lecz przyjmuje postać długotrwałej współpracy. Obdarowany w pierwszej transakcji jest darczyńcą w drugiej, w ten sposób przestępcy starają się ukryć pierwotne, przestępcze źródło pieniędzy.

W celu przeciwdziałania praniu pieniędzy w określony sposób pracownicy instytucji obowiązanych i jednostek współpracujących powinni zwrócić uwagę na poniższe okoliczności towarzyszące:

- częste dokonywanie transakcji,
- rejestrację w urzędzie skarbowym wielu transakcji pożyczek i darowizn w krótkim odstępie czasu,
- przekazywanie kwoty pożyczki lub darowizny bez wykorzystania rachunku bankowego, zwłaszcza w przypadku dużej kwoty,
- niezłożenie deklaracji od czynności cywilnoprawnych w terminie określonym przez prawo podatkowe,
- lakoniczną umowę pożyczki lub darowizny bez sprecyzowania zabezpieczeń pożyczki, określenia czasu jej spłaty i brak informacji na temat oprocentowania lub udzielenie krótkoterminowej pożyczki osobie fizycznej lub prawnej, która z kolei posiada relatywnie mały majątek i niskie dochody niepozwalające na spłatę odsetek od pożyczki.

POLISY UBEZPIECZENIOWE

Najczęściej występującą metodą prania pieniędzy wykorzystującą produkty i usługi ubezpieczeniowe jest inwestowanie „brudnych pieniędzy" w zakup polisy ubezpieczeniowej[5]. Zawarta umowa ubezpieczenia jest następnie wypowiadana, a wpłacone tytułem obowiązujących składek środki finansowe są wypłacane lub przelewane na wskazany rachunek.

W tej metodzie prania pieniędzy najczęściej są wykorzystywane te rodzaje ubezpieczeń, przy których wysoka kwota ubezpieczenia oraz doraźne, dodatkowe składki są dopuszczalne i nie budzą większych podejrzeń.

Sprawcy posługujący się tą metodą prania pieniędzy najczęściej wykorzystują ubezpieczenia na życie połączone z funduszem inwestycyjnym. Klienci korzystający z tych produktów mogą określać wysokość ubezpieczenia, a co za tym idzie

– pośrednio i wysokość składek obowiązkowych, a także dokonywać wpłat składek doraźnych. Jednocześnie w każdej chwili mogą rozwiązać umowę, wycofując wpłacone pieniądze z zachowaniem określonego w umowie ubezpieczenia okresu wypowiedzenia.
Schemat tej metody polega na tym, że osoba prająca wpłaca jeszcze przed podpisaniem właściwej umowy ubezpieczeniowej wysokie obowiązkowe składki ubezpieczeniowe i często dodatkowo znaczne kwoty doraźne, po czym po pewnym czasie dokonuje ich wypłaty, wypowiadając lub nie umowę ubezpieczeniową. Jednocześnie może ustanowić jako uposażonych osoby trzecie, na których rachunek trafiają już wyprane środki pieniężne.
Do prania pieniędzy sprawcy wykorzystują również inne produkty ubezpieczeniowe, np. zakup legalnego przedsięwzięcia za „brudne pieniądze", jego ubezpieczenie, a następnie doprowadzenie przez świadome działanie do powstania szkody i wypłaty odszkodowania. Są to jednak przedsięwzięcia bardziej ryzykowne niż inne, gdyż zakładają popełnienie kolejnego czynu zabronionego, jakim jest wyłudzenie odszkodowania, np. doprowadzenie do kolejnego zdarzenia będącego podstawą wypłaty odszkodowania (art. 298 § 1 k.k.).
Aby zminimalizować ryzyko przestępcy współpracują z pośrednikami ubezpieczeniowymi.
W celu przeciwdziałania praniu pieniędzy w określony sposób pracownicy instytucji obowiązanych i jednostek współpracujących powinni zwrócić uwagę na poniższe okoliczności towarzyszące:

ubezpieczony:
- wniosek o polisę ubezpieczeniową jest składany przez osobę lub podmiot z miejscowości odległej od siedziby firmy ubezpieczeniowej,
- przekazywanie przez ubezpieczonego wymaganych informacji z opóźnieniem,
- podawanie niezbędnych informacji niezgodnych z prawdą lub takich, których sprawdzenie nastręcza dość dużo trudności ze względu na koszty;

umowa ubezpieczenia:
- przedmiot ubezpieczenia nie jest objęty zakresem działalności ubezpieczanego,
- wykup wysokich polis ubezpieczeniowych z relatywnie dużymi w stosunku do uzyskiwanych dochodów składkami obowiązkowymi,
- ubezpieczony nie jest uposażonym, jeśli nie chodzi o ubezpieczenie na życie;

inne okoliczności
- wpłaty składek nieobowiązkowych przed zawarciem stosownej umowy ubezpieczeniowej,
- wpłaty gotówką wysokich składek ubezpieczeniowych,
- wypowiedzenie umowy ubezpieczeniowej w krótkim czasie od jej zawarcia,
- ubezpieczenie przez klienta tego samego przedmiotu w kilku różnych towarzystwach ubezpieczeniowych.

SKRZYNKA ROZDZIELCZA

Skrzynka rozdzielcza to kolejna metoda stosowana przez zorganizowane grupy przestępcze do prania brudnych pieniędzy[6].
Cechą charakterystyczną skrzynki rozdzielczej jest zasilanie rachunku niewielkimi kwotami wpłat, poniżej progu wymagającego rejestracji, które z reguły pochodzą z kilku źródeł po to, aby po osiągnięciu odpowiednio wysokiego salda na rachunku, zgromadzone na nim środki przelać na inny rachunek bądź rachunki, także drogą elektroniczną. Do tego celu służą zarówno rachunki prowadzone przez osoby fizyczne, jak i podmioty gospodarcze. Przy tej metodzie stosowane są pomocniczo inne metody prania pieniędzy, jak np. *surfing* czy rozdrabnianie wpłat. Pranie pieniędzy metodą „skrzynki rozdzielczej" może być realizowane zarówno przez operacje bardzo proste, polegające na dokonywaniu wpłat i wypłat przez osobę, dla której prowadzony jest rachunek będący skrzynką rozdzielczą, jak i bardziej skomplikowane, gdzie mamy do czynienia z różnymi źródłami i formami zasileń skrzynki (gotówkowe, bezgotówkowe), natomiast przelewy elektroniczne są realizowane na rzecz różnych podmiotów, także tych, których siedziby znajdują się poza granicami kraju. Należy zauważyć, że przy tej metodzie prania pieniędzy, w przeciwieństwie do innych metod, np. rachunku fikcyjnego, na rachunku będącym skrzynką mogą być niekiedy dokonywane transakcje charakterystyczne dla normalnego rachunku, jak np. stałe zlecenia, wpłaty do ZUS, wypłaty wynagrodzeń, transakcje z podmiotami, które nie uczestniczą w procederze prania pieniędzy. W celu przeciwdziałania praniu pieniędzy w określony sposób, pracownicy instytucji obowiązanych i jednostek współpracujących powinni zwrócić uwagę na poniższe elementy tych transakcji:
- charakterystyczny schemat postępowania polegający na wpłatach niewielkich kwot, ich kumulowaniu, a następnie po osiągnięciu pewnego progu skumulowanej kwoty dokonanie przelewu na inny rachunek w kraju lub za granicą,
- regularność i powtarzalność podobnych do siebie transakcji,
- ogólnikowe tytuły transakcji, np. za fakturę bez podania jej numeru, daty wystawienia lub innej precyzującej jej cechy,
- tzw. okrągłe kwoty transakcji,
- pomocnicze wykorzystywanie innych metod, tzw. *surfingu* lub rozdrabniania wpłat,
- osobie wpłacającej towarzyszą inne osoby i to one podają pracownikowi banku banknoty.

UMOWY FAKTORINGU

Umowa faktoringu jest powszechnie wykorzystywaną formą zaspokajania wierzytelności za towary lub świadczone usługi oraz finansowania transakcji. Jest umową dwustronną pomiędzy faktorantem a faktorem, do jej zawarcia konieczne jest występowanie trzeciego podmiotu, tj. dłużnika[7].
Przedmiotem umowy faktoringu jest nabycie przez faktora wierzytelności (przeważnie krótkoterminowych) przysługujących faktorantowi względem dłużnika wraz z zobowiązaniem się do świadczenia określonych usług w zamian za przeniesienie wierzytelności, nabycie określonych usług, oraz opłatę prowizji i odsetek. Zawarcie umowy faktoringu w praktyce jest uzależnione od nabycia przez faktoranta dodatkowych usług, takich jak np. zaciągnięcie pożyczki lub kredytu u faktora, zlecenie analizy firmy, zlecenie windykacji należności, zlecenie postępowania polubownego, ubezpieczenie towarów faktoranta.
W praktyce umowa faktoringu jako metoda prania pieniędzy występuje bardzo rzadko, a jeżeli już występuje, to może mieć zastosowanie ze względu na następujące cechy:
- w transakcji faktoringu jako zjawisku ekonomicznym występują co najmniej trzy podmioty, możliwe jest jednak nabycie przez faktora wielu wierzytelności faktoranta względem wielu dłużników,
- działalność faktoringową prowadzą nie tylko banki, ale również inne podmioty – często firmy stanowiące działalność gospodarczą osób fizycznych, np. tzw. firmy konsultingowe,

- umowa faktoringu jest umową nienazwaną, co pociąga za sobą dużą swobodę w kształtowaniu jej treści przez strony.

Przedstawiciele firm faktoringowych wyrażają pogląd, iż wszelkie transakcje dotyczące umów faktoringu są przeprowadzane z wykorzystaniem rachunków bankowych, a więc to przede wszystkim te instytucje będą mogły zidentyfikować, czy dane transakcje są podejrzane ze względu na prawdopodobieństwo prania pieniędzy.

Należy nadmienić, że zajmujące się praniem pieniędzy zorganizowane grupy przestępcze, których członkowie występują w obrocie gospodarczym, zakładają legalne firmy i prowadzą często fikcyjną działalność gospodarczą, np. hurtową sprzedaż paliw lub gazu. Ich działalność sprowadza się do fikcyjnego fakturowania sprzedaży, która nigdy nie miała miejsca i o takiej działalności służby powołane do ścigania sprawców prania pieniędzy najczęściej będą mówiły jako faktoring, który z typowymi umowami faktoringu właściwego (pełnego) lub niewłaściwego (niepełnego) nie mają nic wspólnego.

Niemniej jednak poniższe okoliczności mogą wskazywać, iż grupa przestępcza dokonuje prania pieniędzy tą metodą:

- przeniesienie przez faktoranta na faktora dużej liczby wierzytelności względem tego samego dłużnika (może to wskazywać na fikcyjne fakturowanie, gdyż trudno sobie wyobrazić, aby faktorant sprzedawał swoje faktury dłużnikowi, który nie regulował należności za wcześniej wystawiane faktury),
- zaspokojenie faktora przez dłużnika w krótkim terminie po zawarciu umowy faktoringu,
- częste transakcje na rachunkach bankowych opisane tytułem „zapłata za usługi finansowe", „opłata za konsulting",
- duża liczba zawieranych umów faktoringu przy dobrej kondycji finansowej faktoranta,
- chętnie zawierane umowy faktoringu przez faktoranta pomimo dobrej kondycji finansowej faktoranta,
- umowa faktoringu, w której pomiędzy faktorantem i faktorem występują związki osobowe lub kapitałowe.

BANKOWE KREDYTY I POŻYCZKI

W języku potocznym kredyt i pożyczka często są stosowane zamiennie, gdyż w obu przypadkach chodzi o zaciąganie długu. W rzeczywistości są to jednak dwie różne umowy niosące za sobą odmienne konsekwencje prawne i ekonomiczne[8].

W przeciwieństwie do kredytów, które mogą być udzielane tylko przez banki (reguluje to prawo bankowe, gdyż środki na ten cel pochodzą z depozytów powierzonych bankowi przez klientów), pożyczki udzielić może każdy, zarówno osoba fizyczna, jak i osoba prawna, a także bank (reguluje to art. 720 § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 2014 r. poz. 121, z późn. zm.).

Podstawowy wariant metody prania pieniędzy za pomocą kredytów lub pożyczek polega na uzyskaniu kredytu lub pożyczki, które następnie są spłacane z wykorzystaniem pieniędzy pochodzących z nielegalnych źródeł. Spłaty mogą też być dokonywane przez osoby trzecie. Należy dodać, iż łatwiejsze do uzyskania są pożyczki, gdyż klient nie musi spełniać wielu kryteriów, tak jak przy kredycie bankowym (poręczenia, zaświadczenia, wypisy z ewidencji prowadzonej działalności gospodarczej).

Oprócz wariantu podstawowego metoda ta może przybrać bardziej skomplikowane mutacje:

- kredyty i pożyczki z ustanowionymi zabezpieczeniami na wartościach pochodzących z nielegalnych źródeł,
- refinansowanie zaciągniętych kredytów lub pożyczek (spłata zobowiązań pieniędzmi pochodzącymi z kolejnych kredytów i pożyczek),
- kredyty i pożyczki spłacane przez poręczycieli (spłata zobowiązań pieniędzmi pochodzącymi z kolejnych kredytów i pożyczek, z tym że nie przez kredytobiorcę, lecz ustanowionych poręczycieli),
- kredyty lub pożyczki zaciągnięte poza granicami Polski (rezydent zaciąga kredyt lub pożyczkę w instytucji kredytowej za granicą, a następnie dokonuje spłaty rat z zysków pochodzących z nielegalnej działalności; pieniądze w ten sposób transferowane do Polski pochodzą z legalnego źródła).

W celu przeciwdziałania praniu pieniędzy w określony sposób pracownicy instytucji obowiązanych, a zwłaszcza banków, powinni zwrócić szczególną uwagę na poniższe elementy tych transakcji:

- spłata kredytu/pożyczki w krótkim czasie po jej udzieleniu,
- spłaty wysokich rat kapitałowo-odsetkowych gotówką,
- dokonywanie spłat rat kapitałowo-odsetkowych przez osoby trzecie,
- ustanawianie zabezpieczeń kredytu na wartościach stanowiących własność osób trzecich,
- zaciąganie kredytów i pożyczek w zagranicznych instytucjach finansowych przez osoby lub podmioty nieprowadzące działalności w zakresie importu lub eksportu.

RACHUNEK FIKCYJNY

W tej metodzie sprawcy wykorzystują rachunek, który faktycznie istnieje, lecz do jego otwarcia posłużyły sfałszowane dokumenty, fikcyjny też pozostawał cel jego otwarcia, podobnie jak i osoba zasilająca rachunek albo beneficjent transakcji.

Zatem rachunek fikcyjny[9] to jest rachunek otwarty dla realizacji jednej bądź kilku transakcji w krótkich odstępach czasu, na bardzo wysokie kwoty, z wykorzystaniem maksymalnej liczby fikcyjnych elementów odnoszących się zarówno do osób dokonujących transakcji, jak i dokumentów, którymi się posługują. Po osiągnięciu zamierzonego celu, tj. realizacji ww. transakcji, pracz zaprzestaje jakichkolwiek kontaktów z bankiem i dopiero na tym etapie pracownicy banku orientują się, iż rachunek został wykorzystany do prania pieniędzy.

Cechą charakterystyczną tej metody są:

- czas realizacji transakcji od momentu otwarcia rachunku,
- kwota transakcji.

Jeśli chodzi o czas, to transakcja jest dokonywana w dniu otwarcia rachunku bądź w ciągu kilku godzin od jego otwarcia i następuje w krótkich odstępach czasu, tzn. w odstępach kilkugodzinnych lub jednodniowych.

Jeśli chodzi o wysokość dokonywanych wpłat, to są to kwoty rzędu kilkuset tysięcy złotych (dotyczy to transakcji dokonywanych w krótkich odstępach czasu) do nawet kilku milionów złotych przy transakcji finalnej, która z reguły poprzedza zerwanie kontaktów pracza z bankiem.

Pranie pieniędzy tą metodą może przybrać formę zarówno gotówkową (np. realizacja czeków), jak i bezgotówkową. W grę mogą też wchodzić różnego rodzaje konfiguracje, np. wpłata przelewem i wypłata gotówką, wpłata gotówką i wypłata gotówką.

Pranie pieniędzy na rachunku fikcyjnym jest realizowane prostymi sposobami, jak wyżej wspomniane, ale może też przybrać bardziej skomplikowane formy, np. kilka przelewów pomiędzy innymi rachunkami fikcyjnymi zakończonych wypłatą gotówki – wówczas mamy do czynienia ze swego rodzaju łań-

cuszkiem rachunków fikcyjnych. W przypadku stwierdzenia takiego „łańcuszka" warto zwrócić uwagę na zmniejszające się kwoty przelewów – ich powodem jest wypłata dokonywana przez posiadacza rachunku fikcyjnego w gotówce, stanowiąca prowizję za wykonaną usługę prania pieniędzy.
W celu przeciwdziałania praniu pieniędzy w określony sposób pracownicy instytucji obowiązanych, a zwłaszcza banków, powinni zwrócić szczególną uwagę na poniższe elementy tych transakcji:

- uzależnienie zawarcia umowy rachunku od realizacji przez bank transakcji na bardzo wysoką kwotę w dniu otwarcia rachunku,
- dokumenty, którymi posługuje się klient, budzą wątpliwości co do ich autentyczności,
- nietypowe, najczęściej nerwowe zachowanie klienta,
- klient odmawia podania bardziej szczegółowych danych na temat pochodzenia środków,
- niezrozumiały wybór banku, np. klient ma siedzibę w Warszawie, a otwiera rachunek w Gdańsku i nie potrafi tego racjonalnie wytłumaczyć,
- próba otwarcia rachunku bądź dokonania transakcji tuż przed zamknięciem banku,
- po realizacji transakcji klient zaprzestaje kontaktów z bankiem,
- lakoniczne tytuły transakcji, np. wpłata własna.

TRANSAKCJE RODZINNE

Pojęcie „transakcje rodzinne"[10] odnosi się do metody prania pieniędzy, którą można wyodrębnić przede wszystkim ze względu na podmioty podejmujące działania mające na celu wprowadzenie wartości majątkowych pochodzących z nielegalnego bądź nieujawnionego źródła do obrotu finansowego.
Przez transakcje rodzinne jako metodę prania pieniędzy rozumiemy czynności dokonywane między osobami fizycznymi pozostającymi w jakimkolwiek stopniu pokrewieństwa lub powinowactwa, a także osobami prawnymi i fizycznymi lub wyłącznie prawnymi. W praktyce rozpoznanie, czy mamy do czynienia z metodą transakcji rodzinnych, będzie nastręczało trudności, gdyż aby uchwycić jakieś pokrewieństwo pomiędzy tymi osobami, należy zebrać o nich jakieś informacje. Jest to o tyle trudne, że zakres uzyskiwanych informacji o tych osobach przez instytucje obowiązane nie może kolidować z regulacjami zawartymi w ustawie o ochronie danych osobowych.
Transakcje rodzinne mogą mieć miejsce w przypadku prostych transakcji, takich jak przelewy środków płatniczych między rachunkami bankowymi tytułem np. darowizny, pożyczek, zwrotu pożyczki, lub mogą stanowić jedynie element złożonych transakcji finansowych, np. niektóre z transakcji pomiędzy podmiotami gospodarczymi prowadzonymi przez małżonków dokonane tytułem zapłaty za wykonaną usługę lub towar.
Największa skala, jeśli weźmiemy pod uwagę wysokość transakcji, może mieć miejsce w sytuacji występowania pokrewieństwa między członkami władz spółek prawa handlowego, kiedy dochodzi do transakcji między podmiotami zależnymi. Takim przykładem może być działanie na szkodę spółki przez prezesa zarządu, w wyniku czego część aktywów zostanie przelana na konto spółki zależnej.
Do najbardziej typowych oznak występowania ww. metody można zaliczyć:

- częste transakcje na stosunkowo niewielkie sumy między firmami należącymi do każdego z małżonków, krewnych,
- powtarzające się zasilenia rachunku bankowego tytułem „darowizna", „pożyczka", „zwrot pożyczki", „zwrot długu",
- transakcje między rachunkami osób o tych samych nazwiskach lub też między rachunkami, których analiza prowadzi do wniosku, że właściciele lub pełnomocnicy są ze sobą spokrewnieni.

WYMIANA NOMINAŁÓW BANKNOTÓW

Metoda wymiany banknotów (z ang. *refining*), jak sama nazwa wskazuje, polega na wymianie nominałów banknotów. Wymieniane są najczęściej banknoty o niskich nominałach na banknoty o wysokich nominałach. Dotyczy to nie tylko polskich środków płatniczych, ale i waluty obcej[11].
Cechą charakterystyczną tej metody jest wyłącznie konieczność zakładania rachunku bankowego w celu dokonania wymiany. Wymiany są dokonywane w bankach, kantorach wymiany walut, kasynach (wymiana na żetony i odwrotnie), na poczcie.
Metoda ta jest najczęściej stosowana przez dealerów narkotyków. Jeśli założymy, że „działka narkotyku" kosztuje 10 lub 20 zł, to podejrzenie powinno wzbudzić np. przyniesienie do oddziału banku dużej ilości banknotów o takich nominałach, które dodatkowo będą brudne, pogniecione. Szczególną uwagę należy zwrócić na oddziały banków, pocztę lub kantory zlokalizowane w miejscu skupiania się narkomanów, gdzie działają dilerzy.
Omawiana metoda jest trudna do wykrycia, gdyż charakteryzuje ją duża anonimowość dokonujących wymiany poniżej kwoty progowej. Niemniej jednak do najbardziej typowych oznak występowania ww. metody można zaliczyć:

- następujące po sobie częste wymiany nominałów przez różne osoby (cechy surfingu) w tym samym oddziale banku,
- prośba o wymianę dużej liczby banknotów,
- powierzchowność wskazująca na to, że osoba wymieniająca może być dilerem narkotyków,
- chęć wymiany banknotów zniszczonych, pomiętych, brudnych.

ZAKOŃCZENIE

Wymienione w artykule metody prania pieniędzy nie stanowią katalogu zamkniętego. Pomysłowość, a w zasadzie dążenie przestępców do zacierania śladów legalizowania brudnych pieniędzy, prowadzi do powstawania coraz to nowszych i bardziej złożonych metod prania pieniędzy. W praktyce można dostrzec następującą zależność – im więcej metod, tym trudniej zidentyfikować pranie pieniędzy. Należy podkreślić, iż podawany zestaw okoliczności, jakie towarzyszą działaniom podmiotów piorących pieniądze, nigdy nie będzie przesądzał o zastosowanej metodzie prania pieniędzy. Wręcz odwrotnie, to wykorzystywanej metodzie prania pieniędzy będą towarzyszyć określone cechy zachowań. Jak zaznaczono, artykuł ten nie wyczerpuje w pełni wszystkich problemów związanych zarówno z samym procederem prania pieniędzy, jak i stosowanych w nich metod, stanowi on jedynie naświetlenie tego problemu.

[1] http://stud.wsi.edu.pl/~dratewka/crime/pranie_pieniedzy.htm.
[2] Ministerstwo Finansów, Generalny Inspektor Informacji Finansowej, *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu*

– *poradnik dla Instytucji obowiązanych i jednostek współpracujących, Wydanie III zmienione i poprawione*, Centrum Obsługi Kancelarii Prezesa Rady Ministrów Wydział Wydawnictw i Poligrafii, Warszawa 2009, s. 60.
[3] Tamże, s. 67.
[4] Tamże, s. 74.
[5] Tamże, s. 77.
[6] Tamże, s. 89.
[7] Tamże, s. 124.
[8] Tamże, s. 101.
[9] Tamże, s. 86.
[10] Tamże, s. 120.
[11] Tamże, s. 151.

Bibliografia

Bułat K. i in., *Kryminologia*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2007.
Gołębiewski J., *Praca operacyjna w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
Jasiński W., *Pranie brudnych pieniędzy*, Wydawnictwo Poltex, Warszawa 1998.
Kuć M., *Kryminologia*, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2010.
Lipka-Chudzik D., Daniluk D., *Banki a problem prania brudnych pieniędzy*, Klub Miesięcznika Bank, Warszawa 1993.
Ministerstwo Finansów, Generalny Inspektor Informacji Finansowej, *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu – poradnik dla Instytucji obowiązanych i jednostek współpracujących*, Centrum Obsługi Kancelarii Prezesa Rady Ministrów Wydział Wydawnictw i Poligrafii, Warszawa 2009.
Pływaczewski E., *Proceder prania brudnych pieniędzy. Studia i materiały*, Wydawnictwo Dom Organizatora, Toruń 1993.
Pływaczewski E., *Pranie brudnych pieniędzy. Możliwości przeciwdziałania z uwzględnieniem roli systemu bankowego*, Wydawnictwo Dom Organizatora, Toruń 1993.
Raczkowski K., *Narkotyki, organizacja przestępczości i systemy przeciwdziałania*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.).
Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu (Dz. U. z 2014 r. poz. 445).
Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 9 kwietnia 2013 r. w sprawie określenia krajów i terytoriów stosujących szkodliwą konkurencję podatkową w zakresie podatku dochodowego od osób prawnych (Dz. U. poz. 494).
Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 9 kwietnia 2013 r. w sprawie określenia krajów i terytoriów stosujących szkodliwą konkurencję podatkową w zakresie podatku dochodowego od osób fizycznych (Dz. U. poz. 493).

Orzecznictwo

Wyrok SN z dnia 23 marca 1992 r., sygn. II KRN 433/91, OSNKW, 1992, nr 7–8, poz. 48).

Publikacje internetowe

http://www.mf.gov.pl/_files_/giif/publikacje/giif_sprawozdanie_2009.pdf.
http://www.policja.pl/portal.php?serwis=pol&dzial=35&id=618.
http://www.mf.gov.pl/index.php?const=6&dzial=882&wysw=4.
http://www.kir.com.pl/main.php?p=GIIF.
http://stud.wsi.edu.pl/~dratewka/crime/pranie_pieniedzy.htm.
http://www.edukacjaprawnicza.pl/index.php?mod=m_aktualnosci&cid=69&id=914&p=2.
http://pl.wikipedia.org/wiki/Pranie_brudnych_pieniędzy.
http://accountconsulting.pl/przeciwdzialanie-praniu-pieniedzy--definicje/.
http://www.edukacjaprawnicza.pl/index.php?mod=m_aktualnosci&cid=69&id=914&p=2.
http://www.antyterroryzm.gov.pl/portal/CAT/215/546/Generalny_Inspektor_Informacji_Finansowej.html.
http://www.epodatnik.pl/artykul/fiskus/8766/Pranie_brudnych_pieniedzy_8211.
http://przestepczosczorganizowana.pl/index.php?go=4.
http://prawnikow.pl/forum/thread/24821,zorganizowana-grupa--przestepcza.htm.
http://pl.wikipedia.org/wiki/Przestępczość_zorganizowana.
http://www.epodatnik.pl/artykul/doradca_podatnika/13990/Pranie_brudnych_pieniedzy_przestepstwo_przeciwko_obrotowi_gospodarczemu.html.
http://pl.wikipedia.org/wiki/Przestępczość_zorganizowana.
http://pl.wikipedia.org/wiki/Pranie_brudnych_pieni%C4%99dzy.
http://www.epodatnik.pl/artykul/fiskus8766/Pranie_brudnych_pieniedzy_8211_przestepstwo_przeciwko_obrotowi_gospodarczemu.html.
http://www.mf.gov.pl/_files_/giif/akty_prawne/dyrektywa_2005.pdf, [dostęp: 21 lutego 2011 r.].
http://www.epodatnik.pl/artykul/fiskus/8766/Pranie_brudnych_pieniedzy_8211.
http://docs8.chomikuj.pl/635739607,PL,0,0,Fazy-prania-brudnych-pieni%C4%99dzy.docx.
http://www.mf.gov.pl/index.php?const=6&dzial=882&wysw=4.
http://www.mf.gov.pl/index.php?const=7&dzial=882&wysw=84&sub=sub2.

Summary

Chosen methods of money laundering used by organised criminal groups

The practice of money laundering constitutes one of the most difficult to detect category of crimes in the financial-economic area. It is implemented with the aid of appropriate methods. By the method one should understand consciously and consistently applied way of conduct, undertaken by natural persons, aiming at the achievement of the objective, which is a legalization of property values coming from illegal or undisclosed sources.
Methods of money laundering, listed in the above article, do not constitute the closed catalogue. Ingenuity, and in practice aspiration of criminals to cover up evidence of the legalization of "dirty" money, leads to new and more compound methods of money laundering. One should emphasize that the given set of circumstances, which accompany actions of entities involved in laundering money, will never determine the applied method of money laundering.
Just the opposite. The applied method of money laundering will be accompanied by defined features of behavior. As it was stressed the present article does not defined all problems connected with both the procedure of money laundering and applied methods. It only constitutes clarification this problem.

Tłumaczenie: Renata Cedro, WP CSP

POLICJA I JEJ ZADANIA W WARUNKACH STANÓW NADZWYCZAJNYCH

dr Irena Malinowska
Wyższa Szkoła Policji
w Szczytnie

kom. Anna Rybicka
Pełnomocnik Komendanta Centrum Szkolenia
Policji w Legionowie ds. ochrony praw człowieka

Współczesny świat jest narażony na zwiększające się zagrożenie środowiska naturalnego i bezpieczeństwa człowieka. Sytuacja ta powstaje w wyniku szybkiego rozwoju cywilizacji, która wywołuje liczne katastrofy spowodowane działalnością człowieka (katastrofy budowlane, katastrofy komunikacyjne itp.) i siłami natury (powodzie, pożary, wichury itp.). Takie zdarzenie, gdy występuje zagrożenie życia i zdrowia ludzi i ich mienia oraz zagrożenie środowiska naturalnego, wyczerpuje znamiona kryzysu[1].

Według ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym sytuacją kryzysową jest sytuacja wpływająca negatywnie na poziom bezpieczeństwa ludzi, mienia w znacznych rozmiarach lub środowiska, wywołująca znaczne ograniczenia w działaniu właściwych organów administracji publicznej ze względu na nieadekwatność posiadanych sił i środków[2]. Zarządzenie nr 23 Komendanta Głównego Policji z dnia 24 września 2014 r.w sprawie metod i form przygotowania i realizacji działań Policji w związku ze zdarzeniami kryzysowymi określa zdarzenie kryzysowe jako zdarzenie spowodowane bezprawnymi zamachami (...)[3].

Wraz z pojawieniem się nowych technologii teleinformatycznych oraz rozwojem sieci Internet pojawiły się nowe zagrożenia, takie jak cyberprzestępczość, cyberterroryzm, cyberszpiegostwo, cyberkonflikty z udziałem podmiotów niepaństwowych i cyberwojna rozumiana jako konfrontacja w cyberprzestrzeni między państwami. Obecne trendy rozwoju zagrożeń w cyberprzestrzeni wyraźnie wskazują na rosnący wpływ poziomu bezpieczeństwa obszaru domeny cyfrowej na bezpieczeństwo ogólne kraju[4].

Zapewnienie bezpieczeństwa państwa oraz jego obywateli należy do żywotnych interesów narodowych Rzeczypospolitej Polskiej. Bezpieczeństwo narodowe oznacza zdolność państwa i jego społeczeństwa do zapewnienia warunków jego istnienia i rozwoju, integralności terytorialnej, niezależności politycznej, stabilności wewnętrznej oraz jakości życia. Zdolność ta jest kształtowana poprzez działania polegające na wykorzystaniu szans, podejmowaniu wyzwań, redukowaniu ryzyka oraz eliminowaniu zagrożeń zewnętrznych i wewnętrznych, co zapewnia trwanie, tożsamość, funkcjonowanie i swobody rozwojowe państwa i narodu (społeczeństwa)[5].

Zarządzenie nr 23 KGP w związku ze zdarzeniami kryzysowymi określa:

1) formy organizacyjne działań policyjnych stosowane w trakcie realizacji zadań związanych z obsługą zdarzeń kryzysowych oraz podczas wykonywania zadań obronnych Policji;
2) kompetencje policjantów dowodzących działaniami policyjnymi;
3) tryb tworzenia sztabów na potrzeby działań policyjnych i ich zadania;
4) zasady opracowywania planów dowódców działań policyjnych[6].

POLICJA I JEJ ZADANIA W WARUNKACH STANÓW NADZWYCZAJNYCH

Przeciwdziałanie wszystkim potencjalnym zagrożeniom bezpieczeństwa wymaga posiadania zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego gwarantującego szybkie i sprawne działanie w każdych warunkach oraz w reakcji na wszelkiego typu zagrożenia i kryzysy. Konieczność przygotowania, utrzymywania i doskonalenia systemu bezpieczeństwa narodowego przewiduje Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 5 listopada 2014 r., która sformułowała definicję i stworzyła teoretyczne podstawy funkcjonowania takiego systemu[7]. Prezentowany dokument identyfikuje interesy

narodowe i cele strategiczne w dziedzinie bezpieczeństwa, w zgodzie z zasadami i wartościami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Określa potencjał bezpieczeństwa narodowego oraz ocenia środowisko bezpieczeństwa Polski w wymiarze globalnym, regionalnym i krajowym, a także prognozuje jego trendy rozwojowe. Przedstawia działania państwa niezbędne dla osiągnięcia zdefiniowanych interesów i celów oraz wskazuje kierunki i sposoby przygotowania systemu bezpieczeństwa narodowego.
Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 2009 r. w sprawie określenia organów administracji rządowej, które utworzą centra zarządzania kryzysowego, oraz sposobu ich funkcjonowania (Dz. U. Nr 226, poz. 1810) określa:
1) organy administracji rządowej, które utworzą centra zarządzania kryzysowego;
2) sposób funkcjonowania centrów zarządzania kryzysowego.

Centrum zarządzania kryzysowego tworzą następujące organy:

1) Minister Obrony Narodowej;
2) Minister Sprawiedliwości;
3) minister właściwy do spraw rolnictwa;
4) minister właściwy do spraw środowiska;
5) minister właściwy do spraw zagranicznych;
6) minister właściwy do spraw zdrowia;
7) Komendant Główny Państwowej Straży Pożarnej;
8) Komendant Główny Policji;
9) Komendant Główny Straży Granicznej;
10) Szef Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego;
11) Szef Agencji Wywiadu;
12) Szef Służby Kontrwywiadu Wojskowego;
13) Szef Służby Wywiadu Wojskowego[8].

Przepisy wymienionego zarządzenia nr 23 KGP określają katalog zdarzeń kryzysowych:
- imprezy masowe o podwyższonym ryzyku oraz przemieszczanie się ich uczestników;
- zgromadzenia, w związku z organizacją których na podstawie analizy zagrożeń może dojść do zagrożenia życia i zdrowia ludzi lub mienia, a także dla bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- blokady dróg oraz okupacje obiektów;
- zorganizowane działania pościgowe;
- przestępstwa o charakterze terrorystycznym w rozumieniu art. 115 § 20 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.);
- zbiorowe naruszenie bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- inne sytuacje mogące spowodować zagrożenie życia i zdrowia ludzi lub mienia, a także dla bezpieczeństwa i porządku publicznego, charakteryzujące się możliwością utraty kontroli nad przebiegiem wydarzeń albo eskalacji zagrożenia, do przeciwdziałania lub likwidacji których niezbędne jest skierowanie zwiększonej liczby policjantów, w tym zorganizowanych w oddziały lub pododdziały zwarte Policji albo jednostki lub komórki antyterrorystyczne[9].

Przepisy zarządzenia nr 23 KGP ustalają następujące formy organizacyjne działań policyjnych:
- interwencje;
- zabezpieczenie prewencyjne;
- akcje;
- operacje.

Do głównych zadań z zakresu zarządzania kryzysowego należą: przygotowanie administracji publicznej do działań w sytuacjach kryzysowych, przeciwdziałanie ich powstawaniu, a także sprawna wymiana informacji, podejmowanie decyzji i koordynacja działań, efektywne wykorzystanie sił i środków państwa (również w fazie reagowania i odbudowy), współpraca ze strukturami zarządzania kryzysowego NATO i UE, współpraca dwustronna i międzynarodowa, w szczególności z państwami regionu[10].
Policja jako formacja, której głównym zadaniem jest zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego, bezpieczeństwa obywatelom, jest ważnym ogniwem w polskim systemie reagowania na zdarzenia, które mogą stanowić poważne zagrożenie życia i zdrowia ludzi i ich mienia, a także zagrożenia środowiska, ważnych obiektów i instytucji. Aby te działania były skuteczne, podstawowym warunkiem jest przygotowanie i stosowanie jasnych i czytelnych procedur postępowania na rzecz ratowania ludzi i ich mienia, właściwa organizacja tych działań, jak również odpowiednie przygotowanie zintegrowanego planu współdziałania różnych służb i instytucji. Za realizację tych przedsięwzięć odpowiedzialne są zespoły zarządzania kryzysowego przy jednostkach organizacyjnych Policji w całym kraju[11].
W przypadku zaistnienia zdarzenia kryzysowego lub w sytuacji istnienia prawdopodobieństwa wystąpienia takiego zdarzenia, bezpośrednio w rejonie takiego zdarzenia podejmuje się interwencję z użyciem lub wykorzystaniem sił i środków znajdujących się aktualnie w dyspozycji dyżurnego właściwej terytorialnie jednostki Policji.
Do dowodzenia interwencją uprawnieni są w kolejności:
1) policjant, który przybył na miejsce zdarzenia jako pierwszy;
2) dowódca patrolu lub policjant wyznaczony przez dyżurnego lub kierownika jednostki Policji właściwej terytorialnie dla miejsca zdarzenia kryzysowego.

Do dowodzenia zabezpieczeniem prewencyjnym uprawniony jest kierownik jednostki Policji właściwej terytorialnie dla miejsca zdarzenia kryzysowego lub wyznaczony przez niego policjant.
W przypadku zaistnienia zdarzenia kryzysowego, a z jego rodzaju i towarzyszących okoliczności wynika, że nie jest możliwe podjęcie skutecznej interwencji z użyciem lub wykorzystaniu dostępnych sił i środków, podejmuje się akcję zarządzaną przez komendanta wojewódzkiego Policji, komendanta powiatowego Policji, ich zastępców.
Dowodzenie akcją w szczególności polega na:
- ocenie zagrożenia poprzez ustalenie jego rodzaju i przewidywanego rozwoju;
- określeniu oraz koncentracji sił i środków niezbędnych do usunięcia zagrożenia;
- określeniu zadań i organizacji sztabu dowódcy akcji, zgodnie z wzorem określonym w załączniku nr 1 do zarządzenia;
- zorganizowaniu stacjonarnego lub ruchomego stanowiska dowodzenia;
- zorganizowaniu łączności na potrzeby dowodzenia, współdziałania i alarmowania;
- wyznaczeniu zadań dla policjantów odpowiedzialnych za realizację poszczególnych elementów akcji oraz koordynowaniu i kontrolowaniu przebiegu akcji;

- wyznaczeniu policjanta uprawnionego do kontaktów ze środkami masowego przekazu w zakresie przebiegu akcji;
- współdziałaniu ze służbami specjalistycznymi i instytucjami właściwymi dla rodzaju zdarzenia oraz z właściwymi terytorialnie organami administracji publicznej;
- przygotowywaniu i przekazywaniu właściwemu przełożonemu meldunków o sytuacji i realizowanych działaniach[12].

Do podstawowych zadań współczesnego prawnego i demokratycznego państwa narodowego należy, jak już wspomniano, zapewnienie bezpieczeństwa i wolności jego obywateli. Konstytucja jako najwyższe prawo Rzeczypospolitej Polskiej w artykule 5 stanowi, że państwo stoi na straży niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli[13].

Kierowanie bezpieczeństwem narodowym to praktyczny wyraz realizacji polityki bezpieczeństwa państwa. Zapewnianie bezpieczeństwa obywateli, społeczności lokalnych i wreszcie całego narodu to niewątpliwie jedna z podstawowych funkcji wszystkich organów władzy i administracji publicznej (rządowej i samorządowej)[14].
Komendant Główny Policji zarządza operację, gdy zdarzenie kryzysowe obejmuje swoim zasięgiem obszar więcej niż jednej komendy wojewódzkiej Policji lub istnieje duże prawdopodobieństwo takiego zagrożenia oraz podczas działań na terenie właściwej komendy wojewódzkiej Policji, przedłużających się w czasie lub do prowadzenia których niezbędne jest wsparcie siłami oddziałów, pododdziałów prewencji Policji albo jednostek lub komórek antyterrorystycznych spoza potencjału właściwej komendy wojewódzkiej Policji oraz w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny.
Komendant wojewódzki Policji zarządza operację, gdy zdarzenie kryzysowe obejmuje swoim zasięgiem obszar więcej niż jednej komendy powiatowej Policji lub istnieje duże prawdopodobieństwo takiego zagrożenia albo podczas działań na terenie właściwej komendy powiatowej Policji, przedłużających się w czasie lub do prowadzenia których niezbędne jest wsparcie siłami oddziałów, pododdziałów prewencji Policji albo jednostek lub komórek antyterrorystycznych Policji spoza potencjału właściwej komendy wojewódzkiej Policji.
W ramach jednej operacji można prowadzić podoperacje związane z różnymi zdarzeniami, jeżeli są one jednocześnie ukierunkowane na realizację celu głównego operacji. W ramach podoperacji dopuszcza się podział na odcinki ukierunkowane na realizację celu podoperacji oraz pododcinki ukierunkowane na realizację celu odcinka.
W ramach operacji zarządzonej w związku z prawdopodobieństwem zaistnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym lub zaistnieniem takiego zdarzenia prowadzi się podoperację antyterrorystyczną.
Zabezpieczenie przejazdów uczestników imprez masowych może być realizowane w formie operacji. Dowodzenie operacją w szczególności polega na:

- ocenie zagrożenia poprzez ustalenie jego rodzaju i przewidywanego rozwoju;
- określeniu oraz koncentracji sił i środków niezbędnych do usunięcia zagrożenia;
- określeniu zadań i organizacji sztabu dowódcy operacji, zgodnie z wzorem określonym w załączniku nr 1 do zarządzenia;
- zorganizowaniu systemów łączności i obiegu informacji;
- wyznaczeniu dowódców podoperacji i określeniu ich zadań;
- koordynowaniu przygotowania zaplecza logistycznego, medycznego i technicznego;
- nadzorowaniu i koordynowaniu przebiegu operacji zgodnie z planem działania dowódcy;
- wyznaczeniu policjanta uprawnionego do kontaktów ze środkami masowego przekazu w zakresie przebiegu operacji;
- współdziałaniu ze służbami specjalistycznymi i instytucjami właściwymi dla rodzaju zdarzenia oraz z właściwymi terytorialnie organami administracji publicznej;
- przygotowywaniu i przekazywaniu właściwemu przełożonemu meldunków o sytuacji i realizowanych działaniach[15].

Przepisy tego zarządzenia określają plan działania dowódcy operacji i zakres przygotowywania działań w przypadku nagle zaistniałego zdarzenia kryzysowego[16].
Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji określa podstawowe zadania Policji, które są realizowane również w sytuacji zaistnienia stanów nadzwyczajnych w państwie. Do zadań tych należą:

- ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra,
- ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania,
- inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi,
- wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców,
- nadzór nad strażami gminnymi (miejskimi) oraz nad specjalistycznymi uzbrojonymi formacjami ochronnymi w zakresie określonym w odrębnych przepisach,
- kontrola przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych związanychz działalnością publiczną lub obowiązujących w miejscach publicznych,
- współdziałanie z policjami innych państw oraz ich organizacjami międzynarodowymi na podstawie umów i porozumień międzynarodowych oraz odrębnych przepisów,
- gromadzenie, przetwarzanie i przekazywanie informacji kryminalnych[17].

POJĘCIE SYTUACJI KRYZYSOWEJ

Sytuacje kryzysowe mogą powstawać w wyniku: zakłócenia porządku publicznego (manifestacje, blokady dróg, przejść

granicznych, urzędów itp.), działań terrorystycznych, zagrożenia bezpieczeństwa obywateli lub konstytucyjnego ustroju państwa, zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa, czyli zagrożenia wojną (szczególna sytuacja kryzysowa), katastrof naturalnych i awarii technicznych.
Wśród przyczyn powstania sytuacji kryzysowej można również wyróżnić:
a) zagrożenia naturalne: silne wiatry, huragany, gwałtowne opady atmosferyczne, powodzie, susze, pożary;
b) zagrożenia cywilizacyjne: skażenia chemiczne, biologiczne, radiacyjne, epidemie chorób ludzi, zwierząt i roślin, przerwy w zasilaniu w energię, wodę, gaz, zagrożenia komunikacyjne, zakłócenia w transporcie, w ruchu drogowym, kolejowym, powietrznym i telekomunikacji, zagrożenia budowlane, demonstracje, zamieszki, niezadowolenie i problemy społeczne, masową migrację do Polski, terroryzm, wojnę;
c) przyczyny nieznane, niejasne lub złożone[18].

Zadania z zakresu przeciwdziałania, zapobiegania i usuwania skutków zdarzeń o charakterze terrorystycznym są realizowane we współpracy z organami administracji rządowej właściwymi w tych sprawach, w szczególności z Szefem Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

WSPÓŁDZIAŁANIE I ZADANIA ORGANÓW ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ W SYTUACJACH KRYZYSOWYCH

Przyjęcie przez Radę Ministrów w 2009 r. nowych zasad prowadzenia polityki rozwoju umożliwia zmianę dotychczasowego podejścia do polityki bezpieczeństwa państwa i połączenie jej z polityką rozwoju społeczno-gospodarczego. Rządowy Plan uporządkowania strategii rozwoju, zawierający koncepcję uporządkowania obowiązujących dokumentów strategicznych[19], realizujących średnio- i długookresową strategię rozwoju kraju[20], włączył Strategię rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej do grona dziewięciu zintegrowanych strategii rozwoju kraju. Rozwiązanie to stwarza szansę na wzmocnienie warstwy realizacyjnej strategii i nadanie nowego impulsu pracom związanym z budową zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego, w powiązaniu z rozwojem społeczno-gospodarczym kraju.
Organy administracji publicznej, posiadacze samoistni i zależni obiektów, instalacji lub urządzeń infrastruktury krytycznej są obowiązani niezwłocznie przekazywać Szefowi Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, będące w ich posiadaniu, informacje dotyczące zagrożeń o charakterze terrorystycznym dla tej infrastruktury krytycznej, w tym zagrożeń dla funkcjonowania systemów i sieci energetycznych wodno-kanalizacyjnych, ciepłowniczych oraz teleinformatycznych istotnych z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa, a także działań, które mogą prowadzić do zagrożenia życia lub zdrowia ludzi, mienia w znacznych rozmiarach, dziedzictwa narodowego lub środowiska[21].
Szef Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, w przypadku podjęcia informacji o możliwości wystąpienia sytuacji kryzysowej będącej skutkiem zdarzenia o charakterze terrorystycznym, zagrażającego infrastrukturze krytycznej, życiu lub zdrowiu ludzi, mieniu w znacznych rozmiarach, dziedzictwu narodowemu lub środowisku, może udzielać zaleceń organom i podmiotom zagrożonym tymi działaniami oraz przekazywać im niezbędne informacje służące przeciwdziałaniu zagrożeniom[22].
Szef Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego o podjętych działaniach, o których mowa w ust. 3, informuje dyrektora Rządowego Centrum Bezpieczeństwa[23].
Głównym dokumentem, na podstawie którego realizowane są przedsięwzięcia z zakresu zarządzania i reagowania kryzysowego, jest Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego oraz wojewódzkie, powiatowe i gminne plany zarządzania kryzysowego, zwane dalej „planami zarządzania kryzysowego”[24].
Konstytucja RP w art. 228 umożliwia w sytuacjach szczególnych zagrożeń, jeżeli zwykłe środki konstytucyjne są niewystarczające, wprowadzenie odpowiedniego stanu nadzwyczajnego: stanu wojennego (art. 229), stanu wyjątkowego (art. 230) lub stanu klęski żywiołowej (art. 232)[25].
Policja jest jedną z wielu służb umundurowanych i uzbrojonych, która zgodnie z ustawowymi obowiązkami – jak wcześniej wspomniano – służy społeczeństwu oraz jest przeznaczona do ochrony bezpieczeństwa, życia i zdrowia ludzi i ich mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra, również przed zamachami terrorystycznymi[26].
Policja odgrywa bardzo dużą rolę w walce z terroryzmem. Należy pamiętać, że terrorysta to nikt inny jak pospolity przestępca, który swoim czynem poważnie łamie ustanowione prawo, więc należy traktować go jak każdego innego groźnego przestępcę, takiego jak porywacz czy morderca. Działania Policji w tym zakresie powinny mieć szeroki zasięg i obejmować wiele zagadnień[27].

Policja jest jednym z wielu uczestników działań w sytuacjach katastrof naturalnych i awarii technicznych, podczas których współdziałanie będzie przynosiło pozytywne rezultaty akcji ratunkowej. Pozytywne efekty współdziałania można osiągnąć poprzez: znajomość zadań i sposobu ich wykonania przez organ współdziałający, jednolite zrozumienie celu podejmowanych działań, jasne sformułowanie zamiaru przez organ odpowiedzialny za organizowanie i prowadzenie działań, zapewnienie niezawodnej łączności i stałe wzajemne informowanie się, wskazanie terminów i miejsca realizacji wspólnych zadań, wspólne wytyczenie sposobów i zakresu wymiany informacji między współdziałającymi służbami, wytyczenie zakresu udzielania wzajemnej pomocy w sytuacjach szczególnych, wskazanie możliwości realizacji zadań na rzecz organu współdziałającego[28].

Należałoby przyjąć jedną zasadę, że współdziałanie organizuje ten podmiot, który do wykonania własnego zadania potrzebuje wsparcia innych uczestników działań. W zależności od rodzaju i zakresu prowadzonych działań Policja współdziała przede wszystkim: ze strażą pożarną, z pogotowiem ratun-

kowym, ze Strażą Graniczną, ze strażą gminną (miejską), z jednostkami WP, z inspekcją sanitarną, z inspekcją weterynaryjną, ze służbami komunalnymi, z Inspekcją Ochrony Środowiska, z ratownictwem chemicznym, z ogniwami reagowania kryzysowego organów administracji publicznej[29].

Przepisy obowiązującego zarządzenia nr 23 KGP z dnia 24 września 2014 r. w sprawie metod i form przygotowania i realizacji działań Policji w związku ze zdarzeniami kryzysowymi stosuje się odpowiednio w odniesieniu do zdarzeń spowodowanych klęskami żywiołowymi lub awariami technicznymi, w zakresie działań Policji mających na celu przeciwdziałanie bezprawnym zamachom mogącym sprowadzić niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia ludzi albo mienia[30].

W celu koordynacji działań i przepływu informacji związanych z realizacją zadań podczas prowadzonych akcji i operacji policyjnych na terenie województwa, decyzją komendanta wojewódzkiego Policji, można tworzyć Centrum Operacyjne Komendanta Wojewódzkiego Policji. Do zadań Centrum Operacyjnego Komendanta Wojewódzkiego Policji w szczególności należy:

- systematyczne analizowanie uzyskiwanych informacji o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz aktualizowanie danych o siłach i środkach policyjnych wykorzystywanych do działań;
- ocena sytuacji i kalkulacja sił niezbędnych do utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- przyjmowanie meldunków o wydarzeniach, realizowanych przedsięwzięciach i podjętych decyzjach;
- weryfikacja zapotrzebowań na siły i środki zgłaszanych przez komendy powiatowe Policji;
- zapewnienie właściwego obiegu informacji;
- przekazywanie właściwym adresatom do wykonania decyzji podjętych przez komendanta wojewódzkiego Policji bądź jego zastępców;
- współdziałanie z innymi zaangażowanymi instytucjami pozapolicyjnymi;
- prowadzenie dokumentacji rejestrującej przebieg działań[31].

Celem tych działań jest opisywana ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra, ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych na terenie kraju, w miejscu organizacji oraz zapewnienie prawidłowej organizacji i koordynacji przedsięwzięć związanych z przygotowaniem i kierowaniem działaniami policyjnymi[32].

ZAKOŃCZENIE

W podsumowaniu należy wskazać problem zbudowania spójnego i skutecznego systemu koordynacji działań zmierzających do usunięcia zagrożeń i zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego w warunkach stanu nadzwyczajnego. Bezpieczeństwo to jedna z najbardziej podstawowych funkcji państwa. Władze państwa muszą zatem poświęcać jej szczególną uwagę.

Poważnym wyzwaniem dla Polski pozostaje przeciwdziałanie i zwalczanie negatywnych zjawisk w cyberprzestrzeni, międzynarodowej przestępczości zorganizowanej[33], zagrożeń wywołanych oddziaływaniem sił natury (powodzi, długotrwałych susz i powstałych w ich wyniku lokalnych deficytów wody, wielkoobszarowych pożarów, huraganowych wiatrów, osuwisk ziemi i spływów błotnych czy epidemii chorób zakaźnych) lub działalnością człowieka (awarie techniczne, katastrofy komunikacyjne)[34].

Rzetelna ocena przez władze państwowe skali zagrożeń oraz podejmowanie przez nie adekwatnych działań dla zapewnienia bezpieczeństwa kraju wymagają posiadania przez naczelne organy władzy państwowej wiarygodnych danych. Ze względu na charakter tych informacji ich zdobywanie pozostaje najczęściej w wyłącznej gestii służb specjalnych, zarówno cywilnych (Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencja Wywiadu), jak i wojskowych (Służba Kontrwywiadu Wojskowego i Służba Wywiadu Wojskowego). Doskonalenie zdolności rozpoznawania, zapobiegania oraz zwalczania współczesnych zagrożeń jest realizowane poprzez różnorodne inicjatywy podejmowane na poziomie operacyjnym, organizacyjnym, a także prawnym. Dotyczą one zwłaszcza usprawnienia obowiązujących procedur działania, zmian strukturalnych w ramach służb specjalnych oraz udziału w procesie stanowienia prawa w zakresie dotyczącym bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. Ważnym elementem pozostanie także współpraca z krajowymi i zagranicznymi partnerami[35].

[1] M. Batóg, I. Charko, K. Nowicki, *Zadania Policji w sytuacjach kryzysowych*, Słupsk 2012, s. 5.

[2] Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2013 r. poz. 1166).

[3] Zdarzenie kryzysowe – zdarzenie spowodowane bezprawnymi zamachami mogącymi sprowadzić niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia ludzi albo mienia, charakteryzujące się możliwością utraty kontroli przez podmiot odpowiedzialny za stan bezpieczeństwa i porządku publicznego w miejscu zdarzenia albo eskalacji zagrożenia w stopniu wymagającym użycia do ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego policjantów zorganizowanych w oddziały lub pododdziały zwarte – definicja z zarządzenia nr 23 KGP z dnia 23 września 2014 r. (Dz. Urz. KGP poz. 65).

[4] Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 r., Warszawa 2014, s. 19.

[5] Na podstawie: R. Zięba, J. Zając, *Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego Polski* (ekspertyza sporządzona na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego w ramach prac nad aktualizacją średniookresowej strategii rozwoju kraju), Warszawa 2010.

[6] Zarządzenie nr 23 Komendanta Głównego Policji z dnia 24 września 2014 r. w sprawie metod i form przygotowania i realizacji działań Policji w związku ze zdarzeniami kryzysowymi (Dz. Urz. KGP poz. 65).

[7] Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Państwa RP z 5 listopada 2014 r. jest dokumentem dotyczącym bezpieczeństwa państwa, opracowywanym i zatwierdzanym zgodnie z art. 6 ust. 1 i art. 4a ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2012 r. poz. 461, z późn. zm.).

[8] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 2009 r. w sprawie określenia organów administracji rządowej, które utworzą centra zarządzania kryzysowego, oraz sposobu ich funkcjonowania (Dz. U. z 2009 r. Nr 226, poz. 1810).

[9] Tamże.

[10] Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 r., s. 37.

[11] M. Batóg, I. Charko, K. Nowicki, *Zadania Policji w sytuacjach kryzysowych*, s. 56.

[12]Zarządzenie nr 23 Komendanta Głównego Policji z dnia 24 września 2014 r. w sprawie metod i form przygotowania i realizacji działań Policji w związku ze zdarzeniami kryzysowymi.
[13]Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.).
[14]S. Koziej, *Kierowanie bezpieczeństwem narodowym*, skrypt internetowy, www.koziej.pl, Warszawa 2008 [dostęp: 29.08.2014].
[15]Zarządzenie nr 23 Komendanta Głównego policji z dnia 24 września 2014 r. w sprawie metod i form przygotowania i realizacji działań Policji w związku ze zdarzeniami kryzysowymi.
[16]Tamże.
[17]Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2015 r. poz. 355, z późn. zm.).
[18]M. Batóg, I. Charko, K. Nowicki, *Zadania Policji w sytuacjach kryzysowych*, s. 8.
[19]Podstawą prawną, w oparciu o którą opracowane zostały strategie rozwoju, jest art. 9 ust. 3 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712, z późn. zm.).
[20]Długookresowa strategia rozwoju kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności" (DSRK) wskazuje główne trendy i wyzwania, wynikające zarówno z rozwoju wewnętrznego kraju, jak i zmian w jego otoczeniu zewnętrznym, oraz przedstawia kompleksową wizję rozwoju społeczno-gospodarczego kraju w perspektywie do roku 2030, z uwzględnieniem wymiaru regionalnego i przestrzennego. Natomiast średniookresowa strategia rozwoju kraju (ŚSRK) jest wiodącą strategią rozwojową, określającą podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, regionalnym i przestrzennym. ŚSRK wyznacza obszary strategicznej interwencji o znaczeniu krajowym i ponadregionalnym, a także strategiczne inwestycje, które następnie zostają uwzględnione w innych strategiach rozwoju i programach. Dzięki temu zapewniona zostaje integracja polityki przestrzennej z polityką regionalną oraz koncentracja działań prorozwojowych państwa na kluczowych obszarach tematycznych i przestrzennych. Obowiązującą ŚSRK jest Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, przyjęta uchwałą nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. (M.P. z 2012 r. poz. 882).
[21]Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2013 r. poz. 1166).
[22]Tamże.
[23]Tamże.
[24]Tamże.
[25]M. Batóg, I. Charko, K. Nowicki, *Zadania Policji w sytuacjach kryzysowych*, s. 9.
[26]Tamże, s. 43.
[27]Tamże.
[28]Tamże.
[29]M. Batóg, I. Charko, K. Nowicki, *Zadania Policji w sytuacjach kryzysowych*, s. 21.
[30]Zarządzenie nr 23 Komendanta Głównego Policji z dnia 24 września 2014 r. w sprawie metod i form przygotowania i realizacji działań Policji w związku ze zdarzeniami kryzysowymi.
[31]Tamże.
[32]Tamże.
[33]Problematyce przestępczości zorganizowanej poświęcony jest Krajowy program przeciwdziałania i zwalczania przestępczości zorganizowanej na lata 2012–2016, który jest programem wykonawczym strategii Sprawne Państwo.
[34]Tamże.
[35]Uchwała nr 67 Rady Ministrów z dnia 9 kwietnia 2013 r. w sprawie przyjęcia „Strategii rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022" (M.P. poz. 377).

Bibliografia:

Batóg M., Charko I., Nowicki K., *Zadania Policji w sytuacjach kryzysowych*, Słupsk 2012.
Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie, Warszawa 2006.
Bezpieczeństwo zewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej, AON, Warszawa 2002.
Europejska koncepcja bezpieczeństwa, Instytut Studiów Strategicznych, Kraków 2003.
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.).
Koziej S., *Bezpieczeństwo narodowe i obronność RP*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1996.
Koziej S., *Kierowanie obroną narodową*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1997.
Koziej S., *Między piekłem a rajem: Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Toruń 2006.
Koziej S., *Podstawowe problemy strategii i systemu obronności na przełomie XX i XXI wieku*, AON, Warszawa 2001.
Koziej S., *Strategia i potencjał obronny Polski w warunkach członkostwa w NATO*, AON, Warszawa 2001.
Koziej S., *Strategiczne problemy bezpieczeństwa globalnego i euroatlantyckiego*, AON, Warszawa 2005.
Rutkowski C., *Przegląd strategiczny jako narzędzie polityki*, Warszawa 2003.
Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo (dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 25 września 2012 r.), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.
Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 r., Warszawa 2014.
Uchwała nr 67 Rady Ministrów z dnia 9 kwietnia 2013 r. w sprawie przyjęcia „Strategii rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022" (M.P. poz. 377).
Zarządzenie nr 23 Komendanta Głównego Policji z dnia 24 września 2014 r. w sprawie metod i form przygotowania i realizacji działań Policji w związku ze zdarzeniami kryzysowymi (Dz. Urz. KGP poz. 65).
R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 2004.

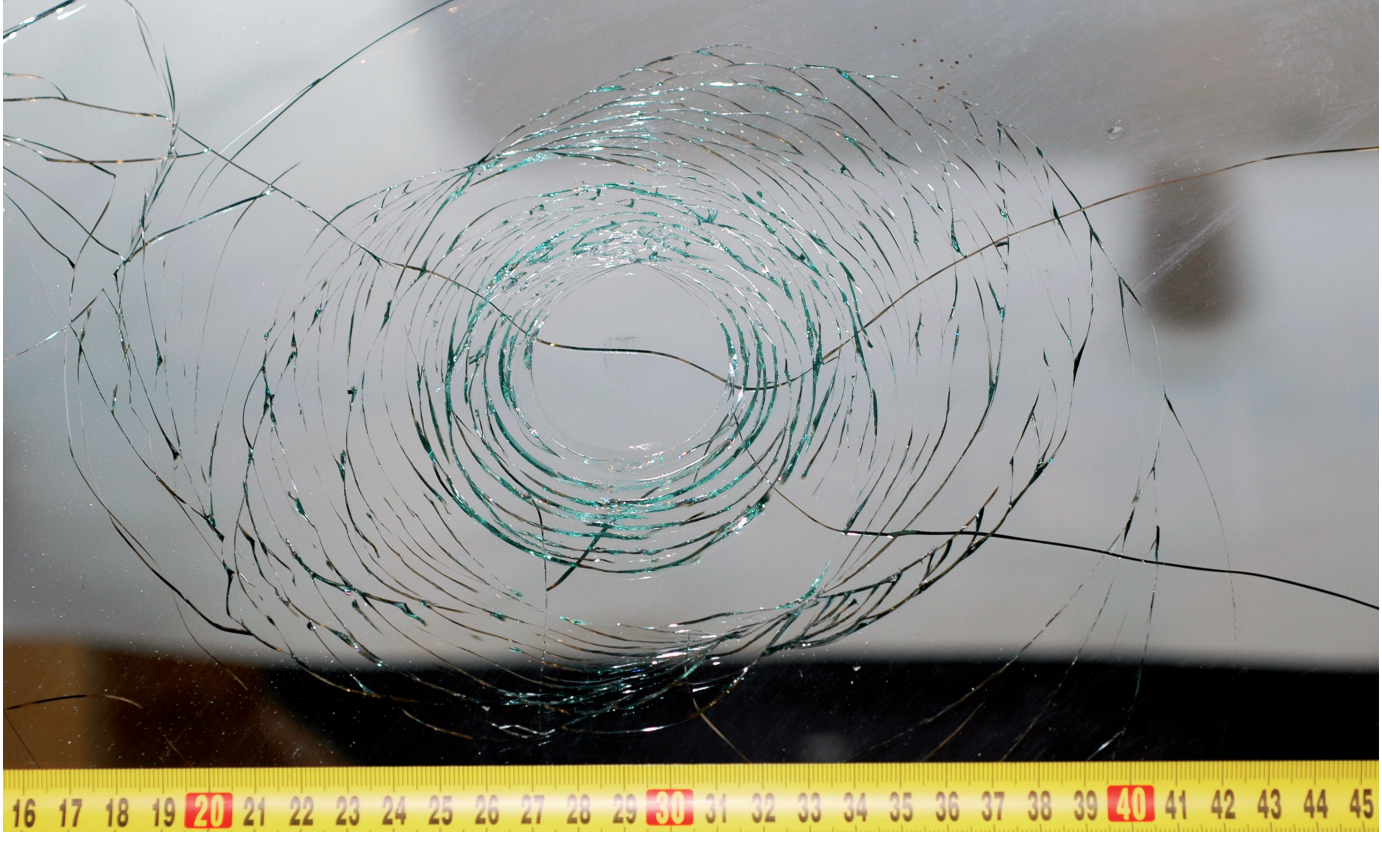
Słowa klucze: bezpieczeństwo, zarządzanie kryzysowe, stan nadzwyczajny, policja.

Summary

The Police and its tasks in conditions of states of emergency

The material is intended to present diverse aspects of security management in emergencies in XXI century and describe tasks of the Police in this field. The law of every democratic country has to contain regulations concerning emergency situations. States of emergency require particular competence of the executive. That article also includes the context of cooperation and tasks of public administration authorities in an emergency.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP CSP

STRZELANIE PRZEZ SZYBY

Fakty i mity

podkom. Hubert Kowalik

młodszy wykładowca
Zakładu Interwencji Policyjnych CSP

podkom. Waldemar Weremko

wykładowca
Zakładu Szkoleń Specjalnych CSP

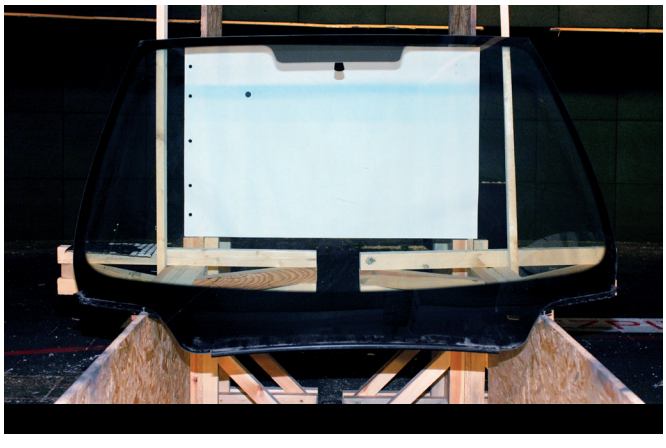
Strzelanie z broni palnej przez szyby zawsze budziło kontrowersje. Pojawiło się wiele mitów związanych z torem lotu pocisku. W trakcie szkoleń strzeleckich, niezależnie od rodzaju służb, poruszane są kwestie związane z użyciem broni w stosunku do osoby, która znajduje się w pojeździe. Czasem na szkoleniach z zakresu używania broni palnej instruktorzy prowadzący zajęcia twierdzą, że aby oddać skuteczny i celny strzał do celu znajdującego się za szybą samochodową, należy mierzyć poniżej celu. Różnice w podawanych wysokościach są od kilku do kilkudziesięciu centymetrów. Inni twierdzą wręcz przeciwnie, że aby trafić w cel, należy mierzyć ponad nim, że pocisk po przejściu przez szybę będzie opadał, bo straci prędkość. Takich mitów co do tego, co się dzieje z pociskiem po przejściu przez szybę samochodową, jest wiele. Opinie krążące w środowisku strzeleckim nie zawsze mają naukowe potwierdzenie. Niniejszy artykuł ma za zadanie potwierdzić lub obalić teorie związane z zachowaniem się pocisku po oddaniu strzału do wnętrza samochodu.

WSTĘP

Przedmiotem badania nie jest wartość energetyczna pocisku po przebiciu przeszkody, ale jedynie określenie toru lotu pocisku. Wartości energetyczne pocisków zostały zaczerpnięte z katalogów producenta oraz ogólnie dostępnych źródeł. Za najbardziej prawdopodobne przyjmujemy założenie, że strzały zostaną oddane do szyby pod pewnym kątem. Warunki przeprowadzenia eksperymentu zostały opisane w pierwszym rozdziale artykułu.

1. WARUNKI PRZEPROWADZENIA STRZELANIA

Strzelanie przeprowadzono w dniu 21 stycznia 2013 r. na osi A Zespołu Strzelnic Centrum Szkolenia Policji. Zastosowano oświetlenie sztuczne – lampy halogenowe. Temperatura wynosiła około 5 stopni Celsjusza.
Przednią szybę samochodową umieszczono na drewnianym stelażu w odległości około 70 cm od białej kartki papieru na tle kulochwytu.

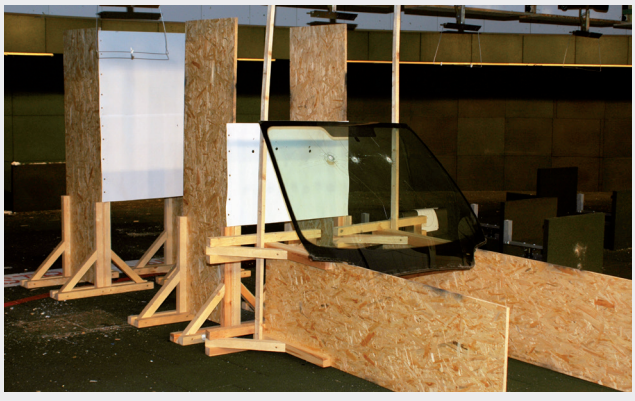
Czarną kropką oznaczono punkt, do którego oddawany był pojedynczy strzał. Broń opierano na przechwytywaczu w odległości około 3 metrów od szyby.
Każdorazowo broń kalibrowano na czystej kartce papieru i zerowano przyrządy celownicze tak, aby punkt celowania i punk trafienia na ekranie były w tym samym miejscu.

2. BROŃ PALNA KRÓTKA

2.1. Broń palna krótka – boczny zapłon

Strzał oddano z pistoletu „Margolin" kal. 22 LR. Amunicja kal. 5,6 mm, pocisk ołowiany, katalogowa energia pocisku około 200 J. Odległość wylotu lufy od szyby – około 3 m. Odległość szyby od kartki papieru, na której dokonywano pomiarów – około 70 cm. Kąt nachylenia szyby względem podłoża – około 45°.

Pocisk przeszedł przez szybę i uzyskano uszkodzenie szyby samochodowej o szerokości około 3 cm. Otwór przelotowy – około 7 mm.

Na ekranie uzyskano przestrzelinę około 7,5 cm powyżej linii celowania.

Wniosek:
Pocisk zwyżkował po przejściu przez szybę około 7,5 cm.

2.2. Broń palna krótka – centralny zapłon, P-64

Strzał oddano z pistoletu P-64 kal. 9x18 mm. Amunicja kal. 9 mm, pocisk pełnopłaszczowy FMJ, katalogowa energia pocisku – około 310 J. Odległość wylotu lufy od szyby – około 3 m. Odległość szyby od kartki papieru, na której dokonywano pomiarów – około 70 cm. Kąt nachylenia szyby względem podłoża – około 45°.

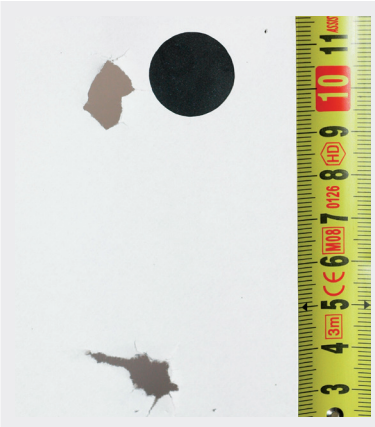
Pocisk przeszedł przez szybę i uzyskano przestrzelinę około 3 cm powyżej linii celowania.

Wniosek:
Pocisk zwyżkował po przejściu przez szybę około 3 cm.

2.3. Broń palna krótka – centralny zapłon, GLOCK

Strzał oddano z pistoletu GLOCK 17 kal. 9x19 mm. Amunicja kal. 9 mm, pocisk pełnopłaszczowy FMJ, katalogowa energia pocisku – około 520 J. Odległość wylotu lufy od szyby – około 3 m. Odległość szyby od kartki papieru, na której dokonywano pomiarów – około 70 cm. Kąt nachylenia szyby względem podłoża – około 45°.

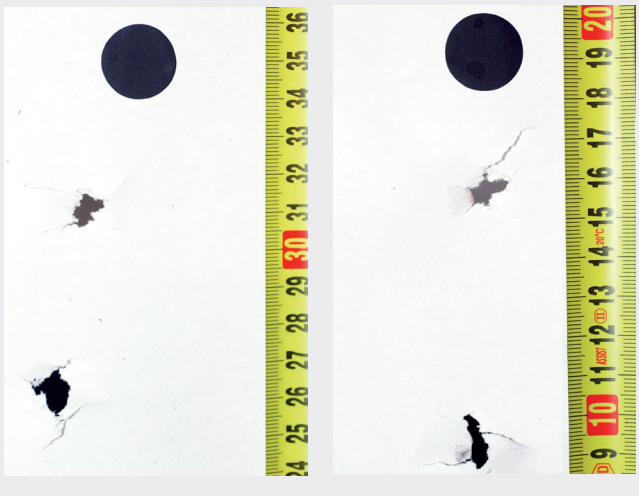
Pocisk przeszedł przez szybę i uzyskano przestrzelinę około 7 cm poniżej linii celowania. Dodatkowo część płaszcza pocisku fragmentowała i utworzyła uszkodzenie ekranu w okolicy punktu celowania. Sam pocisk jednak znalazł się poniżej linii celowania.

Wniosek:
Pocisk zniżkował po przejściu przez szybę około 7 cm.

Eksperyment powtórzono, wykorzystując amunicję półpłaszczową, strzelano z tego samego egzemplarza pistoletu Glock 17.

Amunicja 9x19 mm JHP o energii mierzonej na wylocie lufy około 530 J.

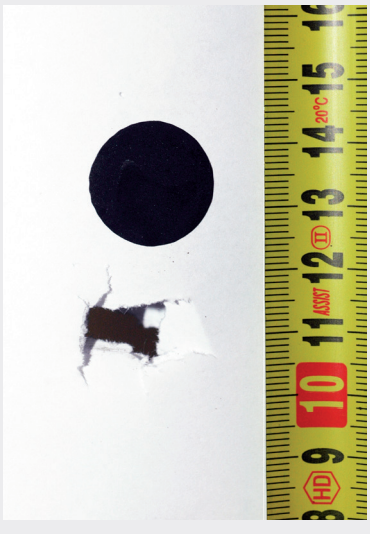
Próbę wykonywano dwukrotnie, w obu przypadkach uzyskano zbliżone wyniki. Pocisk po przejściu przez szybę rozpadł się na dwa główne elementy. Oddzieleniu uległ płaszcz od samego rdzenia pocisku. Jeden z nich spowodował przestrzelinę około 3 cm od punktu celowania, drugi około 9 cm poniżej linii celowania.

Wniosek:
Po przejściu przez szybę amunicja półpłaszczowa rozpada się na dwa elementy, powodując przestrzeliny w dwóch punktach poniżej linii celowania.

2.4. Broń palna krótka – centralny zapłon, rewolwer

Strzał oddano z rewolweru Astra kal. 0.38 Specjal. Amunicja kal. 0.38, pocisk ołowiany, katalogowa energia pocisku – około 240 J. Odległość wylotu lufy od szyby – około 3 m. Odległość szyby od kartki papieru, na której dokonywano pomiarów – około 70 cm. Kąt nachylenia szyby względem podłoża – około 45°.

Pocisk przeszedł przez szybę i uzyskano przestrzelinę około 3 cm poniżej linii celowania.

Wniosek:
Pocisk zniżkował po przejściu przez szybę około 3 cm.

Eksperyment powtórzono, wykorzystując amunicję ołowianą WC, strzelano również z rewolweru Astra kal. 0.38 Specjal.

Amunicja WC (Wad Cutter) o energii mierzonej na wylocie lufy około 140 J.

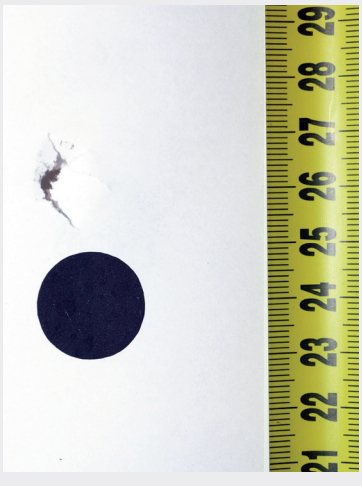
Po uderzeniu w szybę pocisk spowodował jej pęknięcie i zrykoszetował w górę, nie powodując jej penetracji. Należy zauważyć, że amunicja WC jest amunicją typowo tarczową, jej zadaniem jest jedynie spowodowanie przestrzeliny w tarczy.

Wniosek:
Energia pocisku 0.38 Specjal WC (Wad Cutter) nie posiada energii wystarczającej do przebicia szyby samochodowej.

Kolejny strzał oddano z rewolweru, wykorzystując amunicję pełnopłaszczową w takich samych warunkach jak pozostałe próby.

Katalogowa energia, jaką niesie ze sobą ten pocisk, jest określona przez producenta na poziomie około 480 J.

Po przejściu przez szybę samochodową pocisk zwyżkował około 2 cm ponad linię celowania.

Wniosek:
Pocisk zwyżkował około 2 cm ponad linię celowania.

Ostatnią amunicją, której działanie zostało zbadane po przejściu przez szybę, to 0.38 HP – czyli amunicja półpłaszczowa.

Producent określa energię, jaką ze sobą niesie, na poziomie około 360 J.

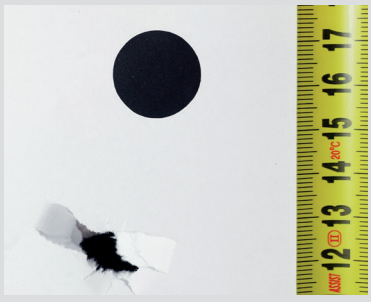
Po przejściu przez szybę pocisk trafił w ekran pomiarowy około 8 cm powyżej linii celowania.

Wniosek:
Pocisk zwyżkował około 8 cm ponad linię celowania.

2.5. Broń palna krótka – centralny zapłon, Pistolet TT wz. 33

Strzał oddano z pistoletu TT wz. 33 kal. 7,62x25. Amunicja pełnopłaszczowa, katalogowa energia pocisku – około 700 J. Odległość wylotu lufy od szyby – około 3 m. Odległość szyby od kartki papieru, na której dokonywano pomiarów – około 70 cm. Kąt nachylenia szyby względem podłoża – około 45°.

Pocisk przeszedł przez szybę i uzyskano przestrzelinę około 4 cm poniżej linii celowania.

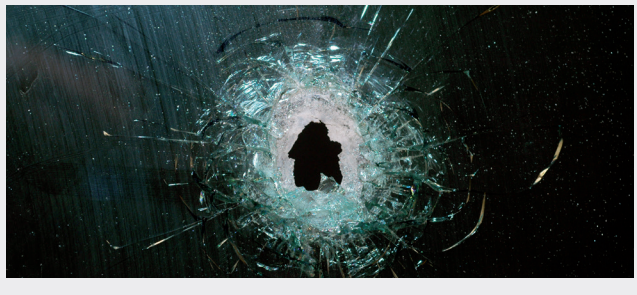
Wniosek:
Pocisk zniżkował po przejściu przez szybę około 4 cm.

3. BROŃ PALNA DŁUGA

3.1. Broń palna długa – boczny zapłon

Strzał oddano z karabinka CZ-455 kal. 22 LR. Amunicja kal. 5,6 mm, pocisk ołowiany, katalogowa energia pocisku – około 200 J. Odległość wylotu lufy od szyby – około 3 m. Odległość szyby od kartki papieru, na której dokonywano pomiarów – około 70 cm. Kąt nachylenia szyby względem podłoża – około 45°.

Pocisk przeszedł przez szybę i uzyskano uszkodzenie szyby samochodowej o szerokości około 3 cm. Otwór przelotowy – około 1 cm.

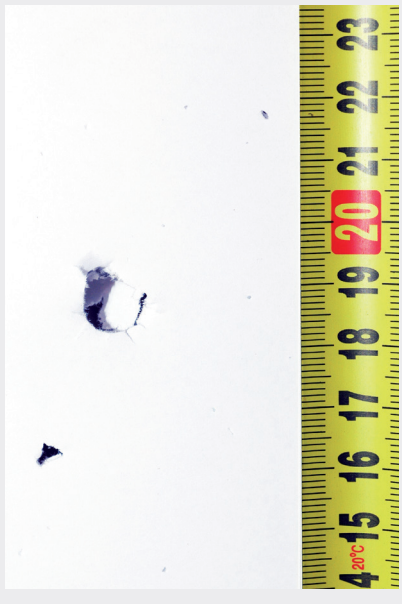
Na ekranie uzyskano przestrzelinę około 8 cm powyżej linii celowania.

Wniosek:
Pocisk zwyżkował po przejściu przez szybę około 8 cm.

3.2. Broń palna długa – centralny zapłon, karabinek AK MS

Strzał oddano z karabinka AK MS kal. 7,62 x 39 wz. 43. Amunicja pełnopłaszczowa, katalogowa energia pocisku – około 2000 J. Odległość wylotu lufy od szyby – około 3 m. Odległość szyby od kartki papieru, na której dokonywano pomiarów – około 70 cm. Kąt nachylenia szyby względem podłoża – około 45°.

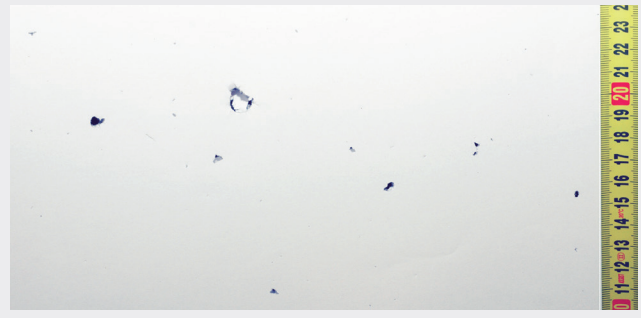
Pocisk przeszedł przez szybę i trafił dokładnie w miejsce celowania.

Wniosek:
Pocisk po przejściu przez szybę trafił bezpośrednio w cel.

3.3. Broń palna długa – centralny zapłon, karabinek NEA

Strzał oddano z karabinka NEA kal. 5,56 x 45. Amunicja pełnopłaszczowa, katalogowa energia pocisku – około 1800 J. Odległość wylotu lufy od szyby – około 3 m. Odległość szyby od kartki papieru, na której dokonywano pomiarów – około 70 cm. Kąt nachylenia szyby względem podłoża – około 45°.

Pocisk przeszedł przez szybę i trafił bezpośrednio w punkt celowania. Dodatkowo dało się wyraźnie zauważyć odpryski szyby, które na ekranie zachowywały się jak wtórne pociski.

Wniosek:
Pocisk trafił bezpośrednio w punkt celowania.

WNIOSKI

Reasumując wyniki pomiarów oraz różnice zaistniałe pomiędzy nimi, należy zauważyć, że amunicja niskoenergetyczna używana do oddawania strzałów przez szyby zachowywała się w sposób nieprzewidywalny. Począwszy od pocisku 0,38 WC, który nie był w stanie przestrzelić przedniej szyby samochodowej, poprzez amunicję półpłaszczową, która po przejściu przez szybę rozpadała się na mniejsze elementy, skończywszy na amunicji stosowanej do wycofanych już z użytku pistoletów TT wz. 33, które po przejściu przez szybę zniżkowały, lecz zaledwie o 4 cm. Spowodowane to było z pewnością dużą prędkością pocisku, bo około 500 m/s oraz wiążącą się z tą prędkością stosunkowo wysoką energią pocisku, bo aż około 700 J.
Jedynie pociski wysokoenergetyczne, czyli wystrzelone z karabinków o energii powyżej 1500 J, dawały za każdym razem ten sam rezultat – trafienie bezpośrednio w punkt celowania.

Bibliografia

Amunicja rewolwrowa MESCO, http://www.mesko.com.pl/uploads/pdf/REWOLWEROWA.pdf; http://www.gunsnroses.com.gr/index.php?page=shop.product_details&category_id=405&flypage=flypage.tpl&product_id=935&option=com_virtuemart&Itemid=29&lang=el&vmcchk=1&Itemid=29.
Amunicja 9x19 mm, http://pl.wikipedia.org/wiki/Nab%C3%B3j_9_%C3%97_19_mm_Parabellum.
Amunicja 9x18 mm, http://en.wikipedia.org/wiki/9%C3%9718mm_Makarov.
Amunicja TT, http://en.wikipedia.org/wiki/7.62%C3%9725mm_Tokarev.
Amunicja AK, http://pl.wikipedia.org/wiki/Nab%C3%B3j_7,62_%C3%97_39_mm_wz._43.

Summary

Shooting through glass – facts and myths

The article is an attempt to explain many controversial issues connected with shooting through glass with use of firearms. Authors describe effects of an experiment and results of measurements of trajectory of bullets shot through an obstacle – a windscreen of a car situated on a wooden stand. Shooting was organised at the shooting range of the Police Training Centre.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP CSP

WYMIANA MAGAZYNKA
w broni palnej krótkiej

asp. Albert Piórkowski
młodszy wykładowca
Zakładu Interwencji Policyjnych CSP

asp. szt. Paweł Woźniakowski
młodszy wykładowca
Zakładu Interwencji Policyjnych CSP

Podstawową jednostką broni znajdującą się na wyposażeniu każdego policjanta jest broń palna krótka. Broń ta charakteryzuje się małą wagą oraz niewielkimi gabarytami w porównaniu do pozostałych jednostek broni będących na wyposażeniu polskiej Policji, takich jak pistolety maszynowe, karabinki czy strzelby gładkolufowe. Oczywiście pistolety maszynowe czy karabinki mają wiele zalet, np.: większa ilość amunicji w magazynku czy lepsza celność (większa precyzja ognia). Wszystkie te elementy pozytywnie wpływają na walory użytkowe broni długiej. Jednakże broń tego typu jest znacznie większa i cięższa.

Broń palna krótka to kompromis pomiędzy poziomem bezpieczeństwa osobistego policjanta, jaką gwarantuje, a jej ergonomią. Nowoczesne pistolety charakteryzują się znacznie większą ilością amunicji w magazynkach niż te, które były na wyposażeniu Policji jeszcze kilka lat temu. W chwili obecnej do zasilania broni palnej krótkiej wykorzystuje się najczęściej magazynki dwurzędowe pozwalające załadować od 15 do 17 sztuk amunicji.

Sytuacja, w jakiej dochodzi do użycia broni, jest zazwyczaj dynamiczna, czyli charakteryzuje się wieloma zmiennymi. Rzadko użycie broni kończy się po oddaniu jednego strzału. W sytuacji stresowej, a niewątpliwie użycie broni wiąże się ze stresem, trudno jest liczyć oddane strzały. Wielokrotnie osoby używające broni podczas interwencji były przekonane o mniejszej liczbie oddanych strzałów niż miało to miejsce. W trakcie użycia broni może wystąpić awaria, czyli chwilowa niesprawność, możliwa do usunięcia podczas interwencji. Może być nią zacięcie broni lub koniec amunicji w magazynku. Nawet pomimo stosunkowo dużej pojemności magazynków należy liczyć się z taką możliwością. Zatrzymanie zamka w tylnym położeniu spowodowane brakiem amunicji w magazynku sprawia, że do czasu jego wymiany policjant jest bezbronny. Istotne jest, aby czas ten był możliwie najkrótszy. Żeby maksymalnie go skrócić, należy między innymi odpowiednio skonfigurować wyposażenie. Miejsce, w którym nosi się ładownicę z zapasowym magazynkiem, powinno znajdować się najbliżej ręki wspomagającej. Dla osób praworęcznych wspomagającą jest ręka lewa, a dla leworęcznych prawa (fot. 1.1 i 1.2).

Przesunięcie ładownicy do przodu może utrudnić wyjęcie magazynka w postawie klęczącej. Przesunięcie do tyłu utrudnia sięgnięcie po magazynek, a ponadto zmniejsza komfort użytkowania np. w czasie jazdy radiowozem. Istotny jest też sposób ułożenia magazynka w ładownicy. Magazynek powinien być ułożony zawsze w ten sam sposób (fot. 2).

Taki sposób ułatwia wprowadzenie go do chwytu broni, a także skraca czas, jaki jest na to potrzebny. Magazynek z ładownicy należy wyjąć całą dłonią, układając palec wskazujący na pocisku pierwszego naboju.

Awaria broni to sytuacja, w której policjant naciska na język spustowy, a mimo to strzał nie pada (fot. 3.1). Koniec amunicji i zatrzymanie zamka w tylnym położeniu jest jedną z możliwości. Niestety brak wystrzału po naciśnięciu na język spustowy nie musi się wiązać tylko i wyłączenie z koniecznością wymiany magazynka. Nie można zatem od razu przystąpić do tej czynności. Takie zachowanie w przypadku zacięcia broni spowoduje wyrzucenie magazynka z amunicją, a sama jego wymiana nie doprowadzi do usunięcia dysfunkcji broni. Należy w pierwszej kolejności dokonać kontroli broni. Spojrzenie przez okno wyrzutu łusek umożliwi rozpoznanie sytuacji awaryjnej (fot. 3.2). Jest to jedyny moment, w którym wzrok powinien być skierowany na pistolet. W przypadku braku amunicji należy wyrzucić pusty magazynek, jednocześnie należy zwrócić wzrok w stronę zagrożenia.

Fot. 1.1. i 1.2. Konfiguracja wyposażenia. Ładownica z magazynkiem zapasowym powinna znajdować się w miejscu, do którego będzie najlepszy dostęp.

Fot. 2. Preferowany sposób ułożenia magazynka w ładownicy – pociskami do przodu.

Fot. 3.1. Zamek pozostający w tylnym położeniu może oznaczać zacięcie broni lub koniec amunicji w magazynku.

Fot. 3.2. Kontrola broni – spojrzenie przez okno wyrzutu łusek pozwala na rozpoznanie przyczyny niesprawności pistoletu.

Fot. 3.3. Jeżeli przez okno wyrzutu łusek widać pusty magazynek, należy jak najszybciej się go pozbyć. Wyrzucając magazynek z broni, ręka wspomagająca powinna natychmiast sięgnąć po magazynek zapasowy.

Fot. 3.4. Prezentowany na zdjęciu sposób ułożenia dłoni na ładownicy ułatwia pewny chwyt magazynka.

Fot. 3.5. Oparcie ręki wiodącej o tułów pomaga zawsze jednakowo ustalić położenie pistoletu. W trakcie całej czynności uwagę należy skupiać na zagrożeniu, przed jakim znalazł się policjant. Wymiana magazynka powinna zostać przeprowadzona bez patrzenia na pistolet.

Fot. 3.6. Ułożenie palca wskazującego na pierwszym pocisku w magazynku oraz skierowanie chwytu w stronę ładownicy ułatwia jego podłączenie.

Fot. 3.7.1. Zamek należy zwolnić, naciskając dźwignię kciukiem dłoni wspomagającej. Daje to pewność, że nabój zostanie wprowadzony do komory nabojowej.

Fot. 3.7.2. Zwolnienie zamka musi nastąpić przed wyprowadzeniem broni. Wyprostowanie rąk, czyli wyprowadzenie broni, z zamkiem w tylnym położeniu w bliskim dystansie może doprowadzić do jej odebrania.

Fot. 4. Zmiana postawy na klęczącą w trakcie wymiany magazynka zmniejsza pole ewentualnego trafienia. Postawę klęczącą zaleca się w sytuacji, gdy przeciwnik znajduje się w znacznej odległości.

Fot. 5. Wymiana magazynka w ruchu. Postawa stojąca znacznie zwiększa możliwość obrony i jest wskazana w bliskim dystansie. Przemieszczanie się utrudnia bezpośredni atak na policjanta.

Patrzenie na broń, a nie w kierunku zagrożenia, zwłaszcza w bliskim dystansie, jest niedopuszczalne. Zachowanie takie może doprowadzić do tego, że policjant nie zauważy zmiany sytuacji. Osoba, do której funkcjonariusz strzelał, może uciec lub zaatakować. Broń po kontroli należy ułożyć w taki sposób, aby gniazdo magazynka było zwrócone w kierunku ładownicy. Jednocześnie, naciskając na dźwignię, należy wypiąć magazynek i wyrzucić go z pistoletu ręką wspomagającą, a następnie sięgnąć po magazynek zapasowy (fot. 3.3 i fot. 3.4).

Po wyjęciu magazynka z ładownicy należy jednym ruchem włożyć go do chwytu i mocno dobić, tak aby mieć pewność, że został właściwie ułożony w chwycie broni.

Dobrym rozwiązaniem jest oparcie ręki wiodącej o bok tułowia, co pomaga zawsze jednakowo ustalić położenie pistoletu (fot. 3.5 i fot 3.6).

Następnie kciukiem dłoni wspomagającej zwolnić zamek i wyprowadzić broń przed siebie, jeśli jest taka konieczność. Zwolnienie zamka kciukiem dłoni wspomagającej po wcześniejszym podłączeniu magazynka daje pewność, że nabój został wprowadzony do komory nabojowej (fot. 3.7.1 i 3.7.2).

Naciśnięcie dźwigni kciukiem dłoni wiodącej może spowodować zwolnienie zamka przed całkowitym włożeniem magazynka, co z kolei spowoduje niewprowadzenie naboju do komory nabojowej. Po naciśnięciu na język spustowy wystąpi objaw zacięcia charakterystyczny dla niewypału, a konieczność usunięcia tej awarii znacznie wydłuży czas potrzebny na przygotowanie broni do strzału. Istotne jest również, aby zamek zwalniać w momencie, gdy broń znajduje się blisko ciała. Wyprowadzenie broni przed siebie z zamkiem w tylnym położeniu powoduje brak możliwości jej natychmiastowego użycia oraz może grozić odebraniem broni przez napastnika.

W zależności od kontekstu sytuacji, w jakiej znalazł się policjant, należy stosować różne rozwiązania taktyczne. Jeżeli sytuacja awaryjna ma miejsce w terenie, w którym nie ma osłon, funkcjonariusz może zmniejszyć pole ewentualnego trafienia, przyjmując postawę klęczącą (fot. 4).

Należy jednak pamiętać, że przyjęcie postawy klęczącej znacząco ogranicza możliwość obrony w bliskim dystansie. Znajdując się w postawie klęczącej z bronią niegotową do strzału, policjant ma bardzo małe szanse skutecznego odparcia ataku osoby uzbrojonej np. w nóż lub inny niebezpieczny przedmiot. W tej sytuacji o wiele korzystniejsze będzie pozostanie w postawie stojącej z jednoczesną zmianą miejsca, czyli wymiana magazynka w ruchu. Metoda ta utrudnia trafienie interweniującego policjanta. Ważne jest, aby cały czas obserwować miejsce zagrożenia i reagować na rozwój sytuacji. Kierunek przemieszczania się również powinien być dostosowany do sytuacji. Jeżeli napastnik posiada broń palną, należy przemieszczać się, o ile jest to możliwe, prostopadle w stosunku do niego. Przemieszczanie się w kierunku do tyłu wskazane jest w sytuacji, gdy przestępca nie posiada broni palnej, a ma jedynie niebezpieczny przedmiot, lub gdy z tyłu znajduje się osłona (fot. 5). Oczywiście osoba poruszająca się do przodu zawsze będzie przemieszczała się szybciej niż ta, która idzie do tyłu. Jednak zwiększony w ten sposób dystans i czas, jaki jest potrzebny na jego pokonanie, może być wystarczający do usunięcia awarii broni.

WYMIANA MAGAZYNKA ZA OSŁONĄ

Jeżeli tylko istnieje możliwość wykorzystania osłony, należy to zrobić. Za osłonę mogą posłużyć: ukształtowanie terenu, budynki, samochody oraz inne przedmioty znajdujące się w budynkach lub na terenie otwartym, takie jak chociażby drzewa czy latarnie (fot. 6.1).

Jeżeli wcześniej policjant nie korzystał z osłony, a wystąpiła awaria, musi jak najszybciej przemieścić się i schować się w bezpiecznym miejscu. Oczywiście, jeśli osłona znajduje się w znacznej odległości, awarię należy usunąć niezwłocznie w trakcie przemieszczania się w jej kierunku. Jeśli awaria nastąpiła w czasie strzelania zza osłony, trzeba się schować za osłoną i dokonać kontroli broni. Niewłaściwym zachowaniem jest kontrola broni w trakcie, gdy broń przestała strzelać, a policjant cały czas wychyla się zza osłony, przez co jest narażony na trafienie (fot. 6.2). W trakcie wymiany magazynka za osłoną, tak samo jak przy wymianie magazynka w otwartym terenie, należy obserwować miejsce, w którym może pojawić się zagrożenie. Oczy policjanta oraz wylot lufy broni cały czas muszą być zwrócone w stronę krawędzi osłony, za którą się schował. Jeśli wielkość przedmiotu, za którym schował się interweniujący funkcjonariusz na to pozwala, warto odsunąć się od krawędzi. Odsunięcie się od krawędzi oraz wymiana magazynka przeprowadzona w postawie stojącej zwiększa szansę na obronę przed napastnikiem, który może być na tyle zdeterminowany, że zaatakuje policjanta (fot. 6.3 i 6.4). Dopiero po usunięciu awarii można zmienić postawę na klęczącą.

WYMIANA MAGAZYNKA ZA OSŁONĄ

Fot. 6.1. Strzelając zza osłony, należy maksymalnie ją wykorzystać. Poza osłonę powinna wystawać tylko broń oraz część głowy – tylko tyle ile jest to niezbędne, aby oddać celny strzał.

Fot. 6.2. Kontrolując broń za osłoną, należy w pierwszej kolejności schować się i odsunąć od krawędzi. Odsunięcie się od krawędzi da czas na rozpoznanie ewentualnego zagrożenia i reakcję.

Fot. 6.3. W trakcie wymiany magazynka należy cały czas obserwować krawędź osłony. Jest to kierunek, z którego może pojawić się zagrożenie.

Fot. 6.4. Po wymianie magazynka należy wychylić się w innym miejscu niż poprzednio. Klęknięcie na kolano znajdujące się bliżej krawędzi zwiększa zakres wychylenia. W trakcie wychylania broń musi być obniżona tak, aby nie zasłaniała pola widzenia.

Pojawienie się funkcjonariusza w innym miejscu niż był widziany po raz ostatni przez napastnika znacząco zmniejszy ryzyko trafienia. Bardzo prawdopodobne jest, że przeciwnik wyceluje broń w miejsce, w którym widział policjanta, i będzie czekał, aż pojawi się ponownie. W takiej sytuacji istnieje możliwość, że przestępca w ogóle nie zobaczy wychylającego się niżej policjanta. Oczywiście, po wymianie magazynka trzeba zachować ostrożność i wychylić się w sposób właściwy, kontrolując każdy fragment odsłaniającego się sukcesywnie terenu.

WYMIANA MAGAZYNKA W ZESPOLE DWUOSOBOWYM ZA OSŁONĄ

Podczas interwencji, w której bierze udział dwóch policjantów i u jednego z nich wystąpi awaria, musi on odsunąć się od krawędzi, a jego miejsce niezwłocznie zajmuje drugi funkcjonariusz i kontynuuje strzelanie (fot. 7.1 i 7.2). Po odsunięciu się należy dokonać kontroli broni, jeśli jest taka konieczność wymienić magazynek. Analogicznie jak w sytuacji, w której udział bierze jeden policjant, w trakcie usuwania awarii wzrok funkcjonariusza oraz lufa pistoletu muszą być skierowane na krawędź osłony. Po usunięciu awarii policjant ustawia się za kolegą znajdującym się bliżej krawędzi. Istotne jest, aby podczas zajmowania miejsca lufa pistoletu nie była kierowana w stronę policjanta (fot. 7.3 i 7.4).

TAKTYCZNA WYMIANA MAGAZYNKA

Nie w każdej sytuacji, aby dokonać wymiany magazynka, musi nastąpić wcześniejsze zupełne jego opróżnienie. W taktyce strzeleckiej można również wymienić magazynek, w którym jest jeszcze amunicja. Czynność taka nazywa się taktyczną wymianą magazynka. Jak sama nazwa wskazuje, jest to działanie podporządkowane regułom i zasadom taktycznym, przemyślanym i zaplanowanym. Takiej wymiany dokonuje się wyłącznie w momencie, gdy ustała konieczność

WYMIANA MAGAZYNKA W ZESPOLE DWUOSOBOWYM ZA OSŁONĄ

Fot. 7.1. Ustawienie policjantów w zespole dwuosobowym za osłoną. Policjant znajdujący się bliżej krawędzi oddaje strzały, natomiast drugi asekuruje go nie wychylając się poza osłonę. W takim ustawieniu może go szybko zastąpić w przypadku wystąpienia awarii lub udzielić pomocy w przypadku postrzału.

Fot. 7.2. Kontrola broni w przypadku wystąpienia awarii w patrolu dwuosobowym za osłoną. Odsunięcie się od krawędzi daje możliwość kontynuowania strzelania przez drugiego policjanta. W czasie kontroli i wymiany magazynka broń powinna być kierowana w krawędź osłony.

Fot. 7.3. Przejście za plecami oraz zalecany bezpieczny sposób przeniesienia broni w trakcie tej czynności.

Fot. 7.4. Ustawienie policjantów po wymianie magazynka.

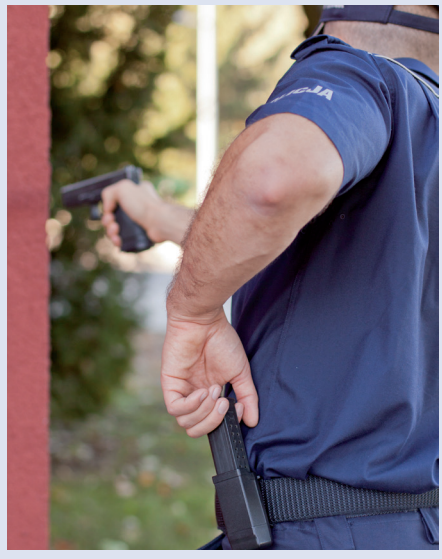
użycia broni. Najbezpieczniej jest, jeśli w trakcie można wykorzystać osłonę. Wcześniej policjant oddał już kilka lub kilkanaście strzałów, a istnieje prawdopodobieństwo, że użycie broni będzie jeszcze konieczne. Sytuacja taka może nastąpić, gdy przeciwnik schował się w pomieszczeniu bądź w innym miejscu i chwilowo nie stanowi zagrożenia. Jest to dobry moment, aby uzupełnić amunicję i przygotować się na kontynuowanie interwencji z pełnym magazynkiem podłączonym do broni. W trakcie wymiany taktycznej należy maksymalnie wykorzystać osłonę, niemniej jednak trzeba cały czas obserwować miejsce, w którym znajduje się zagrożenie (fot. 8.1). W zależności od odległości i innych uwarunkowań taktycznych broń powinna pozostawać w ręce wyprostowanej bądź ugiętej. Jeśli broń jest w rękach wyprostowanych, musi zostać obniżona, tak jak w przypadku kontroli celu, aby nie zasłaniała obserwowanego miejsca. W pierwszej kolejności należy dobyć z ładownicy magazynek z amunicją, a dopiero potem wypiąć magazynek z broni (fot. 8.2 i 8.3). W tej chwili w komorze nabojowej znajduje się nabój i gdyby policjant musiał użyć broni, trzymając w jednej ręce magazynki, a w drugiej broń, nadal ma taką możliwość. Istotne jest, aby naciskając na dźwignię zwalniania magazynka, podeprzeć magazynek wewnętrzną częścią dłoni. Magazynek z nabojami będzie cięższy od pustego i może gwałtownie wysunąć się z chwytu broni (fot. 8.4 i 8.5). Następnie należy podłączyć pełen magazynek, a drugi schować do ładownicy (fot. 8.6). Teraz policjant ma do dyspozycji pełen magazynek w broni oraz jeden nabój w komorze nabojowej. Nie można wyrzucać magazynka, w którym została jeszcze amunicja.

Aby skrócić czas, jaki jest potrzebny do wymiany magazynka, należy trenować ten element taktyki strzeleckiej. Czynności związane z posługiwaniem się bronią palną powinny być wykonywane automatycznie. W literaturze taki automatyzm jest określany jako pamięć mięśniowa. Pozwala ona czynności motoryczne wykonywać bez zastanawiania się nad strukturą ruchu. Z punktu widzenia taktyki strzeleckiej jest to niezbędne

TAKTYCZNA WYMIANA MAGAZYNKA

Fot. 8.1. Kontrola celu za osłoną. Opuszczenie broni pozwala zwiększyć pole widzenia.

Fot. 8.2. Dobycie magazynka. Jeden ze sposobów to chwycenie magazynka pomiędzy palec wskazujący i środkowy.

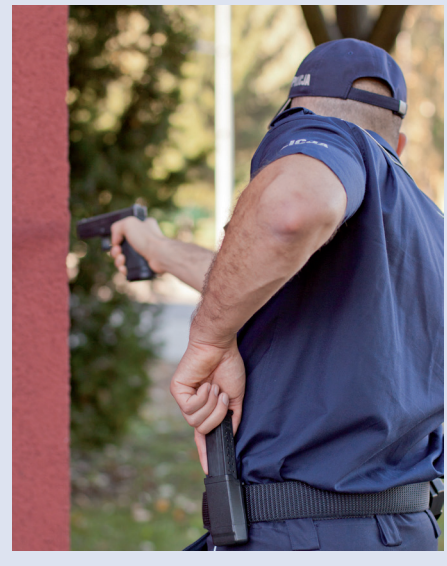
Fot. 8.3. Odłączając magazynek od broni, należy podeprzeć go dłonią, co uniemożliwi wypadnięcie na podłoże.

Fot. 8.4. Jeden z najczęściej spotykanych sposobów trzymania magazynków w czasie taktycznej wymiany.

Fot. 8.5. Podłączając magazynek, należy mocno wcisnąć go do chwytu broni.

Fot. 8.6. Chowanie magazynka do ładownicy. W magazynku po taktycznej wymianie znajduje się amunicja.

chociażby przy wymianie magazynka w trakcie przemieszczania się. Należy jednocześnie wykonać wiele rzeczy z głównym nastawieniem na zmianę położenia i obserwację zagrożenia. W sytuacji takiej usuwanie awarii powinno następować bez skupiania na niej uwagi. Automatyczne wykonywanie czynności jest możliwe tylko dzięki wykonaniu w sposób właściwy bardzo wielu powtórzeń. W trakcie treningu powtórzenia powinny być wykonywane świadomie, a uwagę należy skupiać na tym, aby każde powtórzenie było doskonałe. Taki automatyzm jest szczególnie ważny w trakcie interwencji związanych z użyciem broni palnej, gdyż ma bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo policjanta. Niestety, posługiwania się bronią nie można porównać do jazdy na rowerze. Raz nabyte umiejętności nie zostaną na takim samym poziomie do końca życia. Trening i ciągłe doskonalenie to gwarancja skutecznej i bezpiecznie przeprowadzonej interwencji, a braki w tym zakresie mogą doprowadzić do utraty życia bądź zdrowia.

Summary

Magazines changes in handguns

A handgun is a basic gun that every police officer is equipped with. That weapon is characterised by light weight and small size in comparison with other guns that the Police use e.g. machine guns, carbines and smooth-bore weapons. In the course of using them, a technical problem can appear – a momentary malfunction that is possible to be removed during an intervention. It can be a blockade of a weapon or sudden lack of ammunition in a gun magazine. The article is an attempt to answer the question how to handle such a situation.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP CSP

VADEMECUM POLICJANTA

WSKAZÓWKI I KOMENTARZE OPRACOWANE PRZEZ WYKŁADOWCÓW CSP

ZAKŁAD SZKOLEŃ SPECJALNYCH

ZADŁAWIENIE – pierwsza pomoc

Policjanci pełniący służbę w różnych warunkach środowiskowych mogą być świadkami przypadków związanych z zadławieniami, skutkujących bezpośrednim zagrożeniem życia. Ważne jest zatem, aby przyswoić i usystematyzować podstawowe zasady rozpoznawania i radzenia w ramach pierwszej pomocy w podobnych sytuacjach.

Zadławienie to stan zagrożenia zdrowia i życia, w którym przedmioty znajdujące się w jamie ustnej, gardle, krtani lub tchawicy mogą uniemożliwić swobodny przepływ powietrza w drogach oddechowych. Powoduje to zablokowanie przez ciało obce częściowo lub całkowicie ich drożności. Taka sytuacja charakteryzuje się nagłym rozpoczęciem zaburzeń ze strony układu oddechowego. Całkowita niedrożność dróg oddechowych może doprowadzić do niedotlenienia organizmu, a w jego konsekwencji do utraty przytomności, a nawet zatrzymania akcji serca. Już po upływie 3–5 minut niedotlenienia mózgu dochodzi w nim do nieodwracalnych zmian powodujących śmierć komórek mózgowych. Najczęstszymi przyczynami niedrożności dróg oddechowych u osób dorosłych są: kęs pokarmu, cukierek, guma do żucia, owoce, pestki. Dzieci, ze względu na ograniczony stopień kontroli otoczenia i konsekwencji wykonywanych czynności, są szczególnie narażone na zadławienia. Znaczna liczba przypadków niedrożności dróg oddechowych u niemowląt i dzieci zdarza się podczas zabawy drobnymi elementami zabawek, klockami, monetami, guzikami itp. Epizody zadławienia równie często są związane ze spożywaniem posiłków. W przypadku wystąpienia zadławienia obecność osób postronnych często daje szansę na skuteczne udzielenie pomocy i wykluczenie tragicznych skutków tego rodzaju zdarzeń.

Objawy zadławienia są charakterystyczne i można łatwo je rozpoznać

Ze względu na ciężkość (stopień) niedrożności zadławienie dzielimy na dwa rodzaje:

ZADŁAWIENIE ŁAGODNE (częściowe)

– światło dróg oddechowych nie jest zablokowane całkowicie przez ciało obce i przepływ powietrza do dróg oddechowych oraz z dróg oddechowych jest możliwy – poszkodowany jest w stanie oddychać; charakterystyczny dla niedrożności łagodnej jest naturalny odruch obronny organizmu, czyli kaszel; poszkodowany może mówić;

ZADŁAWIENIE CIĘŻKIE (całkowite)

– ciało obce zamyka światło dróg oddechowych; w takim przypadku zagrożenie życia jest dużo większe; poszkodowany nie jest w stanie mówić, kaszleć ani oddychać; początkowo podejmowane nieudane próby kaszlu, słyszalne świsty oddechowe z upływem czasu cichną i człowiek traci przytomność.

Wczesna interwencja może zapobiec utracie przytomności. Gdy zauważymy, że ktoś się dławi, naszym obowiązkiem jest udzielić mu pierwszej pomocy. Zazwyczaj pierwszą reakcją świadka zadławienia jest panika wynikająca z braku umiejętności postępowania w sytuacji kryzysowej. Żelazną zasadą pomocy w takim przypadku jest zachowanie spokoju i ocena sytuacji.

Zasady udzielania pierwszej pomocy w przypadku zadławienia osoby dorosłej zgodnie z wytycznymi ERC (Europejskiej Rady Resuscytacji)

Jeśli jesteśmy świadkami takiego zdarzenia, w pierwszej kolejności musimy się upewnić, czy rzeczywiście doszło do zadławienia. Pytamy więc osobę poszkodowaną: „Czy się zadławiłeś?”. Po potwierdzeniu zachęcamy ją do kaszlu, nie wykonując żadnych innych czynności. Przy częściowej niedrożności kaszel generuje wysokie ciśnienie w drogach oddechowych, co powinno doprowadzić do usunięcia ciała obcego. Wspieramy poszkodowanego werbalnie i obserwujemy do momentu usunięcia ciała obcego lub do pogorszenia stanu osoby. Jeśli osoba zadławiona nie może mówić lub kaszel jest nieefektywny, przystępujemy do bezpośredniego udzielania pierwszej pomocy.

5 uderzeń między łopatkami

5 uciśnięć nadbrzusza

Przede wszystkim pomagamy poszkodowanemu wstać, a następnie za nim stajemy i lekko pochylamy go do przodu. Głowa powinna znaleźć się niżej, tak aby przemieszczone ciało obce mogło przedostać się do ust. Cały czas asekurujemy osobę, przytrzymując ją ramieniem i stawiając jedną z nóg pomiędzy nogami osoby zakrztuszonej. Następnie 5 razy uderzamy pomiędzy łopatki w taki sposób, jakbyśmy chcieli „wybić" ciało obce z dróg oddechowych poszkodowanego.

Po każdym uderzeniu sprawdzamy, czy doszło do usunięcia ciała obcego. Jeśli uderzenia nie doprowadziły do udrożnienia dróg oddechowych, przystępujemy do 5 ucisków nadbrzusza.

Przykładamy pięść jednej dłoni pod mostkiem, drugą dłonią chwytamy za swoją pięść i pociągamy ku sobie w kierunku górnym, uciskając tym samym nadbrzusze poszkodowanego. Wykonujemy naprzemiennie po 5 uderzeń w okolicę międzyłopatkową i po 5 uciśnięć nadbrzusza, aż do usunięcia ciała obcego z przewodu oddechowego lub do utraty przytomności poszkodowanego.

Jeśli poszkodowany straci przytomność, układamy go na płaskim podłożu, jak najszybciej wzywamy pomoc i przystępujemy do resuscytacji krążeniowo-oddechowej, zaczynając od uciśnięć klatki piersiowej.

Postępowanie w niedrożności dróg oddechowych dzieci powyżej 1. roku życia zgodnie z wytycznymi ERC (Europejskiej Rady Resuscytacji) 2010 jest podobne, z wyjątkiem natężenia stosowanych bodźców.

W przypadku łagodnej niedrożności zachęcamy do kaszlu, cały czas obserwując dziecko. W razie zaniku kaszlu podejmujemy działania stosowane w ciężkiej niedrożności. Jeśli kaszel staje się nieefektywny, wzywamy pomoc, w dalszym ciągu kontrolując przytomność dziecka.

W ciężkiej niedrożności dróg oddechowych, gdy dziecko jest przytomne, ostrożnie sprawdzamy, czy ciało obce zalegające w drogach oddechowych nie jest widoczne w jamie ustnej dziecka i czy nie da się go delikatnie wyjąć za pomocą małego palca. Jeśli jest niewidoczne i umiejscowione głęboko, nie podejmujemy takiej próby, aby nie przesunąć go w głąb dróg oddechowych. Następnie pochylamy dziecko do przodu, tak aby głowa była niżej niż klatka piersiowa, przytrzymując je jedną dłonią ułożoną na mostku. Poszkodowane dziecko może siedzieć, może być przełożone przez kolano ratującego. W ramach tego etapu udzielania pomocy wykonujemy 5 uderzeń w okolicę międzyłopatkową, dostosowując siłę do wieku dziecka i za każdym razem obserwując, czy doszło do usunięcia ciała obcego. Jeśli czynności te nie przyniosły efektu, a dziecko jest nadal przytomne, przechodzimy do uciśnięć nadbrzusza. Stojąc za dzieckiem, obejmujemy je ramionami na wysokości nadbrzusza, pochylając głową w dół. Dłoń zaciśniętą w pięść układamy między pępkiem i wyrostkiem mieczykowatym, uciskając do wewnątrz i ku górze. Czynności te powtarzamy 5 razy, za każdym razem sprawdzając, czy udało się udrożnić drogi oddechowe. Jeżeli działania te nie spowodują usunięcia

5 uderzeń między łopatkami

5 uciśnięć mostka

ciała obcego, kontynuujemy uderzenia w okolicę międzyłopatkową w połączeniu z uciśnięciami nadbrzusza naprzemiennie do momentu usunięcia ciała obcego lub utraty przytomności. Na tym etapie, w przypadku niedrożności dróg oddechowych u dziecka nieprzytomnego, nie zostawiamy dziecka samego, dzwonimy lub wysyłamy kogoś po pomoc, jeśli ta jeszcze nie dotarła. Dziecko układamy na twardym płaskim podłożu, otwieramy usta i poszukujemy widocznych ciał obcych. Jeśli są widoczne – podejmujemy jednorazową próbę usunięcia. Nie wykonujemy tego na ślepo. Po udrożnieniu dróg oddechowych podejmujemy próbę podania 5 oddechów ratowniczych, a jeżeli nie spowodują one żadnej reakcji, dziecko nie poruszy się, nie kaszle, trzeba rozpocząć wykonywanie 30 uciśnięć klatki piersiowej.

Postępowanie w niedrożności dróg oddechowych u niemowląt zgodnie z wytycznymi ERC 2010

W przypadku łagodnej niedrożności dróg oddechowych obserwujemy niemowlę aż do zaniku kaszlu. Jeśli kaszel jest nieefektywny, czyli doszło do niedrożności ciężkiej, ale niemowlę jest nadal przytomne, kładziemy je na brzuchu głową w dół, aby do wypchnięcia ciała obcego wykorzystać siłę grawitacji. Osoba, która udziela pomocy, powinna być w stanie w sposób bezpieczny utrzymać niemowlę, układając je na przedramieniu i kolanie.

Główkę niemowlęcia stabilizujemy, stosując ułożenie palców ręki w kształcie litery V, tak aby nie uciskać tkanek miękkich znajdujących się pod żuchwą, gdyż może to nasilić niedrożność dróg oddechowych. Następnie przechodzimy do wykonania 5 mocnych uderzeń w plecy nadgarstkiem jednej ręki w okolicę międzyłopadkową, za każdym razem obserwując, czy udało się wypchnąć ciało obce z dróg oddechowych.

Jeśli uderzenia są nieskuteczne, a niemowlę jest nadal przytomne, obracamy na wznak głową skierowaną w dół, układając je na wolnym przedramieniu i obejmując ręką jego potylicę.

Utrzymując niemowlę na przedramieniu opartym na udzie, wykonujemy do 5 uciśnięć klatki piersiowej, podobnie jak przy resuscytacji krążeniowo-oddechowej, z tą różnicą, że uciśnięcia wykonujemy gwałtowniej, z mniejszą częstotliwością. Za każdym razem obserwujemy, czy udało się usunąć ciało obce z dróg oddechowych niemowlęcia.

Jeżeli czynności te nie spowodują usunięcia ciała obcego z dróg oddechowych, kontynuujemy uderzenia w okolicę międzyłopatkową w połączeniu z uciśnięciami mostka naprzemiennie do momentu usunięcia ciała obcego lub utraty przytomności. Nie wolno szarpać dziecka za nogi ani ręce, uciskać nadbrzusza, gdyż u niemowląt grozi to uszkodzeniem narządów wewnętrznych.
W przypadku gdy niemowlę straci przytomność i nie ma zachowanego oddechu, podejmujemy próbę podania 5 wdechów ratowniczych metodą usta-usta-nos. Jeśli nie przyniesie to oczekiwanego efektu, dalej prowadzimy resuscytację krążeniowo-oddechową.
W przypadku zadławienia kobiety w widocznej ciąży – zarówno u przytomnej, jak i nieprzytomnej, nie wykonujemy uciśnięć nadbrzusza. Uciskamy jedynie klatkę piersiową.
Należy podkreślić, że w każdej sytuacji ciężkiego zadławienia związanego z utratą przytomności należy zapewnić osobie poszkodowanej pomoc lekarską.

asp. Magdalena Morawska,
instruktor

ZAKŁAD RUCHU DROGOWEGO

ZMIANY W PRZEPISACH

dotyczące postępowania z kierowcami popełniającymi przestępstwa i wykroczenia w ruchu drogowym – wprowadzone ustawą z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 541)

Od 18 maja br. obowiązują zaostrzone kary dla kierowców za wybrane rodzaje przestępstw i wykroczeń w ruchu drogowym. Nowelizacja m.in. Kodeksu karnego i ustawy prawo o ruchu drogowym ma w szczególności pomóc w walce z nietrzeźwymi kierowcami, a także z kierowcami, którzy lekceważą przepisy dotyczące ograniczenia prędkości na obszarze zabudowanym.

ZAKAZ PROWADZENIA POJAZDÓW

Znowelizowano zapis w zakresie orzekania zakazu prowadzenia pojazdów określony w art. 42 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.), zwanej dalej w skrócie „k.k.". W związku z tym, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji określonego w art. 173 k.k. (sprowadzenie katastrofy), art. 174 k.k. (sprowadzenie bezpośredniego niebezpieczeństwa katastrofy) lub 177 k.k. (wypadek) był w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia sąd orzeka, na **okres nie krótszy niż 3 lata**, zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych albo pojazdów określonego rodzaju.
Zgodnie z art. 43 § 1 k.k., środek karny w postaci zakazu prowadzenia pojazdów (jeżeli ustawa nie stanowi inaczej) orzeka się w latach – **od roku do 15 lat**.

Z kolei **dożywotni zakaz prowadzenia pojazdów** dotyczy sytuacji, gdy sprawca popełni przestępstwo określone w art. 178a § 4 k.k. (ponowne skazanie za prowadzenie pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego) lub jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 173 k.k. (sprowadzenie katastrofy), którego następstwem jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu, albo w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 177 § 2 k.k. lub w art. 355 § 2 k.k. (następstwem wypadku jest śmierć innej osoby albo ciężki uszczerbek na jej zdrowiu) był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia (z wyjątkiem sytuacji uzasadnionych szczególnymi okolicznościami). Zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych będzie dotyczył również osób ponownie skazanych za prowadzenie pojazdu mechanicznego w wyżej określonych warunkach.

DECYZJA O COFNIĘCIU UPRAWNIEŃ A KIEROWANIE POJAZDEM

W ustawie Kodeks karny w **art. 180a** określono nowy typ przestępstwa. Popełnia go osoba prowadząca pojazd mechaniczny na drodze publicznej, w strefie zamieszkania lub w strefie ruchu, nie stosując się do decyzji właściwego organu o cofnięciu uprawnień do kierowania pojazdami. Sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

ZA KIEROWANIE POJAZDEM BEZ UPRAWNIEŃ MOŻLIWY ZAKAZ PROWADZENIA POJAZDÓW

Bardzo istotną zmianą jest dodanie w ustawie z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 2013 r. poz. 482, z późn. zm.) zwanej dalej w skrócie „k.w." **§ 4** do **art. 94** umożliwiającego orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdów wobec osoby, która prowadziła pojazd na drodze publicznej, w strefie zamieszkania lub w strefie ruchu, nie mając do tego uprawnienia.

WYPOSAŻENIE POJAZDU W BLOKADĘ ALKOHOLOWĄ

W ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557, z późn. zm.) zamieszczono **art. 182a**. Wynika z niego, że jeżeli zakaz prowadzenia pojazdów był wykonywany przez okres co najmniej połowy orzeczonego wymiaru, a w przypadku orzeczonego na podstawie art. 42 § 3 (3 do 15 lat) lub § 4 (dożywotnio) k.k.

– przez okres co najmniej 10 lat, sąd może orzec dalsze wykonywanie środka karnego w postaci **zakazu prowadzenia pojazdów niewyposażonych w blokadę alkoholową.** Warunkiem uzyskania takiego zakazu jest postawa, właściwości i warunki osobiste sprawcy oraz zachowanie w okresie wykonywania środka karnego uzasadniające przekonanie, że prowadzenie pojazdu przez tę osobę nie zagraża bezpieczeństwu w komunikacji.
Ww. **zakazu nie stosuje się** w przypadku prowadzenia **pojazdów wykorzystywanych do nauki jazdy i egzaminowania, jeżeli skazany jest osobą szkoloną lub egzaminowaną.**
Jednocześnie sąd może orzec o uchyleniu tego sposobu wykonywania zakazu prowadzenia pojazdów w sytuacji, gdy skazany rażąco naruszył porządek prawny w zakresie dotyczącym bezpieczeństwa ruchu drogowego, w szczególności popełnił przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji. Jeżeli pojazd nie jest wyposażony w blokadę alkoholową, kierujący (objęty wskazanym zakazem) popełnia przestępstwo z art. 244 k.k.

DEFINICJE

W ustawie z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. z 2012 r. poz. 1137, z późn. zm.), zwanej dalej w skrócie „p.r.d.", w art. 2 zamieszczono następujące pojęcia:

BLOKADA ALKOHOLOWA

– urządzenie techniczne uniemożliwiające uruchomienie silnika pojazdu samochodowego i pojazdu szynowego, w przypadku gdy zawartość alkoholu w wydychanym powietrzu wynosi co najmniej 0,1 mg alkoholu w 1 dm^3;

KALIBRACJA BLOKADY ALKOHOLOWEJ

– ogół czynności służących wzorcowaniu blokady alkoholowej oraz regulacji tego urządzenia w sposób umożliwiający spełnienie wymagania, o którym mowa w definicji blokady alkoholowej. Jeżeli pojazd nie jest wyposażony w blokadę alkoholową, kierujący (objęty wskazanym zakazem) popełnia przestępstwo z art. 244 k.k.

DOKUMENTY WYMAGANE PODCZAS KONTROLI

Kierujący pojazdem wyposażonym w blokadę alkoholową musi mieć przy sobie i okazywać przy kontroli dodatkowe dokumenty (art. 38 pkt 3a i 4a p.r.d.): **zaświadczenie o przeprowadzonym badaniu technicznym z wynikiem pozytywnym w zakresie wyposażenia pojazdu w blokadę alkoholową** oraz **dokument potwierdzający kalibrację blokady alkoholowej** (kalibrację wykonuje się co 12 miesięcy u producenta urządzenia lub jego upoważnionego przedstawiciela). Ponadto w prawie jazdy kierującego (zgodnie z art. 13 ust. 5 pkt 7 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami – zwanej dalej w skrócie „u.o.k.p.") musi być zawarty **zapis o ograniczeniu do kierowania pojazdem wyposażonym w blokadę alkoholową** – kod **69**[1]. Jeżeli kierujący nie posiada chociażby jednego z wymaganych dokumentów popełnia wykroczenie z art. 95 k.w.

USUWANIE POJAZDU Z DROGI

Do katalogu przypadków, w których pojazd jest usuwany z drogi na koszt właściciela, dodano zapis (art. 130a ust. 1 pkt 6 p.r.d.), zgodnie z którym, pojazd jest usuwany z drogi w przypadku kierowania nim przez osobę nieposiadającą uprawnienia do kierowania pojazdami albo przez osobę, której zatrzymano prawo jazdy i nie ma możliwości zabezpieczenia pojazdu poprzez przekazanie go osobie znajdującej się w nim i posiadającej uprawnienie do kierowania tym pojazdem. Wyjątkiem jest sytuacja, gdy osoba otrzymała pokwitowanie uprawniające do kierowania pojazdem w ciągu 7 dni (art. 135 ust. 2 p.r.d.).

ZATRZYMANIE PRAWA JAZDY

Zgodnie z dyspozycją art. 135 p.r.d. ust. 1 pkt 1 lit. h, policjant zatrzyma kierującemu pojazdem prawo jazdy w przypadku przekroczenia przez niego w okresie 1 roku od dnia wydania po raz pierwszy tego dokumentu liczby 20 punktów za naruszenie przepisów ruchu drogowego lub stwierdzenia, na podstawie prawomocnych rozstrzygnięć, że w okresie 2 lat od dnia wydania po raz pierwszy prawa jazdy popełnił on przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji lub trzy wykroczenia określone w art. 86 § 1 lub 2 k.w., art. 87 § 1 k.w., art. 92a k.w. w przypadku przekroczenia dopuszczalnej prędkości o ponad 30 km/h lub art. 98 k.w. W powyższym przypadku starosta na wniosek komendanta wojewódzkiego Policji wydaje wobec kierującego decyzję o cofnięciu uprawnień. Ponadto zgodnie z art. 135 ust. 1 pkt 1 lit. i, prawo jazdy należy zatrzymać w sytuacji stwierdzenia braku zaświadczenia o przeprowadzonym badaniu technicznym z wynikiem pozytywnym w zakresie wyposażenia pojazdu w blokadę alkoholową (art. 38 pkt 3a p.r.d.) lub braku dokumentu potwierdzającego kalibrację blokady alkoholowej (art. 38 pkt 4a p.r.d.) lub prowadzenia pojazdu niewyposażonego w blokadę alkoholową w przypadku osoby posiadającej ograniczenie do kierowania pojazdem wyposażonym w blokadę alkoholową – wpis w prawie jazdy (art. 13 ust. 5 pkt 7 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami). **Wystawione pokwitowanie zatrzymania prawa jazdy nie uprawnia do kierowania pojazdem.**
Kluczowa zmiana – art. 135 ust. 1 pkt 1a lit. a p.r.d. – zobowiązuje funkcjonariuszy do zatrzymania prawa jazdy w przypadku ujawnienia czynu polegającego na kierowaniu pojazdem z prędkością przekraczającą dopuszczalną o więcej niż 50 km/h na obszarze zabudowanym. Prawo jazdy jest również zatrzymywane w sytacji przewożenia osób w liczbie przekraczającej liczbę miejsc określoną

w dowodzie rejestracyjnym (pozwoleniu czasowym) lub wynikającą z konstrukcyjnego przeznaczenia pojazdu niepodlegającego rejestracji. Przepis ten nie dotyczy przewozu osób autobusem w publicznym transporcie zbiorowym w gminnych, powiatowych i wojewódzkich przewozach pasażerskich w rozumieniu ustawy z dnia 16 grudnia 2010 r. o publicznym transporcie zbiorowym (Dz. U. z 2011 r. Nr 5, poz. 13, z późn. zm.), o ile w pojeździe przewidziane są miejsca stojące (art. 135 ust. 1 pkt 1a lit. b p.r.d.).

Przepisu tego nie stosuje się, jeżeli liczba przewożonych osób w sposób, o którym mowa w tym przepisie, nie przekracza 5 – w przypadku przewożenia ich autobusem oraz 2 – w przypadku przewożenia ich samochodem osobowym, samochodem ciężarowym lub w przyczepie ciągniętej przez ciągnik rolniczy lub pojazd wolnobieżny.

Wystawione pokwitowanie uprawnia do kierowania pojazdem w okresie **24 godzin** od chwili zatrzymania dokumentu.

Jeżeli prawo jazdy zostało wydane przez państwo inne niż Rzeczpospolita Polska i kierujący pojazdem nie ma miejsca zamieszkania na jej terytorium, prawo jazdy przekazuje się niezwłocznie staroście właściwemu ze względu na miejsce naruszenia przepisów. Starosta niezwłocznie przekazuje zatrzymane prawo jazdy do właściwego organu państwa, w którym zostało ono wydane (art. 136 ust. 1a p.r.d.). W tym przypadku pokwitowanie uprawnia do kierowania pojazdem w okresie **72 godzin** od chwili zatrzymania dokumentu. Ponadto (zgodnie z art. 135 ust. 1 pkt 1b) kierujący ww. pojazdem jest obowiązany podać organowi kontroli ruchu drogowego adres do doręczeń. W przypadku niewskazania adresu stosuje się przepisy art. 40 § 4 i 5 Kodeksu postępowania administracyjnego, zwanego dalej w skrócie „k.p.a.", o czym należy pouczyć kierującego.

ART. 40 K.P.A.

§ 4.

Strona zamieszkała za granicą lub mająca siedzibę za granicą, jeżeli nie ustanowiła pełnomocnika do prowadzenia sprawy zamieszkałego w kraju, jest obowiązana wskazać w kraju pełnomocnika do doręczeń, chyba że doręczenie następuje za pomocą środków komunikacji elektronicznej.

§ 5.

W razie niewskazania pełnomocnika do doręczeń przeznaczone dla tej strony pisma pozostawia się w aktach sprawy ze skutkiem doręczenia. Stronę należy o tym pouczyć przy pierwszym doręczeniu. Strona powinna być również pouczona o możliwości złożenia odpowiedzi na pismo wszczynające postępowanie i wyjaśnień na piśmie oraz o tym, kto może być ustanowiony pełnomocnikiem.

DECYZJA O ZATRZYMANIU PRAWA JAZDY LUB POZWOLENIA NA KIEROWANIE TRAMWAJEM I COFNIĘCIE UPRAWNIEŃ

Zgodnie z art. 102 ust. 4 i 5 u.o.k.p., starosta wyda decyzję administracyjną o zatrzymaniu prawa jazdy lub pozwolenia na kierowanie tramwajem w przypadku, gdy kierujący pojazdem przekroczył dopuszczalną prędkość o więcej niż 50 km/h na obszarze zabudowanym oraz gdy kierujący pojazdem silnikowym przewozi osoby w liczbie przekraczającej liczbę miejsc określoną w dowodzie rejestracyjnym (pozwoleniu czasowym) – zgodnie z wcześniejszym zapisem i wyjątkami.

Decyzja ta jest wydawana na okres **3 miesięcy**. Starosta nadaje jej rygor natychmiastowej wykonalności oraz zobowiązuje kierującego do zwrotu prawa jazdy, jeżeli dokument ten nie został zatrzymany przez organ kontroli.

Jeżeli osoba będzie kierowała pojazdem pomimo wydania decyzji o zatrzymaniu jej prawa jazdy na podstawie art. 102 ust. 1 pkt 4 lub 5 u.o.k.p. albo zatrzymania prawa jazdy na podstawie art. 135 ust. 1 pkt 1a p.r.d., starosta wyda decyzję o przedłużeniu okresu, na który zatrzymano prawo jazdy, **do 6 miesięcy**. Jeżeli decyzja na okres 3 miesięcy nie została jeszcze wydana, starosta wydaje tę decyzję na okres 6 miesięcy.

Jeżeli sprawa o naruszenie przepisów dotyczących przekroczenia prędkości czy przewożenia w pojeździe zbyt dużej liczby osób została skierowana do rozpoznania przez sąd lub organ orzekający o sprawie w postępowaniu dyscyplinarnym i nie zakończyła się prawomocnym rozstrzygnięciem w okresie 3 miesięcy od dnia zatrzymania dokumentu, a w przypadku decyzji o zatrzymaniu prawa jazdy na 6 miesięcy – w okresie 6 miesięcy, podlega ono zwrotowi.

W przypadku osób, które pomimo wydanej decyzji o zatrzymaniu prawa jazdy na okres 6 miesięcy podejmą się kierowania pojazdem, starosta wyda **decyzję o cofnięciu uprawnień do kierowania pojazdami.** Analogiczna decyzja będzie wydana w przypadku osób, które uchylą się od wykonywania zakazu prowadzenia pojazdów niewyposażonych w blokadę alkoholową.

Osoba, w stosunku do której została wydana decyzja o cofnięciu uprawnienia do kierowania pojazdami, może uzyskać to uprawnienie po ponownym spełnieniu wszystkich wymagań stawianych osobie po raz pierwszy ubiegającej się o uprawnienie do kierowania pojazdami.

kom. Agnieszka Sałkowska,
starszy wykładowca

[1] Jest to zharmonizowany kod wprowadzony do stosowania w państwach członkowskich UE oraz europejskiego obszaru gospodarczego, określony dyrektywą Komisji (UE) 2015/653 z dnia 24 kwietnia 2015 r. zmieniająca dyrektywę 2006/126/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie praw jazdy (Dz. Urz. L.107 z dnia 25.04.2015 r.).

ZMIANY W ZAKRESIE DOKUMENTOWANIA CZASU PRACY KIEROWCÓW

w przewozach drogowych wynikające z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady UE

W dniu 2 marca 2015 r. weszły w życie trzy artykuły rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 165/2014 z dnia 4 lutego 2014 r. w sprawie tachografów stosowanych w transporcie drogowym i uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 3821/85 w sprawie urządzeń rejestrujących stosowanych w transporcie drogowym oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 561/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie harmonizacji niektórych przepisów socjalnych odnoszących się do transportu drogowego.

ARTYKUŁ 24

Państwa członkowskie zatwierdzają, regularnie kontrolują i certyfikują instalatorów, warsztaty i producentów pojazdów upoważnionych do wykonywania instalacji, sprawdzeń, przeglądów i napraw tachografów. Zapewniają kompetentność i rzetelność instalatorów, warsztatów i producentów pojazdów. W tym celu ustanawiają i publikują zestaw jasnych procedur krajowych i zapewniają spełnienie następujących minimalnych kryteriów:

- właściwe przeszkolenie pracowników;
- dostępność urządzeń niezbędnych do przeprowadzenia odpowiednich badań i zadań;
- nieposzlakowana reputacja instalatorów, warsztatów i producentów pojazdów.

Audyty zatwierdzonych instalatorów lub warsztatów przeprowadza się w następujący sposób:

- zatwierdzeni instalatorzy lub zatwierdzone warsztaty podlegają co najmniej raz na dwa lata audytowi procedur stosowanych przy obsłudze tachografów; audyt koncentruje się w szczególności na środkach zabezpieczeń i posługiwaniu się kartami warsztatowymi; państwa członkowskie mogą wykonywać te audyty bez potrzeby wizyty na miejscu;
- odbywają się również niezapowiedziane audyty techniczne zatwierdzonych instalatorów lub warsztatów w celu skontrolowania wykonywanych kalibracji, przeglądów i instalacji.

Audyty obejmują rocznie co najmniej 10% zatwierdzonych instalatorów i warsztatów.

Właściwe organy państw członkowskich cofają zatwierdzenia, czasowo lub na stałe, instalatorom, warsztatom oraz producentom pojazdów niewykonującym swoich obowiązków wynikających z niniejszego rozporządzenia.

ARTYKUŁ 34

Kierowcy stosują wykresówki lub karty kierowcy w każdym dniu, w którym prowadzą pojazd, począwszy od przejęcia pojazdu. Nie wyjmuje się wykresówki ani karty kierowcy z urządzenia rejestrującego przed zakończeniem dziennego okresu pracy, chyba że jej wyjęcie jest dopuszczalne z innych powodów. Wykresówka lub karta kierowcy nie może być używana przez okres dłuższy niż ten, na który jest przeznaczona. Kierowcy odpowiednio chronią wykresówki lub karty kierowcy i nie używają zabrudzonych lub uszkodzonych wykresówek lub kart kierowcy. Obecnie państwa członkowskie nie nakładają na kierowców obowiązku przedkładania zaświadczeń wystawianych na formularzu o działalności w transporcie drogowym (wzór określony w decyzji Komisji z dnia 14 grudnia 2009 r.) potwierdzających ich czynności w trakcie oddalenia się od pojazdu. Jeżeli w wyniku oddalenia się od pojazdu kierowca nie jest w stanie używać tachografu zainstalowanego w pojeździe, to okresy aktywności dokonuje:

- jeśli pojazd wyposażony jest w tachograf analogowy – wprowadza się na wykresówkę ręcznie, w drodze automatycznej rejestracji lub innym sposobem, czytelnie i nie brudząc wykresówki;
- jeśli pojazd wyposażony jest w tachograf cyfrowy – wprowadza się na kartę kierowcy przy użyciu urządzenia do manualnego wprowadzania danych, w jakie wyposażony jest tachograf.

Kierowca zapewnia zgodność czasu zapisywanego na wykresówce z czasem urzędowym kraju rejestracji pojazdu oraz wprowadza w tachografie cyfrowym symbole państw, w których rozpoczyna i kończy dzienny okres pracy, i obsługuje przełączniki umożliwiające osobną i wyraźną rejestrację następujących okresów:

- czas prowadzenia pojazdu;
- „inna praca", która oznacza wszelkie czynności inne niż prowadzenie pojazdu, zgodnie z definicją zawartą w art. 3 lit. a dyrektywy 2002/15/WE, a także wszelkie prace wykonywane dla tego samego lub innego pracodawcy w sektorze transportowym lub poza nim;
- „okresy gotowości" zgodnie z definicją w art. 3 lit. b dyrektywy 2002/15/WE;
- przerwy lub odpoczynek.

Każdy kierowca pojazdu wyposażonego w analogowy tachograf nanosi na swoją wykresówkę następujące informacje:

- na początku używania wykresówki – swoje nazwisko i imię;

- datę i miejsce rozpoczęcia używania wykresówki oraz datę i miejsce zakończenia jej używania;
- numer rejestracyjny każdego pojazdu, do którego został przydzielony kierowca, zarówno na początku pierwszej jazdy zapisanej na wykresówce, jak i następnych, w przypadku zmiany pojazdu, w czasie używania tej samej wykresówki;
- wskazania licznika długości drogi:
  - przy rozpoczęciu pierwszej jazdy zarejestrowanej na wykresówce;
  - przy zakończeniu ostatniej jazdy zarejestrowanej na wykresówce;
  - w razie zmiany pojazdu w ciągu dnia pracy – wskazanie licznika w pierwszym pojeździe, do którego kierowca był przydzielony oraz wskazanie licznika w kolejnym pojeździe;
- czas, kiedy miała miejsce zmiana pojazdu.

ARTYKUŁ 45

Wprowadza następujące zmiany w rozporządzeniu (WE) 561/2006 w sprawie harmonizacji niektórych przepisów socjalnych odnoszących się do transportu drogowego (…):

- w art. 3 po lit. a dodaje się literę w brzmieniu:
  - „aa) pojazdami lub zespołami pojazdów o maksymalnej dopuszczalnej masie nieprzekraczającej 7,5 tony używanymi do przewozu materiałów, sprzętu lub urządzeń do użytku kierowcy w trakcie pracy, które to pojazdy są używane wyłącznie w promieniu 100 km od bazy przedsiębiorstwa oraz pod warunkiem że prowadzenie takich pojazdów nie stanowi głównego zajęcia kierowcy”;
- w art. 13 ust. 1 wprowadza się następujące zmiany:
  - w lit. d, f i p wyrazy „50 km” zastępuje się wyrazami „100 km”;
  - lit. d akapit pierwszy otrzymuje brzmienie:
    „d) pojazdami lub zespołami pojazdów o dopuszczalnej masie całkowitej nieprzekraczającej 7,5 tony, używanymi przez operatorów świadczących usługi powszechne określone w art. 2 ust. 13 dyrektywy 97/67/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 grudnia 1997 r. w sprawie wspólnych zasad rozwoju rynku wewnętrznego usług pocztowych Wspólnoty oraz poprawy jakości usług do dostarczania przesyłek w ramach usług powszechnych”.

Najbardziej istotne zmiany dla kierujących oraz funkcjonariuszy organów kontrolnych zajmujących się między innymi kontrolą czasu pracy kierowców w przewozach drogowych wynikają z art. 34, a dotyczą prawidłowego dokumentowania poszczególnych okresów w chwili oddalenia się od pojazdu i wyjęcia wykresówki oraz karty kierowcy z tachografu przez kierowcę.

W obecnym stanie prawnym coraz więcej kierowców będzie odchodziło od zaświadczeń wypisywanych na formularzu o działalności w transporcie drogowym, a zastępować je będzie odpowiednimi zapisami na wykresówkach i kartach kierowcy.

Prawidłowe zapisy uchronią kierowców od popełniania naruszeń (wykroczeń), a w konsekwencji ukarania mandatem karnym zgodnie z załącznikiem numer 1 do ustawy o transporcie drogowym. Zmiany w rozporządzeniu 561/2006 dotyczą dwóch artykułów (3 i 13), oraz zmiany wyrazu „50 km”, które zastępuje się wyrazem „100 km”, a chodzi o promień poruszania się pojazdów wyłączonych ze stosowania zapisów dotyczących czasu pracy kierowcy oraz obowiązku stosowania tachografów.

W art. 24 zawarta jest dyspozycja dla państw członkowskich do regularnych kontroli i certyfikacji instalatorów, warsztatów i producentów pojazdów upoważnionych do wykonywania instalacji, sprawdzeń, przeglądów i napraw tachografów oraz przeprowadzania audytów procedur stosowanych przy obsłudze tachografów.

nadkom. Andrzej Przekaziński,
starszy wykładowca ZRD

Literatura

Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o transporcie drogowym (Dz. U. z 2013 r., poz.1414, z późn. zm.).

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 165/2014 z dnia 4 lutego 2014 r. w sprawie tachografów stosowanych w transporcie drogowym i uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 3821/85 w sprawie urządzeń rejestrujących stosowanych w transporcie drogowym oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 561/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie harmonizacji niektórych przepisów socjalnych odnoszących się do transportu drogowego (Dz. U. UE. L. z 2014 r., Nr 60, poz. 1).

Rozporządzenie (WE) nr 561/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 r. w sprawie harmonizacji niektórych przepisów socjalnych odnoszących się do transportu drogowego oraz zmieniające rozporządzenia Rady (EWG) nr 3821/85 i (WE) 2135/98, jak również uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 3820/85 (Dz. U. UE. L. z 2006 r., Nr 102, poz. 1, z późn. zm.).

Decyzja Komisji z dnia 14 grudnia 2009 r. zmieniająca decyzję 2007/230/WE w sprawie formularza dotyczącego przepisów socjalnych odnoszących się do działalności w transporcie drogowym (Dz. U. UE. L. z 2009 r., Nr 330, poz. 80).

Dyrektywa 2002/15/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 marca 2002 r. w sprawie organizacji czasu pracy osób wykonujących czynności w trasie w zakresie transportu drogowego (Dz. U. UE. L. z 2002 r., Nr 80, poz. 35).

JĘZYK ANGIELSKI DLA POLICJANTÓW

WYBRANE SŁOWNICTWO DOTYCZĄCE SŁUŻBY DOCHODZENIOWO-ŚLEDCZEJ I PROCEDURY KARNEJ

CHOSEN VOCABULARY CONCERNING CRIMINAL INVESTIGATION SERVICE AND CRIMINAL PROCEDURE

akt oskarżenia	– **indictment**
apelacja	– **appeal**
biegły	– **expert**
czyn	– **act**
czyn zabroniony	– **offence/prohibited act**
czynność procesowa	– **procedural step**
dochodzenie	– **investigation**
dokument	– **document**
dowód	– **proof/evidence**
dowód rzeczowy	– **material evidence**
dozór policji	– **police supervision**
eksperyment	– **experiment**
kara	– **punishment**
kara łączna	– **combined punishment**
konfrontacja	– **confrontation**
list gończy	– **arrest warrant**
małoletni	– **minor**
nieletni	– **juvenile**
nieumyślność	– **unintentionality**
okazanie	– **line-up**
okoliczności modalne	– **circumstances accompanying an act of committing a crime**
okoliczności wyłączające bezprawność czynu	– **circumstances excluding unlawfulness of an act**
okoliczności wyłączające odpowiedzialność karną	– **circumstances excluding criminal liability**
organ procesowy	– **judicial body**
oskarżony	– **accused**
pełnoletni	– **of age/adult**
podejrzany	– **suspect**
podmiot	– **perpetrator of a crime**
podżeganie	– **incitement/abetment**
pokrzywdzony	– **victim**
pomocnictwo	– **inciting/aiding and abetting**
poręczenie	– **warranty/bailment**
poszukiwanie	– **search/hunt**
prawo karne	– **criminal law**
prawo karne materialne	– **substantive criminal law**
prawo karne procesowe	– **law of criminal proceedings**
proces karny	– **criminal action**
przedawnienie	– **limitation/expiration**
przedmiot ochrony	– **protected subject matter**
przestępstwo	– **crime**
przeszukanie	– **search**
przygotowanie	– **preparation**
recydywa	– **recidivism**
skazany	– **convicted**
skutek	– **result**
śledztwo	– **investigation**
sprawstwo	– **perpetration**
strona podmiotowa	– **intentionality or unintentionality of a perpetrator's actions**
strona procesowa	– **party in litigation**
strona przedmiotowa	– **modus operandi of a perpetrator**
środki zaskarżenia	– **appeals**
świadek	– **witness**
termin	– **deadline**
tłumacz	– **interpreter**
tryb ścigania	– **way of prosecution**
tymczasowe aresztowanie	– **pre-trial detention**
tymczasowe zajęcie mienia	– **temporary seizure and confiscation of property**
umyślność	– **intentionality/intent**
usiłowanie	– **attempt**
ustawowe znamiona przestępstwa	– **statutory criteria of a crime**
wina	– **guilt**
wniosek dowodowy	– **evidence motion**
współsprawstwo	– **accomplice/accessory**
wyjaśnienia podejrzanego	– **explanations of a suspect**
wyrok	– **sentence/judgement of the court**
zabezpieczenie majątkowe	– **security on property**
zamiar	– **intention**
zaniechanie	– **abandonment/omission**
zasady	– **principles**
zatarcie skazania	– **expungemen**
zażalenie	– **complaint**
zeznanie	– **testimony**

WYBRANE PRZESTĘPSTWA – CHOSEN CRIMES

bójka i pobicie	– **fight and battery**
czynna napaść	– **assault and battery**
fałszowanie	– **falsification**
fałszywe zeznania	– **false testimony/false statement**
groźba karalna	– **punishable threat**
handel ludźmi	– **trafficking in human beings**
kierowanie w stanie nietrzeźwości	– **driving under the influence of alcohol/drink-driving**
kradzież	– **theft**
kradzież dokumentu	– **theft of a document**
kradzież rozbójnicza	– **robbery with violence/larceny**
kradzież z włamaniemi	– **burglary/housebreaking**
łapownictwo	– **bribery**
naruszenie nietykalności funkcjonariusza	– **violation/breach of bodily integrity of an officer**
nieumyślne spowodowanie śmierci	– **manslaughter**
oszustwo	– **fraud**
paserstwo	– **fencing/receiving stolen property**
poświadczenie nieprawdy	– **attestation of untruth**
pozbawienie wolności	– **imprisonment**
przywłaszczenie	– **misappropriation**
rozbój	– **robbery/mugging**
stalking	– **stalking**

uszczerbek na zdrowiu	**– bodily injury**
uszkodzenie rzeczy	**– damage to property**
wymuszenie rozbójnicze	**– extortion**
wypadek	**– accident**
zabójstwo	**– homicide**
zawiadomienie o niepopełnionym przestępstwie	**– reporting a crime that has not been committed**
zgwałcenie	**– rape**
znęcanie się	**– abuse**

Co się stało?	**What has happened?**
Gdzie to się stało?	**Where did it happen?**
Kiedy to się stało?	**When did it happen?**
Jak wyglądał sprawca?	**What did the perpetrator look like?**
Czy pani/pan wie kto jest sprawcą?	**Do you know who a perpetrator is?**
Czy pani/pan jest w stanie rozpoznać sprawcę?	**Are you able to recognize a perpetrator?**
Czym odjechał sprawca?	**What kind of vehicle did the perpetrator departure by?**
Czy na miejscu zdarzenia byli jacyś świadkowie?	**Were there any witnesses at the crime scene?**
Jest pani/pan pokrzywdzonym przestępstwem	**You are a victim of a crime.**
Proszę zapoznać się z uprawnieniami i obowiązkami pokrzywdzonego.	**Could you familiarize yourself with rights and duties of a victim of a crime?**
Czy zrozumiała pani/pan swoje prawa?	**Did you understand your rights?**
Czy chce pani/pan złożyć wniosek o ściganie przestępstwa?	**Do you want to submit a motion for the prosecution of a crime?**
Czy pani/pan potrzebuje pomocy medycznej?	**Do you need medical assistance?**
To nie jest zgodne z prawem.	**It is against the law.**
Popełnił pan/pani przestępstwo.	**You have committed a crime.**
Jest pani/pan zatrzymany/a przez Policję.	**You are apprehended by the Police.**
Przedstawię dowody.	**I will present evidence.**
Proszę zapoznać się z prawami zatrzymanego/podejrzanego.	**Familiarize yourself with the rights of an apprehended person/a suspect, please.**
Czy zrozumiała pani/pan prawa zatrzymanego/podejrzanego?	**Did you understand the rights of an apprehended person/a suspect?**
Z jakiego prawa pani/pan korzysta?	**What kind of law do you make use of?**
Czy się pan/pani przyznaje do tego czynu?	**Do you admit that you have committed this act?**
Proszę podporządkować się moim poleceniom.	**Follow my orders, please.**
Jest pani/pan poszukiwany/a.	**You are wanted.**
Czy był/ła pan/pani karany/a?	**Have you ever been convicted?**
O tym zdecyduje prokurator.	**The prosecutor will decide about that.**

Przygotowanie wersji polskiej: mł. insp. Włodzimierz Nienałtowski, ZSK CSP
Tłumaczenie na język angielski: gł. spec. Renata Cedro, WP CSP

JĘZYK ROSYJSKI DLA POLICJANTÓW

WYBRANE SŁOWNICTWO DOTYCZĄCE SŁUŻBY DOCHODZENIOWO-ŚLEDCZEJ I PROCEDURY KARNEJ ИЗБРАННАЯ ЛЕКСИКА КАСАЮЩАЯСЯ СЛЕДСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ И УГОЛОВНОЙ ПРОЦЕДУРЫ	
akt oskarżenia	**– обвинительный акт**
apelacja	**– апелляция**
biegły	**– эксперт**
czyn	**– деяние**
czyn zabroniony	**– запрещённое деяние**
czynność procesowa	**– процессуальное действие**
dochodzenie	**– расследование**
dokument	**– документ**
dowód	**– доказательство**
dowód rzeczowy	**– вещественное доказательство**
dozór policji	**– полицейский надзор**
eksperymen	**– эксперимент**
kara	**– наказание**
kara łączna	**– окончательный размер наказания**
konfrontacja	**– очная ставка**
list gończy	**– объявление о розыске**
małoletni	**– малолетний**
nieletni	**– несовершеннолетний**
nieumyślność	**– неумышленность**
okazanie	**– предъявление**
okoliczności modalne	**– модальные обстоятельства**
okoliczności wyłączające bezprawność czynu	**– обстоятельства исключающие беззаконность деяния**
okoliczności wyłączające odpowiedzialność karną	**– обстоятельства исключающие уголовную ответственность**
organ procesowy	**– процессуальный орган**
oskarżony	**– обвиняемый**
pełnoletni	**– совершеннолетний**
podejrzany	**– подозреваемый**
podmiot	**– субъект**
podżeganie	**– подстрекательство**
pokrzywdzony	**– пострадавший**
pomocnictwo	**– пособничество**
poręczenie	**– поручительство**
poszukiwanie	**– разыскивание, поиск**
prawo karne	**– уголовное право**
prawo karne materialne	**– уголовно-материальное право**
prawo karne procesowe	**– уголовно-процессуальное право**
proces karny	**– уголовный процесс**
przedawnienie	**– давность**
przedmiot ochrony	**– предмет охраны**
przestępstwo	**– преступление**

JĘZYK ROSYJSKI DLA POLICJANTÓW

przeszukanie	– **обыск**
przygotowanie	– **подготовка**
recydywa	– **рецидив**
skazany	– **приговоренный, осуждённый**
skutek	– **результат**
śledztwo	– **следствие**
sprawstwo	– **виновность**
strona podmiotowa	– **субъектная сторона**
strona procesowa	– **процессуальная сторона**
strona przedmiotowa	– **предметная сторона**
środki zaskarżenia	– **меры обжалования**
świadek	– **свидетель**
termin	– **срок**
tłumacz	– **переводчик**
tryb ścigania	– **порядок преследования**
tymczasowe aresztowanie	– **временный арест**
tymczasowe zajęcie mienia	– **временный отъём имущества**
umyślność	– **умысел**
usiłowanie	– **попытка, усиление**
ustawowe znamiona przestępstwa	– **законные признаки состава преступления**
wina	– **вина**
wniosek dowodowy	– **ходатайство о представлении доказательств**
współsprawstwo	– **соисполнительство**
wyjaśnienia podejrzanego	– **показания подозреваемого**
wyrok	– **приговор**
zabezpieczenie majątkowe	– **обеспечение имущества**
zamiar	– **умысел**
zaniechanie	– **прекращение, отказ**
zasady	– **принципы, правила**
zatarcie skazania	– **снесение осуждения**
zażalenie	– **жалоба**
zeznanie	– **показание**

WYBRANE PRZESTĘPSTWA – ИЗБРАННЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ	
bójka i pobicie	– **драка и побои**
czynna napaść	– **активное нападение**
fałszowanie	– **подделка**
fałszywe zeznania	– **ложные показания**
groźba karalna	– **наказуемая угроза**
handel ludźmi	– **торговля людьмиs**
kierowanie w stanie nietrzeźwości	– **управление в нетрезвом состоянии**
kradzież	– **кража**
kradzież dokumentu	– **кража документа**
kradzież rozbójnicza	– **разбойная кража**
kradzież z włamaniemi	– **кража со взломом**
łapownictwo	– **взяточничество**
naruszenie nietykalności funkcjonariusza	– **нарушение неприкосновенности полицейского**
nieumyślne spowodowanie śmierci	– **неумышленное причинение смерти**
oszustwo	– **мошенничество**
paserstwo	– **скупка краденого**
poświadczenie nieprawdy	– **удостоверение заведомо ложных сведений**
pozbawienie wolności	– **лишение свободы**
przywłaszczenie	– **(незаконное) присвоение**
rozbój	– **разбой**
stalking	– **сталкинг**
uszczerbek na zdrowiu	– **ущерб здоровью**
uszkodzenie rzeczy	– **повреждение вещей**
wymuszenie rozbójnicze	– **разбойное вымогательство**
wypadek	– **происшествие, несчастный случай**
zabójstwo	– **убийство**
zawiadomienie o niepopełnionym przestępstwie	– **уведомление о несовершенном преступлении**
zgwałcenie	– **изнасилование**
znęcanie się	– **причинение страдании**

Co się stało?	**Что случилось?**
Gdzie to się stało?	**Где это случилось?**
Kiedy to się stało?	**Когда это случилось?**
Jak wyglądał sprawca?	**Как выглядел виновник?**
Czy pani/pan wie kto jest sprawcą?	**Вы знаете кто виновник?**
Czy pani/pan jest w stanie rozpoznać sprawcę?	**Вы в состоянии узнать виновника?**
Czym odjechał sprawca?	**Чем уехал виновник?**
Czy na miejscu zdarzenia byli jacyś świadkowie?	**На месте происшествия были какие-то свидетели?**
Jest pani/pan pokrzywdzonym przestępstwem	**Вы пострадавшие преступлением.**
Proszę zapoznać się z uprawnieniami i obowiązkami pokrzywdzonego.	**Ознакомьтесь, пожалуйста, с правами и обязанностями пострадавшего.**
Czy zrozumiała pani/ pan swoje prawa?	**Понятные Вам ваши права?**
Czy chce pani/pan złożyć wniosek o ściganie przestępstwa?	**Вы хотите подать заявление о преследовании преступления?**
Czy pani/pan potrzebuje pomocy medycznej?	**Вы нуждаетесь в медицинской помощи?**
To nie jest zgodne z prawem.	**Это не по закону.**
Popełnił pan/pani przestępstwo.	**Вы совершили преступление.**
Jest pani/pan zatrzymany/a przez Policję.	**Вы задержаны Полицией.**
Przedstawię dowody.	**Представлю доказательства.**
Proszę zapoznać się z prawami zatrzymanego/podejrzanego.	**Ознакомьтесь, пожалуйста, с правами и обязанностями задержанного/ подозреваемого.**
Czy zrozumiała pani/pan prawa zatrzymanego/podejrzanego?	**Вам понятные права задержанного/подозреваемого?**
Z jakiego prawa pani/ pan korzysta?	**Каким законом Вы пользуетесь?**
Czy się pan/pani przyznaje do tego czynu?	**Вы сознаетесь в этом деянии?**
Proszę podporządkować się moim poleceniom.	**Подчинитесь, пожалуйста, моим приказом.**
Jest pani/pan poszukiwany/a.	**Вы разыскиваемый/ая.**
Czy był/ła pan/pani karany/a?	**Вы когда- нибудь были наказаны/а?**
O tym zdecyduje prokurator.	**Об этом решит прокурор.**

Przygotowanie wersji polskiej: mł. insp. Włodzimierz Nienałtowski, ZSK CSP
Tłumaczenie na język rosyjski: Joanna Sokołowska, WP CSP

ZAWODY W PIERWSZEJ POMOCY

W sobotę 23 maja 2015 r. na serockim rynku odbyła się trzecia edycja Zawodów Pierwszej Pomocy zorganizowanych przez legionowskie PCK z udziałem Powiatu Legionowskiego.

W zawodach uczestniczyła młodzież ze szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z powiatu legionowskiego. Polegały one na udzieleniu pierwszej pomocy poszkodowanym w zaaranżowanych sytuacjach. Głównym celem przedsięwzięcia była nauka kształtowania postaw prozdrowotnych wśród młodzieży oraz podkreślanie wartości wiedzy potrzebnej dla ratowania ludzkiego życia. Zadania, które wyglądały na trudne, nie sprawiły uczestnikom większych problemów. Doskonale wiedzieli bowiem, w jaki sposób pomóc tym, którzy tego potrzebują. W zawodach wzięło udział 24 uczniów z 6 zgłoszonych szkół. Szczególne podziękowania należą się strażakom z Klubu Honorowych Krwiodawców Ochotniczej Straży Pożarnej z Chotomowa.

W rywalizacji drużynowej najlepsi okazali się uczniowie Gimnazjum w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 2 w Legionowie, wiceliderem zostali uczniowie Powiatowego Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych w Serocku, trzeci stopień na podium osiągnęła drużyna Powiatowego Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych w Legionowie, na czwartym miejscu uplasował się Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 2 w Legionowie, na piątym Zespół Szkół w Komornicy, a pozycja szósta przypadła drużynie Publicznego Gimnazjum w Chotomowie.

O tym, jak udzielać pierwszej pomocy przedmedycznej, można się dowiedzieć na specjalnych zajęciach dla uczniów szkół w powiecie legionowskim oraz otwartych warsztatach dla wszystkich mieszkańców powiatu. Uczestnicy tych pokazów, ćwicząc na fantomach, mogą się nauczyć, co zrobić, zanim do poszkodowanego przybędzie profesjonalna pomoc medyczna. Zajęcia są planowane na 13 czerwca br. w GOK w Nieporęcie przy ul. Dworcowej 9 w godz. 9.30–11.00 i 20 czerwca br. godz. 16.00–17.30 w GCK w Łajskach, ul. Stanisława Moniuszki 2.

tekst: Monika Kosewska
podinspektor w Wydziale Promocji i Spraw Społecznych
zdjęcia: Oddział PCK w Legionowie

UWAGA!

Ten numer „Kwartalnika Policyjnego” zawiera dodatek specjalny

Obecny model postępowania karnego wyczerpuje już swoje możliwości, toteż w ciągu ostatnich kilkunastu miesięcy Sejm uchwalił kilka następujących po sobie obszernych nowelizacji Kodeksu postępowania karnego, co można porównać ze swoistą „rewolucją” w przepisach procedury karnej, która rozpoczęła się 6 czerwca 1997 r. W związku z coraz nowszą strukturą i natężeniem przestępczości, a tym samym zmianą charakteru prowadzonych postępowań karnych przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości niezbędne okazały się zmiany, których wprowadzenie i stosowanie powinno przeciwdziałać nadmiernej przewlekłości prowadzonych postępowań karnych oraz długotrwałości stosowanego w Polsce tymczasowego aresztowania, co wspólnotowe organy sprawiedliwości UE (między innymi Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu) diagnozują jako polski problem o charakterze strukturalnym.

Dodatek specjalny do „Kwartalnika Policyjnego” nr 2/2015 zawiera zestawienie zmian w procedurze karnej, które zaczną obowiązywać od 1 lipca 2015 r.

Zasady publikowania w „Kwartalniku Policyjnym”

1. Redakcja przyjmuje teksty dotąd niepublikowane o charakterze zawodowym lub naukowym, dotyczące zagadnień związanych z funkcjonowaniem Policji, szeroko rozumianym bezpieczeństwem, a także praktyki policyjnej i współpracy formacji z innymi instytucjami ochrony porządku prawnego oraz z samorządem lokalnym.
2. Materiały do publikacji należy przesyłać pocztą elektroniczną na adres: kwartalnik@csp.edu.pl lub składać w sekretariacie Wydziału Wydawnictw i Poligrafii Centrum Szkolenia Policji (ul. Zegrzyńska 121, 05-119 Legionowo, tel. 22 605 33 72 lub 22 605 32 70).
3. Prace są kwalifikowane do druku przez zespół redakcyjny czasopisma. Redakcja zastrzega sobie prawo dokonywania skrótów i adiustacji tekstów oraz zmiany tytułów i śródtytułów.
4. W celu zapobiegania wszelkim przejawom nierzetelności, w tym zjawisku *ghostwriting* i *guest authorship*, redakcja wymaga ujawnienia przez autorów wkładu w powstanie publikacji.
5. Materiały są publikowane w „Kwartalniku Policyjnym” nieodpłatnie, po złożeniu przez autora pisemnego oświadczenia, zgodnie z otrzymanym od redakcji wzorem.
6. Nadesłanych materiałów do publikacji redakcja nie zwraca.
7. Wersją pierwotną (referencyjną) czasopisma jest wydanie papierowe. Ponadto poszczególne numery są również dostępne w wersji elektronicznej na stronie internetowej: www.kwartalnik.csp.edu.pl.
8. Wskazówki edytorskie dotyczące przygotowania materiału przez autorów:
   - format A4, czcionka Times New Roman, wielkość 12 punktów, interlinia 1,5 wiersza, marginesy – 2,5 cm;
   - na pierwszej stronie należy podać imię i nazwisko autora materiału, stopień (lub tytuł) naukowy (tytuł zawodowy), nazwę instytucji, w której autor jest zatrudniony, nr telefonu, adres e-mailowy;
   - do tekstu należy dołączyć streszczenie oraz tytuł pracy w języku angielskim;
   - materiał ilustracyjny powinien być dostarczony w oddzielnych plikach (rysunki lub fotografie w formacie jpg, rozdzielczość 300 dpi, minimalna wielkość 1,5 MB);
   - schematy i wykresy zamieszczone w publikacji muszą być edytowalne, tak aby można było nanieść korektę;
   - przypisy należy umieścić na dole strony lub na końcu pracy; przypisy wstawia się automatycznie i oznacza się cyframi arabskimi;
   - zgodnie z normami wydawniczymi przypis bibliograficzny powinien zawierać:
     - **imię i nazwisko autora, tytuł, wydawcę, miejsce i rok wydania, numer strony:** M. Olbrycht, J. Rutkowski, *Taktyka minersko-pirotechniczna w działaniach antyterrorystycznych*, Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2003, s. 35–36;
     - **jeżeli dzieło jest pracą zbiorową:** *Nowy leksykon PWN*, red. A. Dyczkowski, Warszawa 1998, s. 684;
     - **jeżeli jest to artykuł w pracy zbiorowej:** J. Szreniawski, *Prawo do dobrej administracji prawem podmiotowym obywatela*, w: *Dobra administracja. Teoria i praktyka*, red. J. Łukasiewicz, S. Wrzosek, Radom 2007, s. 256;
     - **jeżeli jest to artykuł w czasopiśmie:** B. Jankowska, *Odpowiedzialność karna osób prawnych*, „Państwo i Prawo” 1996, nr 7, s. 46;
     - **jeżeli jest to akt prawny (należy wskazać publikator):** Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2011 r. Nr 287, poz. 1687, z późn. zm.);
     - **jeżeli jest to tekst opublikowany w Internecie:** J. Kowalski, *Edukacja online*, www.gazeta.pl/forum?forumedukacyjne5645 [dostęp: 12 marca 2004 r.].

Zasady recenzowania artykułów

1. Artykuły o charakterze naukowym są recenzowane przez dwóch niezależnych recenzentów zewnętrznych, zgodnie z zasadami dotyczącymi tego rodzaju prac, w tym z Dobrymi praktykami w procedurach recenzyjnych w nauce opracowanymi przez Zespół do Spraw Etyki w Nauce pod przewodnictwem prof. dr. hab. Witolda Marciszewskiego, opublikowanymi na stronie internetowej: http://www.nauka.gov.pl/publikacje2/dobre-praktyki-w-procedurach-recenzyjnych-w-nauce.html.
2. Autorzy i recenzenci nie znają swoich tożsamości, w innych przypadkach recenzenci podpisują oświadczenie o niewystępowaniu konfliktu interesów między nimi a autorami, w tym m.in. bezpośrednich relacji osobistych, relacji podległości zawodowej, bezpośredniej współpracy.
3. Recenzja ma formę pisemną. Zawiera syntetyczną charakterystykę artykułu, część analityczną, ocenę ogólną i kończy się jednoznaczną konkluzją, tj. jest pozytywna, negatywna lub warunkowo pozytywna, jeśli recenzent wskazuje na konieczność wprowadzenia poprawek. Autorzy artykułów są zobowiązani do ustosunkowania się do uwag i uwzględnienia sugerowanych zmian.
4. Nazwiska recenzentów poszczególnych publikacji nie są ujawniane. Lista recenzentów współpracujących z czasopismem w każdym roku kalendarzowym jest publikowana w ostatnim numerze danego roku.

Zasady publikowania i recenzowania artykułów oraz formularz recenzji są dostępne na stronie: www.kwartalnik.csp.edu.pl

CENTRUM SZKOLENIA POLICJI

05-119 Legionowo, ul. Zegrzyńska 121
www.csp.edu.pl

CENTRUM SZKOLENIA ŻANDARMERII WOJSKOWEJ

05-300 Mińsk Mazowiecki, ul. Warszawska 267
www.zw.wp.mil.pl

www.kwartalnik.csp.edu.pl